

TÜRKİYE
İNSAN
HAKLARI
VAKFI

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI
**TEDAVİ ve REHABİLİTASYON
MERKEZLERİ RAPORU**
2023

TÜRKİYE
İNSAN
HAKLARI
VAKFI

TIHV
Türkiye İnsan Hakları Vakfı

TEDAVİ VE REHABİLİTASYON MERKEZLERİ RAPORU 2023

Ankara, Mayıs 2024

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 154

Yayına Hazırlayanlar

Aslı Davas, Aytül Uçar, Baran Gürsel, Bilal Yıldız, Canan Korkmaz, Deniz Akyl,
İlker Özyıldırım, Mümtaz Murat Kök, Polat Yamaner, Ümit Biçer

Kapak Fotoğrafı
İlker Eray

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI
Mithatpaşa Cad. 49/11 Kızılay 06420 Ankara
Tel: (312) 310 66 36 • Faks: (312) 310 64 63
E-posta: tihv@tihv.org.tr
<http://www.tihv.org.tr>

ISBN: 978-605-9880-43-5

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Türk Medeni Yasası'na göre kurulmuş,
hükümet dışı ve bağımsız bir kuruluştur.
Statüsü 30 Aralık 1990 tarihli ve 20741 sayılı *Resmi Gazete*'de
yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

BULUŞ Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri San. Tic., Ankara
Tel: (312) 222 44 06 • Faks: (312) 222 44 07
www.bulustasarim.com.tr

Bu yayın aşağıdaki kuruluşların maddi desteğiyle hazırlanmış ve basılmıştır:

İsveç Büyükelçiliği
Norveç Büyükelçiliği
Sigrid Rausing Trust

Bu belgenin içeriği yalnızca Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın sorumluluğundadır;
hiçbir şekilde maddi destek veren kurumların duruşunu yansıttığı addedilemez.

**THE
SIGRID
RAUSING
TRUST**

Bu belgede geçen görüş ve düşüncelerden sadece
Türkiye İnsan Hakları Vakfı sorumludur.

TİHV Tedavi Merkezleri çalışanlarına teşekkürlerimizle.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ve GENEL DEĞERLENDİRME	9
SON ÇALIŞMA DÖNEMİNİN (31 Mayıs 2023- 30 Nisan 2024) DEĞERLENDİRİLMESİ . 13	
1. İnsan Hakları Ortamına Yönelik Genel Değerlendirme	13
2. Çalışma Raporuna Konu Olan Dönemde (1 Ocak 2023–Nisan 2024) İşkence ve Diğer Kötü Muamele Başlığındaki Gelişmeler	17
2.1. İşkence ve Diğer Kötü Muamele Uygulamaları	18
2.2. Mevzuatta İşkence ve Diğer Kötü Muamele Yasağı ve Usul Güvenceleri	27
2.3. Ulusal Önleme Mekanizması İşlevini de Üstlendiği İddia Edilen Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK)	28
2.4. Uluslararası Mekanizmaların Önerileri	32
2.5. Cezasızlık Kültürü	33
2.6. Sonuç olarak	34
TİHV TEDAVİ ve REHABİLİTASYON MERKEZLERİ 2023 YILI DEĞERLENDİRME SONUÇLARI	35
YÖNTEM	36
BAŞVURU BİLGİLERİ	36
TÜRKİYE’de İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELE NEDENLİ BAŞVURULAR	38
Başvuru Ayları	42
Başvuru Yolları	44
Başvuruların Sosyodemografik Bilgileri	46
İşkence Süreci	53
1. Başvuruların Gözaltına Alınma Nedenleri	56
2. Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreleri	57
3. Gözaltına Alınma Yerleri	59
4. Gözaltı Zamanlarına Göre İşkence	61
5. Gözaltında Tutulma Yerlerinde İşkence	62
6. Uygulanan İşkence Yöntemleri	68
7. Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar	74
8. Hapishane Süreci	82
İşkence Görenlerde Tıbbi Değerlendirme Süreci	91
Başvuruların Tıbbi Yakınmaları	91

İşkence Görenlerde Fiziksel Değerlendirme Süreci	92
1. Fiziksel Yakınmalar	92
2. Fiziksel Muayene Bulguları	95
3. Fiziksel Muayenelerde Saptanan Tanılar	98
İşkence Görenlerde Ruhsal Değerlendirme Süreci	104
1. Ruhsal Yakınmalar	104
2. Ruhsal Bulgu ve Belirtiler	106
3. Ruhsal Muayenelerde Saptanan Tanılar	108
Tedavi ve Rehabilitasyon Süreçleri	111
1. Başvuruların Fiziksel Tanı ve Tedavi Süreci	111
2. Başvuruların Ruhsal Tedavi Süreci	113
3. Başvurularda Tedavi Sonuçları	116
TÜRKİYE SINIRLARI DIŞINDAKİ İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELE NEDENLİ BAŞVURULAR	118
1. Sosyodemografik Bilgiler	118
2. İşkence Süreçleri	118
3. Tıbbi Değerlendirme Süreci	120
4. Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci	122
İŞKENCE GÖRENİN YAKINLARI	123
1. Sosyodemografik Bilgiler	123
2. Tıbbi Değerlendirme Süreci	125
3. Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci	129
ÇOCUK BAŞVURULAR	130
1. Çocuklarla Yürütülen Çalışmalarda İlkeler	130
2. 2023 Yılında TİHV'e Başvuran Çocuklar	130
3. Çocuklarda Tıbbi Değerlendirme ve Tedavi Süreci	133
İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELELERİN CİNSEL YÖNELİM ve CİNSİYET KİMLİKLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	135
1. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliklerine Göre 2023 Başvuruları	137
2. Sosyodemografik Özellikler	138
3. İşkence ve Kötü Muamele	140
4. Son Gözaltında İşkence	141
5. Muayeneler ve Hukuksal Süreç	146
6. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliklerine Göre Fiziksel Yakınma, Bulgu ve Tanılar	148
7. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliklerine Göre Ruhsal Tanılar	152
8. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliklerine Göre Tedavi Süreçleri	154

TİHV’de SOSYAL DEĞERLENDİRME SÜRECİ	157
İŞKENCENİN SOSYAL ETKİLERİ	157
TİHV’DE YÜRÜTÜLEN SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI	158
1. TİHV Temsilciliklerinde Sosyal Hizmet Kapsamında Değerlendirilen Başvurular ..	159
1.1. Sosyal Hizmet Görüşmelerinin Temsilciliklere Göre Dağılımı	161
1.2. Başvuruların Psiko-Sosyal Durumlarına Dair Değerlendirmeler	163
MÜLTECİLERLE YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR	168
SOSYAL DESTEK PROGRAMI	170
Sosyal Destek Programının Etkileri	173
Raporlama Çalışmaları	173
Tablolar	174
Grafikler	176

SUNUŞ ve GENEL DEĞERLENDİRME

Metin Bakkalcı¹

Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) işkence, diğer zalimane, insanlık dışı muamele davranış ve cezalandırmalara maruz kalan kişiler için tedavi ve rehabilitasyon hizmeti çalışmalarını "Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu" başlığında her yıl olduğu gibi bu yıl da sizlerle paylaşıyoruz.

2023 yılına ait bu raporun ilk sözleri olarak 6 Şubat 2023 ve devamında hayatımızda yer alan depremlerin yol açtığı tarifsiz acıların ve ağır yıkımın yaşandığı/yaşanmakta olduğu bu dönemin hiç kuşkusuz unutulmayacak bir dönem olarak bireysel ve kolektif hafızamızda yerini aldığı ifade etmeliyiz.

TİHV, Türk Tabipleri Birliği (TTB) ve İnsan Hakları Derneği (İHD) ortamındaki çabaların sonucu olarak 32 insan hakları savunucusu insan ve İHD tarafından 1990 yılında kurulmuştur.

TİHV kurulduğu 1990 yılından bu yana işkence ve diğer kötü muameleyle maruz kalan 22.000'den fazla kişiye tedavi ve rehabilitasyon hizmeti veren, işkence ve diğer kötü muamelenin tespiti, belgelenmesi ve onarımı konularında yaptığı bilimsel çalışmalar ile ulusal ve uluslararası çevrelerce referans alınan bir insan hakları örgütüdür. Ayrıca uluslararası insan hakları belgelerinde ve iç hukukta tanımlanan özellikle işkence ve diğer ağır/ciddi insan hakları ihlallerinin önlenmesine yönelik süreli ya da süresiz yayın ve dokümantasyon, bilimsel araştırma ve eğitim yapmak da TİHV'in kuruluş amaçları arasındadır.

TİHV'in işkence gören kişilerin fiziksel, ruhsal ve sosyal sorunlarının çözümüne yönelik sunduğu bu hizmet, başta sağlık çalışanları olmak üzere çok farklı uzmanlık alanından sayıları yüzlerle ifade edilen profesyonel ve gönüllü ekipler tarafından disiplinler arası bir yaklaşımla gerçekleştirilmektedir.

TİHV, hâlen Ankara, Diyarbakır, İstanbul, İzmir ve Van illerindeki beş tedavi ve rehabilitasyon merkezi ile Cizre'deki bir "referans merkezi"nde işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyonuna yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. 2023 yılı içinde işkenceye maruz kaldıkları ya da yakını oldukları için 781 işkenceye maruz kalan ya da yakını olan kişi tüm merkezlerimize başvurmuştur. Başvurularımızın tedavi ve rehabilitasyon süreçlerine ilişkin kapsamlı veri ve değerlendirmeler raporumuzun ileri bölümlerinde yer almaktadır.

TİHV, işkence vakalarının belgelenmesi, raporlanması ve işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyon süreçlerine katkı anlamında bir okul hâline gelmiştir. TİHV, gerek

¹ Dr., TİHV Başkanı

İstanbul Protokolü'nün oluşturulması fikrinin 1996 yılında ortaya atıldığı ilk toplantıdan bugüne kadar İstanbul Protokolü'nün oluşum süreci dâhil tüm aşamalarında, gerekse de temel yaklaşımı, kapsamı ve ilkelerinin korunmasına mutlak özen göstermek kaydı ile, 2022 baskısının hazırlanması sürecinde yer alan asli unsurlardan birisi olmuştur. BM ile TİHV arasında imzalanan sözleşme ile İstanbul Protokolü'nün 2022 baskısının resmî çeviri niteliği taşımayan Türkçeye çeviri hakkının TİHV'e verilmesi üzerine tıpkı 22 yıl önce İstanbul Protokolü'nün ilk baskısında olduğu gibi, İstanbul Protokolü'nün Türkçe çevirisi ve baskısı TİHV tarafından tamamlanmış ve 10 Haziran 2023 tarihinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu vesile ile İstanbul Protokolü'nün 2022 baskısına dayalı güncellenecek eğitim modüllerine dayalı olarak eğitim programlarının da başlatılacağını paylaşmak isteriz.

İşkence ve kötü muamele gören kişilerin birçoğu karmaşık travmanın başka bileşenlerinden de etkilenmektedir. Mümkün olduğu kadar kapsamlı bir onarım için tıptan daha fazlasının gerekli olduğunun bilinciyle, TİHV karmaşık ve sürmekte olan toplumsal travma ile baş etme sorununu da ele alan daha bütüncül ve çok disiplinli bir programın geliştirmesi için 2004 yılından bu yana çalışmalar yürütmektedir.

TİHV, Türkiye'de yaşanan insan hakları ihlallerini düzenli olarak izleyip doğru, hızlı ve sürekli bir biçimde ortaya çıkarmak ve böylelikle ihlalleri önlemek amacıyla iki dilde (Türkçe ve İngilizce) günlük ve yıllık insan hakları raporları ile özel ihlal ve olaylara özgülenmiş raporlar yayınlamaktadır.

Tüm ülkenin bir işkence mekânına dönüştürülmeye, insan hakları ihlallerinin kurala, hak kullanımının ise bir istisna hâline dönüştürülmeye, sivil alanın kapatılarak değerlerin tahrip edilmeye çalışıldığı bir ortamda TİHV, birikimine dayalı olarak geliştirdiği yeni programlar aracılığı ile kamusal hayatın insan haklarının kurucu rolü temelinde tahkim edilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda; 1 Mart 2021 tarihinden itibaren İHD, FIDH ve OMCT ile birlikte kapsamlı bir proje/program sürdürülmektedir. Bu proje/program ile Türkiye'nin 6 bölgesinde (Çukurova, Doğu Anadolu, Ege, Güneydoğu, İç Anadolu ve Marmara) insan hakları mücadelesinin tabanını genişletme; yerel düzlemdeki ve ülke çapındaki çabalar arasında köprü kurma ve önleyici ve koruyucu mekanizmaların tesisi dâhil olmak üzere her düzeyde insan hakları aktörlerini güçlendirme amaçlanmaktadır.

Hiç kuşkusuz tüm bu çalışmalar, TİHV'in yıllardır maddi ve manevi büyük bir özveriyle görev yapan kurucular kurulu üyeleri, yönetim kurulu üyeleri ve çalışanlarının yanı sıra ülkenin dört bir yanında aynı amaç için bir araya gelmiş başta sağlık çalışanları, hukukçu ve insan hakları savunucuları olmak üzere farklı toplumsal kesimlerden ve uzmanlık alanlarından yüzlerce duyarlı insanın ortak çabası ile gerçekleştirilmektedir.

Son olarak çalışmalarımıza katkıda bulunan, bizi yalnız bırakmayan tüm dostlarımıza, çalışmalarımıza başından bu yana destek veren İnsan Hakları Derneği ve Türk Tabipleri Birliği başta olmak üzere ilgili tüm kurumlara bir kez daha şükranlarımızı sunuyoruz.

Ankara, 1 Mayıs 2024.

TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu

2023
Değerlendirme Sonuçları

SON ÇALIŞMA DÖNEMİNİN (31 Mayıs 2023- 30 Nisan 2024) DEĞERLENDİRİLMESİ

1. İnsan Hakları Ortamına Yönelik Genel Değerlendirme¹

İnsan hakları rejiminin mevcut krizinin ulaştığı boyut

Öncelikle son aylarda özel olarak Gazze’de yaşanan/yaşanmakta olan ve her insanın onurunu ve değerini tamamen hiçe sayan ağır/ciddi insan hakları ihlallerinin her birimiz için derin bir utanç kaynağı olduğunu ifade etmek isteriz.

Yakın tarihte ilk kez bir devlet temsilcisi (İsrail Savunma Bakanı Yoav Gallant) kabul edilemeyecek “insansı hayvanlarla savaşıyoruz” ifadesini kullanarak, 2 milyon 300 bin insanın yaşadığı Gazze’yi - gıda, su, elektrik ve yakıt ambargosunu da içine alacak biçimde - tamamen abluka altına alacaklarını söyleme cüretini gösterdi. İnsanın sahip olduğu onur ve değeri bütünüyle yok sayan böylesine bir yaklaşımın ne anlam ifade ettiği aylardır her gün yeniden ve yeniden tüm dünyanın tanıklığında yaşanıyor.

Açıkça belirtmek gerekir ki, böylesine bir abluka ve saldırganlığı, Hamas’ın sivilleri de hedef alan kabul edilemez vahşi eylemleri de dâhil, hiçbir gerekçesi olamaz.

Her birisi biricik olan insanların acılarının derhal son bulmasına yönelik çabalara öncelikle ihtiyaç olduğunu her zaman göz önünde tutmak kaydı ile bu süreç, aynı zamanda uluslararası insan hakları rejiminin ne denli tahrip olduğunu somut bir göstergesidir.

- i. Uluslararası insan hakları rejiminin küresel ölçekte giderek derinleşen bir kriz içinde olduğunu son yıllarda sıkça dillendiriyoruz. Çeşitli yayınlarımızda da yer verdiğimiz gibi söz konusu krizin birbiriyle yakından ilgili üç veçhesi olduğunu söylemek mümkün:
- ii. Devletlerin, neredeyse dünya genelinde, evrensel insan hakları normlarını bağlayıcı bir çerçeve olarak görmekten hızla uzaklaştığı bir dönemdeyiz. Devletler ortaklık inşasına katkı sunan yapılar olmaktan ziyade toplumsal ortaklıkları çözen yapılar olarak hareket ediyorlar. Devletlerin özellikle demokrasi ve hukuk taahhüdünden giderek uzaklaşmaları, insanlığın en önemli kazanımlarından birisi olan insan haklarının hem bir referans sistemi hem de bir denetim mekanizması olarak zayıflamasına yol açıyor. Bu durum, aynı zamanda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında tesis edildiği biçimiyle küresel insan hakları rejimini ayakta tutan siyasi iradenin çözülmekte olduğuna işaret ediyor.

¹ Önceki raporumuzda yer verildiği gibi bu raporun da ilk sözleri olarak gerek 6 Şubat 2023 ve devamında hayatımızda yer alan depremlerin yol açtığı tarifsiz acıların ve ağır yıkımın üstesinden gelinbilmesine katkı sağlamak gerekse de “bugün itibarı” ile önlenemeyecek depremlerin bu denli ağır acı ve yıkıma bir kez daha yol açmamasına yönelik her düzeydeki hazırlık süreçlerinin gereklerini yerine getirilebilmek için bu toprakların öncelikli gündemin DEPREM olduğunu bir kez daha vurgulamak isteriz.

- iii. Devletlerin yanı sıra ve belki daha önemli olmak üzere toplumsal düzeyde yaşanan bir değişim de var. Özcü aidiyetler temelinde kurgulanan cemaatçiliğin yükselişi, yabancı ve mülteci düşmanlığının yaygınlaşması, birçok ülkede kadınların, LGBTİ+'ların kazanılmış haklarına saldırılar ve her türden ayrımcılığı besleyen reaksiyoner ideolojilerin adım adım daha fazla zemin kazanması - tüm bunlar toplumların kendilerini hak temelli biraradalıklar olarak görmekten giderek uzaklaşması ve ortaklık fikrinin değer yitirmesi sonucunu doğuruyor.
- Nihayet tüm bu gelişmelerin de bir sonucu olarak küresel insan hakları rejiminin somut varlığını oluşturan kurumsal mekanizmaların bürokratikleşmesi, biçimselleşmesi/içeriksizleşmesi ve tedricen işlevsizleşmesi gerçeğiyle karşı karşıyayız. Pek çok uluslararası insan hakları mekanizmasının özellikle yükümlülüklerini yerine getirmeyen/getirmekte isteksiz olan devletlere yönelik yaptırım süreçlerini etkin uygulayamaması ya da bölgemiz dâhil yaşanmış ve yaşanmakta olan savaşlar/çatışmalar dâhil ağır/ciddi insan hakları ihlallerinin sonlanmasına yönelik etkin ve sonuç alıcı adımlar atma konusunda derin suskunluk içinde olması bu mekanizmaların insan hakları alanındaki işlevlerindeki kısıtlılıkları ve sınırlılıkları daha da derinleştiriyor. Dahası bugün itibari ile uluslararası mekanizmalar esas olarak haklılığın bir tür onaylanması anlamında bir referans odağı olmaktan çıktığı gibi fiili olarak baskıcı rejimlerin güçlenmesi için kullanılan araçlara dönüşebilmektedir.
 - Tüm bu unsurlar, küresel düzlemde insan hakları ortamındaki kapsamlı bir gerileme ve derin tahribat tablosuna işaret ediyor.
 - Hiç kuşkusuz küresel insan hakları rejiminin bugün içinde bulunduğu kriz, tüm yönleriyle “yeni” bir durum olarak değerlendirilmemeli.
 - Daha ziyade süreklilik ve yeniliğin iç içe geçtiği, bir yandan eski ve yapısal sorunların kümülatif olarak derinleştiği (örneğin insan hakları mekanizmalarının biçimselleşme eğilimi), ama diğer yandan da münhasıran yeni bazı gelişmelerin insan hakları konusundaki küresel gerilemeyi hızlandırdığı ve tüm bunların uluslararası konjonktürde yaşanan kritik dönüşümler bağlamında gerçekleştiği bir tablo var karşımızda.
 - Günümüzde Gazze’de tüm dünyanın tanıklığında yaşananlar başta olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinde yaşananlar “Bir Daha Asla” temel sloganı ile İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluşturulmuş uluslararası insan hakları rejimindeki derin tahribatın özel göstergesini oluşturmaktadır.

1.1. Türkiye’de İnsan Hakları “Durumu”

Önceki raporlarımızda da yer verdiğimiz gibi Türkiye, Temmuz 2015’ten bu yana, yaygın ve sistematik insan hakları ihlallerinin yaşandığı, ağır ve ciddi insan hakları ihlallerinin tırmandıgı bir dönemden geçiyor. Bugün itibariyle Türkiye’nin çok bü-

yük çoğunluğunun tanıklığında ya da pek çok kesimin doğrudan maruz kaldığı gibi adeta hakların kullanımının bir istisnaya, hakların ihlalinin ise kurala dönüştüğü bir ortamda yaşıyoruz. Karşı karşıya olduğumuz tablonun ağırlığı toplumun büyük çoğunluğu için aşikâr olsa da belli başlı unsurları kısaca sıralamak faydalı olabilir.

Pek çok düzenleme ile kalıcılık/süreklilik kazandırılan bir OHAL rejimi altında yönetilmekte olan ülkemizde belirsizlik, kuralsızlık ve keyfilik rejimin kendi varlığını sürdürbilmesinin ana unsurlarına dönüşmüş durumda. Rejimin bir yönetim tekniği olarak kullandığı belirsizlik yaratma gücü, iktidarın her bakımdan tek elde toplanmasına, tüm denetim mekanizmalarından azade kılınmasına ve toplum üzerindeki baskı ve kontrolünün sınırsız artışına olanak sağlıyor.

Özel olarak Kürt sorununun barışçıl, demokratik ve adil çözümüne yönelik esas olarak iktidar tarafından içtenlikli, bütünlüklü adımların atılmamasının başta yaşam hakkı olmak üzere ağır ve ciddi insan hakları ihlallerine yol açtığını da belirtmeliyiz.

Bu süreçte, insan hakları ortamındaki derin tahribata paralel olarak insan hakları savunucularına yönelik tehdit, baskı ve tacizlerdeki olağanüstü bir artışa tanık oluyoruz. İnsan hakları savunucularının hedef alınması hak ihlallerinin görünmez kılınmasını ve cezasızlığı hedefleyen açık bir politikaya dönüşmüş durumda. Etkili bir insan hakları savunuculuğu için gerekli olan ifade, medya, örgütlenme ve toplantı özgürlüğü neredeyse tamamen ilga edildi. Toplumun insan hakları savunuculuğuna bakışında kamu otoritelerinin ve medya söylemlerinin bir sonucu olarak olumsuz bir dönüşüm yaşanmakta; insan hakları savunucularının faaliyetleri toplumsal algıda kriminalize edilmekte. Kısacası, son dönemde insan hakları aktörlerinin içinde hareket edebilecekleri alan büyük ölçüde daraltıldı.

Nihayet, Türkiye'deki siyasal bunalıma eşlik eden ve onunla iç içe geçen çok boyutlu bir toplumsal bunalımın varlığını teslim etmek durumundayız. Bu bağlamda (1) pandemi döneminin toplumsal dokuda yarattığı tahribatı; (2) neoliberal ekonomi politikalarının, savaş harcamalarının ve talan ekonomisinin sebep olduğu ekonomik krizi ve derin yoksullaşmayı ve eko-sisteminin tahribatını; (3) toplumsal yaşamda günbegün tırmanan yabancı düşmanlığı ve giderek artan ırkçı saldırıları; (4) nihayet Şubat 2023 depremlerinin yarattığı ağır yıkımı bilhassa vurgulamakta fayda var. Tüm bunlar, karşı karşıya bulunduğumuz tabloyu fazlasıyla zorlaştırıyor ve toplumun çeşitli kesimlerinde çaresizlik duygusunun yaygınlaşmasını beraberinde getiriyor.

Türkiye'de bugün insan hakları ortamının karşı karşıya bulunduğu bu ağır ve yapısal sorunlar, siyasal rejimin geçirmekte olduğu otoriter dönüşümle doğrudan ilgilidir. Bu dönüşümün 'sistemik hak ihlali yapan bir devlet pratiği'nden 'hak temelli bir rejim fikrinin topyekûn terk edilmesi'ne doğru bir gidişat olarak şekillendiğini söylemek mümkün.

Son dönemde Türkiye'de yaşanmakta olan yaygın ve sistematik insan hakları ihlallerine ilişkin veri ve değerlendirmeler Türkiye'deki yanı sıra uluslararası düzeydeki pek çok insan hakları kurumunun raporlarında da yer almaktadır. Avrupa Konseyi

İnsan Hakları Komiseri'nin "Türkiye'de muhalefete karşı oluşan ciddi anlamda hasmane ortama ve genel olarak vatandaşlar ile sivil toplumun demokratik özgürlüklerine getirilen ağır kısıtlamalara dikkat çekmek" amacı ile 5 Mart 2024 tarihinde yayınlandığı memorandum bu konudaki son örneklerden birisini oluşturmaktadır. Söz konusu memorandumda Komiser, "gazetecilerin, insan hakları savunucularının ve sivil toplumun uygulanan sistemik baskı ve hukuki yaptırımlar ile belirginleşen ciddi anlamda hasmane bir ortamda faaliyetlerini yürüttüklerini, Türkiye'de ifade özgürlüğünün tehlike altında olduğunu" ifade etmiştir.

Bu bölümde yer verilen bu kısa değerlendirme ışığında, bu ağır krizi aşabilmeye yönelik ülke düzeyinde ve uluslararası ortamda dayanışma ve iş birliğinin, yaşamın tüm alanlarında insan haklarının 'kurucu rolünü' yeniden öne çıkaran bir yaklaşımı etkin kılmaya çalışarak, geliştirilmesi ve güçlendirilmesini sağlamak insan hakları hareketinin özneleri olarak en asli görevimiz olsa gerektir. Doğal olarak bu konuda etkin bir şekilde çaba göstermek TİHV'in özel bir gündemini oluşturmaktadır.

1.2. 2024 Yerel Seçimleri Süreci

Kuşkusuz demokratik siyasal değişim süreci salt seçimlere daraltılması olanaklı değil ise de 2023 Mayıs ayındaki Cumhurbaşkanlığı ile genel seçimlerden sonra 31 Mart 2024 tarihinde her düzeyde tahribatın yaşandığı bir ortamda gerçekleşen yerel seçimlerin, pek çok kesimin de ifade ettiği gibi, Türkiye'nin geleceği açısından önemi aşikârdır.

Bu seçim sürecinde de her ne kadar bir ölçüye kadar anlaşılabilir sebeplerle özel olarak pek gündeme getirilmemiş olsa da 2023 seçimlerinin Birleşmiş Milletler tarafından 2021 yılında yayımlanan "Seçimlere İlişkin İnsan Hakları Standartları Rehberi"nde² yer alan kriterler ışığında 'adil, dürüst ve güvenilir seçimler' olarak nitelenebileceğini belirtmek isteriz.

Fiili/de facto OHAL koşullarında dahası özel olarak keyfi gözaltı uygulamalarının sıradanlaştırılmaya çalışıldığı, özellikle Kürtlerin yoğun yaşadığı yerleşim birimlerinde gündeme gelen "taşımaya seçmenler" söz konusu olduğu bir ortamda özgür ve gerçek seçimlerden söz edebilmenin olanaklı olmadığını hatırlatmak isteriz.

Bir yandan 31 Mart gecesi itibari ile toplumun pek çok kesimdeki yeniden hissedilen temkinli umut, öte yandan insan haklarına dayalı rejim fikriyatından uzaklaşıldığı gerçeği ülkenin kritik bir dönemde olduğunu ortaya koymaktadır.

Böyle bir dönemde siyasal alanın dönüştürücü gücünün esas olarak insan hakları değer ve ilkelerine dayalı yeni bir ortak yaşam tahayyülünü eylemli bir şekilde sahip lenen toplumsal kesimlerin etkin katılımı sağlanabildiği ölçüde anlamlı hâle gelebileceğini özel olarak bir kez daha vurgulamakta yarar olsa gerektir.

2 https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/02/ESHID_BM_Secimler-ve-Insan-Haklari-TR_20220222.pdf

2. Çalışma Raporuna Konu Olan Dönemde (1 Ocak 2023 - Nisan 2024) İşkence ve Diğer Kötü Muamele Başlığındaki Gelişmeler

Özellikle 2015 Temmuz ayında çatışma ortamının yeniden başlamasından ve askerî darbe girişiminden sonra ilan edilen OHAL'den sonra hapishaneler dâhil resmi gözaltı ve kapatılma mekânlarının yanı sıra kolluk görevlilerinin barışçıl toplanma ve gösterilere müdahalesi sırasında, sokak ve açık alanlarda ya da ev ve iş yeri gibi mekânlarda, yani resmi olmayan gözaltı yerlerinde ve gözaltı dışındaki ortamlarda yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları olağanüstü düzeyde arttığını bir kez daha ifade etmeliyiz.

Son dönemde tüm konuların çok sıklıkla ve kolaylıkla siyasi iktidar tarafından güvenlik sorunu/tehdidi olarak tarif edilip güvenlik gündemi hâline dönüştürülmeye çalışıldığı bir ortamda siyasal iktidarın baskı ve kontrole dayalı yönetim tarzı sonucu günümüzde tüm ülke adeta işkence mekânı hâline gelmiştir.

Özel olarak sadece,

- 2023 yılında şüpheli ölümün ötesinde çoğu için işkence ve diğer kötü muameleyle ilişkin son derece ciddi ve güvenilir iddia ve kanıtların söz konusu olduğu altı insanın gözaltı süreçlerinde yaşamını yitirmiş olması,
- Her ne kadar TİHV Tedavi Merkezlerine başvuranların sayıları ile ülke genelindeki işkenceye maruz kalan toplam insan sayısı arasında doğrusal mutlak bir ilişki kurulması uygun değil ise de, TİHV merkezlerine başvuranların birden fazla birimde işkence gördüğü dikkate alınmak kaydı ile, 2023 yılı içinde TİHV'e başvuranlardan sokak ve açık alanlarda yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalanlarının oranının %77,4'e ulaşması,
- Son yıllarda işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının son derece yoğun yaşandığı hapishanelerdeki mahpus sayısının son yıllarda yıllık yaklaşık 30-40 bin artarken, sadece Eylül 2023 ile Nisan 2024 arası yedi ayda 71.679 artmış olması

gerçeği işkence ve diğer kötü muameleler sorununun bugün ulaştığı boyutu göstermektedir.

Önceki raporlarımızda da yer verdiğimiz gibi Türkiye'nin de bir parçası olduğu evrensel hukukun mutlak olarak yasaklamasına rağmen yaygın ve sistematik işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları toplumun çok geniş bir kesiminin yakın tanıklığında gerçekleştiği için bir yönü ile tüm topluma bir mesaj anlamında son derece görünür bir hâle dönüştürülmektedir. Öte yandan da işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları "normalleştirilerek" aynı zamanda görünmez kılınmaya da çalışılmaktadır.

Her zaman ifade ettiğimiz gibi, işkenceye maruz kalan kişilerin rehabilitasyon haklarına ulaşabilmek amacı ile TİHV Tedavi Merkezlerine başvuranların sayıları ile ülke

genelindeki işkenceye maruz kalan toplam insan sayısı arasında doğrusal mutlak bir ilişki kurulması uygun değildir. Bununla birlikte 2023 yılında TİHV Tedavi Merkezlerine, 42'si işkence görenin yakını ve 739'u doğrudan işkence ve diğer kötü muamele uygulamasına maruz kalan olmak üzere, 781 yeni başvuru olduğu, 781 yeni başvurunun 731'i ise Türkiye'de işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalmıştır. Özel olarak 2023 yılı içindeki 781 yeni başvurunun 530'sının (%68) 2023 yılı içinde işkenceye maruz kalmış ya da onların yakını olmuş gerçeği işkence uygulamalarının yaygınlığı ve ciddiyeti konusunda önemli göstergedir.

2.1. İşkence ve Diğer Kötü Muamele Uygulamaları

2.1.1. Resmi Gözaltı Yerlerinde İşkence ve Diğer Kötü Muamele Uygulamaları

Siyasal otoriterleşme ile orantılı olarak devlet erkinin çeşitli kademelerinde yaygınlaşan yasa, kural ve *norm denetiminden kaçınma, keyfilik, bilinçli ihmal gibi sebeplerle usul güvencelerinin ihlal edilmesi*, gözaltı sürelerinin uzunluğu, izleme ve önleme mekanizmalarının işlevsiz kılınması ya da bağımsız izleme ve önlemenin hiç olmaması vb. nedenlerle resmi gözaltı merkezlerindeki işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları, uygulayıcıların ihtiyaç duydukları ölçüde, sistematik ve yaygınlığını sürdürmektedir.

TİHV Dokümantasyon Birimi'nin tespit edebildiği kadarıyla gözaltında ölüm olaylarına 2019 yılında hiç karşılaşılmamış, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında ise birer şüpheli ölümün gerçekleştiği göz önüne alındığında, 2023 yılında şüpheli ölümün ötesinde çoğu için işkence ve diğer kötü muameleye ilişkin fotoğraf ve video görüntülerini ve tanıkların beyanlarını destekler nitelikteki son derece ciddi ve güvenilir iddia ve kanıtların söz konusu olduğu altı kişinin gözaltı süreçlerinde yaşamını yitirmiş olması gerçeği sorunun ulaştığı boyutu göstermektedir.

TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri'nin 2023 yılı verilerine göre, TİHV merkezlerine başvuranların birden fazla birimde işkence gördüğü dikkate alınmak kaydı ile, işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalmış 731 başvurunun 386'sı (%52,8) emniyet müdürlükleri, 55'i (%7,5) polis karakolu gibi resmi gözaltı merkezlerinde işkenceye maruz kaldıkları gerekçesi ile başvurmuştur. Bunun yanı sıra 311 (%42,5) kişinin aynı zamanda güvenlik görevlilerinin araçlarında işkenceye maruz kalmış olduğu göz önüne alındığında araç içlerinin bizatihi kendisinin, resmi kayıt öncesi, resmi işkence mekânına dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

2.1.2. Resmi Olmayan Gözaltı Yerlerinde ya da Gözaltı Dışındaki Ortamlarda İşkence ya da Diğer Kötü Muamele Uygulamaları³

Son yıllarda giderek yaygınlaşan resmi olmayan gözaltı yerlerinde ya da gözaltı dışındaki ortamlarda (kolluk görevlilerinin barışçıl toplantı ve gösterilere müdahalesi sırasında ya da sokak ve açık alanlarda, ev ve iş yeri gibi mekânlar vb.) yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları sıradanlaşarak gündelik yaşamın bir parçası hâline gelmiştir.

Özel olarak barışçıl toplantı ve gösterilerde kolluk görevlilerinin “işkence ve diğer kötü muamele uygulaması” düzeyine ulaşan “güç kullanarak müdahalesinin” yaygınlaşması dahası “sıradan bir uygulama” hâline dönüştürülmeye çalışılması, işkenceye maruz kaldıkları için TİHV rehabilitasyon merkezlerine başvuruların yakınlıkları, tıbbi bulgu ve tanılarının da gösterdiği gibi, son dönemin karakteristik bir özelliğine dönüşmüştür.

TİHV merkezlerine başvuruların birden fazla birimde işkence gördüğü dikkate alınmak kaydı ile, 2023 yılı içinde TİHV’e başvurulardan sokak ve açık alanlarda yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalanlarının oranının %77,4’e ulaşması sorunun ulaştığı boyutu göstermektedir.

İşkencenin sokağa inmesi, birden fazla mekânda devam etmesi ve cezasızlık uygulamalarının her aşamaya hâkim kılınması, son dönemde hep ifade edegeldiğimiz gibi işkencenin değişen yüzünün anlaşılmasına olanak sağlayan önemli bir veri olmaktadır.

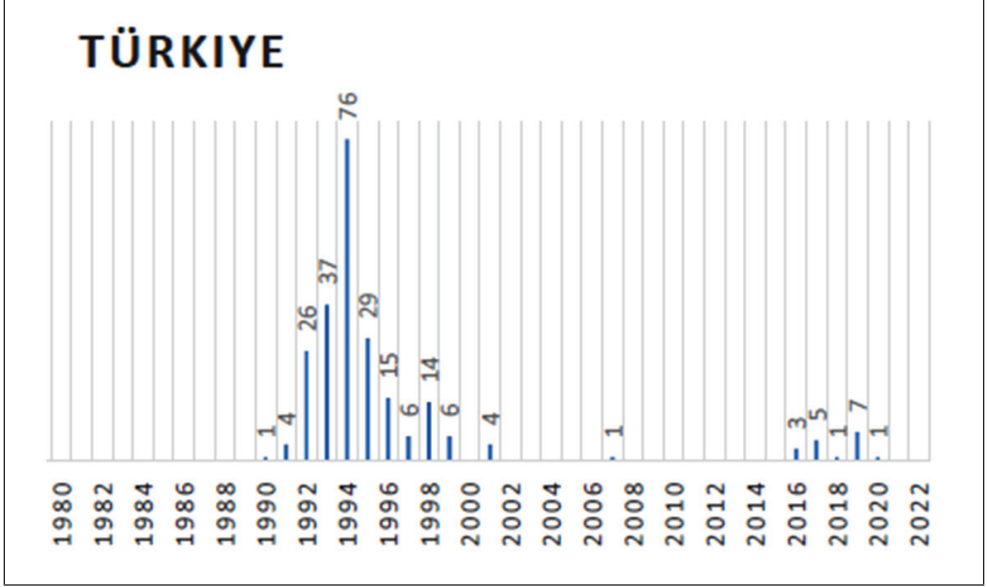
2.1.3. Zorla Kaçırma/Kaybetme Girişimleri

1990’lardan sonra 2016 yılında ilan edilmiş olan OHAL dönemi ile birlikte kaygı verici bir şekilde yeniden yaşanmaya başlamış olan zorla kaybetme ya da kaybetme girişimlerinin/kaçırmaların son yılların bir başka karakteristik özelliğine dönüştüğünü belirtmek durumdayız.

Bu kaygı verici gelişme BM Zorla veya İradedışı Kayıplar Üzerine Çalışma Grubu’nun en son 8 Ağustos 2023 tarihli raporuna da bir kez daha yer almıştır. Söz konusu raporda altta yer verilen tablodan görüleceği gibi 2001 yılındaki dört ve 2007 yılında-

3 İşkence ve diğer kötü muamele yasağının yalnızca özgürlüklerinden alıkonulan kişilere yönelik değil aynı zamanda güvenlik güçlerinin şiddetini, örneğin yakalama ve toplantı ve gösteri hakkının kullanmak isteyen kişilere müdahaleleri de kapsadığı konusu BM Genel Kurulu’nun 18 Aralık 2013 tarihli oturumundaki kararında vurgulanmış; BM İşkence Özel Raporörü’nün BM Genel Kurulu’na sunduğu 20 Temmuz 2017 tarihli “Nezarethane/resmi gözaltı yerleri dışı yerlerdeki zor kullanımı ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma yasağı (extra-custodial use of force)” başlıklı raporunda son derece kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır. Yanı sıra güvenlik görevlilerinin “protestoculara” yönelik muamelenin “işkence” boyutuna ulaştığı hükmü verilen Avrupa İnsan Hakları İnsan Hakları Mahkemesi’nin kararlarında bu konuda önemli bir içtihat oluşturulmuştur. Bkz. Nils Melzer (20 Temmuz 2017), *Extra-custodial use of force and the prohibition of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (A/72/178)*, para.36 ve 38, <https://digital-library.un.org/record/1302624?v=pdf>.

ki bir zorla kaybedilen insanı göz ardı etmemek kaydı ile 2000'li yıllarda 2016 yılı ile yeniden başlayan bu süreç Çalışma Grubu tarafından izlemeye alınmıştır.

Özellikle 2019 yılında altısı Şubat ayında biri ise Ağustos ayında olmak üzere yedi zorla kaçırma/kaybetme vakası tespit edilmiş, bunlardan altısının aylar sonra gözaltında olduğu öğrenilmiştir. Bu altı kişiden ikisi yargılandığı duruşmalarda kendilerinden haber alınamayan dönemde ağır tehdit, işkence ve taciz altında kaldığını ilk kez anlatmışlardır.

Bir kişinin akıbeti ise 6 Ağustos 2019 tarihinden bu yana, 58 ay geçmesine karşın, kamuoyunca hâlen bilinmemektedir.

“Kaybedilenlerin” yakınları açısından “işkence ve zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele” yasağının ihlali anlamına da gelen bu konu başta Cumartesi Anneleri tarafından uzun yıllardır sürdürülmekte olan “Gözaltında Kayıplarla Mücadele” çabalarının kıymetini daha da artırmaktadır. Bu konu kurumlarımız açısından da kuşkusuz öncelikli bir konudur.

2.1.4. Hapishanelerde İşkence ve Kötü Muamele

Daha önceki raporlarımızda da yer verdiğimiz gibi Türkiye’de hapishaneler, her dönem işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının yoğun olarak yaşandığı mekânlar olmuştur. Özellikle de 2015 Temmuz’unda Türkiye’nin yeniden çatışma ortamına girmesiyle başlayan, daha sonra askerî darbe girişiminin bastırılması ve ardından OHAL ilan edilmesiyle devam ederek günümüze varan süreçte hapisha-

nelerde tutuklu ve hükümlülere yönelik işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarında olağanüstü düzeyde artışlar yaşanmaktadır.

i. Hapishanelerdeki aşırı kalabalıklaşma sorunu:

Özellikle 2005 yılından itibaren her yıl belirgin artışlarla günümüze kadar gelen hapishanelerin aşırı kalabalıklaşması kendi başına önemli bir güncel sorun alanını oluşturmaktadır. Hapishanelerin aşırı kalabalıklığı, yer seçimi ve mimarisi dâhil fiziksel koşulları kendi başına pek çok hak ihlalinin nesnel zeminini oluşturmaktadır.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü verilerine göre 2005 yılında 55.870 olan tutuklu ve hükümlü sayısı, son yayımlandığı tarih olan 1 Nisan 2024 tarihi itibari ile toplam kapasitesi 295.702 olan 403 ceza infaz kurumunda toplam 322.780 tutuklu ve hükümlüye yükselmiştir.

Bunlardan 45.717'si tutuklu, 277.063'ü ise hükümlü veya hükmen tutukludur. Uzunca bir zamandır "hükmen tutuklu" dediğimiz, yani cezası onanmamış kişilerin sayısı ayrıca verilmemektedir. Hapishanelerde 13.561 kadın 2.912 çocuk hükümlü ve tutuklu bulunmaktadır.

Bu verilere göre her ne kadar 1 Nisan 2024 tarihi itibari ile kapasite fazlası sadece 27.078 ise de altta yer verilen bilgiler Türkiye'deki hapishaneler gerçeğinin ulaştığı vahim boyutu ortaya koymaktadır.

Eşitlik ilkesine ve ayrımcılık yasağına aykırı bir yaklaşımla hazırlanan 2020 yılındaki infaz düzenlemesinin bir tür devamı niteliğinde bir başka infaz düzenlemesi "06.02.2023 Tarihinde Meydana Gelen Depremlerin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpların Telifisi İçin Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi İhdası ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" olarak 15 Temmuz 2023 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Eşitlik ilkesine ve ayrımcılık yasağına aykırı bir yaklaşımla belli suç tipleri ile siyasi mahpusları kapsam dışı bırakan bu düzenleme ile çok sayıda mahpus tahliye edilmiştir. Bu düzenleme ile ayrıca denetimli serbestlik, açık hapishaneye ayrılma gibi haklardan yararlanmanın önkoşulu mahpusun işlediği suç olarak belirlenmiştir. Öte yandan, bu düzenleme içinde "İnfaz Hâkimi karar verebilir" ifadesi ise kesinlikten uzak, infaz hâkimliğine takdir yetkisi bırakılarak hukuki belirlilikten uzak bir durum da yaratılmıştır.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü verilerine göre 3 Temmuz 2023 tarihinde 360.722 olan tutuklu ve hükümlü sayısının "2023 Yılı İnfaz Düzenlemesi"nin 15 Temmuz 2023 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmesinden sonra 2 Ağustos 2023 tarihinde 270.607'e, 1 Eylül 2023 tarihinde ise 251.101'e inmesi göz önüne alındığında bu düzenlemeye dayalı olarak, kesin bilgiye sahip olmamızla birlikte, **yaklaşık 110 bine yakın mahpusun bu düzenlemeden yararlanarak tahliye edildiğini** söylemek mümkündür.

1 Eylül 2023 tarihindeki 251.101 olan tutuklu ve hükümlü sayısının 1 Nisan 2024 tarihi itibari ile 322.780'ne yükselmesi, bir başka deyişle hapisanelerdeki tutuklu ve hükümlü sayısının sadece yedi ay içinde yaklaşık 71.679 artması Türkiye yakın tarihinin en hızlı artış hızına tekabül ettiğini göstermektedir.

Bu durum bir yandan hapisanelerdeki fiziksel koşullarının daha da kötüleştiğini ve hak mahrumiyetlerinde ciddi artışın devam ettiğini gösterdiği gibi öte yandan da Türkiye'deki toplumsal bir sorunun özel göstergesi niteliğindedir.

Sonuç olarak, Türkiye tarihine örneği olmayan bir şekilde sadece 19 yıl içinde tutuklu ve hükümlü sayısının beş buçuk mislinden fazla artması, son yıllarda ülkemizde yaşanan gelişmelerin de bir açıdan özeti niteliğindedir.

26 Haziran 2023 tarihinde yayımlanan 2022 Avrupa Konseyi Hapishane Nüfuslarına İlişkin Yıllık Ceza İstatistikleri verilerine göre Türkiye, Avrupa Konseyi bünyesindeki ülkelerdeki hapisanelerdeki mahpus sayısının ve oranının en yüksek olduğu ülkedir. Türkiye'de 100 bin kişiden 355'i hapisanelerde tutulurken bu oran Avrupa Konseyi ülkelerinde ise ortalama 117'dir.⁴

Dahası bu aşırı artış rakamları Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından 22 Mayıs 2023 tarihinde son veri olarak yayınlanan 2022 yılına ait Ceza İnfaz Kurumu İstatistiklerinde yer verildiği gibi hapisanelere her yıl giriş ve çıkış kaydı yapılan kişi sayıları ile birlikte düşünüldüğünde durumun vahameti daha da ortaya çıkmaktadır. 2022 yılı içinde ceza infaz kurumlarına 301 bin 410 kişinin hükümlü statüsünde giriş kaydı yapılırken aynı dönemde 264 bin 844 kişinin hükümlü statüsünde çıkış kaydı yapılmıştır.

Ayrıca 1 Nisan 2024 tarihi itibari ile Adalet Bakanlığı verilerine göre Türkiye genelinde denetimli serbestlik kapsamında 233.824 kişi bulunmaktadır. Sadece bu sayıyı bile hapisanelerde bulunan tutuklu ve hükümlülerin sayısı ile topladığımızda özgürlüklerinden mahrum bırakılmış yurttaş sayısı yaklaşık 556.604 kişiye ulaşmaktadır. Bu da diğer dolaylı gözetim/denetim araçlarını bir yana bıraktığımızda yaklaşık her yüz elli sekiz yurttaşın birinin doğrudan/çıplak gözetim altında olduğu anlamına gelmektedir.

ii. Yeni hapisaneler ile ilgili değerlendirme:

2020 ve 2023 yıllarında infaz kanunundaki değişikliklere dayalı olarak "siyasi mahpuslar ve sadece eleştirel veya muhalif görüşlerini ifade ettiği için alıkonulanlar" dışında son dört yılda yaklaşık 200 bin mahpusun hapisanelerden salındığı gözükmesine karşın, hapisanelerdeki tutuklu ve hükümlü sayısı son dört yılda yaklaşık 47 bin yükselmiştir.

4 SPACE - Council of Europe Annual Penal Statistics (15 Aralık 2022). Space I 2022 - Prison Populations, s. 31. https://wp.unil.ch/space/files/2024/01/240111_SPACE-I_2022_FinalReport.pdf.

Durum bu iken, Adalet Bakanlığı verilerine göre sadece 2020 yılında 23, 2021 yılında 32 adet, 2022 yılında 22 adet, 2023 yılında 16 adet çeşitli tiplerde ceza infaz kurumu açılması ve yine Adalet Bakanlığı'nın 2024 yılı performans programına göre 2024 yılında 12 ceza infaz kurumunun daha açılmasının hedeflenmesi hapisanelerdeki aşırı kalabalıklık sorununun önümüzdeki dönem daha da derinleşeceği riskini ortaya koymaktadır.

Kaldı ki, yeni hapisaneler arasında özellikle 2021 yılından itibaren de "S Tipi Ceza İnfaz Kurumu", "Y Tipi Ceza İnfaz Kurumu" ve "Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumu" adları altında, bilindiği kadarı ile yaklaşık 19 bin kapasiteli, toplam 43 yeni tip hapisane kullanıma açılmıştır.

Mahpusların büyük kısmının tek kişilik hücrelerde çok az kısmının da üç kişilik odalarda tutulduğu bu yeni tip hapisanelerin en belirleyici özellikleri mimari ve mühendislik yapılarının yanı sıra gündelik uygulama rejimi ile tecrit/izolasyon koşullarını daha da ağırlaştırmasıdır. Bilindiği kadarı ile mahpuslar günün en az 22,5 saati hücrede geçirmekte ve nerede ise "tek başına hücreye kapatılma/solitary confinement" düzeyine ulaşan uygulamalar rutine dönüşmektedir.

iii. Adli kontrol tedbirleri

Öte yandan, son dönemlerde keyfi bir şekilde başvuru alan ev hapsi dâhil adli kontrol tedbirleri sıradan ve rutin uygulamalar hâline gelmiştir. Aslında bu tür tedbirler tutuklanmamayı gerektiren koşulların varlığı hâlinde, şüpheliye/saniğe daha hafif nitelikte bir tedbir uygulamak amacıyla tutuklamaya alternatif olarak düzenlenmişlerdir. Ancak yürürlüğe girdiği 1 Haziran 2005 tarihinden bu yana, özellikle de son dönemde 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yapılan çeşitli değişiklikler sonucunda tutuklamanın tamamlayıcısı ve devamı niteliğinde tedbirler haline gelmiştir.

iv. Hapisanelerde işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları:

Hapisane sürecinin kendisi başlı başına acı veren travmatik bir süreçtir; hapsedilen kişi ayrıca bir cezalandırmaya tabi tutulamaz. Kapatılmanın dışında fiziki veya manevi ağır acı veya ıstırap veren fiiller (yetersiz sağlık hizmetleri/sağlığa erişimin kısıtlanması dâhil) işkence ve kötü muamele kapsamına girmektedir.

Türkiye'de hapisaneler, her dönem işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının yoğun olarak yaşandığı mekânlar olmuştur.

- a. Özellikle de 2015 Temmuz'unda Türkiye'nin yeniden çatışma ortamına girmesiyle başlayan, daha sonra askerî darbe girişiminin bastırılması ve ardından OHAL ilan edilmesiyle devam ederek günümüze varan süreçte hapisanelerde tutuklu ve hükümlülere yönelik işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarında olağanüstü düzeyde artışlar yaşanmaktadır.

- b. “Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları”nın (Nelson Mandela Kuralları) “*Dış dünya ile ilişki*”si kapsamındaki Madde 59’da yer verildiği gibi “*Mahpuslar, mümkün olduğu ölçüde, evlerine veya sosyal iyileştirme yerlerine, yakın yerleştirilir*” temel yaklaşımına karşın Türkiye’de mahpusların, daha ilk aşamada, yaşadığı yerlerin çok uzağındaki hapishanelere gönderilmeleri kendi başına işkence ve diğer kötü muamele başlığında ele alınabilecek bir hak ihlaline yol açmaktadır.

Hapishanelere girişten itibaren çeşitli nedenlerle (işkence yöntemine dönüşen “soyarak arama/çıplak arama”, kelepçeli muayene, ayakta tek mil vererek sayım gibi) uygulanan kaba dayak, her türden keyfi muamele ve keyfi disiplin cezaları, hücre cezaları, sürgün ve sevkler yakın tarihte görülmedik boyutlara ulaşmıştır.

TİHV’in beş tedavi merkezine 1.1.2016-31.12.2023 tarihleri arasında başvuran 5553 kişinin 2729’unun hapishane süreçlerinde işkence ve kötü muameleye maruz kaldıkları görülmüştür. 2016 sonrasında hapishanelerde işkencenin tüm başlıklarda arttığı gözlenmektedir. Hapishanelerde 2016-2023 yılları arasında en sık %71,4 ile hakaret ve %54,4 ile kaba dayak başta olmak üzere fiziksel müdahalelerin yanı sıra temel hakların (%79,8) ve sosyal hakların (%73,6) kısıtlandığı belirtilmiştir.

v. Hapishanelerde sağlık hakkı:

- a. Sağlık hizmetine erişimin kısıtlanması, hapishane reviri ziyaret hakkının kısıtlanması, Adli Tıp Kurumu’na, adliyeye ve hastaneye götürülürken kelepçe takılması dâhil kötü muamele uygulamaları, mahpusların sağlık sorunlarının zamanında ve etkili bir şekilde çözülmemesi, uzun bir süredir devam eden bir başka sorun alanıdır. Özellikle son dönemde tedavilerini zorlukla sürdüren mahpusların büyük bir çoğunluğunun başka hapishanelere sürgün edilmesi sağlık hizmetine erişim hakkına önemli ölçüde zarar vermiştir.
- b. Hapishaneler ile ilgili bir diğer önemli konu da hasta mahpuslardır. Bu kişilerin karşı karşıya olduğu sağlık hizmetine yeterli erişim sağlayamama, Adli Tıp Kurumu’nun bağımsız olmaması dâhil, bağımsız ve nitelikli tıbbi değerlendirme raporu alamama gibi sorunların yanı sıra Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’da 28 Haziran 2014 tarihli “**toplum güvenliği bakımından ağır ve somut tehlike oluşturmayacağı değerlendirilen**” şeklindeki değişiklikte yer alan “toplum güvenliği” ibaresi, hasta mahpuslar için “kesin hayati tehlike teşkil ettiği” yönünde raporlar verilmiş olsa bile, mahpusların salınmaları konusunda bütünüyle keyfiyete yol açmaktadır.

Her ne kadar 2 Ocak 2023 tarihinde Adalet Bakanlığı tarafından yayımlanan bir genelge ile bu konuda kimi düzenlemeler yapıldığı iddia edilmekte ise de “mevzuat” bölümünde yer verildiği gibi hasta mahpusların giderek daha da ağırlaşan sorunlarının çözümüne katkı sağlaması olanaklı değildir.

vi. Yaşam hakkı ihlalleri:

Yaşam hakkı ihlalleri hapisanelerdeki başka bir önemli sorundur. Hatırlatmak isteriz ki, en son 31 Ağustos 2022 tarihinde güncellenen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Yaşam Hakkını içeren 2. Madde Rehberinin⁵ 54. paragrafında da yer verildiği gibi "Mahkeme [İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi], her tutuklunun [alikonulanın], hakkında karar verilen tedbirlerin uygulama yöntemlerinin, ilgiliye tutukluluğa [alikonulmaya] bağlı olarak duyulan acının kaçınılmaz seviyesini aşan bir yoğunlukta herhangi bir üzüntü veya sıkıntı vermemesini sağlayacak şekilde insanlık onuruna yakışır tutukluluk [alikonulma] koşullarında bulunma hakkına sahip olduğunu belirtmiştir; Mahkeme, bir tutuklunun [alikonulanın] sağlığının yanı sıra esenliğinin de, hapis uygulamasının gerekleri bakımından uygun şekilde sağlanması gerektiğini eklemiştir (Dzieciak/Polonya, § 91)." şeklindeki ifade ile bu konu doğrudan devletlerin pozitif yükümlülüğüdür.

Durum böyle iken, TİHV Dokümantasyon Birimi'nin tespit edebildiği kadarıyla 2022 yılında hapisanelerde en az 48, 2023 yılında ise en az 20 mahpus hastalık, intihar, şiddet, ihmal vb. çeşitli gerekçelerle yaşamını yitirmiştir.

Hapisanelerde yaşanan ölümlerle ilgili, mahpusların ailelerinin, avukatlarının ve hak savunucularının da bir parçası olduğu etkin soruşturmalar yürütülmemektedir. Mahpus gerçekten intihar etmiş olsa bile neyin onu buna sevk ettiğine, öncesinde biyo-psiko-sosyal iyilik hâlinin ne durumda olduğuna ya da işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalıp kalmadığına dair etkin soruşturma yapılmadığı için ölüm olayları hakkında yeterli bilgi alınamamaktadır.

Örneğin, Yılmaz Ekinci 13 Ocak 2022 tarihinde Aydın E Tipi Cezaevi'nde şüpheli bir şekilde yaşamını yitirmiş idi. "İntihar ettiği" ileri sürülen Yılmaz Ekinci ile ilgili işkence ve diğer türde kötü muameleye ilişkin ciddi ve güvenilir iddiaları destekler nitelikte görüntülerin daha sonra ortaya çıkmasının ardından 5 infaz koruma memuru hakkında 'görevi kötüye kullanma' suçundan cezalandırılması istemi ile dava açılabilmişti. 18 Temmuz 2023 tarihindeki duruşmada tüm sanıklar yönünden yeterli delil oluşmadığı ve suç unsuru bulunmadığı gerekçesiyle beraat kararı verildi.

vii. Hapisaneler ve tecrit/izolasyon sorunu:

Çok uzun yıllardır (2000 yılından bu yana) uygulanmakta olan ve tutuklu ve hükümlülerin fiziksel ve ruhsal bütünlüklerinin ciddi şekilde zarar görmesine neden olan tek kişi ya da küçük grup izolasyon/tecrit uygulamaları çözülemeyen kronik bir soruna dahası rutin bir uygulamaya dönüşmüştür. Dahası söz konusu ağır izolasyon/tecrit politikası özellikle yeni açılan Yüksek Güvenlikli ve S Tipi, Y Tipi gibi hapisanelerde de özel uygulamaya dönüştürülmeye çalışılmaktadır.

5 https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_ENG.pdf

Bir kez daha Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) "*Tutuklevlerindeki mahkûmların günün makul bir kısmını (sekiz saat veya daha fazla) hücreleri dışında, belirli amacı olan ve değişen faaliyetler yaparak geçirmeleri hedeflenmelidir. Doğal olarak, hüküm giymiş mahkûmların bulunduğu kurumlardaki programlar daha da uygun olmalıdır*" şeklinde ifade edilen standart ilkesini hatırlatmak yararlı olacaktır. Buna karşın Adalet Bakanlığı'nın 10 tutuklu ve hükümlünün haftada 10 saat bir araya gelerek sosyalleşmesini öngören 22 Ocak 2007 tarihli Genelge'si (45/1) bile yürürlükte olmakla birlikte uygulanmamaktadır.

İzolasyon uygulamasının özel bir biçimi İmralı Cezaevi'nde yaşanmaktadır. 2011 yılından bu yana kesintisiz devam etmekte olan aile ve avukat görüş/ziyaret yasakları, 2019 yılında üç kez, 2020 yılında bir kez (3 Mart 2020 tarihinde) yapılan aile ve 2019 yılında beş kez yapılan avukat görüşmelerine rağmen hâlen sürmektedir. Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin Türkiye hapisanelerine 2017 ve 2019 yılı ziyaretleri sonucu açıkladığı raporlarındaki tavsiyelere uyulmadığı anlaşılmaktadır.

viii. Hükümlülerin salıverilmelerin keyfi biçimde engellenmesi:

15 Nisan 2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 89. maddesinde yapılan değişiklik ile Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin Değerlendirmesine Dair Yönetmelik 29 Aralık 2020 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikle oluşturulan İdare ve Gözlem Kurulları ile altı aylık periyotlarda mahpusun iyi halli olup olmadığı değerlendirilmektedir. 5275 sayılı kanununun 89. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca iyi hâl değerlendirmesi yapacak olan kurula Cumhuriyet başsavcısı veya belirleyeceği Cumhuriyet savcısının başkanlık edeceği kararlaştırılmıştır. Bu kurulda; kurum müdürü, gözlem ve sınıflandırmadan sorumlu ikinci müdür, idare memuru, cezaevi tabibi, psikiyatrist, bir psikolog ve psiko-sosyal yardım servisinde görevli diğer unvandan bir personel, öğretmen, infaz ve koruma baş memuru ile kurum müdürü tarafından teknik personel arasından seçilen bir görevlinin yer alacağı da belirtilmiştir.

Bu yönetmelik doğrultusunda kurulan kurullar, kendilerini mahkeme yerine koyarak mahpuslar hakkında iyi halli olup olmadıklarına dair değerlendirmede bulunmakta, mahpusların koşullu salıverilme ve denetimli serbestlik haklarından yararlanıp yararlanmayacaklarına karar vermektedirler. İçlerinde yalnızca hapisane savcısı dışında hukukçu kimsenin olmadığı, mahpusların tahliye edilip edilmeyeceğine karar veren ve paralel bir mahkeme gibi hareket eden bu kurullar hukuki değildir.

Ayrıca İdare ve Gözlem Kurulları mahpusların iyi halli olup olmadığına karar verirken soyut ve sübjektif yorumlarda bulunmakta, siyasi mahpuslardan da pişman olduklarına dair beyan istemektedirler. Bu kararlardan kaynaklı olarak yüzlerce politik mahpus denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme haklarından mahrum bırakılmaktadır.

Kesinleşmiş cezalarının infazı için koşullu salıverilme adı altındaki gerekli süreyi tamamlamış olmalarına rağmen, ağırlıklı kesimini siyasi gerekçeler ile ceza alanlar oluşturmak üzere pek çok mahpusun “Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin Değerlendirmesine Dair Yönetmelik” kapsamında cezaevi idare ve gözlem kurullarının kararları ile tahliye edilmemeleri, son dönemde giderek artan yoğunlukta yaşanan önemli sorunlardan bir diğeridir.

Özellikle 2023 yılından itibaren bilhassa kamuoyunda “30 yıllık”lar diye bilinen ve aldıkları müebbet hapis cezasının infazı için gerekli süreyi tamamlamış olan çok sayıda kişinin tahliyesi kurul kararıyla ertelenmiştir.

Maalesef yetkililerin sağlıklı veri paylaşımı olmadığı için kaç mahpusun idare ve gözlem kurullarının kararları ile tahliye edilmediği kesin olarak bilinmemektedir.

Tüm bu tespit ve veriler, derhal çözüm yollarının bulunmasının gerekli olduğu, hapsetmenin siyasal iktidar açısından asli bir yönetme tekniği hâline getirildiğini açıkça göstermektedir. Yanı sıra hapishanelere yönelik sivil kurumlar dâhil etkin izleme mekanizmalarının zaten söz konusu olmadığı bir ortamda hapishanelerdeki insan hakları ihlallerinin “sıradanlaştırma” çabaları ve iyice görünmez hâle getirilmeye çalışılması son dönemin karakteristik bir başka özelliğine dönüşmüştür.

2.2. Mevzuatta İşkence ve Diğer Kötü Muamele Yasağı ve Usul Güvenceleri

(*ortak bir zaman dilimini de içerdiği için bir önceki çalışma raporunun kimi bölümlerine bu raporda da yer verilmesi tercih edilmiştir)

- i. 15 Temmuz 2023 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren infaz kanunu değişikliği ile bilgilere “hapishaneler” bölümünde yer verilmiştir.
- ii. 8. Yargı paketi adı altında 2.3.2024 tarih ve 7499 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Türkiye’de yasa yapma pratiğinin hangi düzeye geldiğinin somut bir örneğini oluşturmaktadır.

Bilindiği gibi, 8 Aralık 2023 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Anayasa Mahkemesi 26.10.2023 tarih ve 2023/183 sayılı kararı ile TCK 220. Maddesini, dört ay sonra yürürlüğe girmesi kaydı ile iptal etmiş idi. İptal kararının gerekçesi ise “... itiraz konusu kuralın, örgüt üyeliğine dair herhangi bir somut delil bulunmadan ve işlenen suçun niteliği ve ağırlığı itibarıyla örgütün amacına ne surette katkıda bulunduğu da dikkate alınmadan kişilerin örgüte üye olmak gibi son derece ağır bir suçtan cezalandırılmalarına neden olacak şekilde geniş yorumlanmaya müsait olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kuralın kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarını önleyecek şekilde belirli ve öngörülebilir nitelikte olmadığı ve bu yönüyle kanunilik şartını taşımadığı sonucuna ulaşılmıştır.” olarak belirtilmiş idi.

Gerekçe son derece açık iken 2.3.2024 tarihindeki yasa değişikliği ile TCK 220. maddesi, AYM gerekçesinde yer verilen belirlilik ve öngörülebilirlik konusunda

hiçbir unsura yine yer vermeden sadece ve dahası mevcut TCK'daki üyelik ceza sınırlarından daha fazlasına karşılık gelen ceza sınırlarına yer vererek "Örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi, ayrıca iki yıl altı aydan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır" şeklinde düzenlenmiştir.

Ayrıca, bir de TCK 314. maddesine yeni bir fıkra eklenerek "(3) Örgüte üye olmakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi, ayrıca beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır." düzenlemesi getirilmiştir.

- iii. Böylece, AYM'nin iptal kararındaki açık ifadelerle karşın, ceza sınırları da yükseltilerek, herkesin tanıklığında keyfilik alanını daha da genişleten bir yaklaşım sergilenmektedir.

24 Aralık 2017 tarih ve 696 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile (daha sonra TBMM tarafından 1.2.2018 tarih ve 7079 sayı ile Kanunlaşmış idi) Terörle Mücadele Kanunu kapsamındaki suçlardan dolayı tutuklu ve hükümlü bulunanların duruşmaya sevkleri için cezaevi dışına nakillerinde tek tip giysi giyme zorunluluğu getirilmiş idi. O dönemde ilgili kurumlarla birlikte "onur kırıcı bir ceza" niteliğinde olan hapishanelerde tek tip elbise dayatmasına karşı tutumumuzu kamuoyu ile paylaşmış idik.

Yaklaşık altı buçuk yıl sonra 17 Nisan 2024 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Anayasa Mahkemesi'nin 26.10.2023 tarih ve 2023/183 sayılı kararı ile tek tip giysi zorunluluğu getiren düzenleme iptal edildi. Söz konusu kararda "Kural ile getirilen zorunluluk gereği kişinin istediği kıyafeti giymek yerine ceza infaz kurunca verilen kıyafeti giymek zorunda olmasının söz konusu kıyafetin türü de dikkate alındığında kişinin maddi ve manevi varlığının korunması ve geliştirilmesi hakkını sınırlandırdığı açıktır." değerlendirmesine yer verilip, düzenlemenin "gerçeklilik kriterlerini taşımadığı" belirtilmiştir.

Kuşkusuz AYM'nin bu kararı ile ilgili siyasi iktidarın nasıl bir yol izleyeceği yakından izlenecektir.

2.3.Ulusal Önleme Mekanizması İşlevini de Üstlendiği İddia Edilen Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK)

- i. Israrla tekrarlamak isteriz ki, Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşmeye ek Seçmeli Protokol (OPCAT) ve Paris Prensipleri'nde yer alan ilkelere hiçbir şekilde uyumlu olmadığı aşikâr olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu 20 Nisan 2016 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş idi. Bu kanun ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) kurulmuş, dahası OPCAT'in gereği işkencenin önlenmesinde etkili ve önemli bir araç olan 'Ulusal Önleme Mekanizması'nın (UÖM) işlevlerini de yerine getirmek üzere yetkilendirilmiş idi. "Resmi OHAL" döneminde 9 Temmuz 2018 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Kanun Hükmünde Kararname ile TİHEK yasasında daha da olum-

suz değişiklikler gerçekleştirilmiş idi. Bu değişiklikler ile TİHEK'in kurul üyelerinin tamamı ve kurul başkanı ile ikinci başkanının Cumhurbaşkanı tarafından atanması, Kurumun Cumhurbaşkanı'nın görevlendireceği bakanlık ile ilişkilendirilmesi ve Cumhurbaşkanı'nın gerekli gördüğü yerde yetkilerini bu bakan vasıtasıyla kullanması şeklinde düzenleme yapılmış; ayrıca kurul üyesi olmak için gerekli olan kurumun görev alanında en az 10 yıllık deneyim sahibi olmak şartı, çoğulcu temsil şartı, iki dönemden sonra kurul üyesi olamama şartı kaldırılmış idi.

Nitekim 2018 yılındaki yasal değişiklikten bu yana ilk kez 14 Temmuz 2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanı kararı ile TİHEK başkanı, ikinci başkanı ve sadece ikisi kadın olan diğer dokuz kurul üyesinin tamamı Cumhurbaşkanı tarafından OPCAT ilkelerine bütünüyle aykırı bir şekilde atanmıştır. Bu atama kararı ile kurul üyelerinin cinsiyet dengesi, halkın çeşitli gruplarının temsili, etnik, kültürel ve dini azınlıkların temsiliyetine önem verilmediği gibi ulusal önleme mekanizmasının bu hassasiyete sahip olmadığı gerçeği bir kez daha görünmüştür.

Böylece yapısal, işlevsel ve mali açılarından bağımsızlığı olmayan TİHEK'i, ülkemizdeki insan hakları kurumlarının raporlarında yanısıra pek çok uluslararası insan hakları mekanizmasının raporlarında da yer alan tüm önerilere karşın, OPCAT ve Paris Prensipleri ilkelerine uyumlu hâle getirecek hiçbir adım atılmadığı gibi önceki yıllarda yasasında yapılan değişiklik ile yürütmeye daha da bağımlı hâle getirilmiştir.

- ii. TİHEK kanununa göre OPCAT hükümleri çerçevesinde Ulusal Önleme Mekanizması olarak görev yapmak da TİHEK'in görevleri arasında olduğu gerekçesi ile TİHEK tarafından 2023 yılında özgürlüğünden alıkonulan kişilerin bulunduğu mekânlara gerçekleştirilen ziyaretlerin 60'ının raporu yayımlanmıştır. İşkence ve kötü muamele uygulamalarının yaygınlığı göz önünde tutmak kaydı ile, yayımlanan raporlar değerlendirildiğinde, her ne kadar raporlarda hapishaneler ile ilgili çok sayıda uluslararası belgeye atıf yapılması gibi olumlu bir görüntü bulunmakta ise de alıkoyma yerlerine yapılan önleyici ziyaretlerin esas olarak şekli olarak yerine getirildiği anlaşılmaktadır.
- iii. Öncelikle Ulusal Önleme Mekanizmaları aracılığı ile özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin bulunduğu veya bulunabileceği yerlere düzenli ziyaretler yoluyla işkence ve diğer kötü muameleyi önleyici bir sistemin geliştirilmesinin amaçladığını bir kez daha belirtmek isteriz. Böylece ihlallere daha gerçekleşmeden müdahale imkânının sağlanması hedeflenmektedir.

Böyle bir amaç hedeflendiği içindir ki, yargısal olmayan araçlardan olan OPCAT'de tanımlanan Ulusal Önleme Mekanizmaları bir soruşturma organı ya da hüküm veren bir organ değildir.

Oysa, kanunda TİHEK'in görevleri arasında "Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki

başvurularını incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek.” olduğu gerekçesi ile OPCAT ilkelerine bütünüyle aykırı bir şekilde Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında da başvuru almakta ve karar vermektedir. Her ne kadar kendi Kanunu’nun 17’nci maddesinde yargı ve yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemlerin başvuru konusu olamayacağına yer verilmiş olsa da TİHEK sonuç olarak işkence ve diğer kötü muamele iddiaları ile ilgili olarak bir tür soruşturma süreci işleterek ve ‘kötü muamele yasağının ihlali yapıldığı ya da yapılmadığı’ şeklinde hüküm vererek, kabul edilemez bir şekilde adeta bir yargı işlevini üstlenme girişiminde bulunmaktadır.

Böyle bir işlev işkencenin önlenmesi çabaları açısından son derece sakıncalı bir durum yaratmaktadır.

Bu sakıncalı durumu ortaya koyabilmek açısından TİHEK’in kendine iletilen başvurularla ilgili özellikle Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında olduğu iddiası ile yayımlanmış olduğu kararların kısaca gözden geçirilmesi yararlı olacaktır.

Öncelikle TİHEK tarafından 2018, 2019 ve 2020 yılları için “İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Ulusal Önleme Mekanizması Raporu” başlığında yayımlanan yıllık raporlarda işkence ve diğer kötü muamele iddiaları ile ilgili TİHEK’e yapılmış başvurularla ilgili kararlarına ilişkin özel bir bölüme yer verilirken, TİHEK tarafından 14 Nisan 2023 tarihinde “Ulusal Önleme Mekanizması Ziyaret Raporları 2021” başlığında yayımlanan raporda ise sadece UÖM görevi kapsamında 2021 yılı içerisinde düzenlenen ziyaretlerin raporlarına yer verilip, işkence ve diğer kötü muamele iddiaları ile ilgili TİHEK’e yapılmış başvurularla ilgili kararlarına ilişkin özel bir bölümün olmadığı gözlenmiştir. Bununla birlikte daha sonraki dönemlerde alınan kararlarda yer verildiği gibi Ulusal Önleme Mekanizması Birimi tarafından başvuruların incelenerek karar süreçlerinin işletildiği görülmüştür.

TİHEK tarafından 2022 ve 2023 yılları için Ulusal Önleme Mekanizması bağlamında herhangi bir rapor henüz yayımlanmamıştır.

Bu nedenle 2022 ve 2023 yılları ile ilgili TİHEK internet sitesindeki ‘Kurul Kararlar’ sayfasında yer alan kararlar tarafımızdan taranmıştır.

Öncelikle, önceki yıllarda yayımlanan kararlar da göz önüne alındığında TİHEK’in kendisine iletilen başvuruların, her ne kadar TİHEK e-başvuru sekmesinde başvuru konularından birisi olarak ‘Ulusal Önleme Mekanizması’ da gözükmüyor ise de, hangilerinin Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında ele alınıp alınmadığına ilişkin kriterlerde/ölçütlerde farklılıklar olduğunu, yanı sıra ele aldığı başvurularla ilgili oluşturduğu kararlara yönelik sistematik bir sınıflandırmanın da bulunmadığını belirtmeliyiz.

TİHEK’in bu tür sistematik olmayan yaklaşımlarını göz önünde tutmak kaydı ile tarafımızdan gerçekleştirilen tarama sonucu, tespit edebildiğimiz kadarı ile, TİHEK tarafından 2023 yılında yayınlanan son kararın başvuru numarasının 1189

olması nedeniyle en az 1189 başvurunun incelendiği anlaşılmaktadır. 2023 yılında yayımladığı toplam 1189 karar içinde Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında olduğu varsayılabilecek 139 karardan sadece beş kararda “kötü muamele yasağının ihlali yapıldığı” ‘kararı’ verildiği görülmektedir.

Son dönemde giderek artan işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına ilişkin son derece ciddi ve inanılır iddiaların ve kanıtların giderek arttığı bir dönemde, 2023 yılında Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında olduğu varsayılabilecek TİHEK tarafından açıklanan toplam 139 karardan sadece beşi için “kötü muamele yasağının ihlali” ‘kararı’ verilmiş olması son derece dikkat çekicidir.

Söz konusu bu başvurulara ilişkin sürecin genellikle yazışma yoluyla ve dosya üzerinden inceleme yapılarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu başvurular ile ilgili süreçlerde işkence ve diğer kötü muamele iddiaları ile ilgili soruşturma ve belgelendirme süreçlerinin nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin ilke ve standartları ortaya koyan ilk ve yegâne kılavuz olan ve açık adı “İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu” olan İstanbul Protokolü ilkelere hiçbir şekilde hürmet edilmemesinin ötesinde İstanbul Protokolü ilkelerine tümüyle aykırı bir yaklaşım sergilenmiştir.

Daha açık bir ifade ile, işkence ve diğer kötü muamele iddiaları ile ilgili bir soruşturma işlevi olmaması gereken TİHEK bu tür kararları ile, işkence ve diğer kötü muamele iddiaları ile ilgili etkili bir soruşturmanın önünü açmak yerine, aksine ne yazık ki işkence ve kötü muamele iddiaları ile ilgili etkili biçimde soruşturma süreçlerinin engellenmesi ve dolayısı ile cezasızlık yolunu açarak cezasızlıkla mücadeleye zarar verilmesi işlevini üstlenmiş olmaktadır.

- iv. Bu vesile ile bir kez daha TİHEK’in, özellikle 2015 yılı sonrasında Türkiye’de meydana gelen çatışmalı ortam sırasında ve askerî darbe teşebbüsü sonrası ilan edilen OHAL döneminden sonra yaygın ve yoğun olarak yaşanan insan hakları ihlallerine karşı etkili bir izleme gerçekleştirmemiş olması da işlevsizliği bakımından önemli bir göstergesi olduğunu bir kez daha ifade etmek durumundayız.
- v. Sonuç olarak, OPCAT ve Paris Prensipleri ilkelerine uyumlu olmadığı aşikâr olan ‘Ulusal Önleme Mekanizmasının işlevlerini de yerine getirmek üzere yetkilendirilmiş olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kurulduğu tarihten (20 Nisan 2016) bugüne işkencenin önlenmesine katkı sağlamadığı gibi dahası işkencenin önlenmesi çabalarına zarar vermektedir.
- vi. Böyle bir ortamda BM İşkenceyi ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezayı Önleme Alt Komitesi’nin (SPT) 6-9 Ekim 2015 tarihlerindeki Türkiye’ye ilk ziyaretinden sonra 4-15 Eylül 2022 tarihlerinde ikinci ziyaretini gerçekleştirmiştir. TİHV olarak da görüşmelere katılıp düşünce ve değerlendirmelerimizi paylaştığımız bu ziyaretin raporu henüz yayımlanmamıştır.

vii. Bu ziyaretten hemen sonra 10 Ekim 2022 tarihinde Ulusal İnsan Hakları Kurumları Küresel Ağı (GANHRI) bünyesinde bulunan Akreditasyon Alt Komitesi'nin (SCA) TİHEK'in B statüsünde akredite edilmesine yönelik önerisi açıklanmıştır. GANHRI tüzüğü gereği 8 Kasım 2022 tarihi itibarı ile (GANHRI) tarafından, OPCAT ve Paris Prensipleri ilkelerine uyumlu olmadığı aşikâr olan, TİHEK'in B statüsünde akredite edilmesi önerisi kabul edilmiştir. Her ne kadar "Paris Prensiplerini kısmen karşıladığı" anlamına gelen B statüsünde de olsa akredite edilmiş olmasının Türkiye'de işkencenin önlenmesine yönelik olumsuz sonuçları olacağı kaçınılmaz olduğu gerçeği göz önüne alındığında bu sürecin aynı zamanda uluslararası insan hakları mekanizmalarının işlevselliğinin tartışılması gerekliliğini bir kez daha göstermektedir. Öte yandan TİHEK'in B statüsünde akredite edilmiş olması durumunun OPCAT ilkelerini hiçbir şekilde karşılamayan TİHEK bünyesindeki Ulusal Önleme Mekanizmasının geçerliliği açısından hiçbir anlam ifade etmediği de aşikârdır.

2.4. Uluslararası Mekanizmaların Önerileri

Her ne kadar uluslararası insan hakları mekanizmalarının insan hakları alanındaki işlevlerindeki kısıtlılıkları ve sınırlılıkları daha da derinleşmekte ise de önceki raporlarımızda hep yer verdiğimiz gibi Türkiye'deki işkence gerçekliği uluslararası mekanizma ve organlar tarafından hazırlanan raporlarda tüm çıplaklığı ile dile getirilmektedir. Ancak, Anayasa başta olmak üzere hiçbir yasa, kural ve normla kendini sınırlandırmak istemeyen siyasal iktidar, uluslararası önleme ve denetleme mekanizmaları tarafından yapılan eleştiri ve önerileri de esas olarak dikkate almamaktadır.

- i. En son olarak, 24 Ocak 2024 tarihinde, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi "Avrupa'daki gözaltı yerlerinde sistematik işkence ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza iddiaları" başlıklı kararında "Türkiye'de son yıllardaki polis gözetiminde ve cezaevlerinde işkence ve kötü muamele uygulamalarında artış olduğu" tespitine yer vererek konu ile ilgili pek çok öneride bulunmuştur.
- ii. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne Hafıza Merkezi ve İHD ile birlikte 2020 yılından itibaren her yıl güncelleştirilerek Kural 9.2 bildirimini yaptığımız "Batı ve Diğerleri Grubu" dosyasının öyküsü uluslararası mekanizmalarının önerilerinin siyasal iktidarcı içtenlikle ele alınmadığının özel bir örneğini oluşturmaktadır. Aynı dosya ile ilgili son olarak 31 Temmuz 2023 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 19-21 Eylül 2023 tarihlerinde gerçekleştirdiği toplantısı için Kural 9.2 bildirimini yapılmıştır.

Bu grup kapsamında güvenlik güçleri tarafından 1993-2011 yıllarında işlenen öldürme, işkence ve kötü muamele ve orantısız güç kullanma eylemleriyle (yakalama, gözaltı, ifade alma işlemleri ve barışçıl gösterilere müdahale sırasında işlenenler dâhil) ilgili soruşturmanın, kovuşturmanın ve disiplin süreçlerinin etkisizliğiyle ilgili verilen AİHM kararlarının (AİHS madde 2 ve 3'ün usulden ihlal edildiğine hükmedilen kararlar) iç hukuktaki infaz süreci Bakanlar Komitesi tarafından olarak denetlenmektedir. AİHM tarafından ilk kararın 2004 yılında verildiği

göz önüne alındığında 20 yıldır süren izleme sürecinin bu denli uzunluğu siyasi iktidarın bu tür denetleme mekanizmalarının önerilerine olan olumsuz yaklaşımını göstermektedir. Öte yandan da sivil insan hakları kurumlarının Bakanlar Komitesi'ne düzenli olarak Kural 9.2 bildirimleri yapmasının ne denli etkili olduğunu da göstermektedir.

- iii. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT) Türkiye'ye son dönem itibari ile 29 Ağustos-6 Eylül 2016, 4-13 Nisan 2018, 6-17 Mayıs 2019, 21-29 Eylül 2022 ve 13 - 22 Şubat 2024 tarihlerindeki beş ayrı "özel amaçlı/ad-hoc" ziyaret ile 10-23 Mayıs 2017 ve 11-25 Ocak 2021 tarihlerindeki iki ayrı periyodik/düzenli ziyaret gerçekleştirmiştir.

2016 yılından bugüne gerçekleştirilen bu yedi ziyaretle ilgili CPT heyetinin yaptığı gözlem ve tespitler hakkında tamamlanmış raporlardan sadece 10-23 Mayıs 2017 dönemsel ziyareti ile 6-17 Mayıs 2019 "özel amaçlı/ad-hoc" ziyaretinin raporları hükümetin izin vermesi üzerine 5 Ağustos 2020 tarihinde yayımlanmıştır. Yayımlanan her iki CPT raporunda da yer alan tavsiyelere esas olarak uyulmadığı anlaşılmaktadır.

Yanı sıra işkencenin önlenmesi doğrultusunda devletlerin bir tür ciddiyetinin ve kararlılığının göstergesi olarak CPT tarafından gerçekleştirilen ziyaretlere dayalı hazırlanan raporların otomatik olarak yayımlanmasını (CPT ziyaretleri sonrası raporların ilgili devletin izin vermesi beklenmeden yayımlanması) bugüne kadar Avrupa Konseyi bünyesindeki 16 ülke onaylamıştır. Türkiye devletinin ise CPT ziyaretlerine dayalı raporların otomatik olarak yayımlanmasına onay verilmesi konusunu hâlâ gündemine bile almaması, CPT'nin 2016 yılından bu yana gerçekleştirdiği beş ayrı ziyarete ilişkin raporlarının yayımlanmasına hâlâ izin vermemesi ile birlikte düşünüldüğünde, siyasi iktidarın işkencenin önlenmesi konusundaki olumsuz/içtenliksiz tutumunun bir diğer göstergesidir.

Ulusal Önleme Mekanizması ile ilgili BM İşkenceye Karşı Alt Komite'nin 5-9 Ekim 2015 tarihlerindeki Türkiye ziyaretiyle dayalı hazırlanan ve 2 Aralık 2019 tarihinde yayınlanan rapordaki ve 28 - 30 Ocak 2020 tarihlerinde gerçekleşen BM Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması çerçevesinde Türkiye'nin insan hakları karnesinin üçüncü tur incelemesinde yer alan tüm önerilere karşın OPCAT ve Paris Prensipleri ilkelerine uyumlu hâle getirecek hiçbir adım atılmadığı gibi önceki yıllarda yasasında yapılan değişiklik ile yürütmeye daha bağımlı hâle gelmiştir.

2.5. Cezasızlık Kültürü

Sürekli olarak yinelediğimiz gibi cezasızlık olgusu işkence ile mücadelede en önemli engeldir. Her zaman belirttiğimiz gibi, cezasızlığın arkasında yatan köklü neden işkence iddialarına yönelik bütün iddiaların ivedilikle, eksiksiz, tarafsız, bağımsız ve etkili bir şekilde soruşturmaya konu edilmemesidir.

Faillere hiç soruşturma açılmamakta ya da işkence suçu nedeniyle yapılan suç duyurusu başvuruları ya çeşitli gerekçeler ile takipsizlikle sonuçlanmaktadır.

Takipsizlikle sonuçlanmayan soruşturma süreçleri çok sıklıkla daha az cezayı öngören ve zamanaşımına tabi olan 'basit yaralama', 'zor kullanma sınırının aşılması', 'eziyet' ya da 'görevi kötüye kullanma' suçlarından sürdürülmektedir.

Kovuşturma aşamasına ulaşabilen dosyalarda ise sanıklara genellikle hiç ceza verilmemesi ya da cezaların ertelenmesi gibi nedenlerle cezasızlık olgusu işkence yapılmasını mümkün kılan en temel unsurlardan birisi olarak hâlâ karşımızda durmaktadır.

Ayrıca işkence suçunun kovuşturulması için yasadaki muğlaklık yerini korumaktadır.

Öte yandan işkence suçunun soruşturulmasının önüne geçmek amacıyla işkence görenleri yıldırmaya yönelik işkence görenler hakkında derhal "memura hakaret etmek, mukavemet etmek, bu sırada yaralamak, kamu malına zarar vermek" gibi gerekçelerle karşı davalar açılmaktadır. İşkenceciler aleyhine açılan davalar cezasız kalırken işkence görenler aleyhine açılan davalar kısa sürede ağır cezalar ile sonuçlanabilmektedir.

2.6. Sonuç olarak;

Şiddetin her türünün sistematikleştiği ve sıradanlaştığı, uzun yıllardır sorgulanan hukukun üstünlüğünün resmi ve/veya fiili/de facto OHAL süreçlerindeki gelişmelerle tamamen işlemez hâle geldiği, kâğıt üstündeki kadarı ile bile mevcut olmayan anayasal ilkelerin, yasal kural ve güvencelerin tüm işlevlerini yitirdiği, sorumlu kamu görevlilerinin her türlü cezasızlık güvencesinden yararlanır hâle geldiği bir ortamda işkence gündelik hayatın içinde herkes tarafından hissedilir, yaygın bir pratik hâle getirilmiştir.

Dahası son dönemde işkenceyi sıradanlaştıran zihniyet ve bu zihniyete dayalı uygulama ve yasal düzenlemeler ve bu süreçte işkencenin kolluğa her düzeyde öğretilmiş olma halinin uzun süreli yıkıcı etkileri önümüzdeki dönemin de önemli bir sorununa dönüşmüştür.

Bu nedenledir ki, temel varlık sebebi işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyonu, işkencenin tıbbi belgelenmesi, işkencesiz bir dünya için işkencenin önlenmesi ve "sürmekte olan toplumsal travma ile baş etme"ye yönelik çabalar olan TİHV'in çalışmalarının niteliksel ve niceliksel olarak daha da etkinleştirilmesi bugün çok daha anlamlı ve gerekli hâle gelmiştir.

Son olarak, insan eliyle gerçekleştiği için önlenbilir olan Türkiye ve dünyadaki bu kötücül sürecin son bulması ve insan haklarına dayalı bir ortak yaşam idealini geliştirmek için çok daha fazla çaba göstereceğimizi bir kez daha ifade etmek isteriz.

TİHV TEDAVİ ve REHABİLİTASYON MERKEZLERİ 2023 YILI DEĞERLENDİRME SONUÇLARI

YÖNTEM

TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporları, TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Referans Merkezi'ne¹ (TİHV-TRM) yıl içinde yapılan başvurulara ait dosyalarda yer alan kayıtlara dayanılarak hazırlanmaktadır. TİHV-TRM'lere Türkiye sınırları içinde veya dışında işkence ve diğer kötü muamele, ağır insan hakları ihlallerine maruz kalanların yanı sıra işkence gören kişilerin yakınları da tıbbi destek almak ve işkencenin belgelenmesi amacıyla başvurmaktadır. Başvurular; yapılacak değerlendirmeler, kişisel verilerin saklanması, bilimsel araştırmalar ve yıllık raporlarda kullanılması yönünden Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında bilgilendirilmekte, onam veren başvurulara ait veriler anonimleştirilerek değerlendirilmektedir.

TİHV'e yapılan her bir başvurunun maruz kaldığı/tanık olduğu işkence ve diğer kötü muamele olaylarına ait bilgiler, başvuruların tıbbi ve sosyal değerlendirmeleri, takip ve destek süreçleri ile sosyodemografik verileri; tıbbi sekreter, hekim, sosyal hizmet uzmanları ve uzman hekimler tarafından 2022 yılında güncellenen başvuru dosyasına kaydedilmektedir. TİHV başvuru dosyalarında yer alan veriler yıl sonunda tıbbi sekreterler tarafından Excel® programında hazırlanan veri tabanına girilmekte, daha sonra tüm merkezlere ait veriler SPSS® programında analiz ve değerlendirme amacıyla ortak veri tablosunda bir araya getirilmektedir.

2023 TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu; 1 Ocak-31 Aralık 2023 tarihleri arasında TİHV Temsilcilikleri'nde yer alan tedavi ve rehabilitasyon merkezleri ile referans merkezine başvuran 781 kişinin başvuru dosyalarında yer alan kayıtları esas alınarak hazırlanmıştır. TİHV Tedavi Merkezlerine 2023 yılı içinde yapılan 781 başvuru içinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan 739 başvurunun 731'inin Türkiye'de, 8'inin Türkiye sınırları dışında işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kaldığı, işkence görenin yakını olan başvuru sayısının ise 42 olduğu belirlenmiştir.

Başvurulara ait kayıtlar maruz kalınan ihlaller, ihlallerin yol açtığı travmalar ve onarım süreçlerini analiz edebilmek amacıyla Türkiye sınırları içinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan 731 başvuru, Türkiye sınırları dışında işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan 8 başvuru ile işkence görenin yakını olan 42 başvuru üç ayrı veri tabanına ayrıştırılmış, istatistiksel analizler her bir grup için SPSS® programlarında ayrı ayrı yapılarak, dağılım tabloları ve grafikler Excel® programında hazırlanmıştır.

1 TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Referans Merkezi (İstanbul, Diyarbakır, Ankara, İzmir, Van Temsilcilikleri ile Cizre Referans Merkezi)

2023 TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu'nda; ayrıca çocuk başvurular, başvuruların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre maruz kaldıkları ihlaller ile sosyal hizmet alanında yürütülen çalışmalara **“İşkence ve diğer kötü muamelelerin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre değerlendirilmesi”**, **“çocuk başvurular”** ve **“TİHV’de sosyal değerlendirme süreci”** başlıklarında yer verilmiştir.

BAŞVURU BİLGİLERİ

Türkiye'nin de içinde yer aldığı coğrafya, 6 Şubat 2023 tarihinde deprem gerçeğiyle bir kez daha karşı karşıya kaldı. Depremin yol açtığı tahribatin geç müdahale, sağlık hizmetinin erken ve etkili verilememesi, afete hazırlıklı olmama, etkin afet yönetim planı oluşturulmamasından kaynaklanan plansızlık ve koordinasyonsuzluk, kamu otoritesinin eksikliği, iletişim ve ulaşım konularında yaşanan aksaklıklar gibi nedenler resmi açıklamalara göre 53 bin 537 insanın hayatını kaybetmesine 107 bin 213 kişinin de yaralanmasına yol açtı. Depremlerden etkilenen pek çok il ve ilçede binalar ile birlikte kentsel altyapıda çökerken, kamu binaları, hastaneler, haberleşme sistemleri, enerji hatları, kara ve demir yolları, havalimanları kullanılamaz hâle geldi, doğal yaşam alanları tahrip oldu, yaşanan ağır iklim koşullarının da etkisiyle “doğal afet” bir “felakete” dönüştü.

TİHV yaptığı açıklamalarda ve hazırladığı raporda² depremin yol açtığı yıkım ve kayıpların bu denli büyük boyutta olmasında insan faktörünün etkisinin çok büyük olduğunu ve bunun ağır insan hakları ihlali olduğunun altını çizmiştir. Siyasal iktidar ise sosyal devletin yok oluşunun yol açtığı ağır krizin görünürlüğüne gizlemek için çare olarak güvenlikçi bir yaklaşımla OHAL ilan etmeyi tercih ederek ve her zamanki alışkanlığı ile karşı karşıya kalınan olağandışı durumda öncelikle temel insan hak ve özgürlüklerini iptal etme yoluna gitmiştir.

Ağır insan hakları ihlalleri ve ağır yıkımların yaşandığı bu dönemde depremden zarar gören kişilerin temel haklarına yönelik talepleri dahi işkence uygulamaları ile engellenmeye çalışılırken yağma olayları yaşandığı iddiaları gerekçesiyle ayrımcılık, nefret söylemi mültecilere yönelik linç vakalarına, işkence iddialarına dönüşürken bu durum cezalandırma pratiğine dönüşmemesi için önlem alınması, etkin ve şeffaf soruşturmalar yürütülmesi gerekirken yetersiz kalmıştır.

TİHV, kurulduğu 1990 yılından itibaren işkence ve kötü muameleye maruz kalanların adalete erişim ve onarım süreçlerinde bütüncül bir yaklaşımla destek vermeyi amaçlamış ve bu çalışmaları ağırlıklı olarak tedavi ve referans merkezi ile sürdürmüştür. TİHV, 2023 yılında işkence ve ağır insan hakları ihlallerine maruz kalanların terapi ve rehabilitasyon süreçlerine; Ankara, İstanbul, Diyarbakır, İzmir, Van ve Cizre Temsilcilikleri'nde yer alan Tedavi Merkezleri ile Referans Merkezi aracılığıyla destek vermiştir. İşkencenin yaygınlığına karşın tedavi merkezlerinin sayısı, insan gücü ve kaynak sınırlılığı, işkence görenlerin tümüne ulaşılabilmesi, tedavi ve onarım süreçlerinde gecikmelere, aksamalara ve sınırlamalara yol açmaktadır.

2 https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2023/03/TİHV_deprem_rapor_3Mart2023.pdf, (Erişim Tarihi: 02.05.2024)

TİHV Diyarbakır Temsilciliği de depremden ağır şekilde etkilenmiş dört ay çalışmalarına ara vermek zorunda kalmıştır. Diğer yandan TİHV insan gücünde yaşanan sıkıntılar, temsilciliklere yapılan başvuruların tümüne randevu verilememesi/ geç verilmesi nedeniyle de başvuru sayıları düşmüştür.

TİHV Temsilciliklerine yapılan başvurular 2022 yılına göre nicel olarak azalmakla birlikte başvuruların aktardığı bilgilerden 2023 yılında da işkencenin niteliğinin değişmediği görülmüştür. İşkence mekânları dört duvarla sınırlı kalmamış, en temel demokratik hak ve ifade özgürlüğü talepleri ve barışçıl gösteriler hedef alınmıştır. Siyasi iktidar işkenceyi yalnızca bilgi ve itiraf elde etmek amacıyla değil, ötekileştirdiği, düşman olarak nitelediği tüm toplumsal grupları ve her yaştan insanı cezalandırmak ve sindirmek amacıyla da sürdürmüştür.

TİHV Temsilcilikleri'ne 2023 yılında 781 başvuru yapılmıştır. TİHV'e yapılan başvuruların 2022 yılına göre %35 oranında düştüğü görülmektedir. Deprem sonrasında duyarlı kesimler, demokratik kitle örgütleri ve siyasi partilerin toplumsal dayanışma ve destek amacıyla depremin yaşandığı kentlerdeki çalışmalarda aktif olarak yer alması, muhalefetin yaptığı açıklamalar ve gerçekleştirdiği toplantıların seçimler nedeniyle tamamen engellenmemesinin işkence sayılarında nicel bir azalmaya yol açtığı düşünülmektedir.

Bu dönemde yaşadıkları veya tanık oldukları işkence ve kötü muamele uygulamaları nedeniyle TİHV'den destek almak amacıyla başvuran kişilerin sayısı İstanbul Temsilciliği'nde 251 (%32,1), İzmir Temsilciliği'nde 172 (%22), Van Temsilciliği'nde 161 (%20,6), Diyarbakır Temsilciliği'nde 125 (%16), Cizre Referans Merkezi'nde 40 (%5,1) ve Ankara Temsilciliği'nde 32 (%4,1) olmuştur.

İşkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının bölgesel farklılıklarını değerlendirmek amacıyla raporda; Kürt nüfusun yoğun olduğu Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi başvuruların yapıldığı merkezlerin (Diyarbakır, Cizre, Van) verileri Diyarbakır; İstanbul, Ankara ve İzmir Temsilciliklerine yapılan başvuruların verileri ise İstanbul ana merkezi esas alınarak karşılaştırılmaktadır. Van Temsilciliği'nin açılması sonrası Kürt nüfusun yoğun olduğu illerden yapılan başvuru oranları giderek artmış ve %50'nin üzerine çıkmıştır (2020: %46,1, 2021: %48,5, 2022: %51,7). Yukarıda da belirtilen nedenlerle Kürt nüfusun yoğun olduğu illerdeki TİHV Temsilcilikleri ve Cizre Referans Merkezi'ne yapılan başvuruların oranı 2023 yılında tüm başvuruların %41,7'si olmuştur. Bölge illerinde görülen bu azalmada Cumhurbaşkanlığı seçimi ve genel seçimler nedeniyle sıkıyönetim ve OHAL uygulamaları ile demokratik hak talepleri ve ifade özgürlükleri için gerçekleştirilen toplantı ve gösterilere yönelik süresiz yasaklar ve engellemelerin kısmen gevşemesi ve depremden ciddi boyutta etkilenen illerin bu bölgede olmasından kaynaklandığı düşünülmüştür. Yıl içinde işkenceye maruz kaldığı için başvuranların bölge illerindeki başvuru oranlarının düşmesi de bu değerlendirmeyi kısmen desteklemektedir. İşkence görenlerle ilgili yapılan analizlerde bu husus ele alınmıştır.

Başvuru nedenlerine göre yapılan değerlendirmede; işkence ve diğer kötü muameleler nedeniyle 739 kişi (%94,6), işkence görenin yakını olarak ise 42 kişi (%5,4)

TİHV'e tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme talebiyle başvurmuştur. Başvuruların 8'inde (%0,9) işkence süreci Türkiye dışında gerçekleşmiştir. Önceki yıllarla karşılaştırıldığında yurtdışında işkence gördüğü için başvuranların oranı belirgin olarak düşmüştür. TİHV'in insan gücü ve diğer alanlarda yaşadığı kaynak sıkıntısı nedeniyle mülteci başvurulara daha sınırlı destek verebilmesinin bu düşüşte etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Tüm başvuruların başvuru nedenlerine göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Başvuruların TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine göre dağılımı

TRM	Yurt içinde İşkence Gören		İşkence Görenin Yakını		Yurt dışında İşkence Gören		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Diyarbakır	119	95,2	5	4,0	1	0,8	125	16,0
Cizre	36	90,0	4	10,0	0	0,0	40	5,1
Van	157	97,5	1	0,6	3	1,9	161	20,6
Ankara	30	93,8	2	6,3	0	0,0	32	4,1
İstanbul	232	92,4	16	6,4	3	1,0	251	32,1
İzmir	157	91,3	14	8,1	1	0,6	172	22,0
Toplam	731	93,7	42	5,4	8	0,9	781	100,0

* Satır yüzdesi;

** Sütun yüzdesi

Tedavi ve referans merkezlerinin varlığı, insan hakları ihlalleri ve işkenceye maruz kalanların bir bölümünün terapi ve rehabilitasyon süreçleri için olanak yaratmakta ise de işkence görenlerin önemli bir bölümüne ulaşamamakta, başvuruların büyük bölümünü tedavi ve referans merkezlerinin bulunduğu iller ile yakın illerde yaşayanlar oluşturmaktadır.

Türkiye'de işkenceye maruz kalan 731 başvuru, yurt dışında işkence gören 8 başvuru ile işkence görenlerin yakını olan 42 başvuru işkence uygulamalarında yaşanan değişimleri değerlendirmek amacıyla ayrı bölümlerde ele alınmıştır. Bölümlere ait başlıklarda referans verilen başvuru sayıları yalnızca ilgili başlık kapsamına yapılan başvuru sayıları olup TİHV'e yapılan tüm başvuruları kapsamamaktadır.

TÜRKİYE'de İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELE NEDENLİ BAŞVURULAR

Küresel düzeyde kapitalizmin neden olduğu eşitsizlikler, bir yandan siyasal iktidarların hakları ilga eden uygulamaları sürdürmesini sağlarken, diğer yandan da depresyon felaketi sonrasında yaşanan sorunların yükünü ve sorumluluğunu çalışanların, işsizlerin ve yoksulların üzerine yıktı. Yaşam hakkı ihlalleri, işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları, düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik engeller,

özgürlükleri kaldırma girişimleri, insan hakları örgütlerine ve savunucularına yönelik müdahaleler, toplantı ve gösterilerde kolluğun aşırı ve orantısız güç kullanarak yaptığı ve “işkence” düzeyine ulaşan müdahaleler 2023 yılında da artarak devam etmiştir.

İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın 10 Aralık İnsan Hakları Günü nedeniyle 10 Aralık 2023 tarihinde³ 2023 yılında yaşanan ihlallerle ilgili yaptığı açıklamada:

“ ...

- *İnsan hakları fikrini referans almaktan tümüyle vazgeçen siyasal iktidarın ekonomiden toplum sağlığına kadar ülkenin tüm meselelerini güvenlik sorunu hâline getiren, toplumu kutuplaştıran, şiddeti esas alan, bilhassa da Kürt sorununun ve uluslararası sorunların çözümünde çatışma ve savaşı tek yöntem hâline getiren politikaları sonucu 2023 yılında da kaygı verici boyutta yaşam hakkı ihlalleri yaşanmıştır.*
- *Yaşam hakkı ihlalleri, sadece devletin güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilen ihlaller ile sınırlı değildir. Yapısal şiddetin bir ürünü olarak ve/veya üçüncü kişiler tarafından gerçekleştirilen fakat devletin “önleme ve koruma” yükümlülüğünü yerine getirmeyerek neden olduğu ihlalleri de kapsamaktadır.*
- *6 Şubat 2023 tarihinde, Türkiye'nin de içinde yer aldığı coğrafyanın yakın tarihinde görülen en büyük doğal afetlerden biri yaşanmıştır. Türkiye, aktif fay hatlarının bulunduğu bir deprem ülkesidir. Bu gerçekliğe ve geçmişte yaşanan depremlerden çıkarılan acı derslere rağmen siyasal iktidarlar sorumluluklarını yerine getirmemişler, bilimin gereklerine uygun deprem hazırlıkları yapmamışlar, etkin afet yönetim planları oluşturmamışlardır. Bu kabul edilemez eksikliği/ihmali devletlerin başta yaşam hakkı olmak üzere tüm hak ve özgürlükleri koruma ve geliştirme yükümlülüğü/sorumluluğu ile birlikte değerlendirdiğimizde depremin yol açtığı ölümler yaşam hakkı ihlalidir.*
- *Anayasa'nın ve evrensel hukukun mutlak olarak yasaklamasına ve insanlığa karşı bir suç olma vasfına rağmen işkence olgusu 2023 yılında da Türkiye'nin en başat insan hakları sorunu olmuştur. Denilebilir ki, siyasal iktidarın baskı ve kontrole dayalı yönetim tarzı sonucu günümüzde tüm ülke adeta işkence mekânı hâline gelmiştir.*
- *Siyasal otoriterleşmeyle orantılı olarak devlet erkinin çeşitli kademelerinde yaygınlaşan yasa, kural ve norm denetiminden kaçınma, keyfilik, bilinçli ihmal gibi sebeplerle usul güvencelerinin ihlal edilmesi, gözaltı sürelerinin uzunluğu, izleme ve önleme mekanizmalarının işlevsiz kılınması ya da bağımsız izleme ve önlemenin hiç olmaması vb. nedenlerle resmi gözaltı merkezlerinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarında artış görülmektedir.*

3 <https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/10-aralik-insan-haklari-gunu-2023-tihv-ihd/> (Erişim Tarihi:02.05.2024)

- *Kolluk güçlerinin barışçıl toplantı ve gösterilere müdahalesi sırasında, sokak ve açık alanlarda ya da ev ve iş yeri gibi mekânlarda, yani resmi olmayan gözaltı yerlerinde ve gözaltı dışındaki ortamlarda yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları 2023 yılında da tüm yoğunluğu ile devam etmiştir. Kolluk güçlerinin, evrensel hukukta ve ülke yasalarında tanımlanan zor kullanma yetkisinin çok ötesine geçen, kural dışı, denetlenmeyen, cezalandırılmayan, siyasi iktidar tarafından görmezden gelinen, hatta teşvik edilen bu şiddeti, sıradanlaşarak gündelik yaşamın bir parçası hâline gelmiştir.*
- *Yakın tarihimizin en utanç verici insan hakları ihlallerinden biri olan insanlığa karşı suç niteliğindeki zorla kaçırma/kaybetme vakalarının OHAL'in ilan edildiği 2016 yılından bu yana yeniden yaşanmaya başlaması son derece endişe vericidir. Gözaltında zorla kaybetme eylemi anlık bir eylem değildir ve büyük çoğunlukla işkencenin eşlik ettiği belirli bir alıkoyma süresini içerir ve genellikle de ölümlerle sonuçlanır. Bu nedenle çoklu ve ardışık ihlallere yol açmaktadır.*
- *Türkiye'de hapisaneler, her dönem işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının yoğun olarak yaşandığı mekânlar olmuştur. Özellikle de Kürt sorununda barışçıl çözüm arayışlarından vazgeçilmesi ve 2015 Temmuz'unda Türkiye'nin yeniden çatışma ortamına girmesiyle başlayan, daha sonra askerî darbe girişiminin bastırılması ve ardından OHAL ilan edilmesiyle devam ederek günümüze varan süreçte hapisanelerde tutuklu ve hükümlülere yönelik işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarında olağanüstü düzeyde artışlar yaşanmıştır. 2023 yılında da hapisaneler bu niteliğini korumuştur.*
- *İşkencenin önlenmesinde önemli rolü olan, ancak yıllardır uygulamada büyük ölçüde ihmal edilen usul güvenceleri, OHAL sürecinde KHK'lar ile yapılan yasal düzenlemeler sonucu önemli ölçüde tahrip olmuştur. Bu yasal düzenlemelere de dayalı olarak, kişiye gözaltı hakkında bilgilendirme, üçüncü taraflara bilgi verme, avukata erişim, hekime erişim, uygun ortamlarda uygun muayenelerin gerçekleştirilmesi ve usulüne uygun raporların düzenlenmesi, hukukilik denetimi için süratle yargısal makama başvurulabilme, gözaltı kayıtlarının düzgün tutulması, bağımsız izlemelerin mümkün olması başlıklarında toplanabilecek usul güvencelerinin son dönemde büyük ölçüde ortadan kaldırıldığını ve bu konuda bütünüyle keyfi bir ortam yaratıldığını ifade etmek mümkündür.*
- *Yine işkencenin önlenmesinde etkili ve önemli bir araç olan 'Ulusal Önleme Mekanizması'nın işlevlerini yerine getirmek üzere yetkilendirilmiş olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'na (TİHEK) yönelik eleştirilerin zeminini oluşturan sorunlarda 2023 yılında da hiçbir değişiklik olmamıştır. Yapısal, işlevsel ve mali açılarından bağımsızlığı olmayan TİHEK'i OPCAT (İşkenceye Karşı Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol) ve Paris Prensipleri ilkelerine uyumlu hâle getirecek hiçbir adım atılmamıştır. Kurumun yayımladığı ziyaret raporlarında ise ilke ve yöntem hataları bulunmaktadır.*
- *Cezasızlık hâlâ işkence ile mücadelede en önemli engeldir. Faillere hiç soruşturma açılmaması, açılan soruşturmanın kovuşturmayla dönüşmemesi, dava açılı-*

lan vakalarda işkence yerine daha az cezayı gerektiren suçlardan iddianame düzenlenmesi, sanıklara hiç ceza verilmemesi ya da işkence ve bireysel suçlar kapsamında kamu görevi dışında eziyet suçu kapsamına alınarak cezalar verilmesi ve cezaların ertelenmesi gibi nedenlerle cezasızlık olgusu işkence yapılmasını mümkün kılan en temel unsurlardan birisi olarak hâlâ karşımızda durmaktadır.

- İşkence suçunun kovuşturulması için yasadaki muğlaklık yerini korumaktadır. İşkence suçu nedeniyle yapılan suç duyurusu başvuruları ya çeşitli gerekçeler ile takipsizlikle sonuçlanmakta ya da daha az cezayı öngören ve zamanaşımına tabi olan ‘basit yaralama’, ‘zor kullanma sınırının aşılması’ ya da ‘görevi kötüye kullanma’ suçlarından soruşturulmaktadır.
- Öte yandan, işkence yapan kolluk görevlileri hakkında bir şikâyetle bulunulması, soruşturma ya da dava açılması hâlinde işkence görenler hakkında derhal “memura hakaret etmek, mukavemet etmek, bu sırada yaralamak, kamu malına zarar vermek” gibi gerekçelerle karşı davalar açılmaktadır. İşkenceciler aleyhine açılan davalar cezasız kalırken, işkence görenler aleyhine açılan davalar kısa sürede ağır cezalar ile sonuçlanabilmektedir. Nitekim 2022 yılında Cumhuriyet Savcılıkları tarafından ‘kamu görevlisine direnme’ suçunu (TCK m. 265) arasında olduğu ‘kamu idaresinin güvenilirliğine ve işleyişine karşı suçlar’dan (TCK m. 247 – 266) 45.982 kişi hakkında kamu davası açılmıştır. Buna karşın aynı yıl içinde işkence ve eziyet suçlarından (TCK m. 94 – 96) sadece 872 kişi hakkında kamu davası açılmıştır. Aradaki bu denli yüksek fark sistematik bir politika olarak sürdürülen cezasızlığın boyutlarını açıkça göstermektedir.
- Türkiye’nin işkence gerçekliği uluslararası mekanizma ve organlar tarafından hazırlanan raporlarda tüm çıplaklığı ile dile getirilmektedir. Ancak, Anayasa başta olmak üzere hiçbir yasa, kural ve normla kendini sınırlandırmak istemeyen siyasal iktidar, uluslararası önleme ve denetleme mekanizmaları tarafından yapılan eleştiri ve uyarıları da dikkate almamaktadır.
- Hapishanelere girişten itibaren çeşitli nedenlerle (çıplak arama, kelepçeli muayene, ayakta tekmil vererek sayım gibi) uygulanan kaba dayak, her türden keyfi muamele ve keyfi disiplin cezaları, hücre cezaları, sürgün ve sevkler yakın tarihte görülmedik boyutlara ulaşmıştır.
- Hapishanelerden kısıtlı olarak edinilen bilgi ve şikâyetler, salgın koşullarında mahpusların, sağlığa, yiyecek ve suya, hijyen malzemelerine erişimde yaşadıkları ihlallerin işkence ve diğer kötü muamele niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.
- Sağlık hizmetine erişimin kısıtlanması, cezaevi reviri ziyaret hakkının reddedilmesi, Adli Tıp Kurumu’na, adliyeye ve hastaneye götürülürken kelepçe takılması dâhil kötü muamele uygulamaları, mahpusların sağlık sorunlarının zamanında ve etkili bir şekilde çözülmemesi, uzun bir süredir devam eden bir başka sorun alanıdır. Özellikle son dönemde tedavilerini zorlukla sürdüren mahpusların büyük bir çoğunluğunun başka cezaevlerine sürgün edilmesi sağlık hizmetine erişim hakkına önemli ölçüde zarar vermiştir.

- *Siyasal iktidarın her şeyi güvenlik sorunu olarak gören, kutuplaştırıcı, siyasal görüşleri, inançları, etnik kimlikleri, cinsiyetleri ve cinsel yönelimleri farklı olanlara yönelik ötekileştirici politikaları ayrımcılığın ve nefretin, dolayısıyla şiddetin toplum içinde yayılmasını teşvik ediyor. Özellikle de toplum içinde Kürtlere yönelik nefret içerikli yok edici saldırıların artmasına, barışçıl bir arada yaşama iradesinin zedelenmesine yol açıyor.*
- *Artık Türkiye toplumunun asli unsuru bir parçası hâline gelen sığınmacı ve mülteciler, hâlâ statü edinemedikleri gibi her türlü ayrımcılığa ve istismara, nefret söylemine ve ekonomik sömürüye yoğun bir şekilde maruz kalıyorlar. 2023 yılında da şiddet ve nefret saldırılarına maruz kalan sığınmacı ve mülteciler yaşamlarını yitirdiler. İnsan kaçakçıları tarafından ölüme sürüklendiler. Ülkede yaşanmakta olan ağır krizin fiziksel, ruhsal, sosyal ve ekonomik tüm sonuçlarından en derin şekilde etkilenen sığınmacı ve mülteciler, ne yazık ki toplumumuz açısından görmezden gelinen, hatta gözden çıkarılan hayatlar oldular...”*

saptamaları yer almıştır.

Siyasal iktidarın hakları ortadan kaldıran, bilgi üzerinde hegemonya kurarak gerçekleri manipüle eden baskı ve kontrole dayalı yönetme tarzı ile tüm ülke adeta işkence mekânına dönüştürülmüş, işkence 2023 yılında da insan hakları alanında yaşanan sorunlardan biri olmuştur.

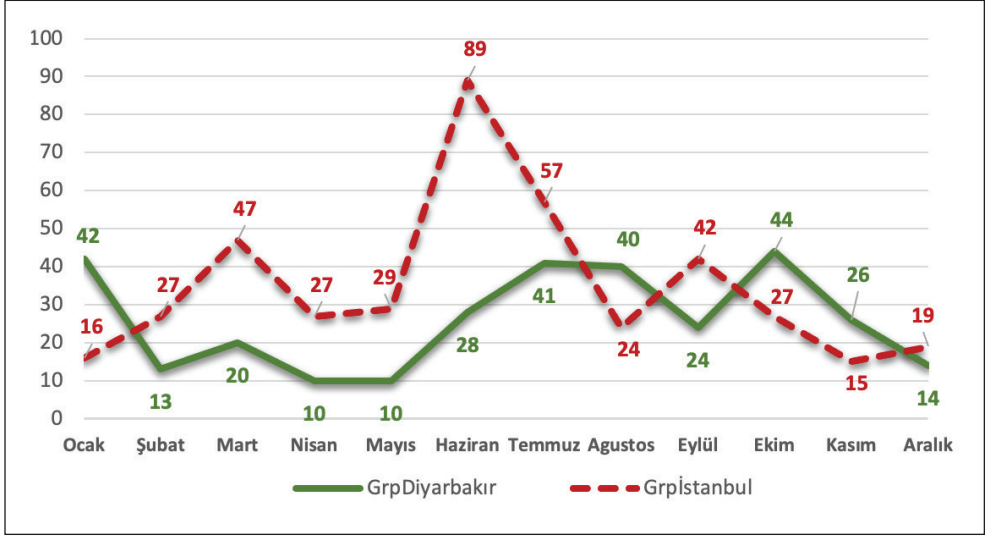
Bu ihlallerin yaşandığı 2023 yılında Türkiye’de işkence ve diğer ağır insan hakları ihlallerine maruz kalan 731 kişi⁴ Türkiye İnsan Hakları Vakfı Temsilciliklerine başvurmuştur. Başvuruların aktardığı bilgiler ile değerlendirmeler sonrasında saptanan bulgular işkence ve ihlallerin boyutunu, hedef aldığı kişi ve grupları, ortaya çıkan bulguları değerlendirmek ve müdahale etmek amacıyla “TİHV başvuruları, başvuruların sosyo demografik bilgileri, gözaltı, adli tıp ve hukuki destek, işkence, özgürlüğünden alıkoyma ve tıbbi süreçler” başlıklarında işkence suçlarının, gözaltıların gerçekleşme zamanı, başvurduğu temsilcilik bölgesi ve cinsiyet kimliklerine göre gruplandırılarak karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Başvuru Ayları

6 Şubat ve sonrasında yaşanan depremler Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman başta olmak üzere bölgede çok sayıda ilde insani kayıplara ve ciddi yıkımlara yol açmış, en temel gereksinimler dahi uzunca bir süre karşılanamamıştır. Bu süreçte TİHV Diyarbakır Temsilciliği’nin kullandığı binanın haziran ayına kadar kullanılamaması nedeniyle Diyarbakır ve Cizre’den başvuru yapılamamış, diğer temsilciliklere yönlendirilen çok az sayıda başvuru alınmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimi ve genel seçimler sürecinde toplantı ve gösterilere yönelik süresiz yasaklar ve engellemelerin kısmen gevşemesinin de işkence ve kötü muamele nedenli başvurularda oransal bir düşmeye yol açtığı değerlendirilmiştir.

4 Bu bölümde Türkiye’de işkence ve diğer kötü muameleye maruz kaldığını belirten 731 başvuruyla ilgili veriler değerlendirilmekte olup TİHV’e 2023 yılında yapılan tüm başvuruları kapsamamaktadır.

TİHV'in insan gücü ve diğer alanlarda yaşadığı kaynak sıkıntısı; başvurulara daha geç tarihli randevu ve daha sınırlı destek verebilmesine yol açtığından başvuru sayılarında düşmeye yol açmaktadır. Bu durumun 2024 yılında da ciddi bir sorun olacağı düşünülmektedir.

Grafik 1: TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine yapılan başvuruların aylara göre dağılımı

Başvuruların aylara göre dağılımı değerlendirildiğinde; Haziran ve Temmuz aylarında İstanbul, İzmir ve Ankara Temsilciliklerine yapılan başvuruların arttığı, bu artışın ise Onur Haftası etkinliklerine yönelik yasaklar, basın açıklaması, yürüyüş yapmak isteyenlere yönelik ihlaller ve işkence fiillerinden kaynaklandığı belirlenmiştir.

TİHV Dokümantasyon Merkezi, Onur Ayı kapsamında 2 Haziran – 10 Temmuz 2023 tarihleri arasında yapılmak istenen etkinlikler ve bu etkinliklere katılanlara yönelik hak ihlalleri hakkında bilgi notu⁵ hazırladı. Bilgi notuna göre, söz konusu dönemde;

- 5 il ve 1 ilçede Onur Ayı kapsamında yapılacak her türlü eylem ve etkinlik yasaklandı. Ayrıca 3'ü kaymakamlık, 1'i Rektörlük tarafından olmak üzere toplam 4 etkinlik yasaklandı.
- 2 ilde (İstanbul, İzmir) valiler sosyal medya üzerinden açıklama yaparak, "Milletimizin ve devletimizin teminatı olan aile kurumumuzu tehdit eden" ve "yasalara ve toplumun değerlerine aykırı" diye ifade ettikleri Onur Yürüyüşleri'ne izin verilmeyeceğini duyurdu.

5 <https://tihv.org.tr/ozel-raporlar-ve-degerlendirmeler/bilgi-notu-2023-onur-ayi-ihlaller/>

- İstanbul Trans Onur Yürüyüşü'ne yönelik polis müdahalesini eleştiren Yeşil Sol Parti İstanbul Milletvekili hakkında Emniyet Genel Müdürlüğü suç duyurusunda bulundu.
- En az 11 eylem ve etkinliğe fiziksel şiddet kullanılarak müdahale edildi, 1 etkinlik engellendi. 4'ü çocuk 7'si avukat en az 237 kişi gözaltına alındı. En az 2 kişi yaralandı. İstanbul'da gözaltına alınan yabancı uyruklu 5 kişi Geri Gönderme Merkezlerine götürüldü.

Bölge illerinde ise Ocak, Ekim aylarında başvuru sayısı daha yüksek olmakla birlikte başvuru sayıları diğer aylara benzer olup özel bir olaya işaret etmemektedir.

Yıl içinde diğer aylarda temsilciliklere yapılan başvuru oranları yönünden bir farklılıktan ve belirgin bir olayın etkisinden söz edilememektedir.

Başvuru Yolları

İşkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalanların TİHV Temsilciliklerine başvuru yolları ve başvurmak için bilgi/öneri aldıkları kaynaklar değerlendirildiğinde; 2023 yılında ilk sırada *daha önce TİHV'e başvuran kişilerin önerisiyle başvuruların* (207 kişi; %28,3) yer aldığı, bunu sırasıyla *eski başvuruların* (155 kişi; %21,2), herhangi bir kaynaktan bilgi öneri almaksızın *TİHV'e doğrudan başvuruların* (125 kişi; %17,1), *demokratik kitle örgütleri ve/veya partiler kanalıyla başvuruların* (69 kişi; %9,4), *avukatların önerisi ile başvuruların* (69 kişi; %9,4) ve *TİHV çalışanlarının önerisi/bilgilendirmesi ile başvuruların* (43 kişi; %5,9) izlediği görülmüştür. TİHV'e başvuru yolları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Başvuruların bilgilendirilme kaynaklarına göre dağılımı

Başvuru Yolu	Başvuru Sayısı	%*
TİHV başvurularının önerisiyle	207	28,3
Eski başvuru	155	21,2
Doğrudan	125	17,1
Demokratik örgüt ve/veya partiler kanalı	69	9,4
Avukatlar yoluyla	69	9,4
TİHV çalışanlarının önerisiyle	43	5,9
TİHV gönüllülerinin önerisiyle	36	4,9
İHD kanalı	28	3,8
Diğer	9	1,2
Basın aracılığı	0	0,0

*Sütun yüzdesi

Başvuruların %49,5'i ya kendisinin daha önce başvurduğunu (eski başvurular) ya da daha önce TİHV'e başvuran kişiler tarafından TİHV'e yönlendirildiklerini belirtmiştir. İki başvurudan birinin daha önce TİHV'den destek aldığı için başvurusu; TİHV'in bütünlüklü yaklaşımı, yapılan değerlendirmeler ile sağladığı desteğin eski başvurular açısından anlamlı bulunduğunu düşündürmektedir.

Avukatlar, demokratik kitle örgütleri ve/veya partiler, diğer yollar ve basın aracılığı yapılan başvuruların oranı ise %18,8 olmuştur. Avukatlar aracılığıyla yapılan başvuru oranlarında çok az artış görülmektedir (2021, %12,4; 2022, %8,6; 2023, %9,4). Gözaltı süreçlerinin başından itibaren işkence görenlerin yanında olan, tutma yerlerindeki kişilerle birebir temas olanağı bulunan avukatların başvuru yolları ve tedavi desteği konusunda TİHV'in varlığını bilmesi önemlidir. Avukatların bilgilendirmesi sonrası başvurduğunu belirtenlerin oranı İzmir, İstanbul ve Ankara toplamında %15 iken Van, Diyarbakır ve Cizre başvurularında %1,9'dur (başvuru sayıları; Diyarbakır 6, Van 0, Cizre 0). Avukatlar tarafından yönlendirilen başvuru oranları arasındaki fark bölge ve iller yönünden anlamlıdır. Avukatların özgürlüğünden alıkonulmuş bir kişiyle ilk andan itibaren iletişim kurabilmesi; işkence gören kişilerin uygun tıbbi destek alması, standart, usulüne uygun tıbbi değerlendirmeler yapılması, karşılaşılan kötü uygulamalar ve eksikliklerle ilgili erken müdahalelerde bulunması TİHV'in yürüttüğü tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme konularında da etkili sonuçlar alınmasına ve onarım süreçlerinin bütünlüklü yürütülmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca TİHV'e işkence nedeniyle yapılan başvurularda avukatların hukuki süreçlerde yaşanan sorunlar, yargı kararları ve sonrasında atılacak adımlar konusunda TİHV'le ortak değerlendirmeler yapması; işkenceyle mücadele ve cezasızlık uygulamalarının önüne geçilebilmesi açısından da bir olanak yaratmaktadır. Yargının işkence iddialarıyla ilgili verdiği kararlara bakıldığında; bu desteğin yalnızca ilk aşamayla sınırlı tutulmaması, hukuki sürecin ilerleyen aşamalarında da TİHV'in varlığının ve sağladığı tıbbi desteğin önemine işaret etmektedir. AYM'nin Maside Ocak Kışlaklı ile ilgili verdiği kararla ilgili TİHV'in yaptığı açıklama⁶ bu duruma dair bir örnektir. Açıklamada TİHV'in düzenlediği raporla ilgili öne sürülen gerekçelerde yer alan maddi hataların yanı sıra İstanbul Protokolü standartları ve ilkelerinin işkencenin önlenmesi için yapılacak etkili soruşturmadaki rolü değerlendirilmiştir.

Bu nedenle Özgürlük İçin Hukukçular Derneği, Çağdaş Hukukçular Derneği ile Barolarda avukatlara yönelik yürütülecek çalışmalar ve İstanbul Protokolü eğitimlerinde işkencenin tıbbi açıdan belgelenmesi ve onarım süreçlerinde TİHV'in ve sağlık çalışanlarının rolünü aktarma konusunda çaba gösterilmesine ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

2023 yılında "demokratik kitle örgütleri ve/veya partiler yoluyla yapılan başvuru oranları Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgede %10,3, batı illerini içeren bölgede ise %8,8 olmuştur. Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgede demokratik kitle örgütü veya parti aracılığıyla yapılan başvuru oranları azalırken hangi yolun daha baskın olduğu ve azalmanın neden kaynaklandığı belirlenmemektedir. İHD tarafından yönlendiril-

⁶ <https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/aym-maside-ocak-karari/> (Erişim Tarihi: 03.05.2024)

diği belirten başvuruların oranı %3,8'dir. İHD'nin son yıllarda başvuru yolları arasında alt sıralarda yer alması, ihlal başvurularında İHD'ye yapılan başvuru sayıları ve İHD şubelerinin yaygınlığı ile birlikte ele alınmalıdır. İşkenceye maruz kalanlara bilgi verebilecek kurumlar arasında İHD'nin TİHV'in kuruluşunda oynadığı rol de düşünlüğünde bu hususa özel bir önem verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

TİHV, temsilcilikler yoluyla sürdürdüğü bilgilendirme faaliyetlerin yanı sıra internet ortamında, sosyal medyada yürüttüğü çalışmalarla da görünürlüğünü artırmakta ve işkence görenlerin bilgi edinme yollarını çoğaltmaktadır. Önceki yıllara ait TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporlarında sosyal medya ve yeni iletişim araçlarının başvurulara ulaşmada etkili bir yol olduğu, sürdürülen çabaların desteklenmesi ve sürekli kılınmasının yararlı olduğu vurgulanmış ve bu çabalara da ağırlık verilmiştir.

TİHV'den tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme konularında destek almak için doğru- dan ulaştığını, başka bir kişi veya kurumdan bilgi almadığını belirten başvuruların TİHV ile ilgili bilgileri nasıl edindiği ve neden TİHV'e başvurduğu konularında yeterli bilgi alınmamakla birlikte; TİHV'in işkenceye maruz kalanlara ulaşmak, görünürlüğünü ve etkisini artırmak için sosyal medya ve yeni iletişim araçlarını daha etkili kullanmaya başlamasının işkenceye maruz kalanların başvurusunda etkili olduğu anlaşılmaktadır.

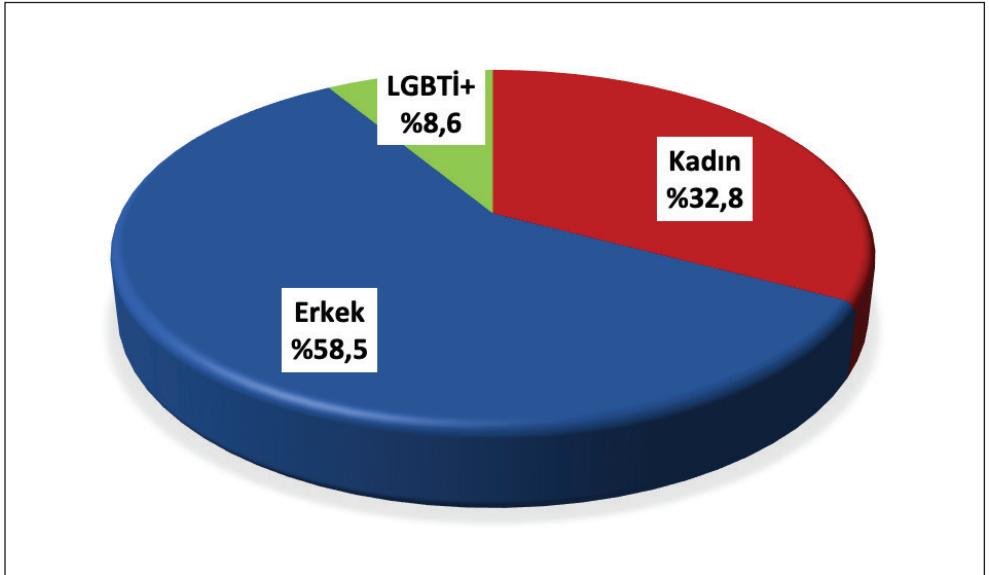
Başvuruların Sosyodemografik Bilgileri

1. Cinsiyet ve Yaş

TİHV'e 2023 yılında işkenceye maruz kaldığı için başvuran 731 kişinin cinsiyet kimliklerine göre dağılımı incelendiğinde (Grafik 2); 240 başvuru (%32,8) kendisini kadın, 428'si (%58,5) erkek olarak tanımlarken, 63 başvuru (%8,6) ise cinsiyet kimliğini non-binary, queer, diğer olarak tanımlamıştır. Raporla kadın ve erkek ikili cinsiyet sistemi rejimi dışında kalan, "cinsiyet çeşitli/çeşitliliği olan başvuru"ları tanımlamak için LGBTİ+ tanımı kullanılmıştır. 2023 yılı başvuruları arasında kadın, erkek cinsiyet kimliği dışında olduğunu belirten ve LGBTİ+ olarak sınıflandırılan başvuru oranlarının önceki yıllarda yapılan başvuruların iki katına çıktığı gözlenmiştir. Siyasi iktidarın LGBTİ+'lar başta olmak üzere cinsiyet çeşitli/çeşitliliği olanlara yönelik nefret söylemleri, toplumsal cinsiyet kimliklerinin görünür olduğu toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yönelik şiddet içeren fiillerinin 2023 yılında da artarak devam etmesi başvuru oranlarına da yansımaktadır. KAOS-GL Derneği'nin 2023 İnsan Hakları Raporu⁷'nda kayıtlarına geçen 146'sı gözaltı sırasında işkence ve kötü muamele yaşadığından; 10'u kişisel bütünlük hakkı ihlalinden kaynaklanmak kaydıyla bu kategoride 156 kişi hak ihaline uğradığı yer almaktadır. Aynı zamanda TİHV'in cinsiyet kimlikleri ve cinsiyet yönelimlerinin temsili ile işkenceye maruz kalan tüm çevrelerin görünür olması için yürüttüğü çalışmaların bu artışta etkili olduğu değerlendirilebilir.

7 <https://kaosgldernegi.org/images/library/lgbti-larin-i-nsan-haklari-raporu-2023-1.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024)

İşkence ve diğer kötü muamele iddiasıyla 2023 yılında yapılan başvuruların cinsiyet kimlikleri oranları bölgelere göre değerlendirildiğinde anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Diyarbakır, Van, Cizre başvurularında cinsiyet kimliği LGBTİ+ olarak tanımlanan tek bir başvuru bulunmamaktadır. Başvuruların cinsiyet kimlikleriyle ilgili verdiği bilgilere göre %27,9'unun kadın, %72,1'inin ise erkek olduğu, bölge dışındaki başvurularda ise kadın oranının %36,5'e çıktığı gözlenmektedir. Bölgeler arasında LGBTİ+ başvuruların yanı sıra erkek ve kadın toplumsal cinsiyet kimlikleri arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Batı illerinde Onur Yürüyüşleri, Onur Ayı etkinlikleri ve kadın mücadelesi için bir araya gelen LGBTİ+ ve kadınlara yönelik siyasi iktidarın kullandığı şiddet ve nefret söylemleri hız kesmeden devam ederken hak talepleri için yapılan barışçıl gösteri ve toplantılara yönelik müdahalelerin sistematik ve yaygın olarak artarak sürdürüldüğü gözlenmiştir. 08.11.2023 tarihli AB Komisyonu tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine Sunulan Komisyon Bilgilendirmesi olarak hazırlanan 2023 Türkiye Raporu'nda⁸ "azınlıklara ve lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel, interseks ve queer (LGBTIQ) bireylere yönelik cinsiyet temelli şiddet, ayrımcılık ve nefret söylemi ciddi endişe konusu olmaya devam etmektedir", "kadın örgütleri, hakaret, gözetimler, soruşturmalar ve tutuklamalar gibi baskılara maruz kalmıştır. Ayrıca kadın aktivistler, toplanma özgürlüğü haklarını kullanırken, gözetim ve polis şiddeti ile karşı karşıya kalmışlardır" denmiştir.

Grafik 2: Başvuruların cinsiyet kimliklerine göre dağılımı

8 <https://ab.gov.tr/siteimages/resimler/2023%20T%C3%BCrkiye%20Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024)

2023 yılında da temsilciliklere yapılan başvurularında yaş grupları; çocuklar (18 yaş altı), öğrenim yaşında olanlar (18-25 yaş) ile 65 yaş üzerindeki kişiler ayrı gruplanırken, diğer yaşlar 25 yaşından başlayarak 5 yaşlık dilimlere ayrılmıştır. Yaş gruplarına göre işkence uygulamaları, etkileri, hedef aldığı kişi ve gruplar, yol açtığı zararlar, tanılar ve önerilen tedavilerin farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için böyle bir gruplandırma tercih edilmiştir.

2023 yılında işkenceye maruz kaldığı veya işkence görenin yakını olduğu için temsilciliklere başvuran kişilerde en küçük yaşın 7, en yüksek yaşın 77, yaş ortalamasının ise $38,2 \pm 13,7$ olduğu (kadın başvuruların yaş ortalaması $37,8 \pm 12,9$; erkek başvuruların yaş ortalaması $40,2 \pm 13,9$; LGBTİ+ başvuruların yaş ortalaması ise $25,4 \pm 6$) saptanmıştır. Başvuruların yaş ortalamasının önceki yıllardan daha yüksek olduğu (2019, 36,1; 2020, 33,1; 2021, 33,6; 2022, 36,7) görülmüştür. Başvuru yapılan merkezlere göre Diyarbakır ana merkezde yaş ortalaması $42,1 \pm 13,3$ iken İstanbul ana merkezde $35,2 \pm 13,2$ 'dir. Bölgelere göre yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık olduğu, ($\chi^2=83,266$ $p<0,001$), farklılığın 2023 yılında 18-25 yaş grubunda yer alan başvuruların ağırlıklı olarak İstanbul, İzmir ve Ankara Temsilciliklerine başvururken daha yüksek yaşlarda yapılan başvuruların Diyarbakır, Van, Cizre Temsilciliklerine yapılmasından kaynaklandığı belirlenmiştir. Batı illerindeki barışçıl gösterilere katılımı öğrenci/genç popülasyonunun yoğun olması ve yapılan müdahaleler bu durumun etkenlerindedir. 2023 yılı başvurularının yaş grupları ve başvurdukları bölgelere göre karşılaştırılmalı dağılımı Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: 2023 yılı başvurularının yaş grupları ve başvurdukları bölgelere göre dağılımı

Yaş Grubu	Diyarbakır, Van, Cizre		İstanbul, Ankara, İzmir		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
18 yaş altı	9	2,9	4	1,0	13	1,8
19-25 yaş	21	6,7	117	27,9	138	18,9
26-30 yaş	40	12,8	93	22,2	133	18,2
31-35 yaş	46	14,7	43	10,3	89	12,2
36-40 yaş	28	9,0	34	8,1	62	8,5
41-45 yaş	34	10,9	25	6,0	59	8,1
46-50 yaş	42	13,5	33	7,9	75	10,3
51-55 yaş	37	11,9	27	6,4	64	8,8
56-60 yaş	28	9,0	23	5,5	51	7,0
61-65 yaş	15	4,8	7	1,7	22	3,0
65 ve üzeri	12	3,8	13	3,1	25	3,4
Toplam	312	100	419	100	731	100

*Sütun yüzdesi

TİHV'e 2023 yılında Türkiye'de işkence gördüğü için başvuru yapanlar arasında çocukların oranı %1,8'dir (13 başvuru). İşkence nedeniyle başvuran çocuklarda en düşük yaş 7 olup çocukların üçte ikisinin Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgede yaşadığı belirlenmiştir.

Yaş grupları yönünden, 35 yaş altında İstanbul, İzmir ve Ankara illerine yapılan başvuruların oranı %68,9 iken, 35 yaş üstündeki 358 başvurunun ise %54,7'sinin Kürt nüfusun yoğun olduğu illerde olduğu ve sıklıkla hapisanelerde yaşadıkları işkence ve insan hakları ihlalleri nedeniyle TİHV'e başvurdukları belirlenmiştir. 2023 yılında başvurularda dikkat çeken diğer husus ise 1990'lı yıllarda verilen ağırlaştırılmış müebbet cezası nedeniyle uzun süreli tutukluluk yaşayanların 2022 yılında başlayan tahliyeleri ile birlikte işkencenin belgelenmesi ve sağlığa erişimin engellenmesi/geciktirilmesi nedeniyle ortaya çıkan sağlık sorunlarının saptanması ve tedavi amaçlı başvurularındaki artış olmuştur. Yaş gruplarında 46 ve üzerindeki yaşlarda olanların oranı %32,5'e çıkarken bu oran bölge illerinde %43'dür.

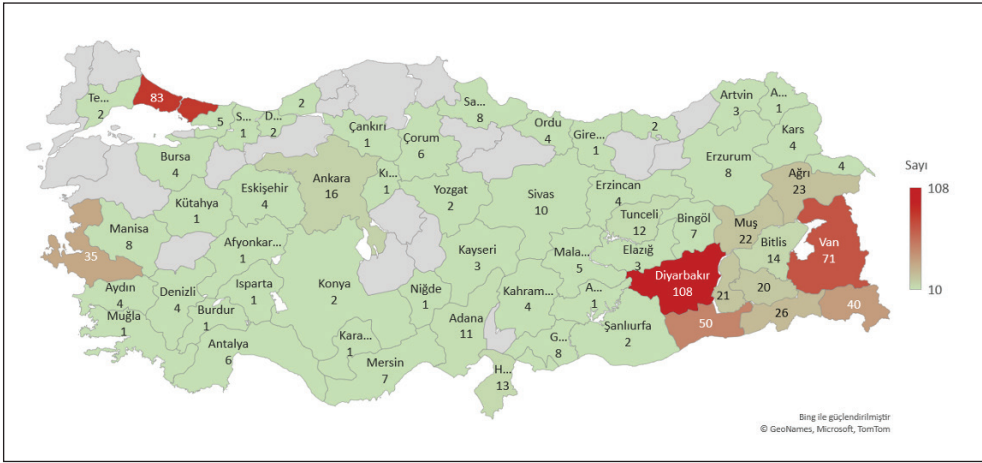
Dünya Sağlık Örgütü tarafından 65 ve üzeri yaşlardaki grup "genç yaşlı" (65-74 yaşlar), "orta yaşlı" (75-84 yaşlar) ve "ileri yaşlı" (85 ve üzeri yaşlar) olmak üzere üç alt grupta sınıflandırılmıştır. Bu yaş gruplarında yer alan başvuru sayısı 25'dir (%3,4). Başvuruların 6'sının kadın, 19'unun erkek olduğu; 18'inin hapisane öyküsü bulunduğu ve son işkence tarihinin 16 başvuruda 2023 yılı olduğu öğrenilmiştir.

İşkencenin mutlak yasak olduğu düşünüldüğünde çocukların maruz kaldığı fiillerin dahi engellenmediği, 2023 yılında da 7 yaşından 77 yaşına kadar her yaşta insana işkence uygulanırken başvuruların maruz kaldığı işkenceler yönünden yaş grupları arasında bir farklılık olmadığı görülmüştür.

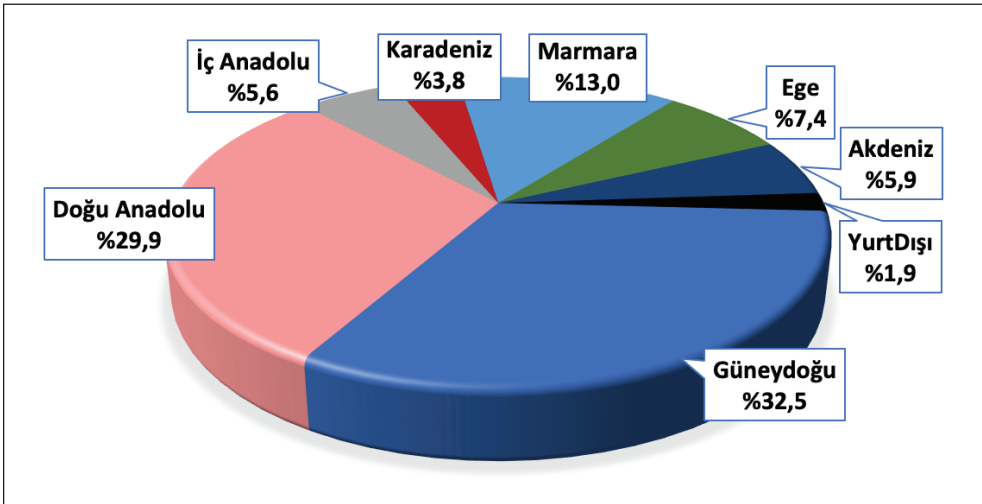
2. Doğum Yeri ve Bölgesi

Başvuruların doğdukları şehirler incelendiğinde, başvuruların 108'inin (%14,8) Diyarbakır, 83'ünün (%11,4) İstanbul, 71'inin (%9,7) Van, 50'sinin (%6,8) Mardin, 40'inin (%5,5) Hakkari, 35'inin (%4,8) İzmir, 26'sinin (%3,6) Şırnak, 23'ünün (%3,1) Ağrı, bölgelere bakıldığında ise başvuruların %62,2'sinin Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi doğumlu olduğu belirlenmiştir.

2022 yılına oranla Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi doğumlu olanlarda %6,6'lık bir azalma görülmüştür. Başvuruların doğum illeri ve bölgelerine göre dağılımları Grafik 3 ve Grafik 4'te gösterilmiştir.

Grafik 3: Başvuruların doğum yerlerine göre dağılımı

Grafik 4: Başvuruların doğum bölgelerine göre dağılımı

2023 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) "Doğum yeri ve cinsiyete göre nüfus, 2014-2023"⁹ verilerine göre; Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi doğum-lular Türkiye nüfusunun %23,5'ünü oluştururken; işkenceye maruz kalanlar içinde bölgede doğanların oranı ise bunun 2,6 katıdır (%62,2). Önceki yıllara ait tedavi ve rehabilitasyon merkezleri raporlarında da bölge doğumlarının Türkiye ortalamasından farklı olarak işkenceye maruz kalma oranının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

9 <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=Do%C4%9Fum%20yeri%20ve%20cinsiyete%20g%C3%B6re%20n%C3%BCfus> (Erişim Tarihi:04.04.2024)

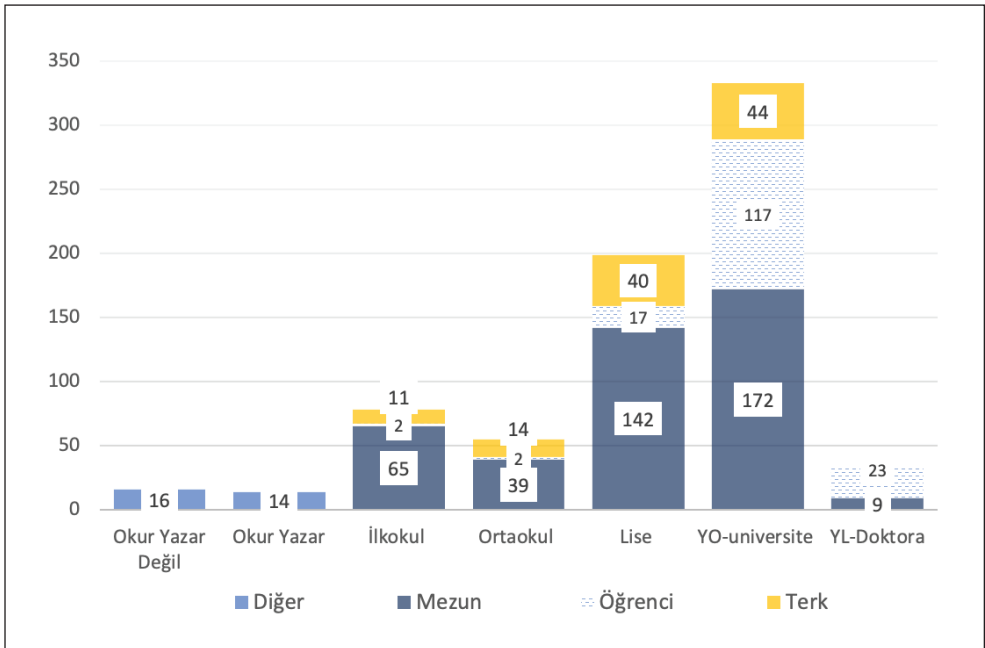
Başvuruların %67'si anadillerinin Kürtçe ve lehçeleri olduğunu belirtirken anadili Türkçe olanların başvuru oranı %29'dur. TİHV'e yapılan başvurularda doğum yerleri ve anadil birlikte değerlendirildiğinde Kürt etnik kimliğinde olanların diğer etnik kimliklere oranla işkenceye daha fazla maruz kaldığı ve bu durumun 2023 yılında da değişmediği anlaşılmaktadır.

3. Öğrenim, İş/Meslek ve Çalışma Durumu

Başvuruların öğrenim durumları değerlendirildiğinde:

- 30 başvurunun (%4,1) öğrenim görmediği (okur-yazar 14, okuma yazma bilmeyen 16)
- 427 başvurunun (%58,4) öğrenimini tamamladığı (ilkokul 65, ortaokul 39, lise 142, yüksek okul-üniversite 172, yüksek lisans-doktora 9)
- 161 başvurunun (%22) hâlen öğrenci olduğu (ilkokul 2, ortaokul 2, lise 17, yüksek okul-üniversite 117, yüksek lisans-doktora 23)
- 109 başvurunun (%14,9) ise öğrenimini yarıda bıraktığı (ilkokul 11, ortaokul 14, lise 40, yüksek okul-üniversite 44)
- 4 başvurunun (%0,5) ise kayıtlarının eksik olduğu görülmüştür.

Başvuruların öğrenim durumlarına göre dağılımları Grafik 5'te yer almaktadır.

Grafik 5: Başvuruların öğrenim durumlarına göre dağılımı

Başvuruların bitirdikleri son öğrenim kurumu değerlendirildiğinde; 603'ünün (%82,5) en az ortaokul, lise veya üniversite mezunu olduğu veya lise ve üzeri öğrenim süreçlerinde olduğu görüldü. TÜİK'in "Bitirilen eğitim durumuna ve cinsiyete göre nüfus, 2008-2022"¹⁰ verileri ile karşılaştırıldığında 2022 yılında bu oranın %58,4 olduğu anlaşılmaktadır. Bitirilen son öğrenim kurumları yönünden Türkiye ortalamaları ile TİHV'e işkenceye maruz kaldığı için başvurular karşılaştırıldığında bitirilen öğrenim kurumları yönünden 1,41 kat fark olduğu hesaplanmıştır.

Başvuruların son bitirdikleri öğrenim kurumuna göre çalışma durumları Tablo 4'te gösterilmiştir. Son bitirdikleri öğrenim kurumu ile çalışma durumları saptanamayan başvuruların yanı sıra hâlen öğrenci olanlarla, yaşı çalışma yaşının altında olan toplam 177 başvuru değerlendirmeye alınmamıştır. Bununla birlikte çalışma durumuyla ilgili bilgi veren 154 öğrencinin 41'inin çalıştığı (23'ünün tam zamanlı 14'ünün kısmi zamanlı, 4'ünün kayıt dışı istihdam edildiği) öğrenilmiştir. 65 yaş üstünde olan 25 başvurunun 1'inin ev çalışmanı, 11'inin emekli, 13'ünün ise bir işinin olmadığı öğrenilmiştir.

Bitirdikleri öğrenim kurumu ve çalışma durumu bilgisi olan toplam 554 başvurudan 337'sinin (%60,8) işsiz olması dikkat çekicidir. Başvuruların 114'ünün (%20,6) tam zamanlı, 22'sinin (%4) kısmi zamanlı çalıştığı, 17'sinin (%3,1) kayıt dışı istihdam edildiği ve 21'inin (%3,8) ücretsiz aile işçisi/ev çalışmanı olduğu 35 kişinin (%6,3) emekli olduğu kaydedilmiştir.

Tablo 4: Başvuruların bitirdikleri öğrenim kurumu ve çalışma durumlarına göre dağılımı

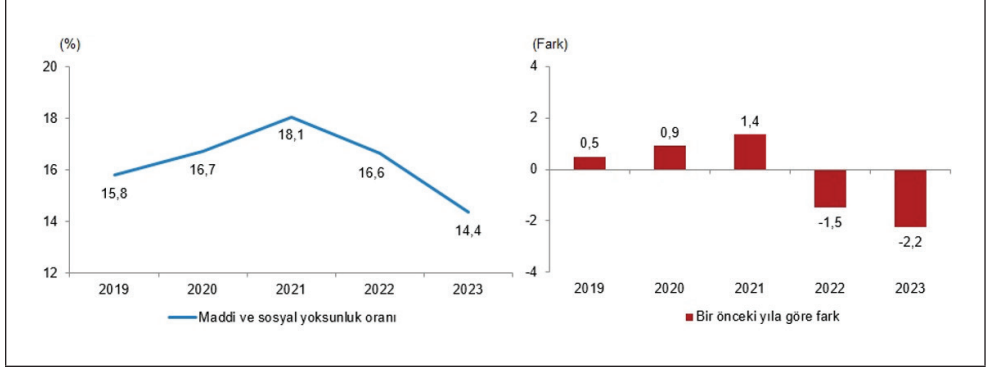
	Tam zamanlı	Kısmi zamanlı	Kayıt dışı istihdam	Mevsimlik işçi	Ev çalışmanı	Emekli	İşsiz	Toplam
Diploma yok	4	3	2	2	2	2	26	41
İlkokul	9	1	5	2	3	10	48	78
Ortaokul	9	2	1	2	7	1	56	78
Lise	24	6	7	1	3	14	129	184
Üniversite	68	10	2	1	6	8	78	173
Toplam	114	22	17	8	21	35	337	554

2023 yılında da emek gelirleri azalmış, genç işsizler sayıca artmış ve son 25 yılın en ağır ekonomik krizinin yaşandığı bir yıl olmuştur. TÜİK'e göre yoksulluk oranı 2023 yılında 0,5 puan azalarak %13,9 olurken medyan gelirin %60'ı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre hesaplanan yoksulluk oranı ise son yılda 0,1 puan artarak %21,7 olarak gerçekleşmiştir.¹¹ Maddi ve sosyal yoksulluk oranıyla ilgili

¹⁰ <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=e%C4%9Fitim>, (Erişim Tarihi: 04.04.2024)

¹¹ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2023-53713> (Erişim Tarihi: 04.04.2024)

paylaşılan grafiklerde de maddi ve sosyal yoksunluk oranının; 2022 yılında %16,6 iken 2023 yılı anket sonuçlarında 2,2 puan azalarak %14,4 olarak tahmin edildiği yer almıştır.

Şekil 1: Maddi ve sosyal yoksunluk oranı ve bir önceki yıla göre fark, 2019-2023¹²

Merkez Bankası ve DİSK-AR verileri ile çeşitli araştırmalar asgari ücret civarında bir ücretle çalışanların oranının yüzde 50'lerde olduğunu göstermektedir. 2002'de asgari ücret altında ücret alanların oranı yüzde 18,5 iken 2022'de bu oran yüzde 33,8'e; asgari ücretin yüzde 5 fazlası ve altı ücret alanlar 2002'de yüzde 27,8 iken 2022'de yüzde 37,5'e, asgari ücretin yüzde 10 fazlası ve altı ücret alanlar 2002'de yüzde 30,7 iken 2022'de yüzde 38,4'e yükselmiştir.¹³ Yıllardır uygulanan borçlanmaya dayalı neoliberal ekonomi politikalarının sebep olduğu yoksullaşma, güvencesizleşme ve örgütsüzleşme, OHAL uygulamaları ile daha da derinleşmiş ve süreklilik kazanmıştır. COVID-19 salgınının etkilerinin giderilememesi, kapanan işyerlerinin yerine yeni istihdam olanakları yaratılamaması, kayıt dışı, mevsimlik çalışan işçiler, gençler, eğitim düzeyi düşük, süreli sözleşmeliler ve küçük işletmelerde çalışanların iş bulma olanaklarını daha da azaltmıştır. Diğer yandan siyasi iktidara biat etmeyen kişilerin kamuda istihdam edilmemesi, çalışanların güvencesizliğe ve örgütsüzlüğe zorlanması, çalışma yaşamının dışına çıkartılması, hak arama mücadelesi ve hakların iadesi taleplerinin işkence ve kötü muamele uygulamalarının gerekçesi olması 2023 yılında da devam etmiştir.

İşkence Süreci

İşkence ve diğer kötü muamele uygulamalarını bütünlüklü olarak ele almak ve işkence sürecinin yıllara göre değişen yönlerini belirlemek amacıyla, işkence ve diğer kötü muameleyle maruz kaldığını belirten 731 başvuru, son gözaltı ile işkence fiilinin gerçekleştiği tarihe göre iki ayrı gruba ayrılarak değerlendirilmiştir.

12 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2023-53713> (Erişim Tarihi: 04.04.2024)

13 Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi (Disk-Ar) Asgari Ücret Araştırması (2024) (Erişim Tarihi: 04.04.2024)

TİHV'e başvuran 731 kişiden 368'i (%50,4) son gözaltına alındıkları tarihin 2023 yılı olduğunu, 363 başvuru ise (%49,6) 2023 öncesindeki yıllarda olduğunu belirtmiştir. Buna karşın; 528 başvuru (%72,2) 2023 yılında, 203 başvuru ise (%27,8) 2023 yılı öncesinde resmi, kayıt dışı gözaltılar, hapisane, vb. süreçlerinde işkence gördüğünü aktarmıştır.

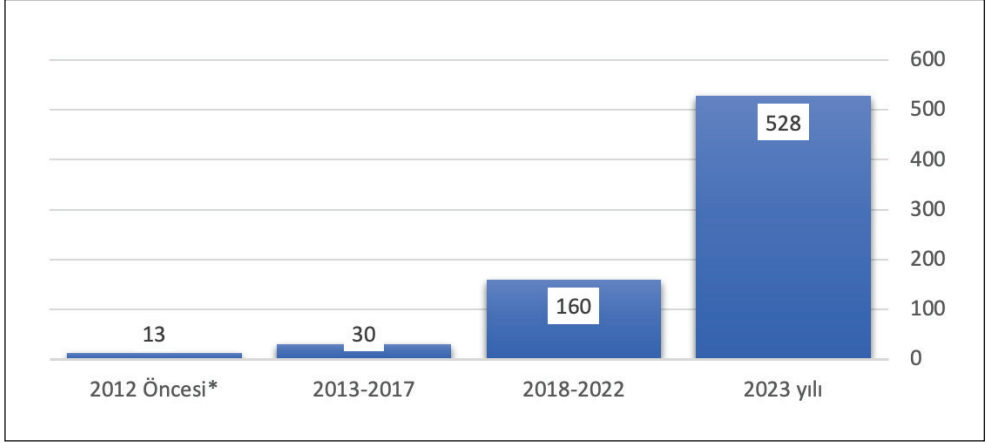
Yıl içinde gözaltına alınan 368 başvurudan yalnızca 3'ü (%0,8); 2023 yılı öncesinde gözaltına alındığını belirten 363 başvurudan ise 24'ü (%6,6) son gözaltı sürecinde herhangi bir işkenceye maruz kalmadığını; bununla birlikte 19'u önceki gözaltı ve hapisane, 5'i hapisane, 1'i ise önceki gözaltı süreçlerinde işkenceye maruz kaldığını belirtmiştir. Son gözaltı süreçlerinde işkenceye maruz kalmadığını belirten başvuruların 21'inin siyasi (%2,9), 4'ünün adli (%0,5) ve 2'sinin ise (%0,3) diğer nedenlerle gözaltına alındığı öğrenilmiştir.

Uygulandığı belirtilen işkence yöntemleri sorgulandığında; 2023 yılında gözaltına alınan başvuruların 347'si (%94,3) fiziksel şiddet içeren ve fiziksel şiddet içermeyen işkence yöntemlerinin birlikte uygulandığını, 18 başvuru ise (%4,9) fiziksel şiddet içermeyen işkence yöntemlerine maruz kaldığını aktarmıştır. Gözaltına alındıkları tarih 2023 yılı öncesinde olan başvurularda; fiziksel şiddetin yanı sıra fiziksel şiddet içermeyen işkence yöntemlerinin birlikte uygulandığını belirtenlerin oranı %83,2 iken yalnızca fiziksel şiddet içermeyen işkence yöntemlerinin uygulandığını belirtenlerin oranı ise %10,2'ye yükselmektedir. TİHV'in önceki yıllara ait tedavi ve rehabilitasyon merkezleri raporlarında da başvurular, yakın tarihli işkence fiillerinde fiziksel şiddet içeren ve fiziksel şiddet içermeyen işkence yöntemlerinin birlikte uygulandığını daha yüksek oranda belirtirken bir yıl üzerindeki işkence fiillerinde bu oranın düştüğü ve fiziksel şiddet içermeyen işkence yöntemlerinin kullanıldığını aktaranların oranının yükseldiği gözlenmektedir. Bu durum önceki yıllarda daha az fiziksel işkence yöntemleri uygulandığını değil, ağır fiziksel hasarlar bırakmayan travmaların işkenceye maruz kalanlarda daha çok ruhsal bir şiddet olarak hatırlandığını ve travmanın ruhsal etkilerinin daha uzun süreli olduğunu düşündürmektedir.

Başvurular, işkenceye maruz kalındığı belirtilen tarihler dikkate alınarak 2023 yılı, 2018-2022, 2013-2017 yılları arası ile 2012 öncesi olarak dört gruba ayrıştırılmıştır. 2023 yılı içinde işkence görenlerin oranı %72,2; 2018-2022 yılları arasında işkence gördüğünü belirtenlerin oranı ise %21,9 olmuştur. TİHV'e yıl içinde gördüğü işkence nedeniyle yapılan başvuru oranları son yıllarda giderek artmaktadır. Başvuru yolları ile birlikte başvuru zamanı değerlendirildiğinde; daha önce TİHV'e başvurusu olanlar ile, avukatları tarafından bilgilendirilenlerin 10'da 9'unun aynı yıl içinde başvuru yaptığı, farklı kanallarla TİHV hakkında bilgi alanların ise daha geç başvurduğu belirlenmiştir. Daha önce hukuksal süreçleri deneyimlemenin başvuru zamanının geciktirilmemesinde etkili olduğu düşünülebilir.

Bir başvuru işkenceye maruz kaldığı tarihin 1980 yılı olduğunu belirtmiştir. Daha önce maruz kaldığı işkence nedeniyle destek talebinde bulunmayan başvuruda, deprem süreciyle birlikte 43 yıl önce maruz kaldığı işkenceyle ilişkili travmatik anı-

rın yeniden yaşantılanması, ruhsal belirtilerin ağırlaşmasına ve farklılaşmasına yol açması dikkat çekmiştir. Başvuruların belirttiği işkence yıllarına göre dağılım Grafik 6'da gösterilmiştir.

Grafik 6: İşkencenin yıllara göre dağılımı (n=731)

İşkence nedenli başvuruların daha geç tarihte yapılmasının nedenlerinden biri de kişilerin özgürlüğünden alıkonulmalarındır. Son işkence tarihinin 2023 yılı öncesinde olduğunu belirten 203 başvurunun 142'si (%70) hapisanede oldukları için TİHV'e tahliye sonrası başvurmuştur. Hapisanede olan başvuruların 38'i, (%26,8) 2023 yılı içinde, 123'ü ise (%73,2) işkence veya tahliye tarihinden bir yıl veya daha uzun bir süre geçtikten sonra TİHV'e başvurmuştur.

İnsan eliyle gerçekleştirilen travmalar sonrasında travmaya maruz kalanların tıbbi destek almak da dâhil olmak üzere pek çok nedenle geciktiği veya başvuru yapmaktan kaçındığı bilinmektedir. Bu durum hukuki süreçler için de geçerlidir.

İşkence suçlarına yönelik cezasızlık zırhı yargının her seviyesinde kendini göstermekte ve işkence görenlerin bir bütün olarak yargı makamlarına duyduğu güveni baştan ortadan kaldırmaktadır. İşkence görenleri korumak için kabul edilen insan hakları hukuku standartları ve usuli güvenceler devamlı olarak ihlal edilmektedir. Hukuk araçları, işkenceyi tanımayarak ve önemsizleştirerek adeta bir diğer travma vesilesi olarak kullanılmaktadır. Nitekim işkence görenler hukuk yollarına başvuru haklarını kullanmak şu yana dursun, çoğu zaman açılan karşı davalarla birlikte temelsiz ceza isnatlarıyla karşı karşıya kalmakta ve yargısal taciz görmektedirler. Bu yüzden, Türkiye'nin insan hakları yükümlülüklerinin gerektirdiği üzere, yargı eliyle formal bir hakikatin tespit edilmesi ve işkence görenlere onarım tedbirlerinin sağlanması, insan hakları hareketinin en temel mücadele alanlarından birini oluşturmaktadır.

Yargı organları verdiği kararlarda sıklıkla başvuruların “geç yapıldığı” gerekçesiyle nedensellik bağının ortaya konamayacağını ileri sürmekte, ispat yükünü işkence görene bırakmakta, soruşturma yükümlülüğünü de yerine getirmeyerek cezasızlığa zemin hazırlamaktadır. Oysa, İstanbul Protokolü başta olmak üzere işkenceyle mücadelede temel alınan tüm belgelerde, işkence iddiasının varlığında derhal ve etkili bir soruşturmanın başlatılması önerilmektedir. İşkence ve kötü muamele iddialarında zaman aşımının olamayacağı, başvurunun geç yapılmasının maruz kalınan fiil sonrası ortaya çıkan tıbbi bulguların saptanmasını güçleştirmekle birlikte bütüncül bir değerlendirme ve uygun yöntemlerle tıbbi bulgu ve belirtilerin saptanarak nedensellik bağının kurulabileceği bilinmektedir.

Yargı organlarının başvuruların geç yapılmasını adeta usuli bir eksiklik/hata gibi yorumlayıp dikkate almaması fiilin ve failin görülmemesine yol açarak cezasızlığa neden olmakta, onarım süreçlerinde devletin sorumluluğuyla ilgili atılacak adımlara da engel olmaktadır. Yargının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ruhuna ve işkencenin mutlak yasak olduğu gerçeğine uygun hareket ederek karar vermesi beklenir.

1. Başvuruların Gözaltına Alınma Nedenleri

Başvuruların son gözaltına alındıkları tarih ile son işkence tarihleri farklı olabildiğinden gözaltıyla ilgili başlıklarda değerlendirmeler gözaltı tarihleri esas alınarak yapılmıştır. Başvuruların gözaltına alınma nedenlerine göre dağılımları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5: Başvuruların gözaltına alınma nedenlerine göre dağılımı

	2023 yılında GA alınanlar (n=368)		2023 yılı öncesi GA alınanlar (n=363)		Toplam (n=731)	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
Siyasi	308	83,7	337	92,8	645	88,2
Adli	12	3,3	5	1,4	17	2,3
Cinsel kimlik ve yönelim	52	14,1	1	0,3	53	7,3
İltica	2	0,5	7	1,9	9	1,2
Etnik nedenler	8	2,2	1	0,3	9	1,2
Yakınları nedenli	2	0,5	5	1,4	7	1,0
Diğer	2	0,5	7	1,9	9	1,2

**Sütun yüzdesi

Önceki yıllarda olduğu gibi TİHV'e 2023 yılında başvuran 731 kişinin 645'i (%88,2) siyasi düşünce, kimlik veya eylemleri nedeniyle gözaltına alındıklarını belirtmiştir. Bir önceki yılın verileri ile karşılaştırıldığında; etnik nedenlerle gözaltına alındığını

belirtenlerin oranı 2022 yılıyla karşılaştırıldığında %0,6'dan %1,2'ye; adli nedenle gözaltına alındığını bildirenlerin oranı %1,9'dan %2,3'e yükselmiştir. Cinsel yönelimi/kimliği nedeniyle gözaltına alındığını belirtenlerin önceki yıla göre iki kat artması dikkat çekmektedir (2022 %3,6; 2023 %7,3). Oransal olarak en büyük artış, cinsel yönelimi/kimliği nedeniyle gözaltına alınanlar arasında yaşanmıştır.

TİHV'e yapılan başvurularda siyasi nedenle yapılan başvurularda hangi muhalif grupların hedef alındığı araştırılmamakta ise de başvuranların yaşadıkları olaylarla ilgili bilgiler ve aktardıkları öyküden; Kürtlerin, sol muhalif grupların ve LGBTİ+'ların hedef alındığı, dinsel/ muhafazakâr vb. grupların ise başvuru sayı ve oranlarının daha düşük olduğu anlaşılmaktadır.

2. Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreleri

Türkiye'de baskıcı ve şiddetin yoğunlaştığı dönemlerin ortak özelliği gözaltı sürelerinin uzatılması, usul güvencelerinin ihlal edilerek işkenceye zemin yaratılmasıdır. Sıkıyönetim ve olağanüstü hâl uygulamaları ile bu durumlar adeta kalıcı hâle getirilmiştir. OHAL döneminde bir aya kadar uzatılan gözaltı süresi 23 Ocak 2017 tarihli 684 sayılı kararname ile 14 güne (7+7) indirilmiş, TBMM'de 25 Temmuz 2018 tarihinde "Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi" sonrası toplu işlenen suçlarda 12 gün olarak (4+4+4) yasalaşmış, 1 Ağustos 2022 tarihinde OHAL ile ilgili düzenlemenin süresinin dolmasıyla Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca belirlenen gözaltı süreleri yeniden geçerli hâle gelmiştir. "Süreklî OHAL kanunu" olarak tanımlanan yasanın 31 Temmuz 2022 tarihinde yürürlükten kalkmasıyla 1 Ağustos'tan itibaren gözaltı süreleri bireysel suçlarda 24 saat ve 24 saatlik bir uzatmayla 2 günü toplu işlenen suçlarda ise 4 günü geçemeyecek şekilde uygulanmaya başlasa da başvuruların aktarımlarından bu durumun işkence uygulamaları ve usul ihlalleri yönünden ciddi bir farklılığa yol açmadığı, gözaltı sürelerinin sonuna kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır. Başvuruların maruz kaldığı işkence uygulamaları ile gözaltı süreleri birlikte değerlendirildiğinde, gözaltı süresi arttıkça maruz kalınan işkence yöntemlerinin arttığı belirlenmiştir.

TİHV merkezlerine 2023 yılında yapılan başvurular, TİHV ve İHD tarafından hazırlanan ve 2023 yılının ilk 11 ayında yaşanan işkence ve diğer kötü muamele fiillerine dair ayrıntılı bilgiler içeren 'Verilerle 2023 Yılında Türkiye'de İnsan Hakları İhlalleri' raporunda bahsedilen ihlallerle ilgili süreçleri de içerecek şekilde dörder günlük gözaltı süreleri esas alınarak sınıflandırılmış ve incelenmiştir.

TİHV'e işkence nedeni yapılan başvurunun 598'inde (%81,8) resmi gözaltı işlemi yapılırken 133 başvuru (%18,8) son yaşadıkları gözaltı sürecinin kayıt dışı olduğunu ve resmi bir işlem yapılmadığını belirtmiştir. Son yıllarda işkencenin değişen yüzü ile birlikte kolluk, sıklıkla toplumsal gösteri ve basın açıklamalarında kitleyi kontrol altına almasına ve işkenceye başvurmasına karşın resmi bir gözaltı yapmamaktadır.

Bu bilgiler ışığında; resmi olarak gözaltına alınan 598 kişiden son gözaltı tarihini 2023 yılı olarak belirten 274 başvurunun 229'unda (%83,6) gözaltında tutulma süre-

si 24 saatten az iken, 4 başvuruda gözaltı süresinin 12 güne kadar uzadığı, iki başvurunun ise 12 günün üzerinde geri gönderme merkezinde gözaltında tutulduğunu aktardığı belirlenmiştir.

Son gözaltı tarihi 2023 yılı öncesinde olan 324 başvuruda, gözaltında tutulma süresi 24 saatin altında olanların oranı %24,7 iken, 12 güne kadar alıkonuların oranının %49,7; 12 günün üzerinde alıkonuların oranı ise %25,6'dır. 2023 yılı öncesinde 15 gün ve üzerinde gözaltında tutulduğunu belirten başvuruların; ağırlıklı olarak sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamalarının, yargısız infazların, işkence ve kötü muamelenin, kayıt dışı gözaltıların, baskı ve sindirmenin etkili bir araç olarak kullanıldığı 12 Eylül askerî darbe dönemi, köy boşaltmaların ve yargısız infazların yaygınlaştığı '90'lı yıllar ile 2015 ve 2016 yılları arasında olduğu görülmüştür.

Mülteciler yasal durumları veya hukuksal süreçlerle ilgili yaşadığı sorunlar nedeniyle geri gönderme merkezlerinde alıkonulmaktadır. Bu merkezlerde mülteciler uzun süre özgürlüklerinden yoksun tutularak alıkonulmakta, dil başta olmak üzere iletişim engelleri, yeterli savunucu mekanizmaların olmaması/kullanılamaması nedeniyle desteklere erişim ve kullanımda güçlükler yaşamakta, sorunlar görünür olmadığı gibi bir bölümünün sınır dışı edilmesi de bu sorunun açığa çıkmasını engellemektedir. Gözaltında tutulduğu tarihin 2022 olduğunu belirten bir mülteci başvuru 240 günün üzerinde geri gönderme merkezinde resmi olarak tutulduğunu belirtmiştir. Başvuruların son gözaltında tutulma süreleri Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: Başvuruların son gözaltı sürelerine göre dağılımı*

	2023 yılında GA alınanlar (n=274)		2023 yılı öncesi GA alınanlar (n=324)		Toplam (n=598)	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
24 saatten az	229	83,6	80	24,7	309	51,7
2-4 gün	39	14,2	90	27,8	129	21,6
5-8 gün	4	1,5	55	17,0	59	9,9
9-12 gün	0	0,0	16	4,9	16	2,7
13-29 gün	2	0,7	52	16,0	54	9,0
30 gün üzeri	0	0,0	31	9,6	31	5,2

* Resmi gözaltı işlemi yapılan 598 başvuru değerlendirilmiş, kayıt dışı gözaltılar değerlendirilmemiştir.

** Sütun yüzdesi

Gözaltında tutulma süresine göre; son gözaltına alındığı tarihi 2023 yılı olanlarla 2023 yılı öncesinde olanların alıkonulma süreleri karşılaştırıldığında, 2023 yılında gözaltına alınanlarda ortalama süre 1,45; 2023 öncesinde gözaltına alınanlarda ise 10,1 gün olup bu fark istatistiksel olarak da anlamlıdır. Gözaltı sürelerinin kısalması işkenceye daha az başvurulacağı algısı oluştursa da yapılan değerlendirmelerde bu husus doğrulanamamış, usulü güvencelerin ihlalden başlayarak yaşanan ihlaller

gözüaltı nedenleri, gözüaltı yerleri, gözüaltına alınanların kimliği gibi diğer etkenlere bakıldığında işkencenin sistematik bir uygulama olarak devam ettiği anlaşılmaktadır.

2023 yılında da düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında hak talepli toplumsal gösteriler, basın açıklamaları keyfi yasaklar, resmi kolluk görevlilerinin yanı sıra özel güvenlik güçlerinin orantısız güç, şiddet ve zor kullanımıyla engellenmiş, işkencenin yaygınlaşarak sistematik ve rutin bir davranış olma niteliği korunmuştur. Son yıllarda işkence uygulamaları, mekânları ve amaçlarında gözlenen değişim, 2023 yılında da devam etmiştir. Cezalandırma ve sindirmek amacıyla orantısız güç kullanımı, keyfi şiddet ve zor uygulamaları fiili durum hâline getirilerek meşru kılınmaya çalışılmış, sokak, açık alanlar işkence mekânına dönüştürülerek uygulamalar alenileştirilmiş, hukuksal güvencelerin tanınmamasının yanı sıra haksız tutuklama ve denetim serbestliği kararları ile de bu durum adeta pekiştirilmiştir.

3. Gözüaltına Alınma Yerleri

İşkencenin değişen yüzünü değerlendirmek için kullanılan başlıklardan biri gözüaltına alınma yeridir. 2020 öncesi Tedavi Merkezleri Raporlarında her iki kişiden biri sokak veya açık alandan gözüaltına alındığını belirtirken bu oran 2021 yılında 4 kişiden 3'ünün, 2022 yılında 5 kişiden 4'ünün gözüaltına alındığı yere dönüşmüş ve 2023 yılında da 5 kişiden 4'ünün gözüaltına alınma yeri sokak veya açık alan olmuştur. TİHV'e resmi olarak gözüaltına alındıkları süreçte işkenceye maruz kaldığı için başvuran 598 kişiden 336'sı (%56,6) resmi olarak gözüaltına alındıkları yerin sokak ya da açık alan olduğunu belirtirken; gözüaltına alınma tarihini 2023 olarak belirten 274 başvuruda bu oran %82,1'e (225 başvuru) çıkmaktadır. Önceki yıla göre sokak ya da açık alanda gözüaltına alınanlarda çok düşük oranda artış olduğu, kayıt dışı gözüaltının yaşandığı mekânlar da birlikte değerlendirildiğinde işkencenin alenileştirilmesi, baskı ve sindirim aracı olarak kullanılmasına da hizmet eden mekân tercihinde bir değişiklik olmadığı hatta güçlendiği anlaşılmaktadır. Resmi olarak gözüaltına alınan başvuruların son gözüaltına alındığı yerler sıralandığında; ev %31,1 (185 başvuru), resmi kurum %4,5 (27 başvuru), diğer %2,9 (17 başvuru), dernek, dergi vb. %2,7 (16 başvuru) ve işyeri %1,7 (10 başvuru) olmuştur.

Gözüaltına alınma yerlerine göre yıllar arasındaki farklılık istatistiksel olarak da anlamlıdır ($\chi^2= 155,082$, $p < 0,001$). Başvuruların gözüaltına alınma yılına göre son gözüaltına alındıkları yerlerin dağılımı Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Başvuruların son gözüaltına alındığı yerlere göre dağılımı*

Son Gözüaltına Alındığı Yer	2023 yılında GA alınanlar (n=274)		2023 yılı öncesi GA alınanlar (n=324)		Toplam (n=598)	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
Sokak/Açık alan	225	82,1	111	34,7	336	56,6
Ev	27	9,9	158	49,4	185	31,1
Resmi kurum (havaalanı vb.)	7	2,6	20	6,3	27	4,5
Diğer	4	1,5	13	4,1	17	2,9
Dernek, dergi, vb.	11	4,0	5	1,6	16	2,7
İşyeri	0	0,0	10	3,1	10	1,7
Bilgi yok	0	0,0	3	0,9	3	0,5

* Resmi gözüaltı işlemi yapılan 598 başvuru değerlendirilmiş, kayıt dışı gözüaltılar değerlendirilmemiştir.

** Sütun yüzdesi

TİHV ve İHD tarafından hazırlanan 'Verilerle 2023 Yılında Türkiye'de İnsan Hakları İhlalleri' raporu¹⁴, son dönemin belirleyici karakteristiği hâline gelen bu durumu ayrıntılı bir şekilde gözler önüne sermektedir:

- *TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin verilerine göre, kolluk güçlerinin toplanma ve gösteri özgürlüğü kapsamında yapılan barışçıl eylem ve etkinliklere müdahalesi sonucu 58'i çocuk, en az 3679 kişi işkence ve kötü muamele niteliğindeki uygulamalar ile gözüaltına alındı, en az 44 kişi yaralandı.*
- *İHD Dokümantasyon Birimi'nin verilerine göre ise kolluk güçlerinin toplanma ve gösteri özgürlüğü kapsamında yapılan barışçıl eylem ve etkinliklere müdahalesi sonucu en az 3766 kişi işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalmıştır.*
- *8 Nisan - 28 Ekim 2023 tarihleri arasında Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın İstanbul'da gerçekleştirmek istediği 29 basın açıklamasına kolluk kuvvetleri tarafından müdahale edilmiş ve 689 kişi gözüaltına alınmıştır. Ayrıca Tunceli, Van ve Adana'da Cumartesi Anneleri/İnsanları'na dayanışma için yapılmak istenen 14 basın açıklaması da kolluk kuvvetlerinin müdahalesine ya da engellemesine maruz kalmıştır. Bu müdahale ve engellemeler sonucunda 70 kişi gözüaltına alınmış, en az 1 kişi yaralanmıştır.*
- *Kadın ve LGBTİ+ hakları için yapılmak istenen 18 barışçıl toplantı ve gösteriye müdahale edildi. 3'ü çocuk en az 289 kişi gözüaltına alındı, en az 3 kişi yaralandı.*

¹⁴ <https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/10-aralik-insan-haklari-gunu-2023-tihv-ihd/> (Erişim Tarihi:02.05.2024)

- *Onur Ayı kapsamında en az 9 eylem ve etkinliğe fiziksel şiddet kullanılarak müdahale edildi, 4'ü çocuk en az 205 kişi gözaltına alındı. En az 2 kişi yaralandı*
- *İşçi ve emekçiler tarafından yapılan barışçıl toplantı ve gösterilere 13 kez müdahale edildi. 3 toplantı ve gösteri engellendi, en az 156 kişi gözaltına alındı.*
- *Çevre ve kent hakkı ile ilgili yapılan barışçıl toplantı ve gösterilere 27 kez müdahale edildi, en az 181 kişi gözaltına alındı.*
- *1 Mayıs İşçi Bayramı kapsamında yapılan barışçıl etkinliklere yönelik müdahalelerde en az 210 kişi gözaltına alındı, 1 eylem de yasaklandı.*
- *Ekonomik krizle ilgili yapılan 5 barışçıl toplantı ve gösteriye müdahale edildi, 1 toplantı ve gösteri engellendi, en az 37 kişi gözaltına alındı, 1 kişi yaralandı.*
- *PKK lideri Abdullah Öcalan üzerindeki tecridin sona ermesi için gerçekleştirilen 6 eyleme müdahale edildi, en az 166 kişi gözaltına alındı.*
- *Newroz kutlamalarına yönelik 8 müdahalede, 48'i çocuk en az 451 kişi gözaltına alındı. Newroz sonrasında çeşitli illerde yapılan ev baskınlarında ise 48 kişi gözaltına alındı.*
- *Öğrenciler tarafından çeşitli gerekçeler ile yapılan 6 barışçıl toplantı ve gösteriye müdahale edildi, 2 öğrenci etkinliği iptal edildi, bir öğrenci kulübü kapatıldı. En az 32 kişi gözaltına alındı.*
- *14 Mayıs 2023 seçimlerine giden süreçte gerçekleştirilen 10 eylem ve etkinliğe kolluk kuvvetleri tarafından yapılan müdahale sonucunda en az 66 kişi gözaltına alındı.*
- *Çeşitli gerekçelerle yapılan barışçıl toplantı ve gösterilere kolluk kuvvetlerinin müdahalesi sonucunda en az 58 çocuk işkence ve kötü muamele niteliğindeki uygulamalar ile gözaltına alındı.*

4. Gözaltı Zamanlarına Göre İşkence

Başvuruların gün içinde gözaltına alındıkları saatler sorgulandığında, tüm başvuruların 327'si (%55,1) gündüz saatlerinde gözaltına alındıklarını belirtmiştir. 2023 yılında gözaltına alınan 274 kişiden 162'sinin (%59,1) gündüz 08:00-18:00, 85'inin (%31) akşam 18:00-24:00 ve 27'sinin (%9,9) gece 24:00-08:00 saatleri arasında gözaltına alındığı öğrenilmiştir. Tablo 8'de başvuruların gözaltı tarihlerine göre gözaltına alınma saat dilimlerinin dağılımı karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Tablo 8: Başvuruların gün içinde gözaltına alındıkları saat aralıklarına göre dağılımı*

Son Gözaltına Alındığı Saat	2023 yılında GA alınanlar (n=274)		2023 yılı öncesi GA alınanlar (n=324)		Toplam (n=598)	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
08:00-18:00	162	59,1	165	51,6	327	55,1
18:00-24:00	85	31,0	28	8,8	113	19,0
24:00-08:00	27	9,9	116	36,3	143	24,1
Bilmiyor/Hatırlamıyor	0	0,0	11	3,4	11	1,9

* Resmi gözaltı işlemi yapılan 598 başvuru değerlendirilmiş, kayıt dışı gözaltılar değerlendirilmemiştir.

** Sütun yüzdesi

Son yıllara ait veriler incelendiğinde; gündüz saatlerinde gözaltına alınma oranı artarken gece yarısı (24:00-08:00) gözaltına alınma oranı düşmektedir. 2021 yılında %15,1 olan oran 2022 yılında %10,1'e 2023 yılında ise %9,9'a düşmüştür. Gözaltı tarihi 2023 yılı öncesinde bu oran %36,3'tür. Kişinin kendisini güvende hissedeceği herhangi bir mekân ve zaman olmadığı algısı yaratan, alınan abartılı güvenlik önlemleri ile kişinin tehlikeli, sakınılması gereken bir kişi olarak etiketlenmesine, ayrıştırılmasına neden olan ev baskınları aynı zamanda çevrede yaşayanlar için de ciddi bir tehdit olmaktadır.

5. Gözaltında Tutulma Yerlerinde İşkence

2023 yılında TİHV Temsilciliklerine başvuran toplam 731 kişinin işkence gördüğü yerlere ait verdiği bilgiler incelendiğinde; önceki yıllarda olduğu gibi işkencenin tek bir mekânla sınırlı kalmadığı saptanmıştır. Başvuruların alıkonulma sürecinde işkenceye maruz kaldıklarını belirttikleri mekânların sayısının 1 ile 5 arasında değiştiği öğrenilmiştir. Başvurulardan 27'si (%3,7) son gözaltı sürecinde bir işkence fiiline maruz kalmadığını aktarmıştır. Son gözaltı tarihi 2023 olan başvurularda işkenceye maruz kalmadığını belirtenlerin oranı %0,8 iken 2023 öncesinde gözaltına alınanlarda oran %6,6'dır. Son gözaltı sürecinde işkenceye maruz kalmadığını belirten başvuruların tamamı önceki gözaltı veya hapisanede alıkonulma süreçlerinde işkenceye maruz kaldığını belirtmiştir.

Gözaltı tarihi ve gözaltı yerlerine göre değerlendirildiğinde 2023 yılında gözaltına alındığını belirten 368 başvurunun 3'ü gözaltı sürecinde işkenceye maruz kalmadığını, 118'i (%32,1) tek bir birimde, 247 başvuru ise (%63,1) birden fazla birimde işkenceye maruz kaldığını aktarmıştır. Gözaltı tarihinin 2023 öncesinde olduğunu belirten 175 başvuru (%48,2) tek bir birimde, 163 başvuru ise (%44,9) birden fazla birimde işkenceye maruz kaldığını belirtmiştir. 2023 yılı içinde gözaltına alınanların birden fazla birimde işkenceye maruz kalma oranının önceki yıllarda gözaltına alınanlara göre daha yüksek oranda olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak da anlamlı

olduğu görülmüştür ($X^2= 40,973$, $p<0,001$). Gözaltına alınanların aktardığı bilgiler işkencenin tek bir birimle sınırlı kalmadığına, araç içinden başlayarak götürüldükleri diğer birimlerde de devam ettiğine işaret etmektedir.

Başvuruların gözaltı sürecinde işkence gördükleri birim sayısı ve götürüldükleri diğer birimde de işkence görmeleri, işkence fiilinin sürekliliğine, yaygın olarak uygulandığına ve sistematik bir uygulama olduğuna işaret etmektedir. Başvuruların gözaltında işkence gördükleri birim sayısına göre dağılım Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9: Başvuruların son gözaltında işkence gördükleri birim sayısına göre dağılımı

Son Gözaltında Tutulduğu Birim Sayısı	2023 yılında GA alınanlar (n=368)		2023 yılı öncesi GA alınanlar (n=363)		Toplam (n=731)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Tek birim	118	32,1	175	48,2	293	40,1
İki birim	100	27,2	85	23,4	185	25,3
Üç birim	141	38,3	66	18,2	207	28,3
Dört birim	6	1,6	11	3,0	17	2,3
Beş birim ve üzeri	0	0,0	1	0,3	1	0,1
Son GA işkence yok	3	0,8	24	6,6	27	3,7
Bilgi yok	0	0,0	1	0,3	1	0,1

* Sütun yüzdesi

Son gözaltında birden fazla birimde işkence görme oranının İstanbul, Ankara ve İzmir Temsilciliklerine yapılan başvurularda daha yüksek ve istatistiksel olarak da anlamlı olduğu belirlenmiştir (2023 yılı için $X^2= 73,726$, $p<0,001$).

Tüm başvuruların işkence gördüğü yerler değerlendirildiğinde "Emniyet Müdürlüklerine ait birimler" %52,8, "sokak, açık alan veya toplumsal gösteri alanı" ise %49,9'luk oranla ilk sıralarda yer almaktadır. Son yıllarda gözaltı sürecinde işkenceye maruz kaldığını belirten başvurular arasında "sokak, açık alan veya toplumsal gösteri alanı" giderek artmaktadır. Bu oran, son gözaltı tarihi 2023 yılı içinde olan başvurularda %77,4'dür. Her 4 başvurudan 3'ünün sokakta işkenceye maruz kalması, işkencenin alenileştirildiğini, toplumsal gösteriler, demokratik taleplerle ilgili basın açıklamaları ve toplantıların engellendiğini ve anayasal hakların kullanılamaz hâle getirildiğini göstermektedir. Başvuruların son gözaltında işkence gördüğü yerler Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10: Başvuruların son gözaltında işkence gördüğü yerlere göre dağılımı

Son Gözaltına Alındığı Birim Sayısı	2023 yılında GA alınanlar (n=368)		2023 yılı öncesi GA alınanlar (n=363)		Toplam (n=731)*	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
Emniyet	159	43,2	227	62,5	386	52,8
Polis karakolu	35	9,5	20	5,5	55	7,5
Jandarma komutanlığı	8	2,2	31	8,5	39	5,3
Jandarma karakolu	4	1,1	25	6,9	29	4,0
Araç içi	215	58,4	96	26,4	311	42,5
Sokak/açık alan	285	77,4	80	22,0	365	49,9
Kendi mekânı	48	13,0	94	25,9	142	19,4
Belirsiz kapalı mekân	0	0,0	2	0,6	2	0,3
Hapishane	0	0,0	1	0,3	1	0,1
Adliye	0	0,0	2	0,6	2	0,3

* İşkencenin birden fazla birimde uygulandığı durumlarda veriler her birim için ayrı ayrı kaydedilmiş, oranlar başvuru sayılarına göre hesaplanmıştır.

** Sütun yüzdesi

2019 yılı sonrasında sokak, açık alan veya toplumsal gösteri alanındaki yanı sıra gözaltı araçlarındaki işkence uygulamalarının da arttığı gözlenmeye başlamıştır. Son gözaltı tarihi 2023 olan başvuruların yarısından fazlası (%58,4) araç içinde işkenceye maruz kaldığını belirtmiştir.

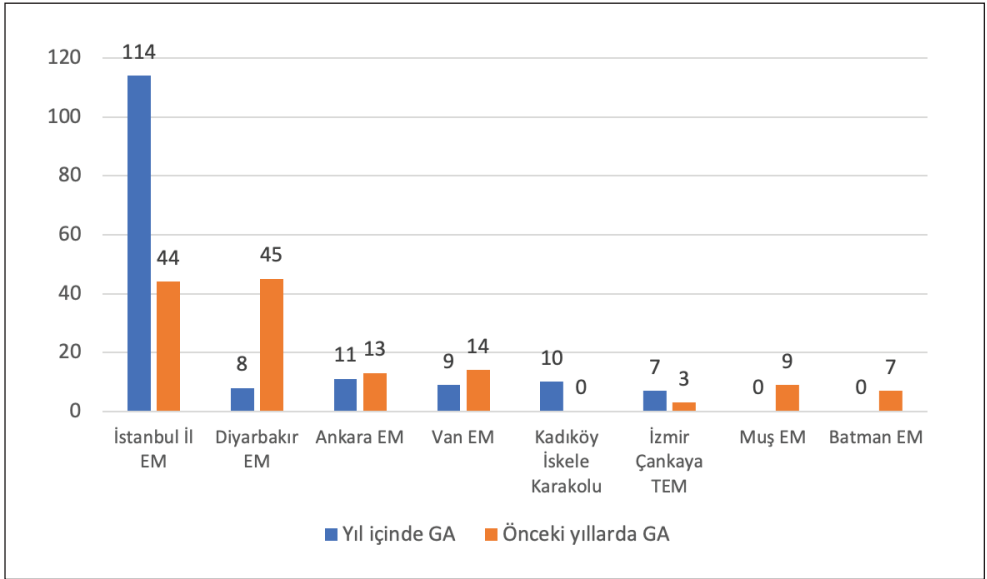
Gözaltı süreçlerinde “araç içinde”, “sokak/açık alanda” ve “ev/işyerinde” işkenceye maruz kalanların, önemli oranda bir başka birimde de işkenceye maruz kaldığı belirlenmiştir. Son yıllarda tedavi ve rehabilitasyon merkezleri raporlarında vurgulanan; sokak/açık alan gibi toplumsal mekânların, kişilerin yaşam alanlarının ve ulaşım amacıyla kullanılan gözaltı araçlarının işkence mekânlarına dönüştürülmesi 2023 yılında da artarak devam etmiştir. Gözaltına alınma süreciyle başlayan işkence ve kötü muamele uygulamaları kişilerin götürüldüğü yerlerde de ardışık olarak sürdürülmektedir. Buna karşın sokak/açık alan veya gözaltı aracında kolluğun uyguladığı işkence fiilleri, “*orantılı güç uygulandığı*”, “*kaçmaya çalıştığı*”, “*kendisine zarar verdiği*” iddialarıyla meşru kılınmaya çalışılmakta, sorumlular hakkında işlem yapılmamakta veya açılan karşı davalarla işkenceye maruz kalanların hukuki olarak sonuç almaları engellenmektedir.

2015 yılında sokağa çıkma yasaklarının ilanı ile uluslararası sözleşmelerin, hukukun ihlal edilmesi, temel hakların askıya alınmasıyla başlayan süreç işkencenin yaygınlaşmasına ve toplumun gözleri önünde aleni olarak gerçekleştirilmesine yol açarken failerin de cezasızlık zırhından yararlandırılmaları için düzenlemeler yapılmıştır. Yıl

İNİNDE GÖZALTINA ALINAN BAŞVURULARIN AKTARDIĞI BİLGİLER SÜREÇTE HERHANGİ BİR DEĞİŞİM YAŐANMADIĐINI, İHLALLERİN YAYGINLAŐTIĐINI VE ARTTIĞINI DÜŞÜNDÜRMEKTEDİR.

5.1. Son Gözaltı Sürecinde İŞkencenin Yapıldığı Birimler

Başvuruların işkence gördüğü merkezler sorulduğunda Emniyet Müdürlükleri (EM), Terörle Mücadele Şube Müdürlükleri (TEM) başta olmak üzere 100'ün üzerinde birimde işkence uygulandığı belirlenmiştir. Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığını belirttikleri merkezlerin dağılımı Grafik 7'de gösterilmiştir.

Grafik 7: Başvuruların gözaltında tutulduğu merkezlere göre dağılımı

2023 yılında da daha önceki yıllarda olduğu gibi gözaltına alınanların işkence uygulamalarına maruz kaldıkları yerler arasında İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün 158 başvuru ile (%21,6) ilk sırada yer aldığı, Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü'nün 53 başvuru (%7,3) ile ikinci sırada, Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün 24 başvuru (%3,3) ile üçüncü sırada Van Emniyet Müdürlüğü'nün 23 başvuru (%3,1) ile dördüncü sırada yer aldığı saptanmıştır. 2023 yılında İstanbul, Diyarbakır ve Ankara Emniyet Müdürlüğü ile ilgili işkence iddialarının artmış olduğu görülmüştür. Tedavi ve rehabilitasyon merkezleri raporlarında her yıl aynı kurumların isimleri yer almasına karşın bu merkezlerle ilgili işkence ve kötü muamele iddiaları devam ederken, farklı merkezler sürece dâhil olmaktadır. Başvuruların aktardığı öyküler siyasi iktidarın söylemlerinin aksine işkence ve kötü muamelemin alıkonulma/tutulma yerlerinin tümünde sistematik bir uygulama olarak sürdürüldüğüne, işkencenin önlenmesi konusunda adım atılmadığına ve cezasızlık pratiğinin ihlaller için güvence sağlamaya devam ettiğine işaret etmektedir.

Son yıllarda başvuruların işkence uygulanan birimler arasında sağlık kurumlarını da belirtmesi dikkate çekmeye başlamıştır. 2022 yılında 32 başvuru gözaltı sırasında hastanede de işkenceye maruz kaldığını aktarıırken 2023 yılında hastanede de işkenceye maruz kaldığını belirten başvuru sayısı 2 olmuştur. Sağlık kurumlarında işkenceden daha az söz edilmesi önemli olmakla birlikte 2023 yılında sağlık kurumlarındaki işkence iddialarına yönelik özel bir çalışma ve düzenleme yapılmadığı bilindiğinden, bu durumun gerçek bir dönüşüm anlamı taşıyıp taşımadığı yorumlanamamıştır.

5.2. Son Gözaltı Sürecinde İşkencenin Bölgelere ve İllere Göre Dağılımı

TİHV merkezlerine başvuran 731 kişinin yurt içinde maruz kaldığı işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının gerçekleştirildiği yerlerin bölgesel dağılımı Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11: Son gözaltında maruz kalınan işkencenin bölgelere göre dağılımı

Son Gözaltına Alındığı Bölge	2023 yılında GA alınanlar (n=368)		2023 yılı öncesi GA alınanlar (n=363)		Toplam (n=731)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Marmara	171	46,5	74	20,4	245	33,5
Güneydoğu Anadolu	18	4,9	125	34,4	143	19,6
Doğu Anadolu	58	15,8	83	22,9	141	19,3
Ege	99	26,9	25	6,9	124	17,0
İç Anadolu	16	4,3	20	5,5	36	4,9
Akdeniz	2	0,5	16	4,4	18	2,5
Karadeniz	0	0,0	4	1,1	4	0,5
Bilgi yok	4	1,1	16	4,4	20	2,7

*Sütun yüzdesi

TİHV’e 2023 yılında işkence nedeniyle yapılan başvurularda Marmara, Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri ilk sırada yer alırken, son yıl gözaltına alındığını belirten başvuruların dörtte üçü Marmara ve Ege Bölgesi’nde gözaltına alındığını aktarmıştır (Marmara %46,5; Ege %26,9). Ege Bölgesinde, Akbelen Ormanı’ni korumak için barışçıl protesto hakkını kullanmak isteyenler, 20 Temmuz 2015’te Urfa’nın Suruç ilçesinde 33 kişinin hayatını kaybettiği, 100’den fazla kişinin ise yaralandığı Suruç Katliamı’nın 8. yıldönümü için anma yapmak isteyenler ile Onur Ayı etkinliklerinin hemen tümüne yönelik müdahaleler sırasında uygulanan işkence fiilleri nedeniyle yapılan başvurulardan kaynaklandığı dikkati çekmektedir. Güneydoğu Anadolu bölgesindeki azalmanın ise depresyon ile ilişkili olduğu düşünülmüştür. TİHV’in temsilciliği

bulunmayan Karadeniz ve Akdeniz Bölgelerinde 2022 yılında gözüaltına alındığını belirten başvuru sayısı ise 2'dir (%0,5).

Gözüaltı ve işkence sürecinin iki farklı bölgede yaşandığını belirten başvuru sayısı 12 olmuştur. Başvurulardan biri 2023, 11 başvuru ise 2023 yılı öncesinde gözüaltı ve işkence sürecinin ikinci bir bölgede de devam ettiğini belirtmiştir. Başvuruların 20'sinin ise son gözüaltına alındığı il ve bölgenin eksik olduğu görülmüştür.

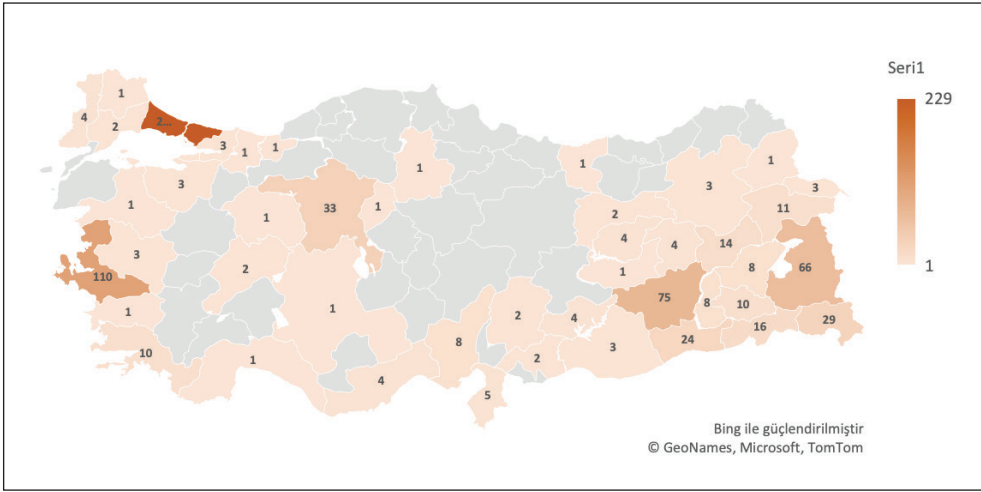
Başvuruların son gözüaltına alındıkları tarih ve illere göre dağılımları Tablo 12 ve Grafik 8'de yer almaktadır. Son gözüaltına alınma tarihi 2023 yılı olan başvuruların 165'i (%44,8) İstanbul, 90'ı İzmir (%24,5), 31'i (%8,4) Van ve 19'u (%10,1) Hakkari'de gözüaltına alınmıştır. Gözüaltı ve işkence sürecinin ikinci bir ilde de devam ettiğini belirten başvuru sayısı 2023 yılında 1 iken, 2023 yılı öncesi gözüaltına alınanlarda 17'ye çıkmaktadır. Önceki yıllarda gözüaltına alınan başvurulardan 6'sının aynı bölge içinde, 11'inin ise farklı bir bölgedeki ikinci bir ilde de gözüaltı ve işkence süreçlerinin devam ettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 12: Başvuruların yıllara göre son gözüaltına alındıkları illerin dağılımı

Son Gözüaltına Alındığı İl	2023 yılında GA alınanlar (n=368)		2023 yılı öncesi GA alınanlar (n=363)		Toplam (n=731)*	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
İstanbul	165	44,8	64	17,6	229	31,3
İzmir	90	24,5	20	5,5	110	15,0
Diyarbakır	9	2,4	66	18,2	75	10,3
Van	31	8,4	35	9,6	66	9,0
Ankara	16	4,3	17	4,7	33	4,5
Hakkari	19	5,2	10	2,8	29	4,0
Mardin	1	0,3	23	6,3	24	3,3
Şırnak	3	0,8	13	3,6	16	2,2
Muş	4	1,1	10	2,8	14	1,9
Ağrı	0	0	11	3,0	11	1,5
Muğla	9	2,4	1	0,3	10	1,4
Siirt	0	0	10	2,8	10	1,4

* Tabloda toplamda 10 ve üzerinde olan iller gösterilmiştir

** Sütun yüzdesi

Grafik 8: Başvuruların gözümlenildiği illere göre toplam dağılımı

Başvuruların gözümlenildiği illerin ve bölgelerin dağılımına bakıldığında başvuruların ağırlıklı olarak TİHV merkezlerinin bulunduğu illerin çevresinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Altı merkezi ile işkence görenlere ve yakınlarına destek veren ve yıllık raporlarında yer alan veriler TİHV'in tedavi ve rehabilitasyon merkezlerine yapılan başvurularla sınırlı olduğundan; bu durum başvuruların az olduğu illerde ihlal ve işkencenin olmadığı ya da görece daha az olduğu şeklinde yorumlanmamalı, aksine o il veya çevresinde TİHV merkezinin bulunmadığı dikkate alınarak değerlendirilmelidir. TİHV'in önceki yıllara ait tedavi ve rehabilitasyon merkezleri raporlarında Van ve çevre illerden yapılan işkence nedeniyle başvuru oranları düşüken, merkez açıldıktan sonra Van ve çevre illerden TİHV'e yapılan başvuru sayılarının artması ve işkenceye maruz kalınan bölgeler arasında Doğu Anadolu Bölgesi'nin Marmara Bölgesi'nin ardından ikinci sırayı alması bu durumu açıklayan önemli bir bulgudur.

TİHV merkezlerinin bulunmadığı veya merkeze yakın olmayan illerde yaşanan ihlallerde; işkence görenlerin veya işkence görenleri hukuki ve tıbbi konularda bilgilendirenlerin hukuksal süreçlerle ilgili güvensizlikleri, TİHV'in çalışmaları ve verdiği desteğin kapsamı konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması, ulaşım ile ilgili engeller, vb. nedenler başvuruların çok sınırlı olmasına yol açmaktadır. TİHV merkezlerinin olduğu iller ve çevre illerde ise başvuru sayıları, bu sorunların bir ölçüde aşıldığına işaret etmektedir.

6. Uygulanan İşkence Yöntemleri

TİHV'e 2023 yılında Türkiye sınırları içinde işkence gördüğü için başvuran 731 kişiden 528'i (%72,2) 2023 yılında, 203'ü (%27,8) 2023 yılı öncesinde işkenceye maruz kaldığını belirtmiştir. Başvuruların %50,4'ü son gözümlenme tarihini 2023 olarak belirtir-

ken yaklaşık olarak dört başvurudan üçünün son işkence tarihinin 2023 olduğunu belirtmesi, işkencenin gözaltı süreciyle sınırlı olmadığını, gözaltı sonrası hapishane de alıkonulma sürecinde de işkencenin devam ettiğini, sistematik ve yaygın bir uygulama olduğunu göstermektedir.

Başvuruların 649'u (%88,8) maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin fiziksel ve psikolojik, 55 başvuru (%7,5) ise fiziksel bir müdahale olmaksızın yalnızca psikolojik bütünlüklerinin hedef aldığını, 27 başvuru (%3,7) ise son gözaltı öncesindeki işkence ve hapishane süreçlerinde fiziksel ve psikolojik işkenceye maruz kaldığını aktarmıştır.

Başvuruların aktardığı bilgilerden işkence gördükleri yıl ile maruz kaldıkları işkence yöntemleri ayrıştırılarak değerlendirilmiştir. Sekiz ana başlık altında sınıflandırılan işkence yöntemlerinin son gözaltı tarihine göre dağılımı Tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo 13: Uygulanan işkence yöntemlerinin son gözaltı tarihine göre dağılımı*

Uygulanan İşkence Yöntemleri	2023 yılında GA alınanlar (n=368)		2023 yılı öncesi GA alınanlar (n=363)		Toplam (n=731)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Hakaret-Tehdit	336	91,3	314	86,5	650	88,9
Zorlayıcı Davranış	191	51,9	211	58,1	402	55,0
Fiziksel Müdahaleler	320	87,0	231	63,6	551	75,4
Pozisyonel işkenceler	204	55,4	176	48,5	380	52,0
Fiziksel Etkenler	120	32,6	143	39,4	263	36,0
Kimyasal Etkenler	36	9,8	13	3,6	49	6,7
Cinsel İşkenceler	116	31,5	208	57,3	324	44,3
Temel ihtiyaçları engelleme	186	50,5	251	69,1	436	59,6

*Sütun yüzdesi

Başvuruların maruz kaldığını belirttiği işkence yöntemleri ayrı ayrı incelendiğinde 2023 yılında da "hakaret ve tehdit" olarak sınıflandırılan işkence fiillerinin önceki yıllarda olduğu gibi ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Önceki yıllara ait tedavi ve rehabilitasyon merkezleri raporlarıyla karşılaştırıldığında başvuruların 2023 yılında fiziksel müdahaleler, pozisyonel işkence uygulamaları ve kimyasal etkenlere daha fazla maruz bırakıldıkları ve en belirgin artışın ise işkencenin fiziksel müdahaleler ile gerçekleştirildiği durumlarda yaşandığı görülmüştür. Başvuruların yarısından fazlası ayrıca özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları süreçte cinsel işkence, pozisyonel işkence ile temel gereksinimlerin engellenmesi başlıklarında tanımlanan işkence ve diğer kötü muamele fiillerine maruz kaldığını belirtmiştir. Başvuruların en yaygın maruz kaldığı yöntem 2023 yılında %84,8 oranıyla fiziksel müdahale (kaba dayak, yumruk, tekme, cop vb. ile vurma) olmuştur.

2023 yılında işkence nedeniyle başvuran 731 kişinin 686'sı (%93,8) birden fazla işkence fiiline maruz kaldığını belirtirken, 18 başvuru (%2,5) yalnızca tek bir işkence yönteminin uygulandığını belirtmiştir. Son gözaltı tarihi 2023 yılı olan başvuruların maruz kaldığını belirttiği işkence yöntemlerinin ortalaması $7,9 \pm 4,4$; önceki yıllarda gözaltına alınanlarda ise $12,3 \pm 9,1$ 'dir. 2023 yılında gözaltına alınan başvurulardan 2'si yirmi ve üzeri işkence yöntemine maruz kaldığını belirtirken, 2023 öncesinde gözaltına alınanlarda bu sayının 74 olması dikkat çekmektedir (*bir başvuruda 44 ayrı işkence yöntemi kaydedilmiştir*).

Çocuk başvuruların tamamının birden fazla işkence yöntemine maruz kaldığı ve 2023 yılında gözaltına alınanlarda ortalamasının 7,2 olması, uygulanan yöntemler ve yoğunluğu yönünden bir ayırım yapılmadığını, çocuk olmanın dahi işkenceye maruz kalmayı engellemediğini göstermektedir.

Son gözaltında işkenceye maruz kalmadığını belirten 27 başvurunun 22'sinin önceki gözaltı sürecinde, 5'inin ise hapisane sürecinde maruz kaldıkları işkence yöntemi ortalamaları 9 ve 7'dir.

Beş başvurudan dördü (594 başvuru; %81,3) işkenceyi farklı tarihlerde ve farklı yerlerde tekrar yaşadığını belirtmiştir. Bu durum tarihler, yerler, yöntemler farklılaşsa da işkencenin yaygın ve sistematik bir uygulama olduğunu, işkencenin önlenmesi için gösterilen çabaların yalnızca söylem düzeyinde kaldığını göstermektedir.

Uygulanan işkence yöntemlerinin son gözaltı tarihine göre ayrıntılı dağılımı, Tablo 14'de 8 alt başlıkta sunulmuştur.

Tablo 14: Başvuruların son gözaltında maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin dağılımı

Uygulanan İşkence Yöntemleri	2023 yılında GA alınanlar (n=368)		2023 yılı öncesi GA alınanlar (n=363)	
	Sayı	%*	Sayı	%*
Hakaret-Tehdit				
Hakaret-aşağılama	301	81,8	291	80,2
Tehdit	128	34,8	153	42,1
Yakınlarına yönelik tehdit	31	8,4	78	21,5
Öldürme tehdidi	24	6,5	102	28,1
Zorlayıcı Davranışlar				
İşkenceye görsel/işitsel tanıklık	171	46,5	124	34,2
Yakınlarının yanında işkence	143	38,9	68	18,7
Anlamsız istemlere itaate zorlama	26	7,1	56	15,4
Ajanlık teklifi	13	3,5	87	24,0

Tablo 14 devam

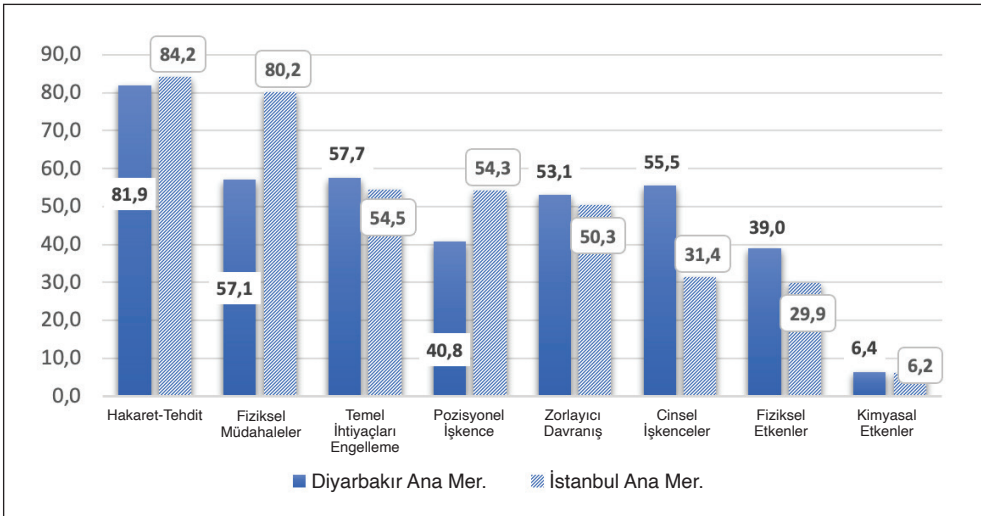
Uygulanan İşkence Yöntemleri	2023 yılında GA alınanlar (n=368)		2023 yılı öncesi GA alınanlar (n=363)	
	Sayı	%*	Sayı	%*
Fiziksel Müdahaleler				
Kaba-dayak dışı fiziksel müdahale	312	84,8	215	59,2
Kaba-dayak	294	79,9	210	57,9
Sıkı kelepçe	158	42,9	89	24,5
Saç sakal yolma	33	9,0	16	4,4
Boğma girişimi	23	6,3	14	3,9
Tek bir noktaya vurma	11	3,0	24	6,6
Zorla tıbbi müdahale	4	1,1	3	0,8
Pozisyonel İşkenceler				
Ters kelepçe	194	52,7	112	30,9
Uzun süre ayakta bekletme	11	3,0	48	13,2
Diğer pozisyonel işkence	2	0,5	3	0,8
El ayak ters kelepçe	1	0,3	6	1,7
Domuz bağı	1	0,3	0	0,0
Askı	0	0,0	66	18,2
Fiziksel Etkenler				
Havasız bırakma	76	20,7	31	8,5
Soğuk/sıcakta bekletme	69	18,8	90	24,8
Basınçlı soğuk su	14	3,8	65	17,9
Elektrik	0	0,0	72	19,8
Kimyasal Etkenler				
Göz yaşartıcılar	36	9,8	12	3,3
Cinsel İşkenceler				
Sözlü cinsel taciz	98	26,6	174	47,9
Cinsel içerikli küfür hakaret	94	25,5	159	43,8
Fiziksel cinsel taciz	23	6,3	77	21,2
Sürtünme	18	4,9	30	8,3
Makat/vajinal arama	12	3,3	93	25,6
Cinsel saldırı tehdidi	7	1,9	45	12,4

Tablo 14 devam

Uygulanan İşkence Yöntemleri	2023 yılında GA alınanlar (n=368)		2023 yılı öncesi GA alınanlar (n=363)	
	Sayı	%*	Sayı	%*
Temel gereksinimleri engelleme				
Yeme içme	133	36,1	100	27,5
Barınma alanı	98	26,6	53	14,6
Sağlığa erişim	91	24,7	73	20,1
Tuvalet	86	23,4	76	20,9
Temizlik hijyen	65	17,7	72	19,8
Tecrit	20	5,4	52	14,3

*Sütun yüzdesi

Uygulanan işkence yöntemlerinin başvurduğu temsilcilik bölgesine göre oransal dağılımları Grafik 9’da gösterilmiştir. Bölgelere göre yapılan başvurular değerlendirildiğinde “hakaret, fiziksel müdahale ve pozisyonel işkence, kimyasal etkenlere maruz bırakma” yöntemlerinin oransal olarak İstanbul, İzmir ve Ankara tedavi merkezlerine; “temel gereksinimleri engelleme, zorlayıcı davranışlar, cinsel işkence ve fiziksel etkenlere maruz bırakma” yöntemlerinin ise oransal olarak Diyarbakır, Van ve Cizre temsilciliklerine daha yüksek oranda belirtildiği görülmüştür.

Grafik 9: Başvuruların maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin bölgelere göre oransal dağılımı

Başvuruların maruz kaldığını belirttiği işkence yöntemi sayılarının ortalaması Diyarbakır, Van ve Cizre Temsilcilikleri başvurularında 11,5; İstanbul, İzmir ve Ankara Temsilcilikleri başvurularında ise 4,1'dir. Bu oran başvuruların maruz kaldığını belirttiği işkence yöntemi sayısının yirmi ve üzerine çıktığında daha da yükselmekte olup 76 başvurunun 56'sında (*son gözaltı tarihi 2023 olan 2 başvurunun 2'si; 2023 öncesi gözaltına alınan 74 başvurunun 54'ü*) işkencenin bölge illerinde yaşandığı öğrenilmiştir. Ayrıca "*falaka, haya burma, askı, fiziksel cinsel taciz ve tecavüz*" gibi işkence yöntemlerinin bölge illerinde belirgin ve anlamlı olarak yüksek bulunduğu da değerlendirildiğinde; işkence yöntemlerinin bölgesel olarak da farklı şiddet ve yoğunlukta uygulandığı anlaşılmaktadır.

Buna karşın İstanbul, İzmir ve Ankara Temsilciliklerine yapılan başvurularda "*ters kelepçe, sıkı kelepçe, kaba dayak*" uygulamalarının 2023 yılında gözaltına alınanlarda ve toplamda artmış olduğu ve bu artışın istatistiksel olarak da anlamlı olduğu saptanmıştır. Son yıllarda demokratik talepler ve hak mücadeleleriyle ilgili yapılan toplumsal gösteri ve barışçıl eylemlerde sokak ve açık alanda kolluğun gözaltı süreçlerinde yaygın olarak uyguladığı işkence fiillerindeki değişimini de ortaya koymaktadır.

TİHV'in 'Ters kelepçe işkencedir' başlıklı basın açıklamasında¹⁵ "TİHV başvurularına ait verilerin değerlendirildiği ve 'İşkence, Onur Kırıcı ve Aşağılayıcı Davranış Uygulamalarına Bir Örnek: Ters Kelepçe'¹⁶ başlığı altında 3 - 6 Kasım 2022 tarihlerinde gerçekleştirilen 3. Uluslararası 19. Ulusal Adli Bilimler Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulan çalışmaya atıf yapılarak ters kelepçe uygulamalarının fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklara yol açan bir işkence yöntemi olduğu, Türkiye'de son dönemde çocukları dahi kapsayacak şekilde hukuk dışı olarak yaygın ve sıradan, aynı zamanda sistematik bir uygulama hâline getirildiğinin altı çizilmiştir.

Gözaltına alınan insanların maruz kaldıkları ters kelepçe uygulaması, hem bu konuda yapılan bilimsel çalışmalar hem de ulusal ve evrensel hukuk açısından işkence ve diğer kötü muamele yasağının ihlalidir. Bu suçu işleyenler hakkında derhal etkili soruşturma süreçleri başlatılmalıdır.

Kaldı ki, ters kelepçe uygulamasının esas olarak yasal bir dayanağı da bulunmamaktadır. Her ne kadar Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 1 Nisan 2004 tarih ve 2004/68 sayılı genelgesi ile ters kelepçeye meşruiyet kazandırılmaya çalışılsa da Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 93. Maddesi¹⁷ bu genelgenin yok hükmünde olduğunun bir kanıtıdır. Zira söz konusu 93. madde birkalim ters kelepçeyi, 'düz' diye nitelenen kelepçe uygulamasının bile kişilerin kaçacaklarına ya da kendisi veya başkalarının hayat ve beden bütünlükleri bakımından tehlike arz ettiğine ilişkin belirtilerin varlığı hallerinde, bir başka deyişle ancak zorunluluk hallerinde, söz konusu olabileceğini ifade etmektedir.

15 https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/ters-kelepce-iskencedir-1-mayis-2024/#_ftnref5
(Erişim Tarihi:10.05.2024)

16 <https://medanis.com.tr/demo/atud/wp-content/themes/delaware/pdf/3.-Uluslararası-19.-Ulusal-Adli-Bilimler-Kongresi-Bildiri-Kitabi.pdf> (Erişim Tarihi:10.05.2024)

17 Madde 93 – (1) Yakalanan veya tutuklanarak bir yerden diğer bir yere nakledilen kişilere, kaçacaklarına ya da kendisi veya başkalarının hayat ve beden bütünlükleri bakımından tehlike arz ettiğine ilişkin belirtilerin varlığı hallerinde kelepçe takılabilir. (Erişim Tarihi:10.05.2024)

Son derece açık olan bu konu Anayasa Mahkemesi (AYM) kararlarına da yansımaktadır. Pek çok AYM kararında özel olarak ters kelepçe uygulamalarının¹⁸, genel olarak da zorunluluk sınırının aşıldığı koşullarda tüm kelepçe uygulamalarının¹⁹ Anayasa'nın 17. maddesinin üçüncü fıkrasında güvence altına alınan işkence ve diğer kötü muamele yasağının ihlali anlamına geldiği hükmedilmektedir. AYM, bilhassa Arif Haldun Soygür kararında²⁰ kelepçe takmayı kolluk görevlilerinin maddi güç kullanımının bir çeşidi olarak nitelendirdikten sonra, zor kullanma yetkisinin bir cezalandırma aracı olmadığını ve zorunlu sınırın aşılması hâlinde ise bunun işkence ve kötü muamele yasağının ihlali olduğunu açıkça belirtmektedir.

7. Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar

7.1. Avukata Ulaşma

İşkencenin önlenmesinde önemli rolü olan ancak uygulamada kolluğun sıklıkla dikkate almadığı ve ihlal ettiği usul güvenceleri, OHAL sürecinde KHK'lar ile yapılan yasal düzenlemeler sonucu önemli ölçüde tahrip olmuştur. Yapılan düzenlemelerin de etkisiyle "kişiyi gözaltı hakkında bilgilendirme, üçüncü taraflara bilgi verme, avukata erişim, hekime erişim, uygun ortamlarda uygun muayenelerin gerçekleştirilmesi ve usulüne uygun raporların düzenlenmesi, hukukilik denetimi için süratle yargısal makama başvurabilme, gözaltı kayıtlarının düzgün tutulması, bağımsız izlemelerin mümkün olması" başlıklarında toplanabilecek usul güvencelerinin son dönemde büyük ölçüde ortadan kaldırıldığını ve bütünüyle keyfi bir ortam yaratıldığını ifade etmek mümkündür.

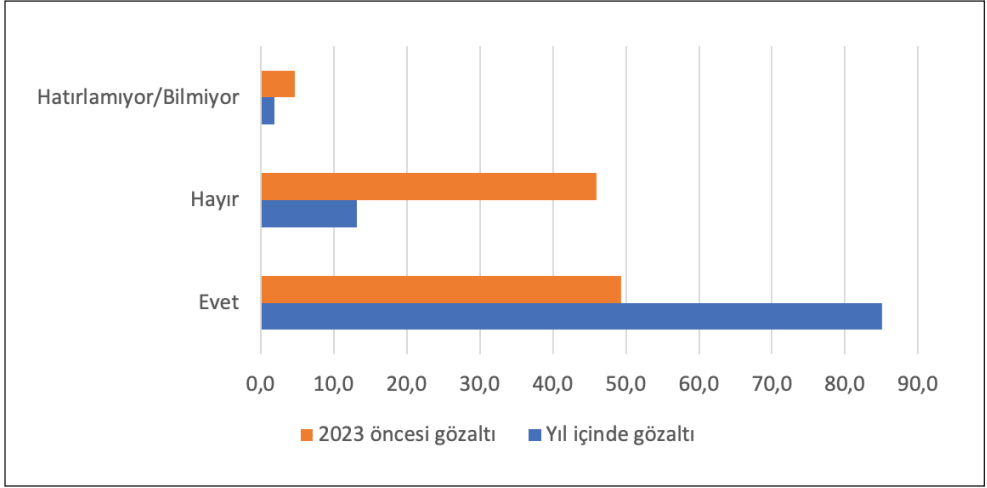
Gözaltına alınma sırasında hukuksal süreci ve usul güvencelerini değerlendirmek amacıyla yapılan analizlerde, kayıt dışı olarak gözaltı süreci yaşadığını belirten başvurular dışarıda tutulmuş ve değerlendirmeler 598 (%81,8) başvuru üzerinden yapılmıştır.

Başvuruların 393'ü (%65,7) son gözaltı sürecinde bir avukatla görüşüğünü belirtmiştir. 2023 yılı içinde gözaltına alınanlarda bu oranın %85, 2023 yılı öncesinde gözaltına alınanlarda ise %49,4 olduğu saptanmıştır. 2023 yılında başvuruların gözaltı sürecinde avukata ulaşma oranlarının 2022 yılına oranla arttığı anlaşılmaktadır. İşkencenin toplumsal gösteriler, sokak, açık alanda yapılan açıklamalara yönelik müdahaleler sırasında resmi gözaltı işlemi yapılmaksızın, keyfi, zorla tutma süreçlerinde yaşanması; usuli güvencelerin askıya alınmasına neden olduğu gibi avukatların erişimini de engellemektedir. Başvurular tüm bunlara rağmen toplu gözaltılarda hukuk örgütlerinin hızlı organizasyonları ile etkili bir hukuki destek sağlandığının altını çizmiştir. Avukatla görüşebilme yüzdeleri Grafik 10'da sunulmuştur.

18 Bkz. Süleyman Göksel Yerdut [GK], B. No: 2014/788, 16/11/2017 kararı (<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/788>) (Erişim Tarihi:10.05.2024)

19 Arif Haldun Soygür, B. No: 2017/19418, 15/10/2015 kararı, paragraf 53 ve 54 (<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2659>) (Erişim Tarihi:10.05.2024)

20 Adı geçen karar, paragraf 54 (<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2659>) (Erişim Tarihi:10.05.2024)

Grafik 10: Başvuruların son gözaltında avukatla görüşebilme yüzdeleri

7.2. Gözaltı Sonrası Tutukluluk

Son gözaltı sonrası tutuklandığını belirten başvuruların 307 (%51,3) olduğu, son gözaltı tarihinin 2023 yılı olduğunu belirten 274 başvurunun 21'i (%7,7) tutuklandığını, 190'ı (%69,3) savcılığa çıkarılmadan serbest bırakıldığını, 62'si (%22,6) savcılıktan ya da mahkeme tarafından serbest bırakıldığını belirtmiştir. 2023 yılında “savcılığa çıkarılmadan serbest bırakılma” ile “savcılık ya da mahkemeden serbest bırakılma” oranlarının 2022 yılına oranla çok az da olsa azaldığı görülmüştür. Gözaltıların keyfiliğini ve hukuk dışılığını değerlendirmek için bu sonuçlar dahi yeterli bir fikir vermektedir. Başvuruların yaşadıkları işkence süreçleriyle ilgili aktardıkları tüm bilgiler değerlendirildiğinde; Anayasa Mahkemesi kararının dahi dikkate alınmadığı, keyfi ve hukuk dışı yasak kararları ve orantısız güç kullanılarak düşünce ve ifade özgürlüğüne yönelik eylemlerin engellendiği, keyfi, hukuk dışı, zaman zaman kayıt dışı gözaltılar yapıldığı, yaygın ve sistematik işkence uygulamalarının devam ettiği anlaşılmaktadır. Gözaltı sonrasında tutuklama kararlarıyla ilgili veriler Tablo 15’de sunulmuştur.

Tablo 15: Son gözaltı sonrasında başvuruların tutuklama kararlarının dağılımı

	2023 yılında GA (n=274)		2023 yılı öncesi GA (n=324)		Toplam (n=598)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Savcılığa çıkarılmadan serbest bırakıldı	190	69,3	22	6,8	212	35,5
Savcılık/mahkemeden serbest bırakıldı	62	22,6	13	4,0	75	12,5
Tutuklandı	21	7,7	286	88,3	307	51,3
Kayıt yok/Hatırlamıyor	1	0,4	3	0,9	4	0,7

*Sütun yüzdesi

7.3. Gözaltı Sonrası Dava Açılması

Alıkonulma/tutulma süreçlerinin hukuksal normların dışına taşırılması ve keyfiliğini gösterebilecek başlıklardan biri de alıkonulma/tutulma gerekçesi olarak iddia edilen olayla ilgili açılan davalardır. Tablo 16'da son gözaltı sonrası dava sürecine göre başvuruların sayı ve dağılımları verilmiştir.

Tablo 16: Başvuruların son gözaltı sonrası dava süreci durumlarına göre dağılımı

	2023 yılında GA (n=274)		2023 yılı öncesi GA (n=324)		Toplam (n=598)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Dava açılmadı	15	5,5	12	3,7	27	4,5
Dava açıldı, sürüyor	28	10,2	76	23,5	104	17,4
Dava açıldı, beraat	2	0,7	4	1,2	6	1,0
Dava açıldı, mahkûmiyet	2	0,7	208	64,2	210	35,1
Takipsizlik	0	0,0	3	0,9	3	0,5
Dava açıldı, sonucu bilinmiyor	0	0,0	1	0,3	1	0,2
Açılıp açılmadığı bilinmiyor	225	82,1	16	4,9	241	40,3

*Sütun yüzdesi

TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine 2023 yılında gözaltına alındığını belirten 15 kişi (%5,5) gözaltına alınma gerekçeleriyle ilgili haklarında bir dava açılmadığını belirtirken, hakkında dava açılan başvuru sayısı ise 32'dir (%11,7). 225 başvuru (%82,1) ise dava açılıp açılmadığını bilmediğini belirtmiştir.

2023 öncesinde gözaltına alınanların ise %3,7'si haklarında dava açılmadığını, %90,1'i ise haklarında dava açıldığını belirtmiştir. Başvuruların 76'sı (%23,5) açılan

davaların devam ettiğini, 7 başvuru (%2,1) beraat veya takipsizlik, 208 başvuru ise (%64,2) haklarında mahkûmiyet kararı verildiğini aktarmıştır. Karar verilen davalar esas alındığında önceki raporda 10 kişiden 9'u hakkında mahkûmiyet kararı verilirken 2023 yılında neredeyse tamamında (%96,7) mahkûmiyet kararı verildiği anlaşılmaktadır. Son yıllarda mahkûmiyet kararlarında gözlenen artış, yargı kararlarında ciddi bir değişim yaşandığını, hukuksal normların karar süreçlerine olan etkisinin azaldığını düşündürmeye devam etmektedir.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın "2023 Yılında Türkiye'de İnsan Hakları İhlalleri"²¹ raporunda:

"...Cezasızlık hâlâ işkence ile mücadelede en önemli engeldir. Faillere hiç soruşturma açılmaması, açılan soruşturmanın kovuşturmaya dönüşmemesi, dava açılan vakalarda işkence yerine daha az cezayı gerektiren suçlardan iddianame düzenlenmesi, sanıklara hiç ceza verilmemesi ya da işkence ve bireysel suçlar kapsamında kamu görevi dışında eziyet suçu kapsamına alınarak cezalar verilmesi ve cezaların ertelenmesi gibi nedenlerle cezasızlık olgusu işkence yapılmasını mümkün kılan en temel unsurlardan birisi olarak hâlâ karşımızda durmaktadır.

İşkence suçunun kovuşturulması için yasadaki muğlaklık yerini korumaktadır. İşkence suçu nedeniyle yapılan suç duyurusu başvuruları ya çeşitli gerekçeler ile takipsizlikle sonuçlanmakta ya da daha az cezayı öngören ve zamanaşımına tabi olan 'basit yaralama', 'zor kullanma sınırının aşılması' ya da 'görevi kötüye kullanma' suçlarından soruşturulmaktadır.

Öte yandan işkence yapan kolluk görevlileri hakkında bir şikâyette bulunulması, soruşturma ya da dava açılması hâlinde işkence görenler hakkında derhal "memura hakaret etmek, mukavemet etmek, bu sırada yaralamak, kamu malına zarar vermek" gibi gerekçelerle karşı davalar açılmaktadır. İşkenceciler aleyhine açılan davalar cezasız kalırken işkence görenler aleyhine açılan davalar kısa sürede ağır cezalar ile sonuçlanabilmektedir. Nitekim 2022 yılında Cumhuriyet Savcılıkları tarafından 'kamu görevlisine direnme' suçunu (TCK m. 265) arasındayken olduğu 'kamu idaresinin güvenilirliğine ve işleyişine karşı suçlar' dan (TCK m. 247 – 266) 45.982 kişi hakkında kamu davası açılmıştır. Buna karşın aynı yıl içinde işkence ve eziyet suçlarından (TCK m. 94 – 96) sadece 872 kişi hakkında kamu davası açılmıştır. Aradaki bu denli yüksek fark sistematik bir politika olarak sürdürülen 1 cezasızlığın boyutlarını açıkça göstermektedir.

Türkiye'nin işkence gerçekliği uluslararası mekanizma ve organlar tarafından hazırlanan raporlarda tüm çıplaklığı ile dile getirilmektedir. Ancak, Anayasa başta olmak üzere hiçbir yasa, kural ve normla kendini sınırlandırmak istemeyen siyasal iktidar, uluslararası önleme ve denetleme mekanizmaları tarafından yapılan eleştiri ve uyarıları da dikkate almamaktadır."

21 <https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/10-aralik-insan-haklari-gunu-2023-tihv-ihd/> (Erişim Tarihi:02.05.2024)

yapılan değerlendirme yaşanan durumu özetlemekte ve hâlâ geçerliliğini sürdürmektedir.

7.4. Gözaltı Sürecinde Yapılan Sağlık Muayeneleri

İşkencenin önlenmesi ve temel insan haklarının korunabilmesi için işkence ve kötü muamele fiillerine başvurmamak kadar işkence iddialarının hızlı ve etkili bir soruşturma ile aydınlatılması, sorumluların adalete teslim edilmesi, onarım ve bir daha tekrarlanmaması güvence altına alınmalıdır. Devletler özgürlüğünden alıkonulmuş kişilere işkence yapmamak, sağlığını korumak, işkenceye maruz kalması hâlinde bu durumu saptayabilmek için gözaltı sürecinin başından itibaren sağlık durumunu düzenli olarak tespit etmekle yükümlüdür. Bu konuda uluslararası sözleşmeler, ulusal mevzuat ve AİHM kararları oldukça net olmasına ve yükümlülüğün BM İstanbul Protokolü ilke ve standartlarına uygun olarak yerine getirilmesi gerekmesine rağmen yıllardır TİHV'e yapılan başvurularda sözleşmelere, yasalara, etik kural ve mesleki standartlara aykırı davranıldığı aktarılmaktadır. TİHV'in yıllık tedavi raporlarında yer alan bu durum ne yazık ki değişmemekte, ihlal uygulamaları azalmadığı gibi adeta kalıcı rutin uygulamalara dönüşmektedir.

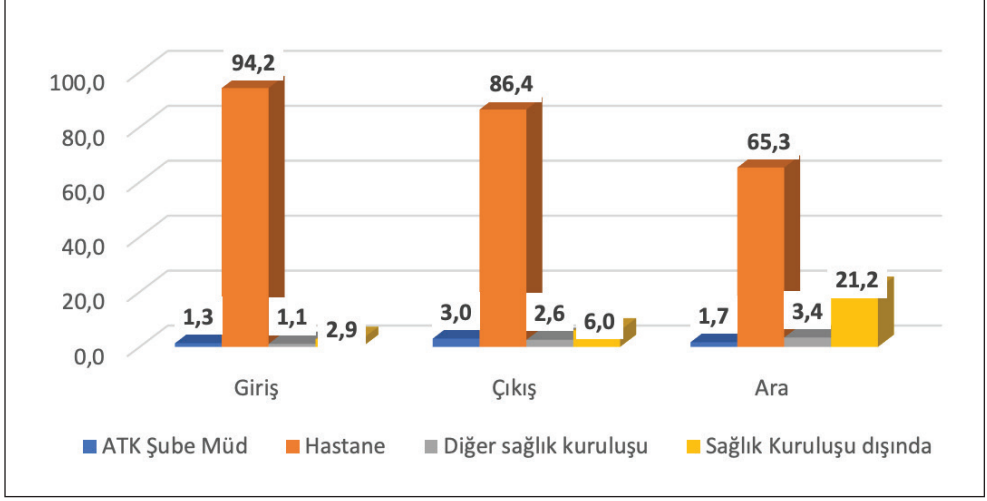
Sağlık muayenelerinin düzenli yapılıp yapılmadığını, ihlallerin hangi aşamalarda yaşandığını belirlemek amacıyla TİHV'e yapılan başvurularda 2022 yılından itibaren kişilerin gözaltına alındığı anda, 24 saati aşması veya yer değişikliği yapılması durumunda ve tutulma yerinden yargı organlarına götürülme veya salıverilme sırasında yapılması gereken sağlık muayeneleri ayrı ayrı değerlendirilmeye başlanmıştır.

Başvuruların gözaltı sürecinde giriş ve çıkış sırasında yapılması gereken sağlık muayeneleri resmi olarak gözaltına alınan 598 başvuruda (2023 yılı: 274; 2023 öncesi: 324); ara muayeneler ise 24 saatin üzerinde gözaltında tutulduğunu belirten 289 başvuruda (2023 yılı: 45; 2023 öncesi: 244) yapılmıştır.

Başvuruların aktardığı bilgilerden 10 başvurunun 8'inde gözaltı giriş ve çıkışında sağlık muayenelerinin yapıldığı, özgürlüğünden alıkonulan 10 kişiden 2'sinin gözaltı sürecinin hiçbir aşamasında sağlık muayenesi yapılmadığı belirlenmiştir. Gözaltı süreleri 24 saatin üzerinde olan başvurularda ise ara muayenelerin yapılma oranı %40'a düşmektedir. Gözaltı süresi uzadığında özgürlüğünden alıkonulan kişilerin sağlığını korumakla ilgili yükümlülüklerin yerine getirilmemesi, usuli güvencelerin ihlal edildiği ve uygulamada işkenceye açık bir ortam oluşturulduğunu düşündürmektedir. Muayene olduğunu belirten başvuruların ise yapılan muayene sonucuyla ilgili kendilerine bilgi verilmediğini, bir belge düzenlenip düzenlenmediğini bilemediklerini ve düzenlenen sağlık belgelerini görmediklerini belirtmesi ise özgürlüğünden alıkonulanların sağlık durumlarıyla ilgili bilgilenme ve sağlığa erişim haklarının ihlal edildiğini göstermektedir.

Son gözaltı tarihi 2023 olan başvurularda sağlık muayenelerinin yapılma oranının daha yüksek olduğu görülmüştür. Sağlık muayenelerinin yapılma oranları bölgelere göre de değişmektedir. Diyarbakır, Cizre ve Van başvurularında sağlık muayenesi yapılma oranlarının daha düşük olduğu saptanmıştır.

Başvuruların adli rapor düzenlenmesi amacıyla götürüldükleri sağlık kurumlarına göre dağılımları Grafik 11'de gösterilmektedir.

Grafik 11: Sağlık muayenelerinin yapıldığı birimler

Sağlık muayenelerinin yapıldığını belirten başvuruların sağlık muayenelerinin ağırlıklı oranda hastanelerde yapıldığı anlaşılmaktadır. Sağlık muayenelerinin sağlık ortamı olmayan araç içi, emniyet müdürlükleri vb. yerlerde yapılma oranı giriş muayenelerinde %2,9, çıkış muayenelerinde %6 iken gözaltında tutulduğu sırada yapılma oranı ise %21,2 olarak belirtilmiştir. Uluslararası belgelerde, özgürlüğünden alıkonulan kişilerin sağlık muayenelerinin, özgür kişilerle benzer standartlarda, kendilerini özgür hissedeceği, mahremiyetlerinin korunacağı ve muayenede hiçbir kısıtlamanın olmayacağı bir ortamda gerçekleştirileceği yer almaktadır. İstanbul Protokolü'nde sağlık çalışanlarının özgürlüğünden alıkonulan kişilerin muayenelerinin sağlık ortamları dışında yapılmasının etik ilkeleri ihlal ve işkenceye göz yummak anlamına geldiği yer almasına karşın tıbbi değerlendirmelerin kolluk görevlilerinin kontrolünde olan ve sağlık birimleri olmayan mekânlarda yapılması sağlık çalışanlarının mesleki sorumluluklarını bağımsız ve özgürce yerine getirmesini de engellemektedir. Tıbbi değerlendirmeler her koşulda BM'nin kabul ettiği İstanbul Protokolü ilkelerinde de vurgulandığı şekilde insan hakları, hekimlik meslek etik ilkeleri ve tıbbi standartlara uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Değerlendirmelerin sağlık kurumları dışında yapılması gözaltına alınanlar yönünden mahremiyet ve özerkliklerini ortadan kaldıran, güven duygularını zedeleyen ve insan hakları ihlallerine zemin yaratan bir ortam oluşturmakta ve ortamı işkenceye açık hâle getirmektedir. Özgürlüğünden alıkonulan kişilerin tıbbi değerlendirmelerinin kişinin kendisini baskı altında hissedeceği, mahremiyetlerinin korunamayacağı yerlerde yapılması hiçbir koşulda kabul edilemez.

Gözaltı sürecinde başvuruların sağlık muayene süreciyle ilgili aktardıkları bilgiler Tablo 17’de sunulmuştur.

Tablo 17: Başvuruların son gözaltı sonrası adli muayenelerine ilişkin değerlendirmeleri

	Giriş Muayene (n=450)	%	Çıkış Muayene (n=464)	%	Ara Muayene (n=118)	%
Kolluk çıkarıldı mı?						
Evet	186	41,3	160	34,5	24	20,7
Kısmen	28	6,2	29	6,3	8	6,9
Hayır	228	50,7	274	59,1	72	62,1
Aydınlatılmış onam alındı mı?						
Evet	34	7,6	31	6,4	5	4,2
Kısmen	41	9,1	33	6,8	6	5,1
Hayır	372	82,7	400	84,2	97	82,2
Yakınmalar dinlendi mi?						
Evet	98	21,8	66	13,5	12	10,3
Kısmen	108	24,0	93	19,1	15	12,8
Hayır	240	53,3	305	64,5	79	67,5
Öykü alındı mı?						
Evet	41	9,1	32	6,9	6	5,1
Kısmen	106	23,6	78	16,8	13	11
Hayır	300	66,7	354	76,3	88	74,6
Sistemik muayene yapıldı mı?						
Evet	31	6,9	29	6,3	5	4,2
Kısmen	67	14,9	43	9,3	7	5,9
Hayır	350	77,8	392	84,5	97	81,5

Tabloda sunulan bilgiler; 10 başvurudan 8’inde aydınlatılmış onam alınmadığını ve sistemik muayene yapılmadığını göstermektedir. Gözaltı giriş ve çıkış sırasında yapılan sağlık muayenelerinde saptanan değerler birbirine yakın iken 24 saatin üzerinde gözaltında tutulanlarda yapılması gereken ara muayenelerin neredeyse hiçbirinde tıbbi değerlendirme süreçleriyle ilgili bir olumluluktan söz edilmemiştir. Sağlık muayeneleri yıllara ve bölgelere göre değerlendirildiğinde ise 2023 yılı öncesinde gözaltına alınanlarla, Diyarbakır, Van ve Cizre’ye yapılan başvurularda olumsuz sonuçların belirgin olarak arttığı saptanmıştır.

Tüm bu sonuçlar tıbbi değerlendirme sürecinde temel uluslararası düzenlemeler, İstanbul Protokolü ilkeleri, ulusal düzenlemelerin yanı sıra tıp mesleğinin etik ve mesleki standartlarının dikkate alınmadığını ve bu durumun sağlık alanında kalıcı bir sorun hâline geldiğini düşündürmektedir.

Başvuruların adalete erişim ve onarım süreçlerinde yargı tıbbi belgeleri karara esas aldığından hukuksal mücadele süreçlerinde eksik/hatalı adli raporların varlığında İstanbul Protokolü'ne uygun alternatif tıbbi değerlendirmelerin yapılması gerekebilir. Son gözaltı süreci sonrası 37 başvuru (%5,1) bu süreci tıbbi olarak da belgelemek için TİHV başvurusu öncesi girişimde bulunurken, 604 başvuru (%82,8) TİHV'den tedavi ve rehabilitasyon süreçlerinin yanı sıra belgeleme talebinde de bulunmuştur. Beş başvurudan dördünün tıbbi değerlendirmeyi TİHV'den talep etmesi, bu süreçlerde yapılacak değerlendirmelere duyulan güvene işaret etmektedir. Bununla birlikte TİHV verileri, ikincil görüş alanların oranı, alma/almama nedenleri konusunu açıklamakta yetersiz olduğundan bu hususun anlaşılmasını sağlayacak niteliksel çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

7.5. Gözaltı Süreciyle İlgili Suç Duyurusu ve Açılan Davalar

2023 yılında resmi olarak gözaltına alınan 146 kişi (%20) ile önceki yıllarda gözaltına alınan 60 kişi (%7,1) mahkeme ya da savcılıktaki sorgu sırasında; 13 başvuru ise (%1,8) savcılığa giderek işkence nedeniyle suç duyurusunda bulunduğunu aktarmıştır. Suç duyurusunda bulunduğunu belirten başvurular işkence iddiaları ve sorumluları hakkında soruşturma veya dava açılıp açılmadığına dair bir bilgiye sahip olmadıklarını belirtmiştir. Aktarılan bilgilerden 2023 yılı içinde gözaltına alınan 10 kişiden 2'sinin, önceki yıllarda gözaltına alınanlarda ise 10 kişiden birinin suç duyurusunda bulunduğu anlaşılmaktadır. Kayıt dışı gözaltılar da dâhil edildiğinde 2023 yılında gözaltına alınanların 110'u (%40,1), toplam başvuruların ise 331'i (%55,4) herhangi bir suç duyurusunda bulunmamıştır.

Son yıllarda yargı kararları ve hukuka duyulan güvenin azalmasının suç duyurusunda bulunulmamasında etkili olduğu düşünülse de bu konuya odaklanmak ve suç duyurularının artırılması için başvuruların yanı sıra hukuk meslek örgütleriyle de görüşmek yararlıdır. Hukuksal sürecin işletilmesi için yapılacak başvurular ile sorumluların adalet önüne çıkarılması ve işkencenin görünür kılınması olanaklı olabileceği gibi hukuksal mekanizmanın işleyişi ve cezasızlık yaklaşımı konusunda da somut bilgilere ulaşılabilecektir.

Kolluk görevlileri hakkında işkence iddiasında bulunulduğunda işkenceye maruz kalanları yıldırma ve işkence iddiasını sonuçsuz kılmak amacıyla karşı dava açılması son yıllarda sıkça karşılaşılan ciddi bir durum olmaya başlamıştır. Adalet Bakanlığına ait verilerden bu bilgilere ulaşılmamakla birlikte işkence iddialarının kat kat üzerinde dava açıldığı ve ceza verildiği bildirilmektedir. 2023 yılı başvurularından 13'ü hakkında "karşı dava" açıldığı, açılan karşı davalardan yalnızca 1'i beraat ile sonuçlanırken, 2 davada mahkûmiyet kararı verildiği, diğer 10 davanın ise sürdüğü veya sonucunun bilinmediği öğrenilmiştir.

8. Hapishane Süreci

Türkiye’de hapishaneler, her dönem işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının yoğun olarak yaşandığı mekânlar olmuştur. Özellikle de Kürt sorusunda barışçıl çözüm arayışlarından vazgeçilmesi ve 2015 Temmuz’unda Türkiye’nin yeniden çatışma ortamına girmesiyle başlayan, daha sonra 2016 Temmuz’unda askerî darbe girişiminin bastırılması ve ardından OHAL ilan edilmesiyle devam ederek günümüze varan süreçte hapishanelerde tutuklu ve hükümlü sayıları ile işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarında olağanüstü düzeyde artışlar yaşanmaya başlanmıştır.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü verilerine göre 2005 yılında 55.870 olan tutuklu ve hükümlü sayısı, son yayımlandığı tarih olan 2 Mayıs 2024 tarihi itibarı ile toplam kapasitesi 295.702 olan 403 ceza infaz kurumunda toplam 329.151 tutuklu ve hükümlüye yükselmiştir.²² Avrupa Konseyi Hapishane Nüfuslarına ilişkin Yıllık Ceza İstatistikleri 2022 verilerine göre; Avrupa Konseyi içinde hapishanelerdeki mahpus sayısı ve oranı en yüksek olan ülke Türkiye’dir. (*Avrupa Konseyi ülkeleri ortalaması 100 bin kişide 117 iken, Türkiye’de 355’tir*).

Özgürlüğünden alıkonulma bir cezalandırma, hapishane sürecinin de başlı başına acı veren travmatik bir süreç olduğu, mahpuslara kapatılmanın dışında fiziki veya manevi ağır acı veya ıstırap veren fiiller uygulanmayacağı bilinmesine karşın; İHD Dokümantasyon Birimi’nin verilerine göre 2023 yılının ilk 11 ayında 109 mahpus işkence ve kötü muamele gördüğüne dair şikâyetle bulunmuştur.²³

TİHV’e işkence nedeniyle başvuran 731 kişiden 368’inin (%50,3) daha önce hapishanede tutuldukları öğrenilmiştir. Hapishane öyküsü olan başvuruların 217’si (%59) 2023 yılında, 151 başvuru ise (%41) 2023 yılı öncesinde tahliye edildiklerini belirtmiştir. Daha önce müebbet hapis cezası verilerek alıkonulan ve aldıkları müebbet hapis cezasının infazı için gerekli süreyi tamamlayan, kamuoyunda “30 yıllık”lar olarak adlandırılan mahpusların tahliyelerinin gerçekleşmeye başlamasıyla birlikte TİHV’e hapishane öyküsü olan başvuruların sayısında artış yaşanmaya başlamıştır.

Başvuruların yapıldığı temsilciliklere göre değerlendirildiğinde İstanbul, İzmir ve Ankara Temsilciliklerine 154 (%41,8), Diyarbakır, Van, Cizre’ye ise 214 (%58,2) başvuru yapıldığı, 20 yıl ve üzeri hapishanede alıkonulanlarda Diyarbakır, Van, Cizre’ye yapılan başvuruların batı illerindeki temsilciliklere göre yaklaşık 3 kat daha yüksek olduğu görülmüştür. Uzun süreli alıkonulanlarda maruz kalınan ihlallerin sayıca artışının yanı sıra alıkonulma koşulları, sosyal haklarla ilgili ihlaller de düşünüldüğünde tedavi ve onarım süreçlerine yönelik çok yönlü müdahalelerde bulunulması gerektiği ve TİHV’in bu süreçte tek başına göstereceği çabanın yetersiz kalacağı anlaşılmalıdır. Kesinleşmiş cezalarının infazı için gerekli süreyi tamamlamış olmalarına rağmen

22 <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/6052024163106istatistik-1.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2024)

23 <https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/10-aralik-insan-haklari-gunu-2023-tihv-ihd/> (Erişim Tarihi: 02.05.2024)

men, ağırlıklı olarak siyasi gerekçeler ile ceza alan çok sayıda mahpusun cezaevi idare ve gözlem kurullarının kararları ile tahliye edilmediği de dikkate alındığında bu kişilerle ilgili onarım süreçlerinin yürütülmesi için devletin ve toplumun bir an önce sorumluluk alarak sürece katkı vermesi sağlanmalıdır.

Özgürlük için Hukukçular Derneği'nin Türkiye Hapishaneleri 2023 Yılı Hak İhlali Raporu'nda²⁴ bu durum ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir:

“İdare Gözlem Kurulları tarafından gerekçe gösterilen disiplin cezalarının siyasi mahpuslar yönünden keyfi ve objektif olmayan gerekçelere dayanması; İnfaz koruma memurları tarafından yapılan keyfi koşu aramalarına mahpusların tepki koyduğunda disiplin cezası alması, halay çekmesi, açlık grevine girmesi gibi barışçıl faaliyetlerden kaynaklı disiplin cezası verilmesi, ayakta sayım, çıplak arama, ağız içi arama, kelepçeli muayene, gibi işkence ve kötü muamelelere karşı tepki verilmesi nedeniyle disiplin cezası verilmesi gibi benzer birçok durum daha sonra mahpusların tahliyelerine engel olarak karşılına çıkmaktadır. Objektif olmayan hukuka aykırı disiplin cezaları ile mahpusların infazının yakılması veya ertelenmesi kanunlara uygunluk, eşitlik ve ayrımcılığın önlenmesi, ölçülülük, yetkinin kötüye kullanılmaması, tarafsızlık, dürüstlük, nezaket, şeffaflık, hesap verebilirlik, kazanılmış hakların korunması ve haklı beklentiye uygunluk, dinlenme ve savunma hakkı, bilgi edinme hakkı, makul sürede karar verme gibi birçok hak ihlal edilmektedir. Anayasa'nın 19. maddesinin ikinci fıkrasında; “Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; ... halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz. ...” Anayasa'nın 38. maddesinin onuncu fıkrasında; “İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz.”...

Başvuruların 179'u (%48,6) 2023 yılında, 188 başvuru (%51,1) ise daha önceki yıllarda hapishanede işkenceye maruz kaldığını belirtirken bir başvuruda hapishanede işkenceyle ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Hapishane öyküsü olan başvuruların 85'inin (%23,1) kadın, 279'unun (%75,8) erkek dördününün LGBTİ+ (%1,1); yaş ortalamalarının kadınlarda 40,9±11,3, erkeklerde ise 44,5±12,4 olduğu belirlenmiştir. Bir çocuk başvurunun (16 yaş) bir aydan az süre hapishanede alıkonulması çocuğun yüksek yararının gözetilmediğini düşündürmektedir. Yaş gruplarına bakıldığında 65 yaş üzerinde 17 başvuru (2 kadın, 15 erkek) olduğu ve alıkonuldukları süreçte 11'inin yüksek güvenlikli hapishanede alıkonulduğu öğrenilmiştir. Hapishanede kaldıkları süreler değerlendirildiğinde erkek cinsiyet kimliği olan başvuruların kadın cinsiyet kimliğinde olan başvurulara göre üç kat daha uzun süre tutuldukları, bu sürenin 20 yıl ve üzerinde tutulana kadar ise 7 katın üzerine çıktığı belirlenmiştir.

Hapishane öyküsü bulunan başvuruların hapishanede kalma süreleri TİHV'e 2022 yılında başvuranlara ait verilerle karşılaştırılmalı olarak Tablo 18'de yer almaktadır. 2023 yılında TİHV'e başvuruların 1'inde hapishanede kaldığı toplam süreyle ilgili

²⁴ <https://ozgurlukicin hukukcular.org/tr/detay/ozgurluk-icin-hukukcular-dernegi--turkiye-hapishaneleri-2023-yili-hak-ihlali-raporu> (Erişim Tarihi:10.05.2024)

bilgi bulunmamaktadır. Hapishanede kalma süreleri yönünden önceki yıla karşılaştırıldığında hapishanede tutuldukları süre 3 yılın altında olan başvuruların oranının 2022 yılında %39,5 iken %34'e düştüğü buna karşın 20 yıl ve üzerinde hapishane öyküsü olan başvuru oranı %14,1'den %23,4'e çıktığı görülmektedir.

Tablo 18: Hapishane öyküsü olan başvuruların hapishanede kaldıkları sürelere göre dağılımı

Süre	2023 yılı başvuruları (n=368)		2022 yılı başvuruları (n=512)	
	Sayı	%*	Sayı	%*
0-2 ay	12	3,3	16	3,1
3-12 ay	64	17,4	106	20,7
1-3 yıl	49	13,3	80	15,6
3-5 yıl	40	10,9	73	14,3
5-10 yıl	81	22,0	119	23,2
11-20 yıl	35	9,5	35	6,8
20 yıldan uzun	86	23,4	72	14,1
Kayıt yok	1	0,3	11	2,1

*Sütun yüzdesi

Hapishanelerde mahpusların insani temaslarını, iletişimlerini kesmek, çevresel uyarıları sınırlandırmak, kişisel gelişimlerini engellemek amacıyla uygulanan tecrit ve izolasyon uygulamaları, disiplin cezaları ve idare ve gözlem kurullarının verdiği keyfi kararlarla koşullu salıverilme tarihi gelen mahpusların iyi halli olmadığına karar vererek belirli sürelerle salıverilmesini engellemesi ayrı bir ihlal biçimi olarak uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle uzun süre mahpus kalanlarda hapishane koşulları nedeniyle ortaya çıkan/ağırlaşan kronik hastalıklar, sağlığa erişim haklarının engellenmesiyle ölümcül sonuçlar doğururken bu ihlal şekliyle de durumları daha da ağırlaştırılmaktadır. TİHV'e 20 yıl ve daha uzun süre tutulma sonrası başvuranlarda kronik hastalıklar, tanı ve tedavi gereksinimlerinin daha yüksek ve uzun süreli olduğu gözlenmiştir. Bu konuda ayrı bir çalışma yapılması planlanmaktadır.

Başvuruların tahliye sonrası TİHV'e başvurma zamanları değerlendirildiğinde; 60'ının (%16,3) tahliyeden sonraki ilk ay içinde, 228'inin (%62) ilk yıl içinde 80'inin ise (%21,7) en az bir yıl geçtikten sonra başvuru yaptığı öğrenilmiştir. Önceki yıla oranla başvuruların daha geç yapıldığı anlaşılmaktadır.

Başvuruların hapishaneden tahliye edilme yolları ile ilgili 2023 ve 2022 yılı başvurularının verileri karşılaştırılmalı olarak Tablo 19'da yer almaktadır. 2023 yılında tahliye edilme şekli önceki yıla karşılaştırıldığında cezanın tamamlanması nedeniyle tahliye edilenlerin oranı %46,7'ye ve af/şartlı salıverme ile tahliye edilenlerin oranı %13,9'a yükselmiştir.

Tablo 19: Hapishane öyküsü olan başvuruların tahliye şekilleri

Süre	2023 yılı başvuruları (n=368)		2022 yılı başvuruları (n=512)	
	Sayı	%*	Sayı	%*
Tutuksuz yargılanma	136	37,0	205	40,0
Ceza bitimi	169	46,7	230	44,9
Beraat	1	0,3	8	1,6
Sağlık nedenli erteleme	3	0,8	5	1,0
Af/şartlı salıverme	51	13,9	49	9,6
Diğer	2	0,5	10	2,0
Kayıt yok	6	1,6	5	1,0

Hapishane öyküsü olan 368 başvurunun 240'ı (%65,2) F tipi veya yüksek güvenlikli hapishanelerde tutulduğunu belirtirken tutulma süreleri kaydedilen başvuru sayısı 208'dir. F tipi veya yüksek güvenlikli hapishanelerde tutulma sürelerinin 15 günle 480 ay arasında değiştiği, 159 başvuruda tutulma sürelerinin 1 yılın üzerinde olduğu ve yüksek güvenlikli hapishanelerde tutulma süresinin ortalamasının 52,6 ay olduğu belirlenmiştir.

“Birleşmiş Milletler (BM) Mahpuslara Yönelik Muameleye İlişkin Asgari Standart Kuralları Nelson Mandela Kuralları” ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Avrupa Cezaevi Kurallarında “tek başına kapatılma”; mahpusun anlamlı insani temas olmaksızın 22 saat ya da 1 günden fazla bir süre tutulması olarak tanımlanmaktadır. Kişinin aralıksız 15 günü aşan bir süre için tek başına kapatılması ise “uzatılmış tek başına kapatılma” olarak nitelendirilmektedir. Nelson Mandela Kuralları’nda “Kısıtlamalar ya da disiplin yaptırımlarının, hiçbir koşulda işkence ya da zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezalandırma oluşturacak ağırlıkta olamayacağı, süresiz/sınırsız olarak tek başına kapatılma ile uzatılmış tek başına kapatılmanın özellikle yasaklandığı” belirtilmektedir. “Tek başına kapatılmanın, sadece istisnai durumlarda sadece son çare olarak, mümkün olduğunca kısa bir süre için ve bağımsız denetime tabi olarak ve sadece yetkili merciinin iznine bağlı olarak kullanılması gerektiği, mahpusun aldığı cezaya istinaden uygulanamayacağı” vurgulanmıştır.

2000 yılından bu yana uygulanmakta olan ve tutuklu ve hükümlülerin fiziksel ve psikolojik bütünlüklerinin ciddi şekilde zarar görmesine neden olan tek kişi ya da küçük grup izolasyon/tecrüt uygulamaları çözülemeyen kronik bir soruna dönüşmüştür. Adalet Bakanlığı’nın 10 tutuklu ve hükümlünün haftada 10 saat bir araya gelerek sosyalleşmesini öngören 22 Ocak 2007 tarihli genelgesi (45/1) yürürlükte olmakla birlikte uygulanmamaktadır.

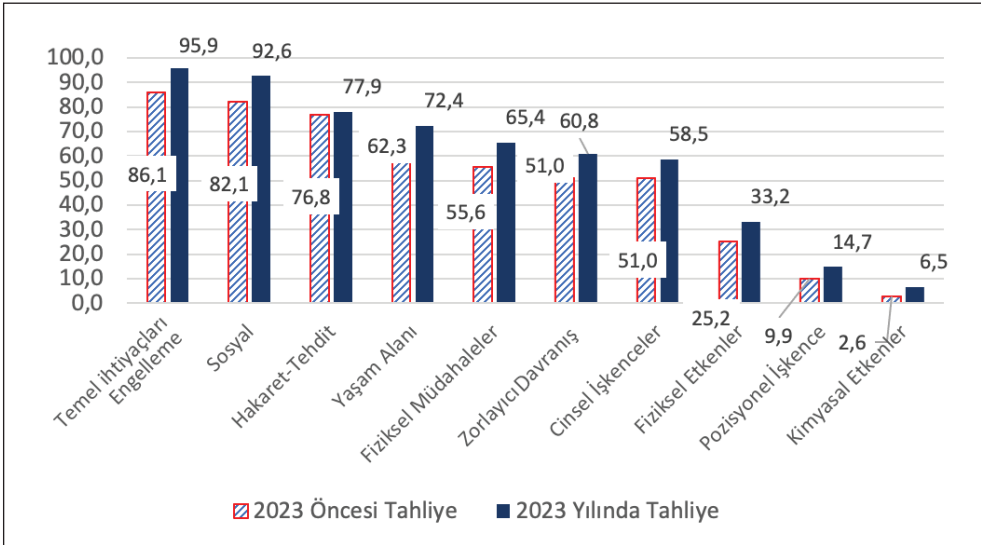
Başvuruların 153’ünün (%41,6) tek kişilik hücrede tutulduğu ve tutulma sürelerinin 1 gün ile 12 yıl arasında değiştiği öğrenilmiştir. Ayrıca disiplin cezası olarak, tek kişilik

hücrede tecrit amacıyla tutulan başvuru sayısı 73 (%19,8) olup, bu başvurulardan toplamda 15 gün ve üzerinde tecrit cezası aldığını söyleyen başvuru sayısı 30'dur. Bir başvuru toplamda iki yılın üzerinde (730 gün) tecrit cezası aldığını belirtmiştir.

Tek başına tutulma ile disiplin cezası olarak tek başına tutulma birlikte değerlendirildiğinde toplamda 168 başvurunun (%45,7) hapisane süreçlerinde tek başına izole olarak tutulduğu anlaşılmaktadır. Tek başına kapatılmanın kaç kez, hangi tarihte olduğu araştırılmadığından ve kaydedilen süreler toplam süreler olduğundan bu uygulamanın BM Mandela Kuralları'nda tanımlanan sınırları hangi oranda aştığı belirlenememiştir. Buna karşın başvurular tek başına kapatılmanın izolasyon ve yalnızlaştırma amacıyla bir işkence yöntemi olarak keyfi olarak da sıklıkla uygulandığını aktarmıştır.

Hapishane öyküsü bulunan 368 kişinin 352'si (%95,7) hapisanede işkenceye maruz kaldığını belirtmiştir. Başvuruların 16'sında (%4,3) dosyasında hapisanede yaşadıkları işkence süreçlerine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Hapishanede işkenceye maruz kaldığını belirten başvuruların tahliye tarihlerine göre maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin oransal karşılaştırması Grafik 12'de, maruz kalınan işkence yöntemlerinin ayrıntılı dağılımı ise Tablo 20'de gösterilmiştir.

Grafik 12: Tahliye yıllarına göre hapisanede maruz kalınan işkence yöntemlerinin dağılımları

Başvuruların aktardığı bilgiler değerlendirildiğinde; hapishanede maruz kaldıkları işkence ve diğer kötü muamele davranışları yönünden ilk sırada “temel gereksinimlerin engellenmesi” ile “sosyal haklarla ilgili ihlallerin” yer aldığı, bunu “hakaret-tehdit”, “yaşam alanına yönelik müdahaleler”, “fiziksel müdahaleler” ve “zorlayıcı davranışlar” başlığı altında sınıflandırılan eylemlerin izlediği anlaşılmaktadır. 2023 yılında hapishanelerde mahpusların sosyal haklarının kısıtlanması/kaldırılması ile temel gereksinimleriyle ilgili yaşanan ihlallerin gerekçelerinden birisi olarak pandemi koşulları gösterilmeye devam etmiştir.

Tablo 20: Tahliye yıllarına göre hapishanede maruz kalınan işkence yöntemlerinin dağılımı

	2023 yılı tahliyeleri (n=217)		2023 yılı öncesi tahliyeleri (n=151)	
	Sayı	%*	Sayı	%*
Hakaret-Tehdit				
Hakaret-aşağılama	155	71,4	113	74,8
Öldürme tehdidi	21	9,7	15	9,9
Yalancı infaz	5	2,3	2	1,3
Kendisine yönelik diğer tehditler	49	22,6	36	23,8
Yakınlarına yönelik tehditler	5	2,3	1	0,7
Zorlayıcı Müdahaleler				
Gözbağı	2	0,9	2	1,3
Anlamsız istemlere itaate zorlama	98	45,2	56	37,1
İşkenceye görsel/işitsel tanıklık	69	31,8	41	27,2
Yakınlarının/başkalarının yanında işkence yapma	22	10,1	17	11,3
Gürültülü müzik ve marş dinletme	16	7,4	11	7,3
Ajanlık teklifi	7	3,2	4	2,6
Fiziksel Müdahaleler				
Fiziksel müdahale	110	50,7	67	44,4
Kaba dayak	133	61,3	80	53,0
Vücudun tek bir noktasına sürekli vurma	5	2,3	1	0,7
Kırbaç hortum vb. ile vurma	4	1,8	0	0,0
Falaka	4	1,8	6	4,0
Haya burma	1	0,5	3	2,0
Sıkı kelepçe uygulaması	24	11,1	16	10,6
Saç, sakal, bıyık yolma	2	0,9	5	3,3
Boğma girişimi	3	1,4	1	0,7

Tablo 20 devam

	2023 yılı tahliyeleri (n=217)		2023 yılı öncesi tahliyeleri (n=151)	
	Sayı	%*	Sayı	%*
Zorla tıbbi müdahale	0	0,0	2	1,3
Aşırı fiziksel aktiviteye zorlama	1	0,5	0	0,0
Diğer fiziksel	1	0,5	2	1,3
Pozisyonel işkenceler				
Ters kelepçe	24	11,1	8	5,3
El ve ayağa ters kelepçe	2	0,9	1	0,7
Askı	1	0,5	1	0,7
Filistin askısı	0	0,0	1	0,7
Uzun süre aynı pozisyonda durmaya zorlama	10	4,6	8	5,3
Diğer pozisyonel işkenceler	2	0,9	2	1,3
Fiziksel Etkenler				
Soğuk/sıcak ortamda bekletme	69	31,8	35	23,2
Basınçlı/soğuk su	3	1,4	4	2,6
Havasız bırakma	6	2,8	2	1,3
Elektrik	1	0,5	2	1,3
Diğer	0	0,0	1	0,7
Kimyasal Etkenler				
Göz yaşartıcı kimyasallar (biber gazı, CN, CS vb.)	14	6,5	4	2,6
Cinsel İşkenceler				
Sözlü cinsel taciz	35	16,1	28	18,5
Cinsel içerikli küfür hakaret	50	23,0	38	25,2
Cinsel saldırı tecavüz tehdidi	6	2,8	7	4,6
Fiziksel cinsel taciz	79	36,4	49	32,5
Makat/vajinal arama	3	1,4	1	0,7
Çıplak arama	103	47,5	64	42,4
Sürtünme dokunma	17	7,8	14	9,3
Tecavüz	1	0,5	0	0,0
Diğer cinsel işkenceler	1	0,5	0	0,0

*Sütun yüzdesi

Başvuru dosyasında ve sınıflama sisteminde yapılan değişiklikler sonrasında mahpusların yaşadığı sosyal ortama yönelik hak ihlalleri ve müdahaleler 2019 yılı sonrasında ayrıştırılmaya başlanmıştır. Başvuruların hapis hane süreçlerinde temel gereksinimler, yaşam alanlarına yönelik müdahaleler ile sosyal haklarla ilgili yapılan müdahalelerle ilgili aktardıkları bilgilerin dağılımı Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21: Başvuruların son kaldıkları hapis hane de yaşadıkları temel haklar ve sosyal haklarla ilgili ihlaller

	2023 yılı tahliyeleri (n=217)		2023 yılı öncesi tahliyeleri (n=151)	
	Sayı	%*	Sayı	%*
Temel Haklarla İlgili İhlaller				
Hücrede tecrit	88	40,6	42	27,8
Yeme içmenin kısıtlanması	176	81,1	105	69,5
İşeme ve dışkı lamanın engellenmesi	28	12,9	25	16,6
Uyutmama	27	12,4	22	14,6
Sağlığa erişimin engellenmesi	185	85,3	99	65,6
Hijyen koşullarının sağlanmaması	142	65,4	84	55,6
Barınma alanının kısıtlı olması	109	50,2	67	44,4
Yaşam Alanına Yönelik Müdahaleler				
Koğuş hücre basma	134	61,8	85	56,3
Kişisel eşyaya zarar verme el koyma	126	58,1	82	54,3
Özel alanı kamera ile izleme	42	19,4	23	15,2
Sosyal Haklarla İlgili İhlaller				
Mektup yasağı	101	46,5	55	36,4
Görüş yasağı kısıtlaması	134	61,8	79	52,3
Tek tip elbise giydirme	7	3,2	8	5,3
Kantin yasağı	62	28,6	39	25,8
Havalandırma spor sürelerinde kısıtlama	178	82,0	98	64,9
Basılı yayınlara ulaşımın engellenmesi kısıtlanması	176	81,1	103	68,2
Sohbet hakkının engellenmesi kısıtlanması	173	79,7	102	67,5

*Sütun yüzdesi

Başvuruların 350’si (%95,1) birden fazla farklı işkence fiiline ve hak ihlaline maruz kaldığını belirtirken iki başvuru 36 farklı işkence ve ihlal yöntemine maruz kalmıştır. İki başvuruya ait kayıta ise tek bir ihlal yer almıştır. Başvuruları hapis hane de maruz kaldıklarını belirttikleri işkence yöntemlerinin ortalaması 2023 yılında tahliye edilenlerde 15 iken 2022 öncesinde tahliye edilenlerde 14’dür.

Hapishanelere girişten itibaren çeşitli nedenlerle (çıplak arama, kelepçeli muayene, ayakta tek mil vererek sayım gibi) uygulanan kaba dayak, her türden keyfi muamele ve keyfi disiplin cezaları, hücre cezaları, sürgün ve sevkler yakın tarihte görülmedik boyutlara ulaşmıştır. Tabloda ihlaller tahliye yıllarına göre yapılmakla birlikte maruz kalınan işkence fiillerinin ve ihlallerin yaşandığı tarih net olarak ayrıştırılamadığından, fiillerin gerçekleştiği döneme dair yorumda bulunulamamaktadır. Bununla birlikte son işkence tarihi esas alındığında son yıllarda özellikle hak ihlalleri başlıklarında yer alan uygulamalarda artış olduğu değerlendirilmektedir.

Özgürlük için Hukukçular Derneği'nin Türkiye Hapishaneleri 2023 Yılı Hak İhlali Raporunda²⁵ da "Devletlerin, taraf oldukları sözleşmelerde yer verilen işkence yasağını da göz önünde bulundurarak hapishanelerde işkencenin önlenmesi için gerekli tedbirleri almasının devletlerin işkence ve diğer insan hakları ihlallerinin önlenmesine dair aktif yükümlülüklerinin bir gereği, ortaya bir hak ihlali çıktığında, bu hususun etkin soruşturulması ve sorumluların yaptırımla karşı karşıya bırakılacağı yargılama süreçlerinin gerçekleştirilmesinin de söz konusu aktif yükümlülüğün bir parçası olduğu vurgulanmaktadır.

Mahpusların sağlık sorunlarının zamanında ve etkili bir şekilde çözülmemesi, tanı ve tedavi amaçlı sevklerin zamanında gerçekleştirilmemesi, hapishanelerde verilen sağlık hizmetlerinin yetersizliği, hapishane reviri ziyaret hakkının reddedilmesi, Adli Tıp Kurumu'na, adliyeye ve hastaneye götürülürken kelepçe takılması, hasta mahpusların uygun olmayan ring araçlarıyla seyahat ettirilmesi, tedavi ve takip edildikleri yerlerden başka hapishanelere sürgün edilmeleri gibi kötü muamele uygulamaları mahpusların sağlık hizmetine erişim hakkını kısıtlamakta/engellemektedir. Hapishanelerden kısıtlı olarak edinilen bilgi ve şikâyetlerden salgın koşullarında mahpusların, sağlığa, yiyecek ve suya, hijyen malzemelerine erişimde yaşadıkları ihlallerin işkence ve diğer kötü muamele niteliğinde olduğu, sağlığa erişim konusunda yaşanan kısıtlamalar, hapishanelerin önemli bir sorunu olan hasta mahpusların durumunu daha da ağırlaştırdığı anlaşılmaktadır.

Hapishanede yaşanan ihlallerle ilgili bilgi almak ve değerlendirme yapmak son yıllarda neredeyse olanaksızlaştırılmıştır. İhlaller nedeniyle hapishanelerde bağımsız değerlendirme ve gözlemler yapmak için yapılan başvurular ve talepler karşılık bulmamaktadır. OPCAT ve Paris Prensipleri'nde kapatılma mekânlarında bağımsız denetimler yaparak işkencenin önlenmesinde etkili ve önemli bir araç olarak tanımlanan 'Ulusal Önleme Mekanizması' ise siyasi iktidar tarafından yapısal, işlevsel ve mali açılarından bağımsızlığı olmayan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) ile işlevsizleştirilmiştir. TİHEK ciddi ihlallerin yaşandığı durumlara dair somut, şeffaf bir bilgilendirme ve değerlendirme yapmadığı gibi, kurum tarafından yapılan ziyaret sayıları ve değerlendirmeleri yetersiz olup yayımladığı ziyaret raporlarında da ilke ve yöntem hataları bulunmaktadır. Yapılan tüm eleştirilere karşın 2023 yılında da TİHEK'i OPCAT ve Paris Prensipleri'ne uyumlu hâle getirecek hiçbir adım atılmamıştır.

25 <https://ozgurlukicin hukukcular.org/tr/detay/ozgurluk-icin-hukukcular-dernegi--turkiye-hapishaneleri-2023-yili-hak-ihlali-raporu> (Erişim Tarihi:10.05.2024)

İşkence Görenlerde Tıbbi Değerlendirme Süreci

TİHV tedavi ve rehabilitasyon merkezlerine işkence nedeniyle yapılan başvurular, başvuru hekimleri ve ruhsal ekip (psikiyatri uzmanları, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları) tarafından değerlendirilmekte, sağlık durumunun gerektirdiği alanlarda (ortopedi, dermatoloji, nöroloji, fizik tedavi ve rehabilitasyon, göz hastalıkları, kulak burun boğaz, kardiyoloji, genel cerrahi vb.) uzman görüşü ve gerekli laboratuvar ve görüntüler alındıktan sonra tıbbi değerlendirmeler ve tedavi süreçleri tıbbi ekip tarafından koordine edilmektedir.

Yıl içinde yapılan başvuruların tıbbi değerlendirmelerine ait veriler; başvuruların öyküde belirttikleri yakınmalar, muayenelerde saptanan bulgular, fiziksel (*deri, kas-iskelet, sinir, kalp-damar, solunum, sindirim, endokrin, ürogenital sistemleri, göz, KBB, ağız-dış*) ve ruhsal tanı ve tedavi süreçleri başlıklarında incelenmektedir.

Başvurular gözaltı süreçlerinde götürüldükleri sağlık kurumlarında yakınmalarının dinlenmediğini, söz ettikleri yakınmalarının dikkate alınıp araştırılmadığını ve eksik muayene yapıldığını aktardığından; başvuruların hukuki süreçlerde yaşayabileceği hak kayıplarının önüne geçebilmek için sonrasında yapılacak tıbbi değerlendirmeler İstanbul Protokolü standartlarına uygun gerçekleştirilmelidir.

İlk görüşme sırasında uygun görüşme ortamı sağlanması, tıbbi değerlendirme sürecine yeterli zaman ayrılması, sistematik olarak tüm sistem yakınmalarının sorgulanması muayene sürecinde yol gösterici olup, bulguların öyküyle nedensellik bağını kurma konusunda yardımcı olmaktadır. İstanbul Protokolü'ne uygun değerlendirmeler yapılmadığı, ruhsal yakınmaları da kapsayacak şekilde tüm sistemler sorgulanmadığı ve yalnızca yakınmalarla sınırlı bir değerlendirme yapıldığında yakınma belirtilmeyen sistemlere ait bulgular gözden kaçırılabilenekte, tanı ve tedavi süreci aksayabilmektedir. AİHM ve AYM kararlarında da tıbbi değerlendirmenin İstanbul Protokolü ve CPT standartlarına uygun gerçekleştirilmesi gereği belirtilirken, muayene ortamından başlayarak olayın öyküsü, yakınmalar ile tıbbi değerlendirmede saptanan fiziksel ve ruhsal bulguları içeren İstanbul Protokolü standartlarını içeren tıbbi belgelerin gerekliliğine atıf yapılmaktadır.

Başvuruların Tıbbi Yakınmaları

TİHV'e 2023 yılında başvuru yapan ve bu çerçevede değerlendirilen 731 kişinin 712'sinde (%97,4), ilk başvurusu sırasında farklı sistemlere ait en az bir fiziksel ya da ruhsal yakınma kaydedilmiş, 19 başvuruda (%2,6) herhangi bir fiziksel ya da ruhsal yakınma kaydedilmemiştir. Başvurularda sıklıkla farklı sistemlere ait birden fazla yakınma bulunmaktadır. Bir başvurudaki yakınma sayısının ortalaması ise 9 olarak hesaplanmıştır.

Ruhsal yakınmalar ayrı değerlendirildiğinde en az bir fiziksel yakınması olan başvuru sayısının 648'e (%88,6) yakınma ortalamasının ise 5,7'ye düştüğü görülmüş-

tür. İlk görüşme sırasında başvuru hekimlerinin kaydettiği ruhsal yakınması olan başvuru sayısı 475 (%65), ruhsal yakınma ortalaması ise 3,3'dür. Fiziksel yakınma olmaksızın yalnızca ruhsal yakınmaları bulunan başvuru sayısı ise 64'dür (%8,7). Erken dönemde kas-iskelet sistemi ve cilt yakınmalarının belirgin olduğu, işkencenin üzerinden geçen süre arttıkça genel sistem yakınmaları ile ruhsal yakınmaların arttığı gözlenmiştir.

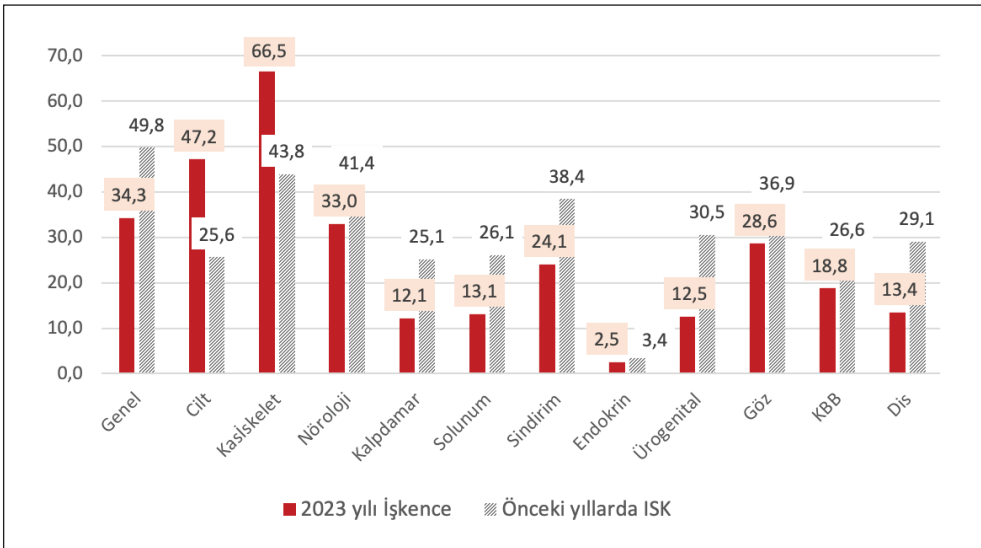
Başvuruların yakınma, bulgu ve tanıları fiziksel ve ruhsal değerlendirme süreci başlıklarında ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

İşkence Görenlerde Fiziksel Değerlendirme Süreci

1. Fiziksel Yakınmalar

Başvuru dosyasında yapılan güncelleme sonrasında 'fiziksel yakınmalar' başlığı altında "genel tıbbi durum, deri, kas-iskelet, sinir, kalp-damar, solunum, sindirim, endokrin, ürogenital, göz, kulak, burun, boğaz, ağız ve diş" sistemleriyle ilgili 148 yakınma tanımlanmıştır. 'Ruhsal yakınmalar' başlığı altında tanımlanan yakınma sayısı ise 26'dır.

Başvurularda kaydedilen fiziksel yakınmaların işkence tarihi ve sistemlere göre oransal dağılımları Grafik 13'te yer almaktadır.

Grafik 13: Fiziksel yakınma yüzdelerine göre dağılım

Başvurularda saptanan fiziksel yakınma sayısı 4158 olup 2023 yılında işkence görenlerde fiziksel yakınma sayısı ortalaması 5,3; 2023 yılı öncesinde işkence görenlerde ise 6,6 olarak hesaplanmıştır. 2023 yılında işkence görenlerde kas-iskelet ile cilt-deri yakınmaları daha yüksekken, diğer sistemlerle ilgili yakınma oranları 2023 yılı öncesinde işkence görenlerde yüksek bulunmuş ortaya çıkan oransal farklılıklarda yaş ve cinsiyet kimliğinden çok işkence tarihinin etkili olduğu görülmüştür.

Yakınmalar “sistemlere göre” ayrıştırıldığında 2023 yılında işkenceye maruz kaldığını belirten başvurularda kas iskelet sistemi ve cilt yakınmalarının yüksek olması istatistiksel olarak da anlamlı bulunurken 2023 yılı öncesinde işkence görenlerde diğer sistemlere ait yakınmalar daha yüksek oranlarda belirtilmiş ve “genel, nöroloji, kalp damar ve KBB” sistemlerine ait yakınmaların işkence tarihi yönünden istatistiksel olarak da anlamlı olduğu görülmüştür.

Tablo 22’de ise sistemlere göre en sık belirtilen üç yakınma ve bu yakınmalara sahip kişilerin sayısı ve yüzdeleri listelenmiştir.

Fiziksel Yakınmalar*	2023 yılında işkence gören (n=528)		2023 öncesi işkence gören (n=203)	
	Sayı	%**	Sayı	%**
Genel Yakınmalar	181	34,3	101	49,8
Yorgunluk, halsizlik	165	31,3	92	45,3
Çabuk yorulma	22	4,2	27	13,3
İştahsızlık	23	4,4	17	8,4
Cilt Yakınmaları	249	47,2	52	25,6
Çürükler, bereler	172	32,6	1	0,5
Sıyrık	111	21,0	1	0,5
Nedbe	10	1,9	29	14,3
Kas İskelet Sistemi Yakınmaları	351	66,5	89	43,8
Omuz ağrısı	122	23,1	30	14,8
Boyun ağrısı	93	17,6	39	19,2
Bel ağrısı	79	15,0	43	21,2
Nörolojik Yakınmalar	174	33,0	84	41,4
Baş ağrısı	117	22,2	69	34,0
Uyuşma, karıncalanma	50	9,5	27	13,3
Baş dönmesi	48	9,1	23	11,3
Kalp-Damar Sistemi Yakınmaları	64	12,1	51	25,1
Çarpıntı	38	7,2	29	14,3
Hipertansiyon	18	3,4	15	7,4
Göğüs ağrısı	10	1,9	6	3,0

Tablo 22 devam

Fiziksel Yakınmalar*	2023 yılında işkence gören (n=528)		2023 öncesi işkence gören (n=203)	
	Sayı	%**	Sayı	%**
Solunum Sistemi Yakınmaları	69	13,1	53	26,1
Öksürük	41	7,8	41	20,2
Nefes darlığı	40	7,6	21	10,3
Balgam	4	0,8	4	2,0
Sindirim Sistemi Yakınmaları	127	24,1	78	38,4
Mide, karın ağrısı	89	16,9	52	25,6
Midede yanma hissi	65	12,3	44	21,7
Şişkinlik, hazımsızlık	41	7,8	26	12,8
Endokrin Sistemi Yakınmaları	13	2,5	7	3,4
Adet düzensizliği	8	1,5	4	2,0
Boğazda ele gelen şişlik/guatr	3	0,6	1	0,5
Meme yakınmaları	4	0,8	0	0,0
Ürogenital Sistem Yakınmaları	66	12,5	62	30,5
Sık idrara çıkma	35	6,6	43	21,2
İdrarda ağrı, yanma	15	2,8	15	7,4
Yan ağrısı	10	1,9	11	5,4
Göz Yakınmaları	151	28,6	75	36,9
Görme bozukluğu	126	23,9	71	35,0
Göz ağrısı	15	2,8	9	4,4
Gözde yaşarma, sulanma	19	3,6	3	1,5
KBB Yakınmaları	99	18,8	54	26,6
Boğaz ağrısı ve kaşınıtı	27	5,1	21	10,3
Duymada azalma	31	5,9	16	7,9
Çınlama	17	3,2	11	5,4
Ağız-Diş Yakınmaları	71	13,4	59	29,1
Diş ağrısı	32	6,1	35	17,2
Çürük, eksik diş	37	7,0	26	12,8
Dişeti kanaması	6	1,1	8	3,9

* Sistemlere göre en sık görülen üç fiziksel yakınma listelenmiştir

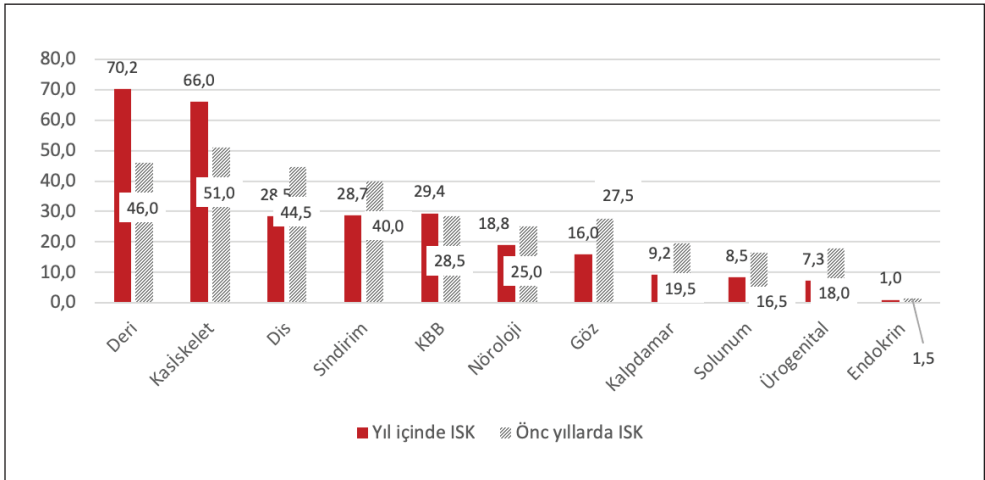
** Sütun yüzdesi

Başvuruların belirttiği fiziksel yakınmaların tümü birlikte değerlendirildiğinde en sık “yorgunluk ve halsizlik, görme bozuklukları, baş, omuz, boyun, mide/karın ağrısı, çürük ve berelenmeler” gibi kas-iskelet, deri, göz, sindirim sistemleri ile genel fizyolojik yakınmalar yer almaktadır. 2022 Tedavi Merkezleri Raporu’nda belirtilen yakınmalar ile 2023 yılında kaydedilen yakınmaların benzer olduğu görülmüştür.

2. Fiziksel Muayene Bulguları

Başvuru dosyasında yapılan güncelleme sonrasında “fiziksel muayene bulguları” başlığı altında “deri, kas-iskelet, sinir, kalp-damar, solunum, sindirim, endokrin, ürogenital, göz, kulak, burun, boğaz, ağız ve diş” sistemleriyle ilgili 189 bulgu tanımlanmıştır. Başvuru hekimleri tarafından yapılan değerlendirmelerde saptanan bulgular kişilere ait tıbbi dosyalara kaydedilmiştir.

2023 yılında Türkiye’de gördüğü işkence nedeniyle başvuran 731 kişiden 720’sinde ilk değerlendirme yapılmış, 11 başvuruda ise fiziksel bir değerlendirme yapılmamıştır. Fiziksel değerlendirme yapılmayan 11 başvuru değerlendirme dışı tutularak fiziksel bulgularla ilgili değerlendirmeler 720 başvurunun (2023 yılı 520; 2023 yılı öncesi 200) verileriyle yapılmıştır. Fiziksel değerlendirmesi yapılan 720 başvurunun 626’sında (%86,9) en az bir fiziksel bulgu saptanmıştır. Yıl içinde işkence gördüğünü belirten 520 başvuruda bulgu saptanma oranı %90,6’ya yükselirken, 2023 yılı öncesinde işkence gördüğünü belirtenlerde oran %77,5’e düşmektedir. Bir başvuruda fiziksel değerlendirmede saptanan en yüksek bulgu sayısı 24 iken başvurularda saptanan ortalama bulgu sayısı 5,7’dir. Grafik 14’de sistemlere göre saptanan bulguların işkenceye maruz kalınan yıla göre yüzdeleri verilmiştir.

Grafik 14: Başvurularda saptanan fiziksel bulguların sistemlere göre yüzdeleri

Tüm başvurularda saptanan bulgu sayısı 4111 olup başvurularda saptanan bulgu ortalamasının 6,6 olduğu görüldü (2023 yılı 6,4; 2023 yılı öncesi 7,2).

Fiziksel değerlendirmelerde saptanan bulguların %14,3'ü tek bir sistemle ilgili olup birden fazla sistemi ilgilendiren bulgu saptanma oranı ise %72,6'dır. Başvuruların 150'sinde 5 ve üzeri farklı sisteme ait bulgu saptanırken altı başvuruda (2023 yılı 2, 2023 yılı öncesi işkenceye maruz kalan 4) 10 sisteme ait farklı bulgu saptanmıştır. Fiziksel bulgu saptanma oranı işkence yıllarına göre değerlendirildiğinde; yakınmalarda olduğu gibi 2023 yılında işkence görenlerde ilk sırada cilt ve kas iskelet sistemi bulguları yer almakta olup işkence yıllarıyla saptanan bulgular arasındaki ilişki istatistiksel olarak da anlamlıdır.

KBB sistemi dışında 2023 yılı öncesinde işkence görenlerde nöroloji, sindirim, göz ve ağız-diş sistemleriyle ilgili bulguların yüksek ve istatistiksel yönden anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Tedavi merkezlerine göre başvurularda kaydedilen fiziksel bulgu oranlarına bakıldığında Diyarbakır, İstanbul ve Cizre'nin oranları birbirlerine yakın iken İzmir, Ankara ve Van'da fiziksel bulgu saptanma oranının daha düşük olduğu görülmüştür. Sistemlere göre kaydedilen fiziksel bulgular bölgesel olarak değerlendirildiğinde cilt, kas-iskelet sistemi bulguları İstanbul ana merkez bölgesinde; sindirim, solunum, göz sistemlerine ait bulguların ise Diyarbakır ana merkez bölgesinde daha sık olduğu görülmüştür. Bulgular, akut başvuruların İstanbul; hapisane de uzun süre kalma nedeniyle ortaya çıkan kronik bulguların ise Diyarbakır ana merkezde yoğunlaşmasından kaynaklandığını düşündürmektedir.

Başvurularda saptanan bulguların sıklığına bakıldığında; önceki yıllarda olduğu gibi ilk sırada "deri, kas-iskelet" sistemlerine ait "*kaslarda ağrı-hassasiyet, nedbe dokusu, ekimoz ve sıyrık, omuz hareketlerinde ağrı-kısıtlılık, boyun hareketlerinde ağrı-kısıtlılık, epigastrium hassasiyeti*", bulgularının yer aldığı saptanmıştır. Sistemler içinde en sık karşılaşılan bulgular, bulgu saptanan başvuru sayısı ve tüm başvurulara göre oranlar Tablo 23'te yer almaktadır. Tıbbi değerlendirmelerin tüm sistemleri içerecek şekilde ayrıntılı yapılması nedeniyle paylaşılan tabloda travmayla ilgili olmayan fizik muayene bulgularının da kimi sistemlere ait bulgular arasında ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Tablo 23: Sistemlere göre en sık görülen fiziksel bulgular

Fiziksel Bulgular*	2023 yılında işkence gören (n=520)		2023 öncesi işkence gören (n=200)	
	Sayı	%**	Sayı	%**
Deri	365	70,2	92	46,0
Ekimoz (çürük/bere)	216	41,5	9	4,5
Abrazyon (sıyrık)	215	41,3	6	3,0
Nedbe dokusu	208	40,0	72	36,0
Kas- İskelet	343	66,0	102	51,0
Kaslarda ağrı ve hassasiyet	177	34,0	34	17,0
Omuz hareketlerinde ağrı, kısıtlılık	130	25,0	43	21,5
Boyun hareketlerinde ağrı, kısıtlılık	108	20,8	42	21,0
Nöroloji	98	18,8	50	25,0
Yüzeysel duyu bozukluğu	59	11,3	9	4,5
Bilinç bozukluğu	20	3,8	31	15,5
Amnezi	14	2,7	18	9,0
Kalp-Damar	48	9,2	39	19,5
Hipertansiyon	28	5,4	22	11,0
Taşikardi	14	2,7	7	3,3
Disritmi	7	1,3	5	2,5
Solunum	44	8,5	33	16,5
Ral	20	3,8	24	12,0
Solunum seslerinde azalma	10	1,9	3	1,5
Ronküs	9	1,7	5	2,5
Sindirim	149	28,7	80	40,0
Epigastrium hassasiyeti	75	14,4	59	29,5
Batında hassasiyet	57	11,0	19	9,5
Bağırsak seslerinde artma, azalma	44	8,5	22	11,0
Endokrin	5	1,0	3	1,5
Guatr	2	0,4	2	1,0
Memede kitle	2	0,4	0	0,0
Memede hassasiyet	2	0,4	0	0,0
Üroloji	38	7,3	36	18,0
Kostovertebral açı hassasiyeti	30	5,8	23	11,5
Pelvik hassasiyet	6	1,2	8	4,0
Hematosel	3	0,6	2	1,0

Tablo 23 devam

Fiziksel Bulgular*	2023 yılında işkence gören (n=520)		2023 öncesi işkence gören (n=200)	
	Sayı	%**	Sayı	%**
Göz	83	16,0	55	27,5
Görme bozukluğu	48	9,2	29	14,5
Konjoktival hiperemi	22	4,2	25	12,5
Göz çevresinde ekimoz	9	1,7	0	0,0
KBB	153	29,4	57	28,5
Boğazda hiperemi	82	15,8	34	17,0
Burunda deviasyon	18	3,5	8	4,0
Burunda hassasiyet	12	2,3	4	2,0
Ağız dışı	148	28,5	89	44,5
Eksik diş	54	10,4	46	23,0
Dolgulu diş	46	8,8	17	8,5
Çürük diş	41	7,9	36	18,0

* Sistemlere göre en sık görülen üç fiziksel bulgu listelenmiştir

** Sütun yüzdesi

İşkenceye maruz kalanların sistemlere göre belirttiği yakınmalarla tıbbi değerlendirmelerde saptanan bulgular arasındaki ilişki değerlendirildiğinde; “*deri, kas-iskelet ile ağız-dış*” başlıklarında başvurulara saptanan bulgu oranlarının belirtilen yakınma oranlarından daha yüksek olduğu, diğer sistemlerde ise başvuruların belirttiği yakınma oranlarının tıbbi değerlendirmelerde saptanan bulgulara oranla daha düşük olduğu görülmüştür. Sistemlere göre fiziksel muayenelerde saptanan bulgularla yaş arasındaki ilişkiye bakıldığında, fiziksel muayenede cilt ile kas iskelet sistemlerinde bulgu saptanma oranı 35 yaş altında, diğer sistemlere ait bulgular ise 50 yaşın üstündeki başvurulara daha yüksek oranlardadır. Bununla birlikte veriler fiziksel bulgu saptanma oranlarının ağırlıklı olarak maruz kalınan işkenceyle ilişkili olduğunu diğer farklılıkların çok belirleyici olmadığını göstermektedir. Önceki yıllara karşılaştırıldığında kaydedilen fiziksel bulgu oranlarının arttığı saptanmıştır. Maruz kalınan işkence yöntemlerinde fiziksel muayenelerde saptanan bulgu oranları tedavi merkezlerine göre farklılık içerdiğinden değerlendirmelerde ve bulguların kaydedilmesi sürecinde ortak standartlara ulaşılması için yürütülen çalışmaların önemli olduğu anlaşılmaktadır.

3. Fiziksel Muayenelerde Saptanan Tanılar

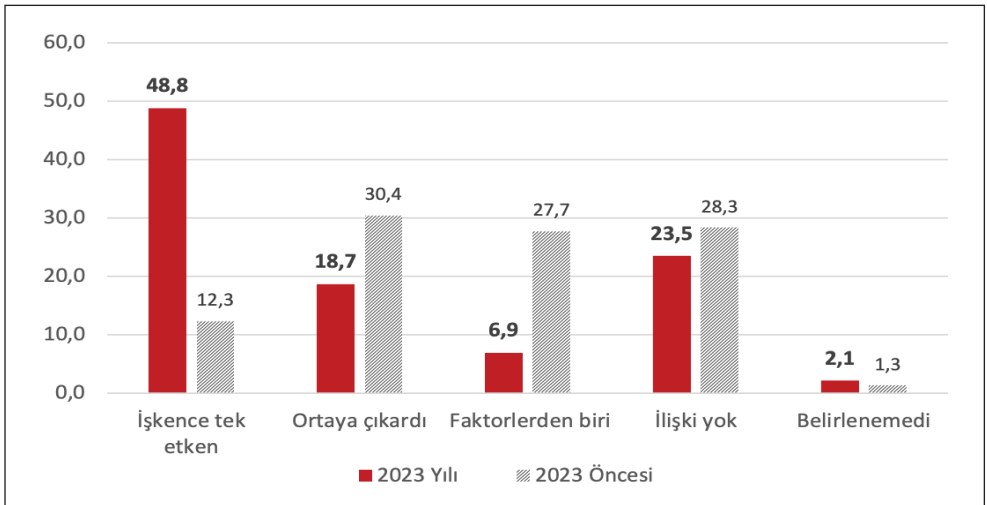
Gördüğü işkence nedeniyle Türkiye İnsan Hakları Vakfı Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Cizre Referans Merkezi'ne tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme amaçlı yapılan başvuruların yakınma, öykü ve tüm sistemleri içeren ayrıntılı muayeneleri başvuru hekimleri tarafından yapılmakta, gerekli laboratuvar incelemeleri, görüntü-

leme ve uzman görüşüne başvurulması sonrasında sağlık durumları ve saptanan hastalıklarla ilgili tıbbi tanıları için ICD-10 (*International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*) kodlama sistemi kullanılmaktadır.

TİHV'e ait temsilciliklerde fiziksel değerlendirme sürecine onay veren 720 başvurudan ICD sınıflamasına göre en az bir tanı alan başvuru sayısının 625 (%86,8), değerlendirme süreçleri devam eden veya farklı nedenlerle değerlendirme süreçleri tamamlanamadığı için tanı konulamayan başvuru sayısının ise 95 (%13,2) olduğu saptanmıştır.

Tıbbi değerlendirme sürecinde fiziksel değerlendirmesi yapılan 720 başvuruya ICD-10 sınıflamasına göre konulan toplam tanı sayısı 3414 (*2023 yılında işkence görülenlerde 2641, 2023 yılı öncesi: 773*), ortalama tanı sayısı ise 4,7'dir (*2023 yılı 5,1; 2023 yılı öncesi 3,9*). 2023 yılında işkence gören başvurulardan 471'i (%90,6), 2023 yılı öncesi işkence görenlerden ise 154'ü (%77) en az bir fiziksel tanı almıştır. Tanı alan başvuruların 84'ü (%11,7) tek, 541'inin ise birden fazla fiziksel tanı aldığı, işkencenin üzerinden geçen süre arttıkça çoklu tanı alma oranının azaldığı anlaşılmaktadır (*2023 yılı %80,6; 2023 yılı öncesi %61*). Birden fazla tanı konulan başvurular arasında en yüksek tanı sayılarının 2023 yılında işkence gören bir başvuruda 16, önceki yıllarda işkence gören bir başvuruda ise 17 olduğu kaydedilmiştir.

Fiziksel tanıların işkence süreciyle ilişkisi değerlendirildiğinde 2023 yılında işkenceye maruz kalanlarda konulan fiziksel tanıların dörtte üçü işkence ile ilişkili bulunurken, 2023 yılı öncesinde işkenceye maruz kalanlarda oran %70,4'e düşmektedir. İşkencenin tek etken olarak tanımlandığı tanı oranları ise 2023 yılında işkenceye maruz kalanlarda %48,8, 2023 yılı öncesinde işkenceye maruz kalanlarda %12,3 olup arasında 4 kat fark bulunmaktadır. Başvulara konulan tanıların maruz kaldıkları son işkence arasındaki nedensellik bağına göre dağılımlar Grafik 15'de gösterilmiştir.

Grafik 15: Tanı ile işkence fiili arasındaki nedensellik bağına göre dağılım

Travmanın insan bedeninde oluşturduğu zararları değerlendirebilmek (*nasıl, ne zaman, ne tür bir aletle veya etkiyle oluştu vb.*) için tıbbi bir bilgiye gerek olduğu çok açık olmasına karşın yargı kararlarında “...aradan geçen süre nedeniyle...” gibi gerekçelerle işkence iddiaları hakkında takipsizlik kararları verilerek adalete erişim hakkı engellenmekte ve sorumlular adalet önüne çıkarılmayarak cezasızlığa zemin hazırlanmaktadır. Fiziksel ve ruhsal travmayla ilgili yapılan bilimsel çalışmalarda; erken dönemde yapılacak değerlendirmelerle travmaya ait çok fazla bulgu saptanabileceği, travmanın üzerinden uzun bir süre geçse dahi kimi bulgular yıllarca kaybolmayacağı için kapsamlı değerlendirmeler yapılması gerektiği bildirilmiştir. İşkence sonrası oluşan fiziksel travmalarda vücudun onarım mekanizmaları devreye girerken, iyileşme başlamakta ve fiziksel bulgular zaman içinde kaybolabilmektedir. Bu nedenle işkence iddiası bulunan durumlarda; İstanbul Protokolü ilkelerinde öngörüldüğü şekilde etik ve mesleki standartlara uygun olarak ayrıntılı öykü alınması, ruhsal değerlendirmeleri içerecek şekilde tüm sistemlerin değerlendirilmesi, uygulanan işkence yöntemlerini ortaya çıkartacak görüntüleme ve laboratuvar yöntemlerine başvurulması zorunludur. TİHV’e yapılan başvurularda da erken dönemde yapılan tıbbi değerlendirmelerde daha çok tıbbi bulgu ve tanıya ulaşılabilirdiği, bununla birlikte aradan uzunca bir süre geçse dahi travmaya ait bulgu ve tıbbi rahatsızlıkların önemli ölçüde saptanabilirdiği de anlaşılmaktadır. Başvurularda saptanan tanılarının işkence ile nedensellik bağına ait sonuçları erken dönemde yapılacak değerlendirmelerin önemine işaret etmektedir.

Yargı organları İstanbul Protokolü’ne uygun, nedensellik bağı tıbbi olarak yorumlanmış ve tartışılmış tıbbi değerlendirmelerin varlığında dahi resmi kurumlar tarafından verilen raporları esas almakta; ayrıntılı öykünün olmayışını, yaralanmaların özelliklerinin (*yerleşimi, şekli, nasıl oluştuğu, iyileşme zamanı vb.*) kaydedilmemesini, sistematik muayenelerin yapılmamasını, uzman görüşü ve gerekli incelemelerin istenmemesini, asıl olarak da saptanan bulgularla öykü arasında nedensellik bağının kurulmamasını dikkate almaksızın kararlar verebilmektedir. Oysa yargının İstanbul Protokolü ilkelerine aykırı hatalı ve eksik raporların varlığında derhal ikinci bir değerlendirme yapılmasını sağlayarak etkili bir soruşturma yapması beklenir.

Tedavi sürecine dâhil edilen 720 başvuruda 542 farklı ICD tanısı konulmuş olup işkence öyküyle ilişkili en sık tanılar ve ICD kodları son işkence tarihine göre Tablo 24’te listelenmiştir.

Tablo 24: Başvurularda travmatik öyküyle ilişkili fiziksel tanıların işkence yılına göre dağılımı

ICD KODU	Tanı	2023 yılında işkence gören (n=520)		2023 öncesi işkence gören (n=200)	
		Sayı	%*	Sayı	%*
T94	Birden fazla ve tanımlanmamış vücut bölgesi yaralanmaları sekeli	193	37,1	45	22,5
S40	Omuz ve üst kol yüzeysel yaralanmaları	181	34,8	1	0,5
S60	El bileği ve elin yüzeysel yaralanmaları	180	34,6	1	0,5
S80	Baldırın yüzeysel yaralanmaları	151	29,0	5	2,5
S50	Ön kolun yüzeysel yaralanmaları	138	26,5	1	0,5
S20	Toraks arka duvarının yüzeysel yaralanmaları	107	20,6	2	1,0
M79.1	Miyalji	105	20,2	15	7,5
S10	Boyun yüzeysel yaralanmaları	70	13,5	0	0,0
S70	Kalça ve uyluğun yüzeysel yaralanması	56	10,8	2	1,0
S00	Yüzeysel kafa yaralanması	55	10,6	0	0,0
K21	Gastro-özofajial reflü hastalığı	47	9,0	28	14,0
S30	Karın, bel ve pelvisin yüzeysel yaralanmaları	45	8,7	0	0,0
K58	İrritabl bağırsak sendromu	42	8,1	24	12,0
G44.2	Gerilim baş ağrısı	30	5,8	18	9,0
G56.3	Radial sinir lezyonu	30	5,8	1	0,5
E55	Vitamin D eksikliği	29	5,6	32	16,0
S00.1	Göz kapağı ve göz çevresi kontüzyonu	27	5,2	0	0,0
M51.1	Lumbar ve diğer intervertebral disk bozuklukları, radikülopati ile	24	4,6	15	7,5
D51	Vitamin B12 eksikliği anemisi	22	4,2	23	11,5
M75.1	Rotator kuf sendromu	22	4,2	7	3,5
H04.1	Lakrimal bezin diğer bozuklukları	20	3,8	11	5,5
J34.2	Nazal septum deviasyonu	20	3,8	10	5,0
H52	Refraksiyon ve akomodasyon bozuklukları	19	3,7	14	7,0
H61.2	Sıkışmış serumen	18	3,5	5	2,5
I10	Esansiyel (primer) hipertansiyon	16	3,1	15	7,5

Tablo 24 devam

ICD KODU	Tanı	2023 yılında işkence gören (n=520)		2023 öncesi işkence gören (n=200)	
		Sayı	%*	Sayı	%*
J45	Astım	14	2,7	8	4,0
M50.1	Servikal disk bozuklukları, radikülopati ile	13	2,5	10	5,0
N40	Benign prostat hiperplazisi	12	2,3	11	5,5
D50	Demir eksikliği anemisi	11	2,1	14	7,0
S00.4	Kulak yüzeysel yaralanması	11	2,1	0	0,0
S00.3	Burun yüzeysel yaralanması	10	1,9	0	0,0
S00.5	Dudak ve ağız boşluğu yüzeysel yaralanması	5	1,0	0	0,0

*Sütun yüzdesi

Başvuruların son işkence süreçlerinde kemiklerde kırık ve çıkığa yol açan travmalara da maruz kaldığı anlaşılmıştır. 2023 yılında işkenceye maruz kaldığını belirten başvuruların 29'unda, burun, orbita taban, maksilla, kaburga, el, ayak parmak ve kemiklerinde saptanan kırıkların, başvuruların maruz kaldığı son işkenceyle nedensellik bağı bulunduğu değerlendirilmiştir. Son yaşadıkları işkencenin 2023 yılı öncesinde olduğunu belirten başvuruların 7'sinde femur kemiği de dâhil olmak üzere işkenceyle nedensellik bağı bulunan kemik kırıkları saptanmıştır.

Başvurulara konulan tıbbi tanıları işkence yöntemlerinin değişimi konusunda da bilgi vermektedir. *Ulnar, Radial sinir lezyonu, Rotator kuf sendromu* gibi sıkı, ters kelepçe işkencesi ile nedensellik bağı bulunan üst ekstremitte (omuz, kollar ve elin) kas, sinir ve yumuşak doku yaralanmalarıyla ilgili tanı sayısı 2023 yılında 609 iken 2023 yılı öncesinde maruz kalınan işkencelerde 19'dur. Yıl içinde alınan tanıları içindeki oranlara bakıldığında bu tanı grubunun son işkence tarihi 2023 öncesi olan kişilerde %2,5 olan oranının 2023 yılı başvurularında %23,1'e adeta 10 katına çıktığı görülmüştür. Sıkı, ters kelepçe işkencesinin son yıllarda giderek artan oranda kullanılmasından kaynaklanan zararlar bu denli somut olduğu halde rutin uygulamada yaygın kullanımı düşündürücüdür.

İşkencenin üzerinden geçen süre arttıkça "travma ile ilişkili kas-iskelet sistemi hastalıkları" ve "kas-iskelet sistemi yaralanma ve sekelleriyle" ilgili tanıları yerini kronik, sistem yakınmalarına bırakmaktadır. 2023 yılında işkence görenlerde "travma ile ilişkili kas-iskelet sistemi hastalıkları" ve "kas-iskelet sistemi yaralanma ve sekelleri" tanı grupları ilk sırada yer alırken 2023 yılı öncesi işkence görenlerde genel sistemlere ait yakınmaların oranındaki artış dikkat çekmektedir.

Tablo 25: Tanı gruplarının işkence yılına göre dağılımı

Tanı Grupları	2023 (n=520)		2023 öncesi (n=200)		Toplam (n=720)
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı
Travma ile ilişkili kas-iskelet sistemi hastalıkları	299	57,5	107	53,5	406
Göz hastalıkları	234	45,0	88	44,0	322
Sindirim sistemi hastalıkları	194	37,3	124	62,0	318
Yaralanma, zehirlenme ve dış nedenlerin diğer sonuçlarının sekeli	205	39,4	58	29,0	263
Omuz ve üst kol yaralanmaları	208	40,0	7	3,5	215
El bileği ve el yaralanmaları	202	38,8	1	0,5	203
Diz ve baldır yaralanmaları	169	32,5	9	4,5	178
Dirsek ve ön kol yaralanmaları	150	28,8	2	1,0	152
Sinir sistemi hastalıkları	107	20,6	40	20,0	147
Kafa yaralanmaları	139	26,7	6	3,0	145
KBB hastalıkları	94	18,1	43	21,5	137
Endokrin sistemi hastalıkları	53	10,2	67	33,5	120
Göğüs yaralanmaları	114	21,9	2	1,0	116
Kalp-damar sistemi	61	11,7	52	26,0	113

*Sütun yüzdesi

Başvuruların temsilciliklere göre aldığı tanıları değerlendirildiğinde; İstanbul Temsilciliği'nde başvuruların %99,1'inin tanı aldığı ve konulan tanı ortalamasının 6,4 olduğu, Cizre başvurularının tıbbi değerlendirmesini de yapan Diyarbakır Temsilciliği'nde başvuruların %93,3'nün aldığı tanıların ortalaması da 6,4 bulunmuştur. İzmir, Van ve Ankara Temsilcilikleri'nde tanı alan yüzdeleri ve ortalamaları farklılık göstermektedir (*İzmir %78,3, ort:3,5; Ankara %90, ort:2,9; Van %70,1, ort:2,4*). Başvuruların maruz kaldıkları işkence ve kötü muameleler, yaş, toplumsal cinsiyet kimliği, işkence, başvuru tarihi vb. etkenlerinden de kaynaklanabilecek olan bu farklılıkların nedenlerine odaklanılması düşünülmüştür.

İşkence Görenlerde Ruhsal Değerlendirme Süreci

1. Ruhsal Yakınmalar

TİHV'e yapılan başvurularda ilk değerlendirmeler başvuru hekimlerince yapılmakta, başvurularla yapılan ilk görüşmede TİHV'in tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme çalışmalarının ruh sağlığı ve sosyal değerlendirmeleri de içerecek şekilde bütünlüklü yürütüldüğü belirtilerek ilgili uzmanlardan da görüş alınması ve değerlendirme yapılması önerilmektedir. İlk değerlendirme sırasında tüm sistemlere ait yakınmalar sorulmakta ve başvuru hekimleri tarafından ruhsal yakınmalar başlığı altında tanımlanan 26 alt başlıkta kaydedilmektedir.

Başvuru hekimleri tarafından yapılan değerlendirme süreçlerinde kaydedilen ruhsal yakınmalar Tablo 26'da yer almaktadır.

Tablo 26: Başvurularda kaydedilen ruhsal yakınmaların işkence zamanına göre dağılımı

Ruhsal Yakınmalar	2023 yılı (n=520)		2023 öncesi (n=200)		Toplam (n=720)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Kaygı	126	24,2	110	55,0	236	32,8
Uyku bozuklukları	127	24,4	83	41,5	210	29,2
Sinirlilik	120	23,1	57	28,5	177	24,6
Sıkıntı	92	17,7	80	40,0	172	23,9
Gerginlik	116	22,3	42	21,0	158	21,9
Korku	86	16,5	66	33,0	152	21,1
Geleceğin kısıtlanması duygusu	68	13,1	73	36,5	141	19,6
Uyum güçlüğü	85	16,3	56	28,0	141	19,6
Unutkanlık	70	13,5	40	20,0	110	15,3
Tetikte olma	51	9,8	31	15,5	82	11,4
Zorlayıcı anımsama	60	11,5	22	11,0	82	11,4
Polisten rahatsız olma	50	9,6	29	14,5	79	11,0
Hayattan zevk alamama	43	8,3	35	17,5	78	10,8
Öfke patlamaları	49	9,4	29	14,5	78	10,8
Yabancılaşma duygusu	47	9,0	29	14,5	76	10,6
Konsantrasyon bozukluğu	41	7,9	24	12,0	65	9,0
İnsanlardan uzaklaşma	34	6,5	27	13,5	61	8,5
Flashback	42	8,1	17	8,5	59	8,2

Tablo 26 devam

Ruhsal Yakınmalar	2023 yılı (n=520)		2023 öncesi (n=200)		Toplam (n=720)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Kabus görme	32	6,2	23	11,5	55	7,6
Ağlama isteği	25	4,8	26	13,0	51	7,1
İrkilme reaksiyonu	30	5,8	15	7,5	45	6,3
Diğer ruhsal yakınmalar	31	6,0	9	4,5	40	5,6
Cinsel isteksizlik	11	2,1	12	6,0	23	3,2
Aşırı uyanıklık	12	2,3	6	3,0	18	2,5
İntihar düşüncesi	10	1,9	4	2,0	14	1,9
Duygusal küntlük	5	1,0	5	2,5	10	1,4

*Sütun yüzdesi

Başvuruların bir bölümünün ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirmeyi kabul etmediği, başvuru hekimleriyle yaptıkları görüşmelerde ruhsal yakınmalarından söz etmediği veya daha az yer verdiği gözlenmektedir. Bununla birlikte başvuru hekimleri tarafından 2023 yılında en az bir ruhsal yakınma kaydedilen başvuru sayısının 475 (%66) olduğu ve önceki yıla oranla bir miktar azaldığı saptanmıştır (2022: %73,8).

Yıl içinde işkence gördüğünü belirten başvurularda ruhsal yakınma oranı %59 iken (307 başvuru) 2023 yılı öncesinde işkence gördüğünü belirtenlerde oran %84'e (168 başvuru) çıkmaktadır. 2023 yılı başvurularında belirtilen yakınma oranları artmış olmakla birlikte önceki yıllara ait Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu'nda olduğu gibi önceki yıllarda işkenceye maruz kalan her 5 başvurudan 4'ünün ruhsal yakınmalar belirttiği saptanmıştır. 2023 yılında da işkencenin üzerinden geçen süre uzadıkça ruhsal yakınma belirten başvuruların sayısında ve oranlarındaki artışın istatistiksel olarak da anlamlı olduğu belirlenmiştir ($\chi^2=110,457$ $p<0,001$).

Başvurular sıklıkla birden fazla ruhsal yakınma belirtmektedir ve kaydedilen ruhsal yakınma sayısı 2413'dür. Son işkence tarihi 2023 yılı olan başvurularda bir ve iki ruhsal yakınma kaydedilen başvuru oranı %18,3 2023 öncesi işkence görenlerde %13,2 iken üç ve üzeri ruhsal yakınma belirtenlerde oranlar 2023 yılında işkence görenlerde %40,8'e 2023 öncesi işkence görenlerde ise %71,5'e çıkmaktadır. Bir başvuruda kaydedilen en yüksek yakınma sayısı 19 olmuştur. Ruhsal yakınma sayılarının ortalaması tüm başvurular için 3,4 olarak hesaplanmıştır (2023 yılında işkenceye maruz kalanlarda 2,8; 2023 yılı öncesinde işkenceye maruz kalanlarda 4,8). Bulgular işkencenin üzerinden geçen zamana bağlı olarak belirtilen ruhsal yakınmaların arttığını göstermektedir. Bu durum, işkence sonrasında travmanın ruhsal etkilerinin ve ruhsal iyiliğin fiziksel iyileşmeye göre daha geç tarihlere kadar uzadığını, travmatik anıların ve ruhsal yakınmaların fiziksel yaralanmalar iyileştikten sonra da devam ettiğini ve kimi durumlarda kalıcı olabileceğini düşündürmektedir.

2. Ruhsal Bulgu ve Belirtiler

İnsan eliyle gerçekleştirilen travmalarda ruhsal değerlendirme, işkencenin kanıtlanmasında oynadığı kritik rolün yanı sıra kişinin hedef alınan ruhsal bütünlüğünü de onarıcı bir işleve sahiptir. Diğer yandan ruhsal değerlendirme eksik kaldığında travmaya maruz kalanlara yönelik bütünlüklü yaklaşım da sekteye uğramaktadır.

Başvurular işkencenin travmatik etkilerinin saptanması, belgelenmesi ve onarım süreçleri için ruhsal değerlendirmenin gerekliliği konusunda bilgilendirilmesine karşın 271 başvuruda (%37,6) ruhsal değerlendirme gerçekleştirilebilmiştir. “Psikiyatri görüşmesini kabul etmeyen” (görüşmelerini kabul etmeyen, görüşmelere gelmeyen ve/veya kayıtları eksik olan) 449 başvuru (%62,4) dışarıda tutulmuş değerlendirmelere ruh sağlığı uzmanıyla görüşülen 271 başvuru alınmıştır. Ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilen başvuru oranı bir önceki yıla göre %1,7 azalmıştır (2022: %39,3). Bununla birlikte başvuru hekimleri ile yapılan görüşme sırasında ruhsal yakınmaları kaydedilen başvurularda ruhsal değerlendirme gerçekleştirilme oranı ise daha yüksektir (2023 yılında maruz kaldığı işkence nedeniyle başvuranlarda %59,9). Önceki yıla ait Tedavi Merkezleri Raporunda paylaşılan sonuçlarla karşılaştırıldığında ruhsal yakınma kaydedilen başvurularda ruhsal değerlendirmeye onay verenlerin oranlarının artmış olduğu anlaşılmaktadır.

Ruhsal değerlendirmeye onay veren 271 başvurunun özelliklerini değerlendirmek amacıyla işkencenin üzerinden geçen süre, toplumsal cinsiyet kimliği, yaş grubu, öğrenim durumu ve başvurduğu ilin etkilerine bakıldığında; yaş grubu yönünden anlamlı bir fark bulunmadığı, ancak toplumsal cinsiyet kimliği, öğrenim durumu ve başvurduğu il yönünden istatistiksel bir anlamlılık olduğu görülmüştür. Başvuruların ruhsal değerlendirmeye onay vermeme oranları yönünden erkek kimliğinde olanların %70,6; ortaokul mezunlarının %71,9, Van başvurularının %82,2, Ankara başvurularının ise %80 olması dikkat çekmektedir.

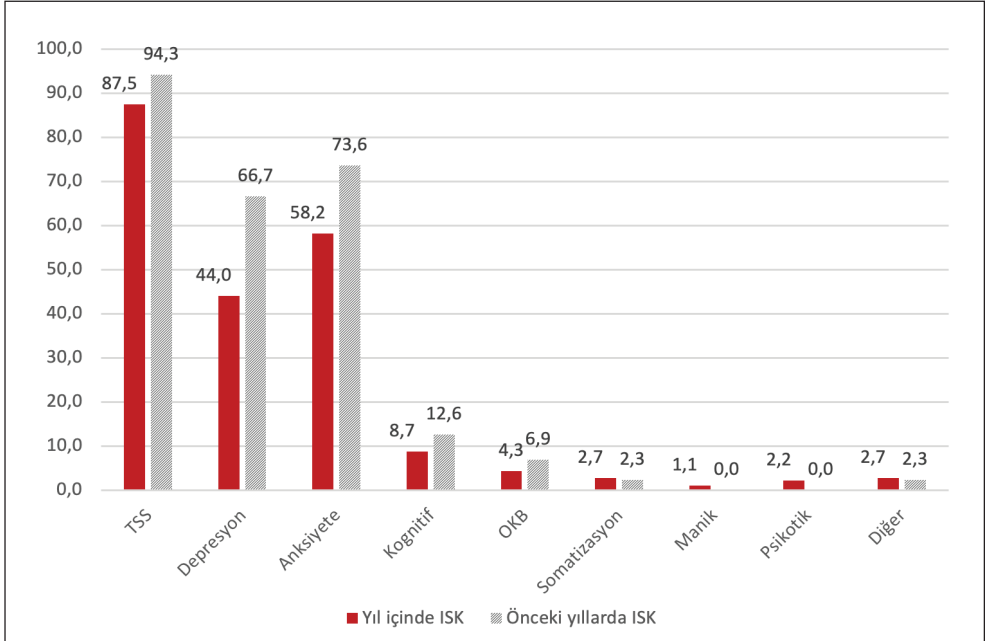
Buna karşın LGBTİ+'larda %55,6, İzmir başvurularında %63,1, üniversite mezunlarında %50 oranları psikiyatrik değerlendirmeye en yüksek onay verilme oranları olmuştur. Başvuru hekimleriyle yapılan görüşme sırasında en az bir ruhsal yakınma kaydedilenlerde bu oranlar yükselmekte, kadın, Ankara, İstanbul başvurularında onay verenlerin oranının %50'nin üzerine çıkmaktadır. Diğer yandan tüm başvurular yönünden işkencenin üzerinden geçen süre arttıkça TİHV'e başvuranlarda ruhsal değerlendirme ve destek talebinde bulunma oranında artış olduğu görülmüştür.

Başvuruların psikiyatrik değerlendirmeye onay verme veya vermeme gerekçeleri ve bu gerekçelere, kişilerin ruhsal durumlarının, kurumun kapasite ve niteliklerinin ve toplumsal koşulların ne şekil ve ölçülerde etki etmekte olduğu farklı yönleriyle üzerinde durulması gereken bir konudur. TİHV bir yandan ruhsal değerlendirme ve ruhsal gereksinimleri birlikte anlamlandırıp onlara yanıt arama sürecinde bugüne kadar biriktirmiş olduğu ve bir ölçüde kişilerin %37,6'lık onayıyla görünür olan deneyimi değerlendirme, öte yandan da bu oranın bu sınırı henüz aşamamış olmasındaki etkisini değerlendirip onarmaya çalışma sorumluluğunu hissetmektedir.

Ruhsal durumlar, kurumsal nitelikler ve toplumsal koşulların etkileşiminde oluşan bu etkinin, vakfın kişilerin gereksinimlerine daha açık ve onarıcı olarak algılanmasını sağlayacak şekilde dönüştürülmeye çalışılması, bunun için TİHV'in hangi işlevlerinin geliştirilebileceğinin tespit edilmesi ve bu konu üzerine sistematik değerlendirme süreçlerinin yürütülmesi bu verilerin işaret ettiği bir gerekliliktir.

Ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilen 271 başvurunun 247'sinde (%91,1) en az bir ruhsal bulgu kaydedilmiştir. 2023 yılında işkence gördüğünü belirten başvurularda bulgu saptanma oranı %88,6 iken 2023 yılı öncesinde işkence görenlerde oran %96,6 olmuştur. Bulgular, ruhsal değerlendirme yapılması hâlinde ruhsal belirtilerin oldukça yüksek oranda saptanabileceğini, fiziksel bulguların saptanmasında yakın zamanda değerlendirmenin görece daha belirleyici olmasına karşın ruhsal bulguların ilerleyen zamanlarda da saptanabileceğini göstermektedir. Fiziksel bulguların ve rahatsızlıkların bir bölümünün işkencenin üzerinden geçen süre uzadıkça kaybolduğu düşünüldüğünde ruhsal değerlendirmenin işkence sonrası dönemlerde yenilenmesinin önemi ve gerekliliği de anlaşılmaktadır.

Ruhsal değerlendirmeler sırasında sorgulanan 75 ruhsal bulgu "travma sonrası stres, anksiyete, depresif, manik, psikotik, kognitif, somatizasyon, yeme bozukluğu, alkol/madde kullanım bozukluğu ve obsesif kompulsif bozukluk belirtileri" ana kümelerinde sınıflandırılmış ve analiz edilmiştir. Ruhsal belirtisi olan başvuruların ana belirtilerine göre yüzde dağılımları Grafik 16'da, saptanan belirtiler sayılarının dağılımı ise Tablo 27'de gösterilmiştir.

Grafik 16: Başvurularda ruhsal belirtilerin ana belirtilerine göre dağılımı

Tablo 27: İşkenceye ait bulguların ruhsal belirti kümelerine göre dağılımı

Ruhsal Belirtiler	2023 yılı (n=184)		Önceki Yıllar (n=87)		Toplam (n=271)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Travma Sonrası Stres Belirtileri	161	87,5	82	94,3	243	89,7
• Travmatik olay	158	85,9	80	92,0	238	87,8
• Yeniden yaşantılama belirtileri	99	53,8	47	54,0	146	53,9
• Kaçınma belirtileri	72	39,1	30	34,5	102	37,6
• Olumsuz biliş ve duygudurum	67	36,4	37	42,5	104	38,4
• Aşırı uyarılmışlık belirtileri	114	62,0	57	65,5	171	63,1
• Dissosiyatif belirtiler	8	4,3	2	2,3	10	3,7
Anksiyete	81	44,0	58	66,7	139	51,3
Depresyon	107	58,2	64	73,6	171	63,1
Manik	8	4,3	6	6,9	14	5,2
Psikotik	2	1,1	0	0,0	2	0,7
Kognitif	4	2,2	0	0,0	4	1,5
Somatik	16	8,7	11	12,6	27	10,0
Diğer	5	2,7	2	2,3	7	2,6

*Sütun yüzdesi

Ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilen başvuruların 247'sinde (%91,1) en az bir en çok 51 ruhsal bulgu veya belirti kaydedilirken, 2023 yılında maruz kaldığı işkence nedeniyle başvuranların %11,4'ünde (21 başvuru), 2023 öncesinde işkence görenlerin ise %3,4'ünde (3 başvuru) herhangi bir bulgu veya belirti kaydedilmemiştir. Başvurularda toplam ruhsal bulgu sayısı 3043 ve ortalama ruhsal bulgu sayısı 11,2'dir.

Önceki yıllarda saptanan sonuçlara benzer olarak en yaygın saptanan belirtilerin işkenceye yakın tarihlerde "travma sonrası stres" ile ilişkili belirtiler olduğu, bunu anksiyete ve depresyona dair belirtilerin izlediği görülmüştür. İşkencenin üzerinden geçen süre arttıkça "anksiyete, depresif, kognitif" belirtiler, kronikleşmiş belirtiler olarak öne çıkmaktadır.

3. Ruhsal Muayenelerde Saptanan Tanılar

Ruh sağlığı uzmanlarınca değerlendirilen 271 başvurunun 188'i (%69,4) DSM-V sınıflama sistemine göre ruhsal bir tanı almıştır. Ruhsal tanı almayan 83 başvuru değerlendirildiğinde 23 başvuruda (%8,5) tanılama sürecinin devam ettiği, 7 başvuruda (%2,6) son işkence süreciyle ilgili ruhsal bir tanı düşünülmeyeceği, 18 başvuruda (%6,6) tanı-tedavi sürecinin kesildiği, 35 başvuruda (%12,9) ise tedavi süreci tamamlanmasına karşın herhangi bir ruhsal tanının olmadığı görülmüştür.

Başvuruların aldıkları tanıların önceki yıllarda olduğu gibi “*travma sonrası stres*”, “*depresyon*” ve “*anksiyete*” tanı gruplarında yoğunlaştığı görülmektedir. Tıbbi literatürde travmatik yaşantılar sonrasında en sık ortaya çıktığı belirtilen ruhsal tanılarla TİHV’in daha önceki tedavi ve rehabilitasyon merkezleri raporlarında belirtilen sonuçların benzer olduğu görülmektedir.

Ruhsal tanıların işkencenin gerçekleştiği zamana göre ayrıntılı dökümü Tablo 27’de yer almaktadır. Ruhsal tanı alan 188 başvurudan 115’i (%61,1) 2023 yılı içinde, 84’ü ise (%38,9) 2023 yılı öncesinde işkence gördüğünü belirtmiştir. Başvurularda 22 farklı ruhsal tanı konulmuş olup konulan toplam tanı sayısı 258’dir. Başvuruların 130’unun tek bir ruhsal tanı, 58 başvurunun ise çoklu ruhsal tanı (en çok dört olmak üzere) aldığı görülmüştür. Birlikte görülme açısından en yaygın görülen ruhsal tanılar “*Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB)*” ile “*Majör Depresif Bozukluk*”tur. Başvurularda eşlik eden tanılarla ilgili sonuçlar literatür bilgisiyle de uyumludur. Ruh sağlığı uzmanları tarafından konulan tanıların dağılımı Tablo 28’de gösterilmektedir.

Tablo 28: İşkence gören başvurularda ruhsal tanılara göre dağılım

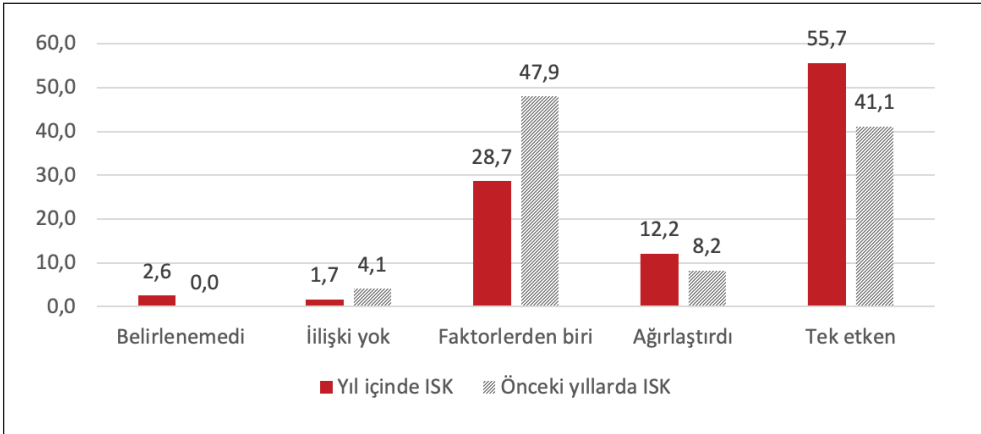
	2023 yılı (n=184)		2023 öncesi (n=87)		Toplam (n=271)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
TSSB	43	23,4	27	31,0	70	25,8
Uyum Bozukluğu	26	14,1	16	18,4	42	15,5
Majör Depresif Bozukluk, Tek Epizot	11	6,0	18	20,7	29	10,7
Akut Stres Bozukluk	24	13,0	0	0,0	24	8,9
Majör Depresif Bozukluk, Yineleyici	7	3,8	11	12,6	18	6,6
Yaygın Anksiyete Bozukluk	4	2,2	9	10,3	13	4,8
Obsesif Kompulsif Bozukluk	6	3,3	6	6,9	12	4,4
Diğer	7	3,8	2	2,3	9	3,3
Tanımlanmamış Anksiyete Bozukluğu	4	2,2	4	4,6	8	3,0
TSSB Gecikmeli Başlangıçlı	3	1,6	4	4,6	7	2,6
Panik Bozukluğu	3	1,6	2	2,3	5	1,8
Persistan Depresif Bozukluk	3	1,6	1	1,1	4	1,5
Uyku Bozuklukları	2	1,1	1	1,1	3	1,1
Kişilik Bozuklukları	1	0,5	2	2,3	3	1,1

*Sütun yüzdesi

Ruhsal tanılarla işkence süreçleri arasındaki nedensellik sorgulandığında ruhsal tanı alan 188 başvurudan 180’inde (%95,7) maruz kalınan işkence fiilleriyle tanı arasında nedensellik bağının kurulduğu ve ruh sağlığı uzmanları, ruhsal tanıların %52,2’sinde (94 başvuru) işkenceyi ruhsal tanıların ortaya çıkmasıyla ilişkili “*tek*

etken”, %11,1’inde (20 başvuru) “rahatsızlığı ağırlaştırıcı/ortaya çıkmasına yol açtığı”, %37,8’inde ise (68 başvuru) “faktörlerden biri” olarak nitelendirmiştir. İşkence tarihine göre bakıldığında önceki yıllarda işkenceye maruz kalanlarda %97,3 oranında nedensellik bağı kurulduğu, 2023 yılında ise bu oranın %96,5 olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın 2023 yılında işkenceye maruz kaldığını belirten başvurularda işkencenin tek etken olarak nitelendirilme oranı daha yüksektir (%55,7; 2023 öncesi işkence görenlerde %41,1).

Farklı yaşam olayları, yaşanan farklı travmalar, sosyal destek ve onarım mekanizmalarının sürece dâhil olması ruhsal belirtiler ile işkence arasındaki ilişkiyi daha komplike hâle getirmekte ve nedensellik bağı kurulmasını kısmen zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, ruh sağlığı uzmanları yaptıkları değerlendirmelerde 2023 öncesinde işkence görenlerde ruhsal yakınma ve bulgularla yaşanan işkence arasında güçlü nedensellik bağı bulunduğunu saptamıştır. TİHV’de yapılan ruhsal değerlendirmelerde başvurularda ruhsal tanılarla işkence yılı arasındaki nedensellik bağına ait oransal dağılım Grafik 17’de gösterilmiştir.

Grafik 17: Ruhsal tanılarla işkence yılı arasındaki nedensellik bağı

Çocuk yaş grubunda olan başvurularda ruhsal değerlendirmelerin çocuklara özgülenmiş ruh sağlığı ekibi tarafından gerçekleştirilmesi hedeflenmekte; ruhsal bulgu, belirtiler ile tanılar için çocuklarla ilgili tanı ölçütleri kullanılmaktadır. 2023 yılında işkence nedeniyle başvuran 13 çocuğun 7’sinde başvuru hekimleri ruhsal yakınmaları kaydedilmiş, psikiyatri uzmanı tarafından değerlendirilen 2 başvurudan 1’inde ruhsal belirti ve bulguların kayıtlı olduğu, 1 başvuru ise daha önce TİHV’e başvurduğu ve takipleri sürdürüldüğünden ruhsal belirti ve bulguların eski dosyasına kaydedildiği anlaşılmaktadır. Psikiyatri uzmanı tarafından değerlendirilen iki çocukta konulan ruhsal tanılarının işkenceyle nedensellik bağı olduğu belirtilmiştir. Psikologlar tarafından görülmeyen çocuk başvurularda çocuk ruhsal bulgu kümesinde yer alan

(unutkanlık, kolay kızma, yalnız kalamama, bağlandığı kişilerden ayrılmayla ilgili aşırı düzeyde bir kaygı korku taşıma, bu kişileri yitireceği korkusu, vb.) belirtiler dosyalara kaydedilmemiştir.

Tedavi ve Rehabilitasyon Süreçleri

TİHV tedavi ve rehabilitasyon merkezlerine işkence ve işkence dışı diğer ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle başvuranlarda tanı ve tedavi süreci, fiziksel, ruhsal ve sosyal alanlardaki değerlendirmeleri içeren bütüncül bir yaklaşımla yürütülmektedir. Başvuruların fiziksel, ruhsal veya sosyal değerlendirmelerden herhangi birine onay vermemesi veya katılım sağlamaması durumunda tedavi sürecine onay verilen alanlar üzerinden devam edilmektedir.

Bu bölümde fiziksel ve ruhsal tedavi rehabilitasyon süreçleri ayrı ayrı analiz edilmiş, analiz sonuçları bütüncül olarak da yorumlanmıştır. Türkiye sınırları içinde işkence ve diğer kötü muamele fiilleri nedeniyle TİHV'e başvuran 731 kişinin 720'sinde (%98,5); fiziksel değerlendirmelerinin başvuru hekimleri, 271'inde (%37,1) ise ruhsal değerlendirmelerin psikiyatri uzmanları tarafından gerçekleştirildiği görülmüştür. Fiziksel değerlendirmesi yapılmayan 11 başvurudan 4'ünde psikiyatri uzmanlarının ruhsal değerlendirme yaptığı, 7 başvuruda ise fiziksel ya da ruhsal değerlendirme yapılmadığı anlaşılmaktadır. Tedavi süreçleriyle ilgili analizlerde ilgili hekimlerin gerçekleştirdiği değerlendirme sayıları esas alınmıştır.

1. Başvuruların Fiziksel Tanı ve Tedavi Süreci

İlk değerlendirmesi başvuru hekimleri tarafından değerlendirilen 720 başvurunun son işkence tarihine göre fiziksel tanı ve tedavi sürecine ait verileri Tablo 29'da yer almaktadır.

Tablo 29: Başvuruların fiziksel tanı ve tedavi süreçlerinin seyri

Tedavi Süreci	2023 yılı (n=520)		2023 öncesi (n=200)		Toplam (n=720)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Tedavi tamamlandı	340	65,4	72	36,0	412	57,2
Son işkenceyle bağ kurulamadı	58	11,2	69	34,5	127	17,6
Tanısal işlemler sürüyor	1	0,2	0	0,0	1	0,1
Tedavi sürüyor	52	10,0	37	18,5	89	12,4
Tanı süreci kesildi	37	7,1	13	6,5	50	6,9
Tedavi süreci kesildi	29	5,6	9	4,5	38	5,3
Diğer	3	0,6	0	0,0	3	0,4

*Sütun yüzdesi

Başvurularda yapılan değerlendirmeler ve tedaviler sonrasında saptanan tanıların son işkence süreciyle ilişkili olmadığı düşünülen başvurular (127 başvuru; %17,6) da dâhil edildiğinde tanı ve tedavi süreci tamamlanan başvuru sayısının 539 (%69,8) olduğu, başvuruların 90'ında (%12,5) tanı veya tedavi süreçlerinin devam ettiği, 88 başvurunun (%12,2) ise tedavi süreçleri farklı nedenlerle kesildiği anlaşılmaktadır.

Fiziksel tedavi süreciyle ilgili veriler son işkence tarihinde göre değerlendirildiğinde; son işkence tarihi 2023 yılı olan başvurularda tedavinin tamamlanan oranının çok az da olsa daha yüksek olduğu görülmüştür. Tedavisi devam eden başvurularda ise son işkence tarihi 2023 yılı öncesi olan başvuruların aynı oranda yüksek olduğu görülmüştür. Tedavi süreçlerinde son işkence tarihine göre ortaya çıkan farklılıkların 2023 yılında işkence gören başvurularda cilt ve kas-iskelet sistemleri, 2023 öncesinde ise diğer sistemlere ait kronikleşmiş tanılardan kaynaklanmış olabileceği de düşünülmüştür.

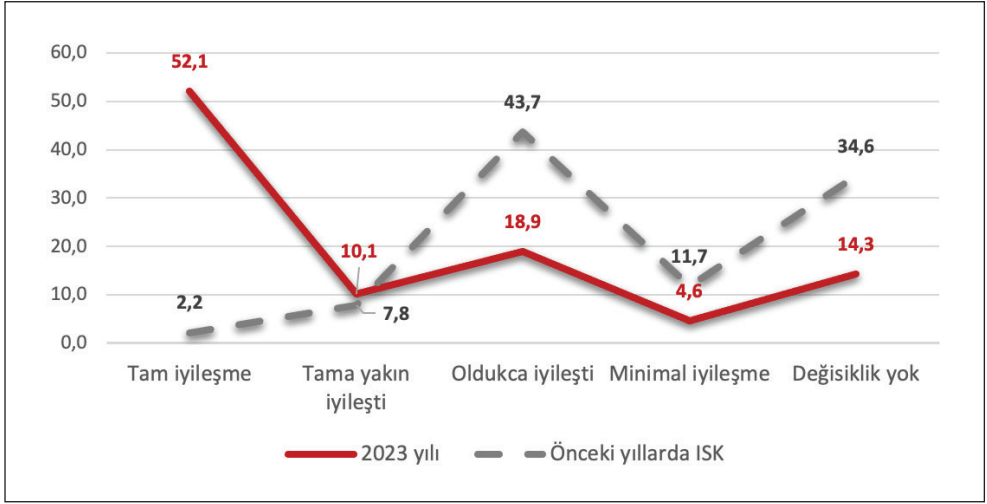
Fiziksel muayeneler sonrası tanı ve tedavi süreci tamamlanan ve son işkenceyle nedensellik bağı kurulamayan başvuruların ağırlıklı olarak 2023 yılı öncesinde işkenceye maruz kalanlar olduğu anlaşılmaktadır. Tamamlanan tedavilerdeki sonuçlar, işkencenin üzerinden geçen zaman arttıkça fiziksel tedavilerde de işkenceyle nedensellik bağı kurulmasının güçleştiğini göstermekte olup bu durum istatistiksel olarak da anlamlıdır ($\chi^2= 95,683$; $p<0,001$). Fiziksel tanılarla ilgili süreçte tartışıldığı gibi fiziksel tedaviyle ilgili sonuçlar da değerlendirmenin ve tedavi sürecine erken başlanmasının istatistiksel olarak da anlamlı olduğuna işaret etmektedir.

Tanı ve tedavi süreci kesilen 88 başvuruya ait kayıtlarda 81 başvurunun (%11,3) öznel (gözaltı, tutuklama, şehir değişikliği, isteksizlik vb.) 7 başvurunun (%1) ise TİHV kaynaklı (iletişim, randevu, vb.) nedenlerle süreci tamamlayamadığı yer almaktadır.

Önceki yıllarda başvuru hekimleri son işkence süreçleriyle tanıların nedensellik ve zamansallık ilişkisini her tanı için ayrı ayrı iyileşme düzeyini ise başvurunun tüm rahatsızlıkları üzerinden birlikte değerlendirirken 2022 yılında başvuru dosyalarında yapılan düzenleme ile her başvuru için iyileşme düzeyleri ayrıca Likert tipi 8 basamaklı bir ölçekle ("*tam iyileşme*" ile "*oldukça kötüleşti*" arasında) yorumlanmaya başlanmıştır.

Tedavi süreçlerine dair kayıtları bulunan 720 başvurudan 51'inde tanı süreci devam ettiği veya yarım kaldığı için değerlendirme dışında tutulduğunda, 669 başvuruda uygulanan fiziksel tedaviler sonrasında iyileşme süreci 2516 tanı üzerinden değerlendirilmiştir.

Başvuruların hiçbirinde herhangi bir tanının tedavi sürecinin kötüye gittiğine dair değerlendirme yapılmamıştır. Tanıların iyileşme süreciyle ilgili seçeneklerde '*değişiklik olmadığı*' işaretlenen 147 başvurunun farklı tanıları da almış olduğu görülmüş, uygulanan tedavilerin diğer tanılardan en az birinde (minimal, oldukça, tama yakın, tam) iyileşme ile sonuçlandığı kaydedilmiştir. İşkenceye maruz kalınan yıla göre fiziksel tedavi sonuçları Grafik 18'de gösterilmiştir.

Grafik 18: Tedavisi tamamlanan başvurularda fiziksel tedavi sonuçlarının dağılımı

Temsilciliklerin iyileşme süreciyle ilgili değerlendirmelerine her temsilcilik için ayrı ayrı bakıldığında son işkence tarihi 2023 yılı olan başvurularda iyileşme oranlarının 2023 yılı öncesinde işkenceye maruz kalanlardan daha yüksek olduğunu saptanmıştır. Bu durumun son işkence tarihine yakın dönemde fiziksel yaralanmalarla ilgili tanıların, işkencenin üzerinden geçen süre arttıkça kronik hastalıklarla ilgili tanıların ağırlıkta olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Bununla birlikte fiziksel tedaviler sonrasındaki iyileşme süreciyle ilgili değerlendirmelerin temsilciliklere göre belirgin farklılıklar içerdiği '*tam ve tama yakın iyileşme*' seçeneklerinin Diyarbakır'da %0,7, Van'da %4,3 Ankara'da %36,5, İzmir'de %79,7 ve İstanbul'da %91,8 olduğu görülmüştür. Uygulanan tedaviler sonrası genel anlamda bir iyileşmeden söz edilse de iyileşme süreciyle ilgili standart bir değerlendirmenin olanaklı olmadığı, bu farklılığın nedenleri araştırılarak ortak bir standart oluşturulması veya ölçek kullanılması gerektiği anlaşılmaktadır.

2. Başvuruların Ruhsal Tedavi Süreci

Başvurularda ruhsal değerlendirme ve tedavi süreçleri psikiyatri uzmanları tarafından ağırlıklı olarak yüz yüze görüşmeler olmak üzere internet aracılığı ile de yapılmaktadır. Ruhsal değerlendirmesi yapılan 271 başvurunun 60'ında (%22,1) ruhsal tedavi sürecinin tamamlandığı, 134 başvuruda (%49,4) sürecin devam ettiği, 75 başvurunun (%27,7) ise ruhsal tedavilerinin erken sonlanımlar ve çeşitli nedenlerle tamamlanamadığı görülmüştür. Ruhsal tanı ve tedavi sürecine dâhil olan başvuru- ların işkence yılına göre verileri Tablo 30'da yer almaktadır.

Tablo 30: İşkence yılına göre başvuruların ruhsal tanı ve tedavi süreçlerinin seyri

Tedavi Süreci	2023 yılı (n=184)		2023 öncesi (n=87)		Toplam (n=271)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Tedavi tamamlandı	8	4,3	4	4,6	12	4,4
Tanı yok	34	18,5	3	3,4	37	13,7
Son işkenceyle ilgili hastalık yok	7	3,8	4	4,6	11	4,1
Tedavi sürüyor	85	46,2	49	56,3	134	49,4
Tanı süreci kesildi	7	3,8	3	3,4	10	3,7
Tedavi süreci kesildi	41	22,3	24	27,6	65	24,0
Bilgi yok	2	1,1	0	0,0	2	0,7

* Sütun yüzdesi

Psikiyatri uzmanları tarafından tedavi süreci tamamlandığı değerlendirilen 60 başvurunun 12'sinde son işkence süreciyle nedensellik bağı bulunan tanıların tedavi edildiği, 37 başvuruda ruhsal bulguların tanı ölçütlerini doldurmadığı, 11 başvuruda ise saptanan ruhsal tanıların son işkence süreciyle ilgili olmadığı görülmüştür. TİHV Temsilciliklerinin ruhsal tedavi yaklaşımları ortak ilke ve duyarlılıklara yaslanmakta olsa da kuramsal özgünlükleri ve başkaca da değerlendirilmesi gereken faktörler nedeniyle temsilcilikler arasında tedavi süreçlerine dair farklılıklar gözlenmektedir. Ruhsal tedavilerin tamamlanma oranı İzmir'e yapılan başvurularda %38,4, İstanbul'da %20,3 ve Van'da %17,9 iken Diyarbakır ve Ankara'da 2023 yılı içinde tedavisi tamamlanan bir başvuru bulunmamaktadır.

Ruhsal tedavi görmek istemeyen ve ruhsal tedavisi tamamlanamayan başvuruların analizinde son işkence tarihi, toplumsal cinsiyet kimlikleri, yaş grubu ve başvurdukları iller yönünden farklılıklar araştırılmıştır. Yapılan analizler sonucunda gruplara göre "son işkence tarihi 2023 öncesi; yaş 46 ve üzeri; toplumsal cinsiyet kimliği erkek; başvuru ili Van ve Diyarbakır olan" başvurularda ruhsal tedaviye ret ve tedavinin kesilme oranlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bulgular, terapi süreçlerine uyum için uzun soluklu ve özenli bir çabaya gerek duyulduğunu düşündürmektedir.

İşkencenin kişide yol açtığı travmatik etkiler hızla ortadan kaybolmamakta, ruhsal terapilerin ve destek mekanizmalarının yokluğunda değişime uğrayabilmekte, ağırlaşabilmekte veya farklı bir travmayla karşı karşıya kalındığında yeniden ortaya çıkabilmektedir. Bu durum terapi süreçlerine katılma ve sürdürme istekleri üzerinde de etkili olmaktadır. Ayrıca, başvuruların bir kısmında ise tekrar gözaltına alınma, tutuklanma gibi nedenler tedavi süreçlerinin kesintiye uğramasına yol açmaktadır. Ruhsal tedavi süreçlerinin kesintiye uğramasına yol açan nedenlerin aydınlatılması başvurulara verilen ruhsal desteğin etkisini artıracak gibi tedavi süreçlerinin kesilmesine yol açan etkenlerin öngörülmesini ve farklı çözümler geliştirilmesini olanaklı kılacaktır.

İşkencenin üzerinden geçen süre ruhsal tedavi gereksinimini öne çıkarsa da geçen süre terapinin sürdürülmesi ve tamamlanmasıyla ilgili zorlukları da artırmaktadır. Son işkence tarihinin üzerinden geçen sürenin artışı ruhsal tedavilerin tamamlanması yönünden anlamlı bir fark oluşturmamakla birlikte ruhsal tedavilerde iyileşme düzeylerinin süreye bağlı olarak güçleştiği görülmektedir.

Ruhsal değerlendirmeye onay veren ve ihtiyacı doğrultusunda psikoterapiye başlayan 78 kişinin terapi sürecinin seyri Tablo 31’de gösterilmiştir.

Tablo 31: İşkence yılına göre başvuruların psikoterapi süreçlerinin seyri

Psikoterapi Süreci	2023 yılı (n=41)		2023 yılı öncesi (n=37)		Toplam (n=78)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Terapi tamamlandı	0	0,0	2	5,4	2	2,6
Terapi sürüyor	31	75,6	24	64,9	55	70,5
Terapi süreci kesildi	10	24,4	11	29,7	21	26,9

*Sütun yüzdesi

Başvuruların 2’sinde terapi süreçlerinin yıl içinde tamamlandığı, 55’inin terapisinin devam ettiği, 21’inin ise yıl içerisinde terapisini tamamlamadan bıraktığı görülmektedir.

İşkencenin üzerinden geçen sürenin artması psikoterapinin tamamlanma oranını olumsuz etkilemekte, terapi sürecinin kesilme oranı görüşme süresi ve sayısı artmaktadır. Psikoterapi süreçleriyle ilgili veriler de işkencenin ruhsal etkilerine yönelik tedavilerin uzun zamana yayıldığını, aradan geçen süre arttıkça travmanın etkilerini azaltmanın güçleştiğini göstermektedir. İşkenceye maruz kalanlarda travmanın ruhsal alanda yol açtığı/açacağı sorunlarla mücadelede erken ruhsal desteğin önemine dikkat çekmek gerekmektedir.

Değerlendirmeler sonrasında başvuruların 34’ünde farmakoterapi ve psikoterapi desteği birlikte verilirken ayrıca 91 başvuruya farmakoterapi, 18 başvuruya ise psikoterapi desteğinin verildiği belirlenmiştir. Psikoterapi süreçleri İstanbul’da ağırlıklı olarak psikanalitik yaklaşımla, Diyarbakır’da ağırlıklı olarak psikanalitik yaklaşım ve oyun terapisiyle, Van’da ağırlıklı olarak psikanalitik yaklaşım ve destekleyici yaklaşımla, Ankara’da ağırlıklı olarak destekleyici yaklaşım ve psikanalitik yaklaşımla, İzmir’de ağırlıklı olarak destekleyici yaklaşım, psikoeğitim, EMDR, BDT ile sürdürülmüştür.

Ruh sağlığı uzmanları başvuru sırasında ruhsal rahatsızlıkların şiddeti ile terapi süreci tamamlananlarda iyileşme derecesini karşılaştırabilmek ve terapi süreçlerini değerlendirebilmek için “Klinik Global İzlenim Hastalığın Şiddeti Ölçeği” (CGI-S) ve “Klinik Global İzlenim Hastalığın İyileşme Ölçeği” (CGI-I) kullanmaya gayret etmektedir. TİHV’e 2023 yılında başvuran ve ruhsal değerlendirme yapılan 271 başvurunun 145’inde (%53,5) hastalığın şiddeti ölçeğine ait kayıtlar başvuru dosyalarında yer almaktadır. Terapi süreçleri tamamlanan 90 başvurudan iyileşme ölçeği kayıtları

olan başvuru sayısının 44 olduğu görülmüştür. Terapi süreçlerini yorumlayabilmek için kullanılması önerilen ölçeklere ait kayıtların sağlıklı bir değerlendirme yapmaya uygun olmadığı düşünülmüştür.

3. Başvurularda Tedavi Sonuçları

İşkenceye maruz kalanların tedavi süreçleri de işkencenin saptanması sürecinde olduğu gibi TİHV’de bütüncül bir yaklaşımla yürütülmektedir. Tedavi sürecinde bu yaklaşımın etkisini değerlendirmek amacıyla ruhsal ve fiziksel tedavilerin birlikte yürütüldüğü 271 başvuruya ait veriler Tablo 32’de gösterilmiştir.

Tablo 32: Başvuruların fiziksel ve ruhsal tedavi sonuçları

RUHSAL/ FİZİKSEL	Tedavi tamamlandı	İşkenceyle ilgili hastalık yok	Tedavi sürüyor	Tedavi süreci kesildi	Fizik muayeneyi reddetti
Tedavi tamamlandı	42	4	0	1	0
İşkenceyle ilgili hastalık yok	7	4	0	0	0
Tedavi sürüyor	58	46	21	7	2
Tanı süreci kesildi	7	1	0	1	0
Tedavi süreci kesildi	35	16	7	6	2
Toplam*	149	71	28	15	4

*Toplam satırında fiziksel tedavi sütunlarının toplamaları yer almaktadır

Fiziksel tedavi verileri ile ruhsal tedavilerin karşılaştırıldığı tabloda son işkence süreciyle ilgili fiziksel bir tanı düşünülmemen 71 başvurudan yalnızca 4 başvuruda son işkence süreciyle ilgili bir hastalık saptanmadığı, son işkence süreciyle ilgili ruhsal rahatsızlıkları olan 67 başvurudan 4’ünde ruhsal tedavi sürecinin tamamlandığı, 46’sında tedavinin devam ettiği, 17 başvurunun ise tedavi sürecinin kesildiği, görülmektedir. Benzer şekilde ruhsal değerlendirme sonrası ruhsal tanılarının işkenceyle ilgili olmadığı değerlendirilen 11 başvurudan 7’sinde ise son işkence süreciyle ilgili fiziksel bir tanı konulmuştur.

Başvuruların fiziksel ve ruhsal tedavi süreçleri birlikte değerlendirildiğinde fiziksel değerlendirmelerde son işkence süreciyle bağ kurulamayan başvuru oranlarında anlamlı bir düşme olduğu görülmüştür. Tabloda da görüldüğü gibi ruhsal değerlendirmenin varlığı fiziksel muayene sonrası işkenceyle ilişkilendirilmeyen 10 başvurudan 9’unda sürecin işkenceyle nedensellik bağının kurulmasını ve iyilik hallerine katkıda bulunulmasını olanaklı kılmıştır.

TİHV’e yapılan başvurularda gözlenen bu durum İstanbul Protokolü’nün temel önermesi olan ruhsal değerlendirmeyi de içerecek şekilde bütüncül bir tıbbi değerlendirme yapılmadığı durumlarda işkence ve kötü muamele fiilleri ile karşılaşılan

tıbbi durumlar arasındaki nedensellik bağının kurulmaya çalışmasının eksikliğini anlatmaktadır. Uygulamada gözaltı giriş çıkış muayenelerinde yalnızca yetersiz ve yüzeysel fiziksel değerlendirmelerin yapıldığı, ruhsal değerlendirmelere hiç ihtiyaç duyulmadığı, hatta rahatsızlıklardan söz edilerek ruhsal değerlendirme istendiğinde dahi ruhsal değerlendirme isteklerinin geri çevrildiği dikkate alındığında, işkence fiillerinin kanıtlanamayacağını, sorumluların cezasızlık zırhına kavuşacağını söylemek hatalı olmayacaktır.

Fiziksel muayene ve önerilen tedaviye onam vermeyen, tanı süreci tamamlanmayan veya işkenceyle ilgili hastalık saptanmayan başvurular dışarıda tutulduğunda tedavi sürecine dâhil edilen 614 başvuruda uygulanan fiziksel tedavi yöntemleri Tablo 33'de gösterilmiştir.

Tablo 33: İşkence yılına göre başvurularda uygulanan tedavi yöntemlerinin dağılımı

Tedavi Süreci	2023 yılı (n=449)		2023 öncesi (n=165)		Toplam (n=614)	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
İlaç tedavisi	326	72,6	105	63,6	431	70,2
Günlük yaşam önerisi	302	67,3	58	35,2	360	58,6
Psikofarmakoterapi	66	14,7	59	35,8	125	20,4
Gözlük	52	11,6	32	19,4	84	13,7
Sosyal destek	48	10,7	16	9,7	64	10,4
Psikoterapi	25	5,6	27	16,4	52	8,5
Egzersiz	23	5,1	19	11,5	42	6,8
Fizik tedavi	12	2,7	12	7,3	24	3,9
Diş tedavisi	10	2,2	7	4,2	17	2,8
Cerrahi müdahale	7	1,6	7	4,2	14	2,3
Ortopedik cihaz	10	2,2	2	1,2	12	2,0
İşitme cihazı	3	0,7	1	0,6	4	0,7

* Sütun yüzdesi

2023 yılında başvurulara önerilen ve uygulanan tedavilerin işkencenin yaşanma zamanına göre farklılaştığı görülmektedir. 2023 yılında yaşanan işkencelerde ilaç tedavisi, günlük yaşama önerisi ve psikofarmakoterapi ilk sırayı alırken 2023 öncesinde yaşanan işkencelerde ilk üç sıra ilaç tedavisi, psikofarmakoterapi ve günlük yaşama önerisi olmuştur. En yaygın önerilen ilaç tedavisi, psikoterapi ve farmakoterapi yönünden bir karşılaştırılma yapıldığında ise işkencenin üzerinden geçen süre uzadıkça tedavi ihtiyacı ve tedavi desteğinin özellikle psikoterapi ve psikofarmakoterapi yönünden anlamlı ölçüde arttığı anlaşılmaktadır ($\chi^2=74,409$; $p<=0.001$).

TÜRKİYE SINIRLARI DIŞINDAKİ İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELE NEDENLİ BAŞVURULAR

Devletlere göre yasal düzenlemeler ve işkence uygulamaları farklılaşmaktadır. TİHV Tedavi Merkezlerinin yıllık raporlarında; Türkiye sınırları dışında işkence gören başvuruların verileri Türkiye’de yaşanan işkence ve kötü muamele süreçlerini ayırtmak için ayrı değerlendirilmektedir.

2023 yılında Türkiye sınırları dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kaldığı için TİHV Tedavi Merkezlerine Diyarbakır’da 1, İzmir’de 1, İstanbul’da 3 ve Van’da 3 olmak üzere toplam 8 başvuru yapılmıştır.

Türkiye dışında işkence gören başvuruların 3’ü demokratik örgüt ve/veya partiler, 1’i TİHV başvuruları, 1’i TİHV gönüllüleri tarafından TİHV’e yönlendirildiğini belirtirken diğer 3’ünün ise doğrudan, diğer ve eski başvuru olduğu görülmüştür.

Son işkenceye maruz kaldıkları yeri başvuruların 2’si Afganistan, 2’si İran 4 başvuru ise Suriye, Yunanistan, Almanya ve Pakistan sınırları içerisi olarak belirtmiştir.

1. Sosyodemografik Bilgiler

1.1. Yaş, Cinsiyet, Medeni Durum

Başvuruların yaşları 31 ile 62 arasında değişmekte olup 18 yaş altında veya 65 yaş üstünde herhangi bir başvuru bulunmamaktadır. Yaş ortalamaları $38,4 \pm 10,582$ ’dir. Cinsiyet kimlikleri yönünden başvuruların 3’ü kadın, 5’i erkektir. Medeni durumları ise 4 bekâr, 4 evli olarak kaydedilmiştir.

Başvurulardan 3’ünün anadili Farsça, 2’sinin Kürtçe ve diğer 3’ünün ise Arapça, Türkçe ve Urduca’dır.

1.2. Öğrenim, İş/Meslek ve Çalışma Durumu

Öğrenim durumlarıyla ilgili bilgilerden başvurulardan; 1’inin ilkokul, 1’inin ortaokul, 2’sinin lise, 3’ünün üniversite mezunu olduğu, 1 başvurunun ise üniversite öğrenim sürecinin kesildiği anlaşılmaktadır.

Çalışma durumlarına bakıldığında başvuruların 1’inin tam, 1’inin kayıt dışı istihdam edildiği, 6’sının ise çalışma durumuyla ilgili bir kaydı olmadığı görülmüştür.

2. İşkence Süreçleri

2.1. Gözaltında İşkence Süreci

Son işkence tarihinin 1 başvuruda 2023 yılı içerisinde, 7 başvuruda ise 2005-2022 yılları arasında olduğu kaydedilmiştir.

Gözüaltına alınma nedenini 3 başvuru siyasi, 2 başvuru sığınmacılık, 2 başvuru adli, 1 başvuru dinsel olarak aktarmıştır.

Başvuruların gözüaltında tutulma süreleri 1-30 gün arasında değişmektedir (6'sının bir gün, 1'inin 9 gün, 1'inin 30 gün gözüaltında tutuldukları kaydedilmiştir). Başvuruların 3'ü resmi gözüaltı işlemi yapıldığını, 5'i ise gözüaltının kayıt dışı olduğunu aktarmıştır. Gözüaltına alındıkları saatlerin 5 kişide 08:00-18:00, 2 kişide 24:00-08:00, 1 kişide 18:00-24:00 saatleri arasında olduğu anlaşılmaktadır.

Başvuru dosyalarında yer alan kayıtlardan; gözüaltı mekânı olarak 3 kişinin sokak/ açık alanı, 4 kişinin evi, 1 kişinin de diğer mekânları belirttiği görülmüştür.

Türkiye sınırları dışında işkenceye maruz kaldığı için TİHV'e 2023 yılında yapılan başvurularda da işkencenin en sık "sokak/açık alan"da uygulandığı (4 başvuru) kaydedilmiştir. Sokak/açık alanı 2 başvuru ile "emniyet müdürlükleri" ve "kendi mekânı (ev, işyeri)" ile 1 hapishane izlemektedir.

İşkence ve kötü muameleler nedeniyle yapılan başvuruların 7'si fiziksel şiddet içeren ve fiziksel şiddet içermeyen işkence yöntemlerinin birlikte uygulandığını, 1 başvuru ise son gözüaltı tarihinde işkenceye maruz kalmadığını önceki gözüaltı ve hapishane sürecinde işkenceye maruz kaldığını belirtmiştir.

Tablo 34: Başvuruların son gözüaltı sırasında gördükleri işkence yöntemlerinin grupsal dağılımı

Uygulanan İşkence Yöntemleri	Sayı
Fiziksel müdahale	7
Hakaret ve tehdit	3
Temel gereksinimleri engelleme	2
Cinsel işkenceler	2
Zorlayıcı davranışlar	1
Kimyasal etkenlere maruz bırakma	1
Pozisyonel işkenceler	1

Başvuruların 7'si gözüaltı sırasında birden fazla işkence yöntemine maruz kaldıklarını; en sık fiziksel müdahaleler, hakaret, temel gereksinimlerinin engellenmesi ve cinsel işkenceler uygulandığını belirtmişlerdir. Uygulandığı belirtilen işkence yöntemleri arasında "tecavüz, kırbaç/hortumla fiziksel müdahale, cinsel saldırı tehdidi, gözbağı, ters kelepçe, sıkı kelepçe, çıplak bırakma, tecrit/izolasyon" da yer almıştır.

2.2. Gözüaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar

Gözüaltı sürecinde yürütülen yasal işlemlerle ilgili kayıtlar değerlendirildiğinde; tek bir başvurunun dahi gözüaltı sürecinde bir avukatla görüştürülmediği belirlenmiştir.

Gözümler sonrasında başvurulardan 1'i tutuklanırken 6 başvuru savcılığa çıkartılmadan, 1 başvuru ise savcılık/mahkeme sonrası serbest bırakıldığını aktarmıştır.

Başvuruların 2'si hakkında dava açıldığı, açılan davaların 1'inde mahkûmiyet kararı çıktığı, 1 davanın ise devam ettiği öğrenilmiştir. Başvuruların 1'i dava açılıp açılmadığını bilmediğini, 5'i ise gözümlü sonrası haklarında bir dava açılmadığını belirtmiştir.

Gözümlü sürecinde sağlık muayenesi yapıldığını belirten bir başvuru bulunmamaktadır.

Başvurulardan herhangi biri için maruz kaldığı işkence nedeniyle suç duyurusu yapılmamıştır.

Başvuruların 6'sı tek bir gözümlü yaşadığını, 2 başvuru ise siyasi nedenlerle birden fazla (en yüksek 4 gözümlü) gözümlü alındığını belirtmiştir. Başvuruların daha önceki gözümlü süreçlerinde de benzer işkence yöntemlerine maruz kaldıkları değerlendirilmiştir.

2.3. Hapishane Süreci

Başvurulardan 3'ünün hapishane öyküsü mevcuttur. Hapishanede tutulma sürelerinin 4-80 ay arasında olduğu görülmüştür. Başvurular tahliye tarihlerini 1997, 2018 ve 2019 ve tahliye şeklinin 1 başvuru "*cezanın tamamlanması*", 2 başvuru ise "*tutuk-suz yargılanmak üzere salıverilmek*" olduğunu belirtmiştir.

Hapishane öyküsü olan başvurularının tamamı hapishanede işkence/kötü muameleye maruz kaldığını belirtmiştir. Hapishanede maruz kalınan işkence yöntemleri arasında kırbaç/hortumla fiziksel müdahale, askı, kaba dayak, hakaret, aşağılama, öldürme, kendisine yönelik diğer tehditler, çıplak bırakma, hücrede tecrit, yeme, içme ve işeme-dışkılamanın engellenmesi gibi uygulamalar sayılmıştır.

3. Tıbbi Değerlendirme Süreci

3.1. Başvuruların Tıbbi Yakınmaları

Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kaldığı için 2023 yılında tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimize başvuran 8 kişinin ilk değerlendirmelerinde "kaygı, korku ve geleceğinin kısıtlanma duygusunun" ilk sırada yer aldığı toplam 23 ruhsal yakınma ile "genel, sindirim, kas-iskelet sistemini de kapsayan toplam 21 fiziksel yakınma belirtilmiştir. Başvuruların tümünde fiziksel değerlendirmeler yapılırken 1 başvuru ruhsal değerlendirmeye onay vermemiş ruhsal değerlendirmeye onay veren 7 başvuru ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilmiştir

3.2. Fizik Muayene Bulguları

Başvuruların yapılan fiziksel değerlendirmeleri yapılan başvuruların 5'inde toplam 13 fiziksel bulgu kaydedildiği, 3 başvuruda ise herhangi bir fiziksel bulgu kaydedil-

mediği görülmüştür. Yakınmalarda olduğu gibi bulgularda da ilk sırada kas-iskelet, cilt ve sindirim sistemlerine ait bulgular yer almıştır.

3.3. Fiziksel Muayene Tanıları

Fiziksel muayeneler sonrası 5 başvuruda ICD-10 hastalık sınıflama sistemine göre, farklı sistemleri ilgilendiren toplam 16 fiziksel tanı konulmuştur. Başvuruların 1'inde tek bir fiziksel tanının olduğu, 4 başvurunun ise 3-6 arasında fiziksel tanı aldığı görülmüştür.

Tanıların yaşanan işkence ve travmatik süreçle ilişkisi sorgulandığında; 3 başvuruda tanıların son işkence süreçleriyle nedensellik ilişkisi olduğu, 2 başvuruda ise tanıların son işkence süreçleri arasında nedensellik bulunmadığı düşünülmüştür. İşkence sürecinin 2 tanıda "tek etiyolojik faktör", 4 tanıda "var olan patolojiyi ağırlaştırıcı veya ortaya çıkardığı", 2 tanıda ise "faktörlerden biri" olduğu değerlendirilmiştir.

Kas iskelet sistemi yaralanmaları ile ilgili tanıların yaşanan süreçle ilişkilendirilme oranının daha yüksek olduğu görülmüştür.

3.4. Ruhsal Belirti ve Bulgular

Başvuruların 7'sinin ruh sağlığı uzmanları tarafından yapılan değerlendirmesinde iki başvuruda herhangi bir ruhsal belirti ve bulgu kaydedilmemiş, 5 başvuruda ise saptanan ruhsal belirti ve bulgu sayısı 88'dir. Başvurularda travmatik stres kümesinden "travmayı anımsatan uyarılarla karşılaştığında şiddetli huzursuzluk duygusu, her an tetikte olma, travmanın yineleyen ya da rahatsız edici tarzda kabus biçiminde görülmesi, süreklilik gösteren olumsuz duygusal durum, abartılı irkilme tepkileri, odaklanma güçlükleri, flashback yaşantısı ya da travmatik süreç yeniden yaşanmışçasına duygu ve davranışlar", depresyon kümesinden "anhedoni, depresif duygudurum, umutsuzluk, çaresizlik" ile anksiyete kümesinden "kolay yorulma, uykuya dalma veya sürdürme güçlüğü, kolay sinirlenme, ajitasyon" belirtileri daha sık gözlenmiştir.

3.5. Ruhsal Muayene Tanıları

Türkiye dışında işkence görenlerin ruhsal değerlendirmeleri sonrasında ruh sağlığı uzmanı ile görüşmelerini sürdüren 5 başvurunun DSM-V sınıflama sistemine göre en az bir ruhsal tanı aldığı saptanmıştır. Başvuruların 3'ünde "TSSB", 3'ünde "depresyon bozukluğu", birinde "uyum bozukluğu" birinde de "obsesif kompulsif bozukluk" saptanmış ve 5 ruhsal tanının yaşanan son işkence süreci ile nedensellik bağı olduğu belirlenmiştir.

4. Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci

4.1. Uygulanan Tedaviler

Başvurularda uygulanan fiziksel ve ruhsal tedaviler irdelendiğinde; başvuruların 3'ünde ruhsal, 3'ünde fiziksel tanılar için ilaç önerilmiş, başvuruların 3'ünde psikoterapi desteği, 5'inde sosyal destek ile birer başvuruda fizik tedavi ve cerrahi girişim desteği verilmiştir.

4.2. Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamalarının Sonucu

Fiziksel değerlendirmeler sonrasında son işkence ve cezaevi süreçleriyle ilgili herhangi bir hastalık saptanmayan 5 başvurunun 4'ünde ruhsal değerlendirme sonrası işkence süreçleriyle ilişkili ruhsal bir rahatsızlık saptandığı dikkate alındığında; işkencenin belgelenmesi ve iyileşme süreçleri için ruhsal değerlendirmenin önemi anlaşılmaktadır.

Başvurularla yapılan görüşmelerde iletişim dili ve tercüman bulunması, sosyal olanaklarla ilgili sıkıntılar, başvuruların ruhsal değerlendirmelere onay vermesini ve sürdürmesini etkileyebilmektedir. Bununla birlikte başvuruların üçünde ruhsal tedavinin sürdüğü, birinde son işkence süreciyle ilgili bir tanı düşünülmeyeceği, üçünde ise tedavi sürecinin kesildiği anlaşılmaktadır.

İŞKENCE GÖRENİN YAKINLARI

2023 yılında TİHV Tedavi Merkezlerine işkence görenlerin yakını olarak 42 başvuru yapılmıştır. Önceki yıllarla karşılaştırıldığında işkence görenin yakınıları tarafından yapılan başvuruların %50 oranında azalmış olduğu belirlenmiştir.

İşkence ve diğer kötü muamele süreci, başvuru yakınıları (anne, baba, eş, çocuk, vb.) açısından da travmatik bir süreç olup başvurularla yapılan ilk görüşmede alınan ayrıntılı öykü sırasında, yaşanan travmatik sürece dair etkilenme düzeyleri öğrenilmektedir. Başvuru yakınlara ait kayıtlarda yer alan başvuru yolu, sosyodemografik veriler ile başvuru yakınlara ait ruhsal değerlendirme süreçleri incelenmiştir.

İşkence görenin yakını olarak yapılan başvuruların 16'sı İstanbul, 14'ü İzmir, 5'i Diyarbakır, 4'ü Cizre, 2'si Ankara, 1'i de Van tedavi merkezlerine yapılmıştır.

Başvuruların 23'ünün (%54,8) TİHV başvurularının, 7'sinin (%16,7) TİHV çalışanlarının, 1'inin ise (%2,4) TİHV gönüllülerinin önerileriyle başvurduğu, 2'sinin (%4,8) TİHV'e daha önce başvurusunun bulunduğu, 7'sinin (%16,7) doğrudan başvurduğu, 1'inin İHD, 1'inin ise diğer yollarla TİHV'e ulaştığı öğrenilmiştir. İşkence görenin yakınlara ait TİHV'den destek almak için yaptığı başvurulara yönlendirilen ağırlıklı olarak TİHV ve çevresinde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Önceki tedavi ve rehabilitasyon merkezleri raporlarında da belirtilen "TİHV'in işkence görenin yakınlara da destek verdiği" bilgisinin insan hakları, sivil toplum örgütleri, meslek odaları, medya ve sosyal medya aracılığıyla paylaşılması ve bu yöndeki bilgilendirme çabalarını sürdürmesi değerlidir.

1. Sosyodemografik Bilgiler

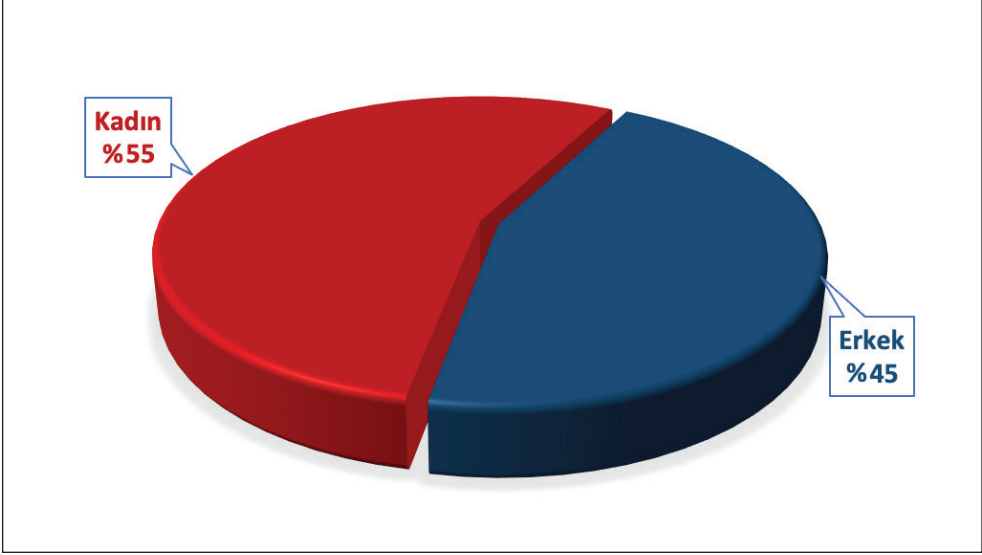
1.1. Yaş ve Cinsiyet

2023 yılında tedavi ve rehabilitasyon merkezlerine başvuran işkence görenin yakınlara ait yaşları 4 ile 83 arasında değişmektedir ve yaş ortalaması 21,6±17,615'dir.

En yüksek başvuru yaşı 83 olmakla birlikte başvuruların 2022 yılına oranla yaş ortalamasının düştüğü görülmüştür. İşkence görenin yakını olan başvuruların %61,9'unu, 18 yaş altında olan başvurular oluşturmaktadır (26 başvuru).

Başvuru yakınlara ait 23'ü kadın, 19'u erkek, cinsiyet kimliğine sahip olup LGBTİ+ başvuru bulunmamaktadır. Grafik 19'da cinsiyet kimliğine göre oransal dağılım gösterilmiştir. Yaş gruplarına göre dağılım değerlendirildiğinde; çocuk başvurularında erkek cinsiyet kimliğinde olan başvuru sayısı 15, kadın başvuru sayısı 8 iken diğer yaş gruplarında kadın cinsiyet kimliğine ait başvuruların belirgin olarak fazla olduğu görülmüştür.

Medeni durumları yönünden 35 başvurusunun bekâr (17 kadın, 18 erkek), 7 başvurusunun ise evli olduğu (6 kadın, 1 erkek) kaydedilmiştir.

Grafik 19: İşkence görenin yakınlarının cinsiyet kimliklerine göre dağılımı

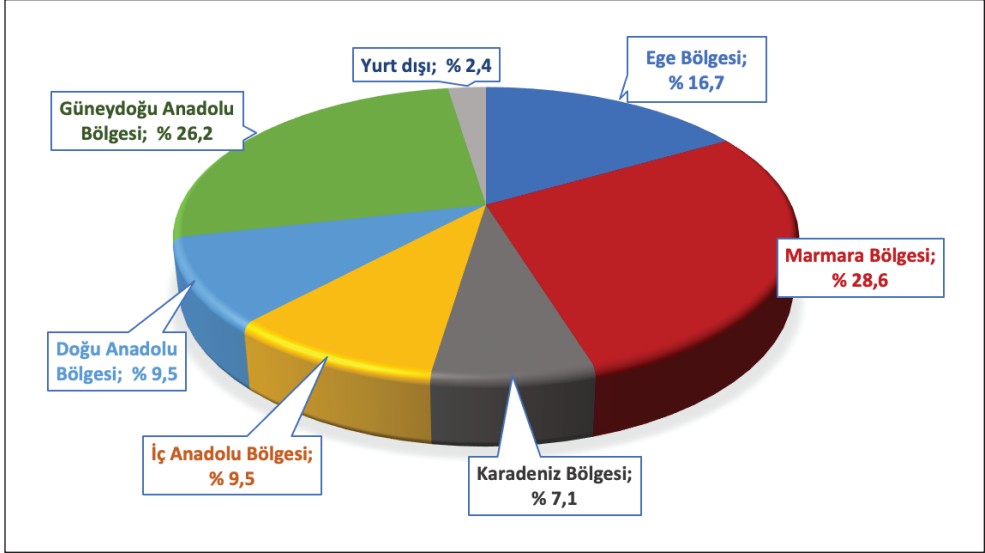
1.2. Doğum Yeri

Başvuru yakınlarının doğum yerlerinin dağılımı incelendiğinde; 2023 yılında ilk sırada yer alan bölge 12 başvuru ile (%28,6) Marmara Bölgesi olmuştur. Marmara Bölgesi'nin ardından 11 başvuru (%26,2) ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumlular gelmektedir. Başvuruların doğum bölgelerinde daha sonra, 7 başvuru ile Ege, 4'er başvuru ile Doğu Anadolu ve İç Anadolu Bölgesi, 3 başvuru ile Karadeniz ve 1 başvuru ile Türkiye dışı doğumlular gelmektedir (Grafik 20). İşkence görenin yakınlarının doğdukları iller incelendiğinde ilk sıralarda, İstanbul, İzmir, Diyarbakır ve Şırnak illeri yer almaktadır.

2023 yılında işkence görenin yakınlarının %52,4'ünün (22 başvuru) anadili Kürtçedir. Anadili Türkçe olanlar ise %45,2'dir (19 başvuru). Başvuruların anadillerine göre önceki yıllarla bir farklılık görülmemekle birlikte işkenceye maruz kalanlarda anadili Kürtçe olan başvuruların daha yüksek oranda olduğu dikkat çekmektedir.

Başvuruların öğrenim durumları değerlendirildiğinde; 24 başvurunun öğrenimlerini sürdürdüğü (8 ilkokul, 6 ortaokul, 6 lise, 4 üniversite), 2 başvurunun öğrenimini tamamlamadığı (1 ortaokul, 1 üniversite), 5 başvurunun farklı derecelerde öğrenimlerini tamamladığı (1 ilkokul, 1 lise, 3 üniversite), 6 başvurunun öğrenim çağında olmadığı, 4 başvurunun ise herhangi bir öğrenim kurumuna gitmediği kaydedilmiştir.

İşkence görenin yakını olan başvuruların 26'sının herhangi bir işte çalışmadığı, 1'inin tam zamanlı, 1'inin kısmi zamanlı, 1 başvurunun kayıt dışı çalıştırıldığı, 2 başvurunun ev çalışkanı olduğu öğrenilmiştir.

Grafik 20: İşkence görenin yakınlarının doğum yerlerine göre dağılımı

2. Tıbbi Değerlendirme Süreci

İşkence görenin yakını olan 84 başvuruda tıbbi değerlendirmeler ağırlıklı olarak ruhsal ekibin koordinasyonu ile yürütülmekte, başvuru hekimleri ve ruh sağlığı uzmanları tarafından yapılan tıbbi değerlendirmelerde ulaşılan bilgiler ve bulgular değerlendirilerek tedavi ve rehabilitasyon süreçleri planlanmaktadır. Başvurular özel bir yakından veya tıbbi bir gereksinimden söz etmedikçe işkence görenin yakını kapsamında yapılan başvurularda, sistematik bir tıbbi değerlendirme yapılmamakta, ayrıntılı ruhsal görüşme yapılmaktadır. Başvuruların fiziksel yakınmalarını söz ettiği durumlarda fiziksel değerlendirmeler de yapılmaktadır. Kayıtlar incelendiğinde 9 başvuruda diğer sistemlere ait fiziksel yakınmaların da kaydedilmiş olduğu görülmüştür. Kaydedilen yakınmaların ağırlıklı olarak genel ve sindirim sistemiyle ilgili yakınmalar olduğu anlaşılmaktadır.

2.1. Ruhsal Yakınmalar

TİHV tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinde 2023 yılında işkence görenin yakını olarak değerlendirilen 42 başvuruda ruhsal yakınmaları kaydedilen başvuru sayısı 24 olmuştur. Başvurularla ilgili ilk değerlendirmelerinin 13 başvuruda (%31) ruh sağlığı, 9 başvuruda (%21,4) çocuk ruh sağlığı uzmanları, 20 başvuruda (%47,6) ise psikologlar, sosyal hizmet uzmanları ve başvuru hekimleri tarafından yapıldığı belirlenmiştir.

Ruh sağlığı uzmanları ve başvuru hekimleri tarafından saptanan ruhsal yakınmalar Tablo 35’de gösterilmiştir.

Tablo 35: İşkence görenin yakınlarının ruhsal yakınmalarının dağılımı

En Çok Görülen Ruhsal Yakınmalar	Sayı (n=42)	%*
Uyku bozuklukları	12	28,6
Sinirlilik	11	26,2
Korku	11	26,2
Ağlama isteği	8	19,0
Gerginlik	8	19,0
Kaygı	8	19,0
Öfke patlamaları	8	19,0
Sıkıntı	7	16,7
Konsantrasyon bozukluğu	6	14,3
İnsanlardan uzaklaşma	6	14,3
Kabus görme	5	11,9
Diğer Ruhsal Yakınma	5	11,9
Yabancılaşma duygusu	4	9,5
Polisten rahatsız olma	4	9,5
Aşırı uyanıklık	4	9,5
Geleceğin kısıtlanması duygusu	4	9,5
Uyum güçlüğü	4	9,5

* Sütun yüzdesi

Başvuruların en sık belirttiği ruhsal yakınmalar; “uyku bozuklukları, sinirlilik, korku, ağlama isteği, gerginlik, kaygı, öfke patlamaları, sıkıntı, konsantrasyon bozukluğu”-dur. Türkiye’de işkenceye maruz kaldığı için başvuranların ruhsal yakınmalarının benzer olduğu ve her iki grupta da en yüksek bildirilen yakınmaların uyku bozuklukları, sinirlilik, korku olduğu belirlenmiştir.

2.2. Ruhsal Belirti, Bulgu ve Tanılar

İşkence görenin yakını kapsamında ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilen 24 başvuruda (11 erişkin ile 13 çocuk başvuru) en az bir ruhsal bulgu/belirti kaydedilmiştir. Çocuk ve erişkin başvurulara ait bulgular ayrı ayrı incelenmiş ve saptanan bulgu ve belirtiler Tablo 36 ve Tablo 37’de gösterilmiştir.

Tablo 36: İşkence görenin yakını olan erişkinlerde saptanan ruhsal belirti ve bulguların dağılımı

Ruhsal Belirti ve Bulgular	Sayı (n=11)	%*
Anksiyete (Sıkıntı)	8	77,8
Bir aile yakınının ya da yakın bir arkadaşının başına travmatize edici olaylar geldiğini öğrenme	6	55,6
Anhedoni, ilgisizlik	6	55,6
Depresif duygudurum	6	55,6
Kas gerginliği	5	55,6
İştah/kilo değişikliği (artma ya da azalma)	5	33,3
Doğrudan travmatize edici olaylar yasama	4	44,4
TSS Öfke patlamaları	4	44,4
Odaklanma güçlükleri	4	33,3
Odaklanmakta güçlük çekme ya da zihnin boşalması	4	33,3
Kolay sinirlenme	4	33,3
Değersizlik düşünceleri ve düşük benlik saygısı	4	44,4
Umutsuzluk, çaresizlik	4	33,3
Yorgunluk, halsizlik, enerji azlığı	4	44,4
Uykuda artma ya da azalma	4	33,3
Başkalarının başına gelen olayları doğrudan doğruya görme	3	33,3
Süreklilik gösteren olumsuz duygusal durum	3	33,3
Ajitasyon (Huzursuzluk, yerinde duramama)	3	33,3
Uykuya dalma ya da sürdürme güçlüğü	3	33,3
Fiziksel (somatik) anksiyete belirtileri (çarpıntı, daralma, terleme vb.)	3	33,3
Karar verme güçlüğü	3	33,3
Suçluluk değersizlik duyguları	3	33,3
Psikomotor etkinlikte azalma	3	33,3
Konsantrasyon bozukluğu odaklanamama	3	33,3

* Sütun yüzdesi

Psikiyatri uzmanlarınca değerlendirilen 11 başvuruda toplam 136 ruhsal belirti ve bulgu saptanmıştır. Saptanan bulgu ve belirtiler sınıflandığında; başvuruların 10'unda travma sonrası stres, depresyon ve anksiyete kümesine ait bulguların görüldüğü belirlenmiştir.

Tablo 37: İşkence görenin yakını olan çocuklarda saptanan ruhsal belirti ve bulguların dağılımı

Ruhsal Belirti ve Bulgular	Sayı (n=17)	%*
Bir aile yakınının ya da arkadaşının başına örseleyici olaylar geldiğini öğrenme	7	53,8
Örseleyici olayların sevimsiz ayrıntılarıyla karşı karşıya kalma	7	53,8
Ağlamaklı görünme	7	53,8
Kolay kızma	6	46,2
Bu kişileri yitireceği korkusu	5	38,5
Ayrılma korkusundan ötürü evden uzaklaşmayı istememe	5	38,5
Sözel veya davranışsal olarak orantısız yineleyici ağır öfke patlamaları	5	38,5
Yardım almadan uykuyu başlatmada ve sürdürmede güçlük	5	38,5
İlgi yitirme	4	30,8
Yeme isteğinde azalma ya da aşırı yeme	4	30,8
Başkasının başına gelen olaylara tanıklık	3	23,1
Travmatik sürecin dışı vurulduğu yineleyici oyunlar, düşler	3	23,1
Benlik saygısında azalma	3	23,1
Umutsuzluk duyguları	3	23,1
Sözcük dağarcığının azlığı cümle yapısının sınırlılığı	3	23,1

* Sütun yüzdesi

Ruh sağlığı uzmanlarınca değerlendirilen 13 çocuk başvuruda kaydedilen bulgu ve belirti sayısı 97 olmuştur. Çocuk yaş grubu başvurularında da travma sonrası stres, depresyon ve anksiyete kümelerine ait bulguların yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Başvurulara DSM-V tanı sistemine göre konulan ruhsal tanılar incelendiğinde erişkin başvurulardan 11'inin ruhsal bir tanı almış olduğu görülmüştür. Tanılar arasında anksiyete, depresyon ve travma sonrası stres kümelerine ait bozuklukların öne çıktığı görülmektedir. Başvuruların 2'si birden fazla ruhsal tanı alırken, 9 başvuruda tek bir ruhsal tanı kaydı bulunmaktadır. Erişkin başvuru yakınlarının almış olduğu tanılarının sıklık dağılımları Tablo 38'de gösterilmiştir.

Tablo 38: İşkence görenin yakını olan erişkin grubunun almış olduğu ruhsal tanılarının dağılımı

Ruhsal Tanı	Sayı (n=11)	%
Yaygın Anksiyete Bozukluğu	4	36,4
Majör Depresif Bozukluk, Tek Epizod	4	36,4
TSSB	2	18,2
Akut Stres Bozukluk	1	9,1
Obsesif Kompulsif Bozukluk	1	9,1
Persistan Depresif Bozukluk	1	9,1
Diğer	1	9,1

Tanıların yaşanan travma süreciyle ilişkisi irdelendiğinde; ruh sağlığı uzmanları tarafından konulan 14 tanıdan 13'ünün tanık olunan süreçle ilişkili olduğu, bir tanıda ise bu ilişkinin kurulamadığı anlaşılmaktadır.

Çocuk başvuruların 9'unda; *“travma ve tetikleyici etkenle ilişkili bozukluk (5 çocuk)”*, *“depresyon bozukluğu (4 çocuk)”*, *“kaygı bozukluğu (2 çocuk)”* ve *“diğer bozukluklar (1 çocuk)”* tanıları konmuştur. Çocuk başvurularının 8'inde konulan ruhsal tanılarının tanık olunan süreçle ilişkili olduğu, 1 çocuk başvuruda ise belirlenemediği anlaşılmaktadır.

3. Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci

Başvuruların tedavi süreçleri değerlendirildiğinde; 1 başvuruda süreçle ilgili rahatsızlıkların tedavisinin tamamlandığı, 3 başvuruda süreçle ilgili yakınmalarla ilgili ruhsal bir tanı saptanmadığı, 16 başvuruda tedavi sürecinin devam ettiği, 4 başvuruda ise tedavi sürecinin kesildiği saptanmıştır.

Önerilen ve uygulanan ruhsal tedavilerin 14 başvuruda psikoterapi, 13 başvuruda psikofarmakoterapi, 12 başvuruda ise sosyal destek olduğu anlaşılmaktadır. Başvurulara ağırlıklı olarak psikoanalitik yaklaşımla destek verilmiştir.

Klinik iyileşme ölçeği ile terapi süreci değerlendirilen 9 başvurudan 5'inin *“oldukça”*; 3'ünün *“minimal”* iyileştiği, 1 başvuruda ise *“değişim gözlenmediği”* kaydedilmiştir. İyileşme ölçeğindeki sonuçlar terapi sürecinin hastalığın şiddetini azaltmada ve tedavisinde etkili olduğunu göstermektedir.

ÇOCUK BAŞVURULAR

İşkencenin mutlak yasak olmasına karşın çocuklar dahi işkence ve diğer ağır insan hakları ihlallerine, çocuğa yönelik işkence uygulamalarına maruz kalmaktadır. TİHV’de işkencenin çocuklarda yarattığı fiziksel/ruhsal sağlık sorunlarını ve yol açtığı tahribatı belirlemek; koruma/rehabilitasyon programları açısından ileriye dönük öneriler geliştirmek amacıyla çocuklarla ilgili çalışmalar ayrı bir başlık altında değerlendirilmektedir.

1. Çocuklarla Yürütülen Çalışmalarda İlkeler

İşkencenin yarattığı etkiler, sadece işkence göreni değil, işkence görenin yakınına da derinden etkiler ve kuşaklar boyunca aktarılan olumsuz bir deneyime dönüşür. Bu sebeple TİHV; travmanın yarattığı etkilerin sonraki kuşaklara olan aktarımını da görünür kılmayı ve çocukların yaşam deneyimlerini olumsuz etkileyen işkencenin önlenmesine yönelik çalışmaları sürdürmektedir.

Çocuklar işkenceye maruz kalmanın yanı sıra yakınlarının maruz kaldıkları işkence ve diğer ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle de fiziksel, ruhsal ve sosyal bütünlüklerini etkileyen sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. İşkence görenin yakını olan çocuklar ruhsal ve fiziksel gelişimlerini sürdürdükleri ve aynı zamanda savunmaları yeterince yerleşik/koruyucu olmadığından; işkence ve diğer ağır insan hakları ihlallerine maruz kaldıklarında, işkenceye tanıklık ettikleri ya da işkence görenin yakını olarak travmatik yaşantı içinde büyüdükleri durumlarda ruhsal olarak daha ağır yaralar alabilmektedirler. Ayrıca yetişkinlere göre görece “pasif” halleri onları travmatik etkilere de daha ‘yaralanabilir’ kılmaktadır. Bu yaralanmalar çocukların gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmekte ve yaşam boyu kalıcı etkileri olabilmektedir. Çocuklar hem doğrudan işkence görmüş yakınlarının yaşadığı şiddete dolaylı ve pasif biçimde maruz kalmakta hem de aileye çöken acılı, gergin ve depresif duygusal havayı solumaktadır. Beraberinde kendileri için önemli olan yakınlarının somut kaybı (ölüm, mahkûm olma, çeşitli nedenlerle uzaklaşma vb.) ya da yakınlarının duygusal çöküntüleri nedeniyle de çok boyutlu olarak etkilenmektedirler.

TİHV bu amaçla sadece doğrudan işkence yaşayan değil, işkence görenin yakını olan çocuklara da ulaşmayı, yaşanan ihlalleri görünür kılmayı, tedavi ve rehabilitasyonlarına yönelik özel programlar geliştirmeyi hedeflemektedir.

2. 2023 Yılında TİHV’e Başvuran Çocuklar

Çocuğun psikoterapi ihtiyacı belirgin olsa bile, bazı durumlarda bu talebi olgunlaştırmak, çocuğun tedavisine zemin oluşturmak için kısa ya da uzun süreli ebeveyn danışmanlığı yapılabilmektedir. Anneye, babaya gerekli zamanı ayırmak, hem travmatik deneyimin çocuklar üzerindeki etkisini konuşabilmeyi, hem de çocuklarıyla olumsuz/zorlayıcı deneyimler içindeyken bile onların duygularını nasıl kapsayabilecekleri üzerine birlikte düşünme imkanı sunmaktır. Bu çerçevede 2023 yılında

Türkiye İnsan Hakları Vakfı İstanbul Temsilciliği'nde toplam 6 aile ile 16 seans aile görüşmesi yapılmıştır.

2023 yılında Türkiye İnsan Hakları Vakfı Merkezleri'ne 39 çocuk başvurmuştur (14 kadın, 24 erkek, 1 diğer).

Yaşlar değerlendirildiğinde yaş ortalamasının kız çocuklarında $12,3 \pm 4,983$, erkek çocuklarında $12,4 \pm 4,106$, tüm çocuklarda ise $12,5 \pm 4,418$ olduğu görülmüştür. Çocuklarda en düşük yaşın 4 olduğu dağılımları yönünden istatistiksel bir farklılık bulunmadığı saptanmıştır ($p>0.05$).

Çocukların tedavi merkezlerine göre başvuru sayısı İstanbul'da 13, İzmir'de 9, Van'da 9, Diyarbakır'da 6, Ankara'da ise 2 olmuştur. 2022 yılından farklı olarak çocuk başvuruların İstanbul, İzmir ve Ankara ağırlıklı olduğu anlaşılmaktadır.

TİHV'e başvuru sürecinde; çocuklardan 18'inin TİHV'e daha önceden başvuran kişilerin, 8'inde TİHV çalışanlarının, 1'inde TİHV gönüllülerinin, 3'ünün İHD, 2'sinin avukatların, 1'inin demokratik kitle örgütleri/partilerin önerisi/bilgilendirmesinin etkili olduğu, 2 çocuğun daha önce TİHV'e başvurusunun bulunduğu, 3 çocuğun ise doğrudan TİHV'e ulaştığı kaydedilmiştir. TİHV'le daha önce kurulan ilişki ve TİHV çalışanlarının çocuk başvuruların bilgilendirme ve yönlendirme sürecinde etkili olduğu, 2023 yılı başvurularında diğer bilgilendirme ve yönlendirme kanallarının etkisinin ise az olduğunu göstermektedir.

Başvuruların 13'ü Türkiye'de işkenceye maruz kaldığı (3 kadın, 9 erkek, 1 diğer), 26'sı (11 kadın, 15 erkek) işkence görenin yakını olduğu için başvurmuştur. Başvuru nedenlerine göre cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$).

Türkiye'de işkenceye maruz kaldığını belirten 11 çocukta son işkence tarihinin 2023 yılında, 2 çocukta ise 2022 ve 2019 yıllarında gerçekleştiği kaydedilmiştir.

Çocukların 26'sının (%66,6) anadili Kürtçe, 12'sinin (%30,8) Türkçe, diğer iki çocuğun ana dilleri ise Arapça ve Türkmencedir. Çocuk başvuruların 14'ü Marmara, 9'u Doğu Anadolu, 6'sı Güney Doğu Anadolu, 5'i Ege, 2'si İç Anadolu, 1'i Karadeniz Bölgesi 2'si ise Türkiye dışı doğumludur.

Başvuru amacının 22 çocukta tedavi, 15 çocukta tedavi ve belgeleme, 2 çocuk başvuruda ise yalnızca belgeleme olduğu öğrenilmiştir.

2.1. İşkence Gören Çocuklar

Türkiye'de işkence gördüğünü belirten 13 çocuk başvuruda yaş ortalaması $15,6 \pm 3,228$, en küçük yaş ise 7'dir. Yaş ortalamasının kız çocuklarında daha yüksek olduğu gözlenmiştir (kız çocuklarında $17,3$; erkek çocuklarında $14,8$).

Çocuklarda işkence nedeni; 8 çocukta "siyasi", 3 çocukta "yakınları", 2 çocukta "iltica" 1 çocukta "cinsel yönelimi" nedeni olarak kaydedilmiştir. Son işkenceye maruz kalınan yıl 11 çocukta 2023 yılı, 2 çocukta ise 2019 ve 2023 yılıdır.

Türkiye’de işkenceye maruz kaldığı belirtilen 13 çocuğun 10’unun anadili Kürtçe’dir. Kürt kimliğine sahip olmanın, çocuklarda da işkenceye maruz kalma yönünden büyük bir risk yaratmaya devam ettiği, “öteki” ve hedef olmaktan muaf tutulmadıklarını düşündürmektedir. Daha önceki tedavi merkezleri raporlarında dikkat çekilen bu durum 2023 yılında da değişmemiştir.

Çocukların 6’sı resmi gözaltı, 6’sı kayıt dışı gözaltı, 1’i ise mülteci toplama merkezinde gözaltı işlemi yapıldığını; alıkonulma yerlerini ise 7 çocuk ev, 3 çocuk sokak/açık alan, 3 çocuk diğer olarak belirtmiştir.

Çocukların 8’i gözaltı/işkence zamanının gece yarısı (24.00-08.00), 1’i ise akşam saatleri olduğunu aktarmıştır. Keyfilik ve hukuk dışılığın hâkim olduğu ev baskınları ile gözaltıların gece yarılarında, akşam saatlerinde gerçekleştirilmesi, işkencenin korkutma ve cezalandırma amacının öne çıktığını düşündürmekte ve işkencenin belirginleşen yüzüne işaret etmektedir. Ne yazık ki çocuklar da bu uygulamaların hedef alınan öznelerine dönüşmektedir.

Çocukların 6’sı “ev”, 5’i “emniyet müdürlüğü”, 1’i “polis karakolu”, 1’i “jandarma komutanlığı”, 1’i “geri gönderme merkezi”nde, 5 çocuk “sokak/açık alan”, 3 çocuk ise “araç içi”nde işkenceye maruz kaldığını belirtmiştir. Çocukların işkenceye maruz kaldığı iller ise Van (7), Hakkari (1), Şırnak (1), İstanbul (2) ve İzmir (2)’dir.

13 çocuğun maruz kaldıkları son işkence uygulamaları değerlendirildiğinde:

- 10’u hakarete, 3’ü öldürme tehdidine, 6’sı kendisine, 4’ü yakınlarına yönelik tehdide,
- 8’i işkenceye tanıklık, ajanlık dayatması, anlamsız istemlere uyma gibi zorlayıcı davranışlara,
- 8’si kaba dayak, sıkı kelepçe gibi fiziksel müdahalelere, 2’si ters kelepçeye,
- 7’si sözlü, fiziksel cinsel taciz, çıplak arama/soyma gibi cinsel işkencelere,
- 2’si göz yaşartıcı gaza,
- 7’si de sağlığa erişim, temel ihtiyaçlar yeme-içme kısıtlamaları, uyutmama gibi engellemelere maruz kaldıklarını belirtmiştir.

Resmi gözaltı işlemi yapılan 6 çocuğun usuli güvenceler yönünden durumları değerlendirildiğinde:

- Gözaltı sürecinde 5 çocuğun bir avukatla görüştüğü,
- Gözaltı sonrası 3 çocuğun savcılığa çıkarılmadan, 2 çocuğun savcılık/mahkeme sonrası serbest bırakıldığı, 1 çocuğun tutuklandığı,
- 2 çocuk hakkında açılan davaların sürdüğü, 4 çocuğun haklarında dava açılıp açılmadığını bilmediği,
- Çocukların tümünde sağlık muayenesinin hastanede yapıldığı, muayeneler sırasında kolluğun çıkarılmadığı, hekimlerin yakınmaları kısmen dinlemesine karşın

olayla ve tıbbi özgeçmişle ilgili ayrıntılı öykü almadığı ve tüm sistem muayenele-
rinin yapılmadığı,

- İşkence sonrası hiçbir çocuğun suç duyurusunda bulunmadığı öğrenilmiştir.

Hukuksal süreçler ilgili bilgiler, çocukların gözaltı süreçlerinde “çocuğun yüksek ya-
rarı” ilkesine uygun hareket edilmediğine, keyfi ve hukuk dışı uygulamalara maruz
kaldıklarına, usuli güvencelerin ihlal edildiğine ve özgürlüğünden kısıtlama kararına
da başvurulduğuna işaret etmektedir.

3. Çocuklarda Tıbbi Değerlendirme ve Tedavi Süreci

Çocuklarda yapılan fiziksel ve ruhsal değerlendirmeler sonucunda:

- İşkence ve ağır insan hakları ihlallerine maruz kaldığı için başvuran 13 çocuğun:
- 9'unun fiziksel tedavilerinin tamamlandığı, 1'inin tedavisi devam ettiği, 3 çocukta fiziksel tedavi bilgisinin olmadığı,
- Yıl içinde ruhsal tedavisi tamamlanan çocuk olmadığı, 2'sinin tedavisi devam ettiği, 2'inin tedavi süreci kesildiği, 9 çocukta ruhsal tedavi bilgisinin olmadığı,
- İşkence görenin yakını olan 37 çocukta:
- 2 çocuğun fiziksel tedavinin devam ettiği;
- Ruhsal tedavilerin 3 çocukta yıl içinde tamamlandığı, 7'sinde tedavinin devam ettiği, 4'ünde tedavi süreci kesildiği belirlenmiştir.
- Ruhsal değerlendirmeler sonrasında 1 çocukta DSM-V erişkin tanı kriterlerine göre “akut stres bozukluğu” ve majör depresif bozukluk”; 6 çocukta ise çocuk ruh sağlığı tanı kriterlerine göre 11 ruhsal tanı konmuştur: “*travma ve tetikleyici etkenle ilişkili bozukluk (5)*”, “*kaygı bozukluğu (2)*”, “*depresyon bozukluğu (4)*”. Çocuklardan beşinde tanılarla maruz kalınan travmatik süreçler arasında neden-sonuç ilişkisi bulunurken, bir çocukta tanı ile maruz kalınan travmatik süreç arasındaki ilişki belirlenmemiştir. İşkence süreçlerine tanık olan çocuklarda görülen ruhsal bulgular ve tanılar işkenceye maruz kalan çocuklarla benzer bulunmuştur. Ruhsal travmalara tanık olunması durumunda da gözlenen ruhsal bulgular ve rahatsızlıklar uzun yıllar sürmekte, yıllar sonra ortaya çıkabilmekte ve gelecekteki yaşantıyı etkileyecek kalıcı izler bırakabilmektedir.
- Çocuklarla görüşmelerin uzaktan erişim yoluyla yapılması ve sürdürülmesinde zorluklar bulunmaktadır. Çocuklarda çevrimiçi görüşmelerin her yaş grubu için uygun olmaması, ruhsal terapi süreçlerine uyum ve sürdürmede başvurunun yakınlarının da aktif desteğini gerektirmesi gibi nedenlerle bir kat daha güçleşmektedir. Bununla birlikte terapi sürecine devam eden çocukların oranı anlamlıdır. Çocuk alanında uzmanlaşmış insan gücünün sağladığı katkılar değerlendirildiğinde çocuk ruh sağlığı alanını destekleyecek çalışmalar yapılmasının değerli olduğu düşünülmüştür.
- Fiziksel muayeneler sonrası 6 çocukta kas-iskelet, cilt, göz sistemleriyle ilgili 27 fiziksel tanı konulmuştur. Çocuklarda saptanan tanılardan 24'ünün “tek etiyolojik

etken”, “ortaya çıkartıcı/ağırlaştırıcı etken” veya “etkenlerden biri” olarak maruz kalınan travmatik süreçlerle nedensellik bağı bulunduğu belirlenmiştir.

TİHV’e 2023 yılında başvuran 28 çocuğa tedavi ve rehabilitasyon kapsamında 8’ine psikoterapi, 6’sına psikofarmakoterapi, 10 çocuğa sosyal destek sağlanırken 6 çocukta ise günlük yaşam önerilerinde bulunulmuştur.

- Onarım süreçlerinde travmanın erken dönem etkilerinin yanı sıra uzun dönemli etkileriyle de baş edebilmek için erişkin başvurularında olduğu gibi çocuklarda da bütünlüklü bir değerlendirme ve yaklaşımla hareket edilmektedir. Fiziksel, ruhsal ve sosyal iyilik hâli bütünlüklü olarak ele alınmadığı durumlarda yaşanan travmatik süreçlere yönelik müdahaleler ve destekler eksik kalabilmektedir. Travmanın nesiller boyu aktarılmasının önüne geçmek için TİHV’in işkence gören ve işkence görenin yakını olan çocuklara yönelik tedavi ve rehabilitasyon süreçlerinde de bütünlüklü yaklaşımını koruyarak yaygınlaştırmasının ne denli önemli olduğu açıktır.

İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELELERİN CİNSEL YÖNELİM ve CİNSİYET KİMLİKLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

İşkence ve cinsiyet, cinsel yönelimler ve cinsiyet kimlikleri (CY/CK) arasındaki ilişki çok tartışılan ama hâlâ kavramsallaştırması olgunlaşmamış başlıklar. Cinsel işkence, cinsiyet temelli işkence ve cinsiyete dayalı işkence her biri farklılıklar içeren ayrı kavramlardır.

İşkencenin cinsiyet analizi, tecavüz ve cinsel bütünlüğe saldırılardan cinsiyetle yakından ilişkili olan her türlü eziyete kadar daha geniş bir kavram yelpazesini kapsamalı; LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılık, genital mutilasyon ve üreme özgürlüğü çerçevesindeki kürtaj, zorunlu kısırlaştırma gibi geniş kapsamlı konuların kısıtlanması gibi hususları da içermelidir.

İşkencenin cinsiyet analizini yapabilmek ve bu konudaki tartışmalara katkı sunmak amacıyla 2020 yılından itibaren TİHV'e yapılan başvurularda, işkence ve diğer kötü muameleler CY/CK yönünden ayrıca sınıflandırılıp değerlendirilmektedir.

Siyasi iktidar eliyle gerçekleştirilen işkence ve kötü muamele fiillerinde başvurulara tıbbi destek veren TİHV'in bunca yıllık deneyimi ile kadın ve LGBTİ+'ların gerçekleştirdiği barışçıl protesto ve eylemlerin yapıldığı açık alanların işkence ve kötü muamele, kayıt dışı gözaltı mekânına dönüştürüldüğü gerçeğinin altını çizebiliriz.

Siyasi baskının çok fazla olduğu Türkiye'de her yeni gün özgürlüklere karşı yeni bir ihlal haberiyle başlamakta, yapılan protestolarda işkence ve kötü muameleyle sonuçlanmaktadır. Başvurular gazete haberlerinde yer alanların çok azını oluşturmaktadır. Geleneksel yapının baskısı, özellikle LGBTİ+ başvurularının oldukça az olmasına ya da başvuruların CY/CK bildirmemesine neden olmaktadır. Özellikle genç kadınlar açısından da aileye haber gitmemesi endişesi başvuruların daha az olmasına neden olan etmenlerden biridir.

2023 yılı bir önceki yılı aratmayacak şekilde kadınlar ve LGBTİ+'lara özel baskının daha da arttığı bir yıldır. Depremle birlikte kadın ve LGBTİ+ olmanın yanında yoksulluk, etnik kimlik gibi kesişimsellikler kaynaklara erişimdeki eşitsizleri daha görünür kıldı.

Türkiye, Dünya Ekonomik Forumu'nun 2023 Küresel Cinsiyet Açığı Raporu'na göre 146 ülke arasında 2022 yılından beş sıra daha gerileyerek 129. sırada yer aldı.²⁶

TİHV Dokümantasyon Birimi verilerine göre kadın ve LGBTİ+ hakları için yapılmak istenen 18 barışçıl toplantı ve gösteriye müdahale edildi. 3'ü çocuk en az 289 kişi gözaltına alındı, en az 3 kişi yaralandı. Onur Ayı kapsamında en az 9 eylem ve etkinliğe fiziksel şiddet kullanılarak müdahale edildi, 4'ü çocuk en az 205 kişi gözaltına alındı. En az 2 kişi yaralandı.

²⁶ TVT TMM UPDATE • Trans day of Remembrance 2023, https://transrespect.org/wp-content/uploads/2023/11/TvT_TMM_TDoR2023_Namelist.pdf

İHD'nin 2023 Yılı Ege Bölgesi Kadına Yönelik Hak İhlalleri Raporu'nda²⁷ 515 kadının birçok hak ihaline maruz kaldığı açıklandı. Raporunda toplanma özgürlüğü haklarını kullanırken, gözaltı ve polis şiddeti özellikle vurgulanmıştır. Özgürlük için Hukukçular Derneği 2023 yılında hapisanelerdeki kadın mahpusların maruz kaldığı çok sayıda çıplak arama, fiziksel müdahale, iletişimin engellenmesi, olumsuz hijyen koşulları, sağlık hakkı gibi ihalleri de içeren pek çok ihlal bildirmiştir.

LGBTİ+'lara yönelik baskı ve şiddet, özellikle İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme sürecinde artmış ve siyasal iktidarın söylemleriyle LGBTİ+'lar kolektif bir nefretin hedefi hâline getirilmiştir. 2023 yılı genel seçimlerinde sağ-muhafazakar ittifakta yer alan siyasetçiler, seçim kampanyalarında sıklıkla LGBTİ+'lara yönelik ayrımcı ve nefret içeren söylemlere başvurmuşlardır.

İHD LGBTİ+ Hakları ve Hak İhlalleri 2024 Raporu'na göre deprem sonrasında mülteciler ve LGBTİ+'lar yardımlaşma ağlarının dışında tutulmuştur; depremin yarattığı psikolojik, fiziksel ve sosyolojik yıkımın yanı sıra kendilerine yönelen ayrımcılıkla da mücadele etmek zorunda kalmış, deprem yardımlarından eşit şekilde faydalanamamışlardır. Aynı raporda, Yeni Şafak gazetesinin haber sitesinde "LGBT" etiketiyle yapılan aramada 1243 sonuç çıktığı, bunların büyük çoğunun Şubat 2021-Aralık 2023 tarihleri arasında yapılan haberler olduğu ve özellikle 2023 yılında haber sayısının sistematik olarak arttığı belirtilmiştir. Türkiye'de; 2023 yılında üç nefret cinayeti raporlanmıştır. Yine 2023 yılında kayıtlı kayıtsız olmasına bakılmaksızın LGBTİ+ Onur Yürüyüşü nedeniyle gözaltına alınan farklı ülke vatandaşları ve mültecilerin tamamı hakkında sınır dışı edilmek üzere işlem yapılmıştır.²⁸

Onur Ayı kapsamında düzenlenen tüm açık hava ve kapalı mekân etkinlikleri valilikler ve kaymakamlıklar tarafından yasaklanmış, LGBTİ+ karşıtı grupların hedef gösterilmesi nedeniyle bazı etkinlikler ertelenmiş veya polis ile özel güvenlik birimlerinin fiziksel müdahalesi ile engellenmiştir. Bu yasaklar, film gösterimlerinden yürüyüşlere ve basın açıklamalarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsayarak, LGBTİ+'ların hak ihalleriyle karşılaşmasına neden olmuştur.

TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri'ne LGBTİ+ başvurular bir önceki seneye göre artmakla birlikte hâlâ beklenenin çok altında seyretmektedir. Verilen hizmetin yaygın olarak bilinmemesinin yanında, başvurunun işe yaramayacağı düşüncesi, tutuklamaların görece daha az görülmesi, gizliliğin sağlanamayacağı endişesi başvurma davranışını etkilemektedir. Başvuruların güvenini arttırmak, rahat başvuru olanakları yaratmak için TİHV birçok önlemi yaşama geçirmeye başlamıştır.

Bu amaçla 2021'in ikinci altı ayında ve 2022 yılında kadın ve LGBTİ+ örgütleriyle iş birliklerini arttırmış hem iletişim hem eğitim hem de araştırmalarda birlikte çalışma ilkeleri Vakıf içinde tartışılarak geliştirilmiş, tutum yönergeleri hazırlanmış ve kamuya paylaşılmıştır.

27 İHD LGBTİ+ Hakları ve Hak İhlalleri Raporu 2024 Raporu https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2024/02/IHD_LGBTI-Hak-1%CC%87hlalaleri-Raporu.pdf

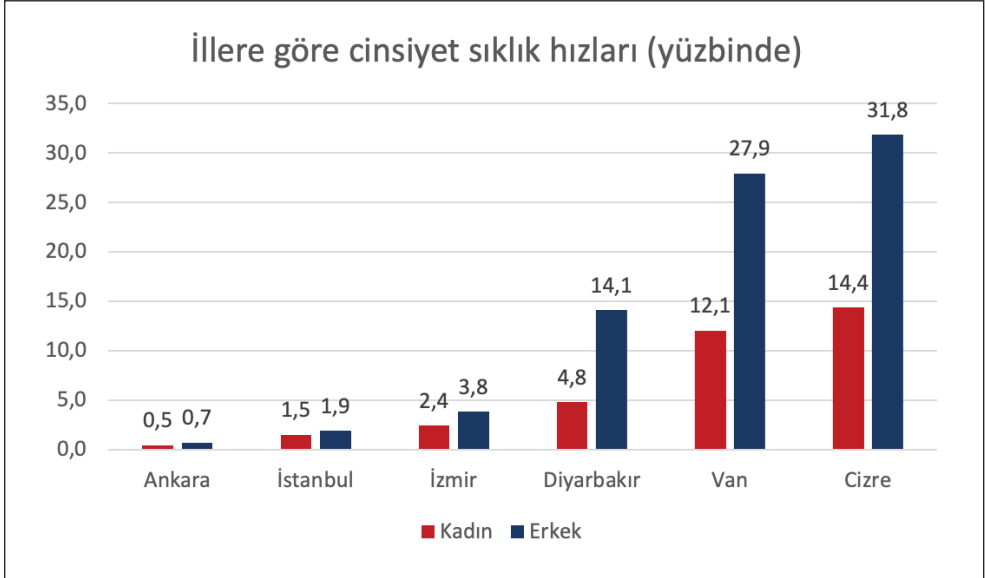
28 İHD LGBTİ+ Hakları ve Hak İhlalleri Raporu 2024 Raporu https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2024/02/IHD_LGBTI-Hak-1%CC%87hlalaleri-Raporu.pdf

Eğitimler ve atölyelerde, programların geliştirilmesinde ve katılımcıların belirlenmesinde kadın ve LGBTİ+’lara öncelik verilmekte birçoğunda kadın ve LGBTİ+ oranı %60 ve üzerinde olmaktadır. Her sene hazırladığımız Tedavi Raporlarımızın CY/CK’lerine göre analizi de bu çabamızın bir parçasıdır.

1. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliklerine Göre 2023 Başvuruları

TİHV Temsilcilikleri’ne 2023 yılında 240 (%32,8) kadın, 63 (%8,6) LGBTİ+ ve 428 (%58,5) erkek başvurmuştur. Kadınların en sık Haziran (%14,2), Ekim (%11,3) ve Eylül (%10,4) aylarında; erkeklerin Temmuz (%14,3), Mart (%10,7) ve Ekim (%10,0) aylarında; LGBTİ+’ların Haziran (%66,7), Temmuz (%20,6) ve Ağustos (%3,2) aylarında başvurduğu görülmüştür.

TİHV Temsilcilikleri’ne genellikle o ilde yaşayanlar ile kısmen çevre illerde yaşayanlar başvurmaktadır. Grafik 21’de başvuruların her bir merkezin bulunduğu ilin kadın ve erkek nüfuslarına bölünmesiyle elde edilmiş sıklık hızları mevcuttur. LGBTİ+ başvuruların toplam nüfus içindeki yerleri bilinmediğinden dâhil edilmemiştir. Hem kadın hem de erkeklerin başvuruları sıklık hızlarına göre değerlendirildiğinde; işkence ve kötü muamele hâlâ Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı illerde daha sık görülmektedir. Ankara, İstanbul ve İzmir’de kadın ve erkeklerin başvuru sıklıkları benzerken, Diyarbakır, Van ve Cizre’de erkekler anlamlı olarak daha sık başvuruda bulunmuşlardır ($p<0,001$). Bununla birlikte kadınların en sık başvuru yaptıkları iller Cizre, Van ve Diyarbakır’dır.

Grafik 21: Temsilciliklere göre cinsiyet sıklık hızlarının dağılımı

Kadınların %40'ı İstanbul'a ve LGBTİ+'ların %65,1'i İzmir'e başvurmuştur. Cizre, Van ve Diyarbakır'a LGBTİ+'lar hiç başvurmamıştır. Ankara'ya da sadece üç başvuru olmuştur. Üç ilde başvuru sayısı bir önceki yıla göre düşmüştür. Bu olumlu bir gelişme olarak kabul edilebilir ama medyaya yansıyan kamusal alanda yaşanan şiddetin boyutu değerlendirildiğinde, hizmetlerden haberdar olmama, damgalanma korkusu gibi engellerin olabileceği göz önünde bulundurulmalı, LGBTİ+ haklarıyla çalışan sivil toplum kuruluşlarıyla iletişime geçilip hizmetlerle ilgili bilgilendirme düzenli olarak yapılmalıdır.

LGBTİ+'lar en çok İzmir'e başvurmuşlardır. TİHV'in 2022 yılında beş bölgede oluşturduğu, düzenli toplantılar ve eylemlilikler içinde olan, çok sayıda insan hakları kişi ve kurumunun katıldığı Bölge Dayanışma Gruplarından biri olan İzmir Grubu'nun, LGBTİ+ hak örgütleriyle daha fazla iş birliği içinde olması bu başvurularda etkili olmuş olabilir. Bununla uyumlu bir şekilde LGBTİ+'ların %22,2'si demokratik örgüt ve/veya partiler kanalıyla başvurmuştur. Kadınlarda demokratik örgüt ve/veya partiler kanalıyla başvuru oldukça düşüktür. Kadınların ev işleri, çocuk hasta bakımı gibi toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle üstlenmek zorunda bırakıldıkları işlerin, kamusal alanda yürütülen çalışmalara düzenli katılımlarını engellemesi bu durumun nedenlerinden biri olabilir.

Tablo 39: Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre TİHV'e başvuru yolları

Kadın	Erkek	LGBTİ+
TİHV başvurularının önerisi (%27,9)	TİHV başvurularının önerisi (%29,7)	Doğrudan (%28,6)
Eski başvuru (%27,1)	Eski başvuru (%19,9)	Demokratik örgüt ve/veya partiler (%22,2)
Doğrudan (%15,8)	Doğrudan (%15,9)	TİHV başvurularının önerisi (%19)
TİHV çalışanlarının önerisi (%7,5)	Demokratik örgüt ve/veya partiler (%9,3)	Avukatlar yoluyla (%15,9)
Avukatlar yoluyla (%7,5)	Avukatlar yoluyla (%8,1)	Eski başvuru (%7,9)

Kadınların %67,5'i, erkeklerin %70,8'i, LGBTİ+'ların %85,7'si hem tedavi hem dokümantasyon amacıyla başvuru yapmıştır.

2. Sosyodemografik Özellikler

Kadınların yaş ortalaması 37,8±12,9 (16-77), erkeklerin 40,3±14,0 (7-75); LGBTİ+'ların 25,4±6,0 (18-49)'dur ve LGBTİ+'ların anlamlı olarak daha gençtir (F=35,3, p<0,001). Üç kadın, bir LGBTİ+ ve dokuz erkek 18 yaş altında işkence ve kötü muamele görmüşlerdir. 7, 12 ve 14 yaşlarında 15 yaş altı 4 çocuk başvuru olmuştur.

Kadın başvuruların %58,4'ü, LGBTİ+'ların %56,5'i Ege ve Marmara Bölgeleri doğumludur. İşkence gören kadın ve erkeklerin anadili ağırlıklı olarak Kürtçeyken LG-BTİ+'ların Türkçedir ve aradaki fark anlamlıdır ($p<0,001$). LGBTİ+'ların açılmasının önündeki en önemli nedenlerinden olan toplumsal baskının Kürtçe konuşan gruplarda daha yoğun hissedilmesinden ya da aynı nedenlerle hizmetten haberdarlığın daha az olmasından kaynaklanmış olabilir.

Tablo 40: Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre başvuranların sosyodemografik özellikleri

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%
Yaş grupları						
18 yaş altı	3	1,3	9	2,1	1	1,6
19-25 yaş aralığı	43	17,9	57	13,3	38	60,3
26-30 yaş aralığı	46	19,2	69	16,1	18	28,6
31-35 yaş aralığı	29	12,1	59	13,8	1	1,6
36-40 yaş aralığı	24	10	35	8,2	3	4,8
41-45 yaş aralığı	19	7,9	40	9,3	0	0
46-50 yaş aralığı	32	13,3	41	9,6	2	3,2
51-55 yaş aralığı	17	7,1	47	11	0	0
56-60 yaş aralığı	16	6,7	35	8,2	0	0
61-65 yaş aralığı	5	2,1	18	4,2	0	0
66 yaş üstü	6	2,5	18	4,2	0	0
Toplam	240	100	428	100	63	100
Doğduğu bölge						
Akdeniz Bölgesi	14	5,8	22	5,1	6	9,7
Ege Bölgesi	17	7,1	25	5,8	15	24,2
Marmara Bölgesi	37	15,4	38	8,9	20	32,3
Karadeniz Bölgesi	9	3,8	14	3,3	2	3,2
İç Anadolu Bölgesi	20	8,3	17	4	4	6,5
Doğu Anadolu Bölgesi	75	31,3	139	32,5	4	6,5
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	65	27,1	163	38,1	10	16,1
Yurt dışı	3	1,3	10	2,3	1	1,6
Anadil						
Türkçe	161	32,7	125	18,8	28	65,1
Kürtçe, Kurmanci ve Zazaca	154	64,4	315	73,8	18	29,5
Arapça	4	1,7	13	3	3	4,9

Tablo 40 devam

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%
Farsça	0	0	3	0,7	0	0
Çerkezce	1	0,4	0	0	0	0
Gürcüce	1	0,4	0	0	0	0
Özbekçe	0	0	2	0,5	0	0
İngilizce	0	0	0	0	1	1,6
Diğer	0	0	0	0	1	1,6
Medeni durum						
Bekâr	181	75,4	282	65,9	62	100
Evli	59	24,6	146	34,1	0	0
Çalışma durumu						
Kamu çalışanı	2	3,9	2	1,8	0	0
Sigortalı ücretli işçi	28	54,9	46	41,8	7	50
Sigortasız işçi	11	21,6	37	33,6	6	42,9
Kendi hesabına/serbest	10	19,6	25	22,7	1	7,1
Eğitim						
Diploma yok	27	11,3	16	3,7	0	,0
İlkokul	22	9,2	59	13,8	0	,0
Ortaokul	15	6,3	77	18,0	4	6,7
Lise	92	38,5	173	40,4	38	63,3
Üniversite	83	34,7	103	24,1	18	30,0

* Sütun yüzdeleri alınmıştır

LGBTİ+'ların eğitim düzeyleri anlamlı olarak daha yüksektir ve tamamı bekarıdır. Diploması olmayan kadın oranı daha yüksektir.

3. İşkence ve Kötü Muamele

TİHV'e 2023 yılında yapılan başvurularda kadınların %71,3'ünün, LGBTİ+'ların %95,2'sinin işkenceye maruz kaldığı tarih 2023'dür. Benzer şekilde LGBTİ+'ların %92,1'inin son gözaltısı aynı yıl içinde gerçekleşmiştir. Kadınların %28,8'i, LGBTİ+'ların %14,3'ü kayıt dışı gözaltılarda işkence gördüğünü ifade etmiştir. LGBTİ+'larda kayıt dışı gözaltıların tamamı toplumsal gösterilerde gerçekleşmiştir. İşkencenin değişen yüzüyle birlikte işkencenin sokak/açık alan gibi kapalı olmayan yerlerde ve cezalandırmak, korkutmak, sindirmek amacıyla keyfi olarak uygulanması, yargıya taşınmaya dahi gerek duyulmaması beraberinde kayıt dışı olarak tanımlanan gözaltıların da artışına yol açmaktadır.

Tablo 41: Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre en sık işkence yaşanan durumlar

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%
Durum						
Resmi gözaltı	119	49,6	150	35,0	50	79,4
Kayıt dışı gözaltı	69	28,8	55	12,9	9	14,3
Hapishane	52	21,7	222	51,9	4	6,3
Mülteci toplama merkezi	0	0	1	0,2	0	0
Kayıt Dışı Gözaltılar						
Toplumsal gösteri	29	43,9	22	40	9	100
Kaçırılma/kaybedilme	1	1,5	4	7,3	0	0
Ev/yaşam alanında hapsedme	4	6,1	0	0	0	0
Ev/Alan baskın	27	40,9	12	21,8	0	0
Diğer	5	7,6	17	30,9	0	0

* Sütun yüzdeleri alınmıştır

4. Son Gözaltında İşkence

Kadın başvuruların %33,5'i, LGBTİ+'ların %38,1'i gözaltına alındıktan sonraki 1-7 gün içinde TİHV'e başvuru yapmışlardır. İlk 24 saatte başvuru LGBTİ+'larda (%42,9) anlamlı olarak fazladır.

LGBTİ+'lar anlamlı olarak daha sık bir şekilde sokak/açık alandan gözaltına alınmaktadır. Kadınlarda da bu oran %58'tir. Haziran ve Temmuz aylarında Onur Haftası ve sonrasındaki protestolarda sokak eylemlerinde yoğun gözaltı yapılmıştır. Kadınlar (%32,9) ve erkeklerin (%35,0) aksine sadece bir LGBTİ+ evden gözaltına alınmıştır. Tüm cinsiyetler için en sık gözaltına alınan saat 08:00-18:00 saatleri arasındadır.

Tablo 42: Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre son gözaltı koşulları

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%
Son gözaltına alındığı yer						
Ev	79	32,9	148	35,0	1	1,6
Sokak/Açık alan	140	58,3	213	50,4	61	96,8
Kurum (dergi, dernek, vb.)	6	2,5	13	3,1	0	0
İşyeri	1	0,4	10	2,4	0	0

Tablo 42 devam

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%
Resmi kurum (havaalanı, vb.)	8	3,3	22	5,2	0	0
Diğer	5	2,1	14	3,3	1	1,6
Bilinmiyor	1	0,4	3	0,7	0	0
Son gözaltına alındığı saat:						
08:00-18:00	128	53,6	227	53,4	43	68,3
18:00-24:00	46	19,2	76	17,9	18	28,6
24:00-08:00	61	25,5	113	26,6	1	1,6
Son gözaltının nedeni:						
Siyasi	218	90,8	387	90,4	21	33,3
Adli	4	1,7	13	3	0	0
Cinsel kimliği/yönelimi nedeniyle	2	0,8	0	0	32	50,8
İltica	1	0,4	7	1,6	0	0
Etnik nedenler	0	0	8	1,9	0	0
Yakınları nedeni	4	1,7	2	0,5	0	0
Diğer	4	1,7	5	1,2	0	0
İşkence yeri						
Emniyet	114	47,5	253	59,1	19	30,2
Polis karakolu	14	5,8	41	9,6	0	0,0
Jandarma komutanlığı	6	2,5	32	7,5	1	1,6
Jandarma karakolu	8	3,3	21	4,9	0	0,0
Araç içi	90	37,5	176	41,1	45	71,4
Sokak /Açık alan	121	50,4	184	43,0	60	95,2
Kendi mekânı	50	20,8	91	21,3	1	1,6

* Sütun yüzdeleri alınmıştır

Kadınlar (%90,8), erkekler (%90,4) gözaltı nedenlerini siyasi gerekçeler olarak bildirirken, LGBTİ+lar (%50,8) cinsel kimliği/yönelimi nedeniyle olduğunu ifade etmişlerdir.

LGBTİ+'ların %95,2'si sokak/açık alan, %71,4'ü araç içinde işkence gördüğünü bildirmiştir (p<0,05). Gözaltı araçlarında kamera bulunması yasal olarak zorunlu olmasına rağmen, görüntülerin kameraların bozuk olduğu ya da diğer gerekçelerle paylaşılmaması burada gerçekleşen işkencenin belgelenmesini güçleştirmektedir.

Kadınların %85,5'i, LGBTİ+'ların %100'ü hem fiziksel hem de psikolojik işkenceye birlikte maruz kaldıklarını belirtmiştir.

Kadın ve LGBTİ+'larda tanıklık ve yakınlarının yanında işkence en sık görülen zorlayıcı davranışlar arasındayken, fiziksel müdahalelerde, kaba dayak ve sıkı kelepçe en sık bildirilmiştir. Fiziksel müdahaleler, kaba dayak ve sıkı kelepçe LGBTİ+'lara kadın ve erkeklere göre daha sık uygulanmıştır. Boğma girişimi en sık kadınlar tarafından bildirilmiştir. Erkekler tarafından daha fazla oranda bildirilmekle birlikte falaka, kadın ve LGBTİ+'lar tarafından da bildirilmiştir. Plastik mermiyle yaralanma sadece bir kadın tarafından bildirilmiştir.

TİHV başvuruları arasında fiziksel müdahalelerin en sık LGBTİ+'lara uygulandığı anlaşılmıştır. Kadınlar ve erkekler arasında maruz kalma sıklığı açısından anlamlı bir fark saptanmamıştır. Ayrıca yoğun şiddet içeren işkence yöntemlerine maruz kalma açısından da bir benzerlik söz konusudur. Son yıllarda LGBTİ+'lara karşı kamu otoritelerinin artan nefret söylemleri ve hedef göstermeleri, Onur Yürüyüşü başta olmak üzere kadın ve LGBTİ+'ların faaliyet, kutlama ya da protesto eylemlerine yapılan ağır saldırılar bu sonucun nedenlerindedir.

Tablo 43: Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre son gözaltında uygulanan işkence yöntemleri*

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hakaret Tehdit						
Hakaret	192	80,0	351	82,0	49	77,8
Tehdit	76	31,7	174	40,7	31	49,2
Yakınlarına yönelik tehdit	32	13,3	75	17,5	2	3,2
Öldürme tehdidi	23	9,6	103	24,1	0	0,0
Yalancı infaz	5	2,1	49	11,4	0	0,0
Sözlü öldürme tehdidi	16	6,7	76	17,8	0	0,0
Diğer öldürme tehdidi	4	1,7	12	2,8	0	0,0
Diğer hakaret	1	0,4	8	1,9	0	0,0
Toplam	204	85,0	385	90,0	61	96,8
Zorlayıcı davranışlar						
Tanıklık	97	40,4	180	42,1	18	28,6
Yakınlarının yanında işkence	77	32,1	119	27,8	15	23,8
Anlamsız istem	14	5,8	65	15,2	3	4,8
Gürültülü ses müzik	12	5,0	55	12,9	2	3,2
Ajanlık	19	7,9	80	18,7	1	1,6
Gözbağı	6	2,5	87	20,3	1	1,6
Diğer zorlayıcı davranışlar	2	0,8	2	0,5	0	0,0
Toplam	123	51,3	259	60,5	20	31,7

Tablo 43 devam

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Fiziksel müdahaleler						
Fiziksel müdahaleler	142	59,2	326	76,2	59	93,7
Kaba dayak	133	55,4	320	74,8	51	81,0
Sıkı kelepçe	69	28,8	153	35,7	25	39,7
Sac sakal yolma	29	12,1	17	4,0	3	4,8
Boğma girişimi	13	5,4	22	5,1	2	3,2
Tek bir noktaya vurma	5	2,1	30	7,0	0	0,0
Zorla Tıbbi müdahale	4	1,7	3	0,7	0	0,0
Falaka	3	1,3	37	8,6	1	1,6
Kırbaç hortum	0	0,0	20	4,7	0	0,0
Aşırı fiziksel zorlama	1	0,4	16	3,7	0	0,0
Diğer fiziksel müdahaleler	1	0,4	9	2,1	1	1,6
Kesici delici silahla yaralama	0	0,0	0	0,0	1	1,6
Silahla yaralanma	1	0,4	1	0,2	1	1,6
Ateşli silahla yaralama	0	0,0	2	0,5	1	1,6
Plastik mermi	1	0,4	0	0,0	0	0,0
Biber gazı	1	0,4	0	0,0	0	0,0
Diğer silah	1	0,4	0	0,0	0	0,0
Diğer tıbbi müdahaleler	2	0,8	2	0,5	0	0,0
Toplam	151	62,9	340	79,4	60	95,2
Pozisyonel işkenceler						
Ters kelepçe	84	35,0	187	43,7	35	55,6
Askı	3	1,3	62	14,5	1	1,6
Uzun süre ayakta durma	14	5,8	45	10,5	0	0,0
Düz askı	2	0,8	42	9,8	0	0,0
Filistin askısı	1	0,4	38	8,9	1	1,6
Ayaktan askı	0	0,0	10	2,3	0	0,0
El ayak ters kelepçe	2	0,8	5	1,2	0	0,0
Tam olmayan askı	1	0,4	1	0,2	0	0,0
Domuz bağı	0	0,0	1	0,2	0	0,0
Diğer pozisyonel işkence	1	0,4	4	0,9	0	0,0
Toplam	100	41,7	244	57,0	36	57,1
Fiziksel etkenlere maruz bırakma						
Soğuk sıcakta bekletme	48	20,0	101	23,6	10	15,9
Havasız bırakma	38	15,8	50	11,7	19	30,2

Tablo 43 devam

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Basıncılı soğuk su	12	5,0	67	15,7	0	0,0
Elektrik	4	1,7	67	15,7	1	1,6
Yakma	0	0,0	8	1,9	0	0,0
Sigara	0	0,0	4	0,9	0	0,0
Diğer yakma	0	0,0	4	0,9	0	0,0
Diğer fiziksel etkenler	0	0,0	6	1,4	0	0,0
Toplam	77	32,1	163	38,1	23	36,5
Kimyasal etkenlere maruz bırakma						
Göz yaşartıcılar	22	9,2	17	4,0	9	14,3
Koroziv madde	0	0,0	1	0,2	0	0,0
Toplam	22	9,2	18	4,2	9	14,3
Cinsel taciz						
Sözlü cinsel taciz	56	23,3	200	46,7	16	25,4
Cinsel içerikli küfür hakaret	46	19,2	193	45,1	14	22,2
Cinsel saldırı tehdidi	15	6,3	36	8,4	1	1,6
Diğer sözlü taciz	3	1,3	3	0,7	0	0,0
Fiziksel cinsel taciz	32	13,3	64	15,0	4	6,3
Makat/vajinal arama	1	0,4	11	2,6	0	0,0
Çıplak arama/Soyma	23	9,6	81	18,9	1	1,6
Sürtünme	23	9,6	22	5,1	3	4,8
Tecavüz	0	0,0	11	2,6	0	0,0
Diğer cinsel işkence	2	0,8	0	0,0	2	3,2
Toplam	85	35,4	222	51,9	17	27,0
Temel ihtiyaçların karşılanması						
Yeme içmenin kısıtlanması	89	37,1	223	52,1	17	27,0
Tuvalet engelleme	65	27,1	158	36,9	16	25,4
Temizlik hijyen kısıtlama	63	26,3	140	32,7	3	4,8
Sağlığa erişimin engellenmesi	57	23,8	161	37,6	8	12,7
Barınma alanı kısıtlılık	56	23,3	122	28,5	16	25,4
Tecrit	27	11,3	96	22,4	2	3,2
Uyutmama	22	9,2	112	26,2	2	3,2
Toplam	117	48,8	292	68,2	26	41,3

* Bir kişi birden fazla işkenceye maruz kalabilmektedir, yüzde hesaplamaları toplam kadın, LGBTİ+ ve erkek sayıları üzerinden ayrı ayrı yapılmıştır

Cinsel tacizin sürtünme hariç tüm türleri kadınlara göre erkekler tarafından daha sık bildirilmiştir. 30 yıl sonra hapisneden çıkabilen mahpusların yoğunluklu olarak erkek olması ve geçmiş başvurularda daha sık görülmesi buna neden olmuş olabilir.

5. Muayeneler ve Hukuksal Süreç

Son gözaltında kadınların %23,7'sine, LGBTİ+'ların %15,9'una giriş muayenesi yapılmamıştır. Ara muayene yapılma oranları her üç grupta da daha düşüktür ve %31,7 ile 66,7 arasında değişmektedir. Kadın ve LGBTİ+'lara son muayene yapılma oranı ise anlamlı olarak daha yüksektir. Giriş muayenesi en sık hastanede yapılırken, ara muayenelerde kadınların %22,5'inde erkeklerin %16,3'ü sağlık kurumu dışında muayene olduklarını bildirmişlerdir. LGBTİ+'ların tamamının, kadınların %91,1'inin son muayenesi hastanede yapılmıştır.

Gözaltı giriş çıkış ve yer değişikliği durumlarında sağlık muayenelerinin sağlık kurumlarında yapılması gerektiği ve muayenelerin BM İstanbul Protokolü'ne göre de kişinin mahremiyetinin korunamayacağı ve kendisini özgür hissetmeyeceği sağlık ortamı olmayan yerlerde yapılamayacağı belirtilmiştir. Sağlık muayenelerinin sağlık kuruluşu dışında kolluğun gözetimi altında gerçekleştirilmesi, muayene edilen kişilerde güven duygusunu zedelemekte, muayene edilen kişinin mahremiyeti sağlanamamakta, hekimin de mesleki bağımsızlığını koruyarak bağımsız tıbbi bir karar alabilmesini engellemektedir. Bu şekilde yapılan tıbbi değerlendirmeler hekimlik mesleğinin etik ve bilimsel ilkelerinin ihlali anlamına geldiği gibi yasal anlamda da suç olarak nitelendirilmektedir. Muayeneler sırasında kolluğun çıkarılması, aydınlatılmış onam alınması, yakınmaların dinlenmesi, öykü alınması ve sistematik muayene yapılması sorularına tüm muayene adımlarında verilen "hayır" yanıtları CY/CK yönünden değerlendirilmiştir.

Aydınlatılmış onam alma oranları giriş muayenelerinde kadınlarda %5,1' iken hiçbir LGBTİ+'dan aydınlatılmış onam alınmamıştır.

LGBTİ+'larda giriş ve son muayenelerde yakınmalar anlamlı olarak daha az oranda sorgulanmakta, giriş muayenesinde sistemik muayene anlamlı olarak daha az yapılmaktadır. Son muayenelerde ise LGBTİ+'lara anlamlı olarak daha yüksek oranda sistemik muayene yapılmaktadır. Bunun bir nedeni gözaltına alındıktan sonra avukata erişimin LGBTİ+'larda daha yüksek olmasıdır, bu durum gözaltı sonrasında tutuklama oranlarında da anlamlı bir düşüşe neden olabilmektedir. Bununla uyumlu bir şekilde LGBTİ+'lar mahkeme ya da savcılıktaki sorgusu sırasında kendisine işkence yapıldığını anlamlı olarak daha sık ifade edebilmiştir.

Tablo 44: Son gözaltında muayenelerin niteliği ve hukuksal destek						
	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	N	%	N	%	N	%
Giriş muayenesinde yakınma sorgulanması						
Evet	32	22,1	47	17,9	22	43,1
Kısmen	41	28,3	52	19,8	15	29,4
Hayır	69	47,6	157	59,7	14	27,5
Hatırlamıyor/Bilmiyor	1	0,7	7	2,7	0	0
Son muayenede yakınmaların sorgulanması						
Evet	22	15,1	36	12	11	22,4
Kısmen	35	24	37	12,3	22	44,9
Hayır	86	58,9	214	71,3	16	32,7
Hatırlamıyor/Bilmiyor	1	0,7	12	4	0	0
Giriş muayenesinde sistemik muayene						
Evet	10	6,8	13	4,9	9	17,6
Kısmen	20	13,7	29	11	19	37,3
Hayır	114	78,1	214	81,4	23	45,1
Hatırlamıyor/Bilmiyor	1	0,7	7	2,7	0	0
Son muayenede sistemik muayene						
Evet	6	4,1	17	5,7	7	14,3
Kısmen	12	8,2	20	6,7	12	24,5
Hayır	126	86,3	249	83,3	30	61,2
Hatırlamıyor/Bilmiyor	1	0,7	12	4	0	0
Gözaltında avukat var mı?						
Evet	132	55,2	220	51,9	49	77,8
Hayır	102	42,7	192	45,3	14	22,2
Hatırlamıyor/Bilmiyor	5	2,1	12	2,8	0	0
Gözaltı sonrası durum						
Tutuklandı	68	28,8	236	55,5	5	7,9
Savcılığa çıkarılmadan serbest bırakıldı	134	56,8	142	33,4	58	92,1
Savcılıktan sonra serbest bırakıldı	34	14,4	45	10,6	0	0
Hatırlamıyor/Bilmiyor	0	0	2	0,5	0	0

* Toplam işkenceye maruz kalan kadın/erkek/LGBTİ+ sayısına bölünerek hesaplanmıştır.

‘Gözaltı sürecinde sağlık muayeneleri’ bölümünde bu hususlar değerlendirilmiş, İstanbul Protokolü’nde tanımlanan asgari standartlara ve etik ilkelere uygun olmayan

tıbbi değerlendirmeler yapıldığında eksik, hatalı sonuçlara ulaşılabileceği ve işkencenin saptanamayacağı vurgulanmıştır. Bu durum aynı zamanda işkenceye maruz kalanlarda ek travmalara yol açmakta, tedavi süreçlerini aksatmakta ve sorumluların adalet önüne çıkarılmasını engelleyerek cezasızlık uygulamalarına zemin hazırlamaktadır. Hekimlerin bu konudaki hukuki sorumluluklarıyla ilgili bilgilendirilmeleri ve uyarılmaları bu nedenle çok önemlidir.

6. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliklerine Göre Fiziksel Yakınma, Bulgu ve Tanılar

Kadın, erkek ve LGBTİ+'ların en sık belirttiği 15 yakınma Tablo 45'de sunulmuştur. LGBTİ+'ların fiziksel müdahalelere daha sık maruz kalmasıyla uyumlu bir biçimde ilk dört sırada ekimoz, abrazyon, çürükler, kaslarda ağrı ve hassasiyet yer almaktadır, gerginlik dördüncü sırada yer almaktadır. Kadınlarda ruhsal yakınmalar ilk 15 sırada daha fazla saptanmıştır.

Tablo 45: Başvuruların belirttiği fiziksel yakınmaların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı

Kadın	Erkek	LGBTİ+
Kaslarda ağrı ve hassasiyet 290 (37,5)	Nedbe dokusu 178 (41,6)	Ekimoz (çürük/bere) 246 (73)
Kayı 87 (36,3)	Görme bozukluğu 144 (33,6)	Abrazyon (sıyrık) 240 (63,5)
Yorgunluk, halsizlik 86 (35,8)	Yorgunluk, halsizlik 141 (32,9)	Çürükler, bereler 40 (63,5)
Ekimoz (çürük/bere) 286 (35,8)	Kayı 136 (31,8)	Kaslarda ağrı ve hassasiyet 239 (61,9)
Nedbe dokusu 284 (35)	Baş ağrısı 126 (29,4)	Gerginlik 32 (50,8)
Uyku bozuklukları 78 (32,5)	Uyku bozuklukları 119 (27,8)	Sıyrık 32 (50,8)
Abrazyon (sıyrık) 273 (30,4)	Mide, karın ağrısı 112 (26,2)	Yorgunluk, halsizlik 30 (47,6)
Korku 72 (30)	Abrazyon (sıyrık) 108 (25,2)	Sinirlilik 23 (36,5)
Omuz hareketlerinde ağrı, kısıtlılık 271 (29,6)	Sıkıntı 101 (23,6)	Zorlayıcı anımsama 22 (34,9)
Sinirlilik 66 (27,5)	Uyum güçlüğü 97 (22,7)	Omuz hareketlerinde ağrı, kısıtlılık 221 (33,3)
Sıkıntı 63 (26,3)	Epigastrium hassasiyeti 97 (22,7)	Omuz ağrısı 20 (31,7)

Tablo 45 devam

Kadın	Erkek	LGBTİ+
Boyun hareketlerinde ağrı, kısıtlılık 60 (25)	Ekimoz (çürük/bere) 293 (21,7)	El bileği ve parmaklarda ağrı, kısıtlılık 219 (30,2)
Çürükler, bereler 59 (24,6)	Sinirlilik 88 (20,6)	Nedbe dokusu 218 (28,6)
Baş ağrısı 58 (24,2)	Geleceğin kısıtlanması duygusu 86 (20,1)	El-el bileği ağrısı 17 (27)
Omuz ağrısı 56 (23,3)	Boyun ağrısı 85 (19,9)	Kol ağrısı 16 (25,4)

* Toplam işkenceye maruz kalan kadın/erkek/LGBTİ+ sayısına bölünerek hesaplanmıştır.

Yakınmalar sistem bazında sorgulandığında kadınlar en sık ruhsal, kas-iskelet sistemi (KİS) ve cilt yakınmaları olduğunu ifade etmişlerdir. LGBTİ+'lar ise KİS, cilt ve ruhsal yakınmaları sırasıyla bildirmiştir. Bu yıl diğer yılların aksine ruhsal yakınmalar açısından her üç grup arasında istatistiksel olarak fark saptanmamıştır.

Tablo 46: Başvuruların belirttiği yakınmaların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
KİS yakınmaları	142	59,2	250	58,4	48	76,2
Cilt yakınmaları	92	38,3	161	37,6	48	76,2
Ruhsal yakınmalar	157	65,4	276	64,5	40	63,5
Genel yakınmalar toplam	92	38,3	160	37,4	30	47,6
Nörolojik yakınmalar	73	30,4	179	41,8	5	7,9
Göz hastalıklarıyla ilgili yakınmalar	51	21,3	165	38,6	10	15,9
Sindirim sistemiyle ilgili yakınmalar	46	19,2	155	36,2	4	6,3
Kalp damar sistemiyle ilgili	41	17,1	73	17,1	1	1,6
Solunum sistemi yakınmaları	37	15,4	83	19,4	1	1,6
KBB hastalıklarıyla ilgili yakınmalar	33	13,8	116	27,1	4	6,3
Ürogenital sistemle ilgili yakınmalar	32	13,3	92	21,5	1	1,6
Diş sağlığı yakınmaları	30	12,5	95	22,2	5	7,9
Endokrin sistemiyle ilgili yakınmalar	5	2,1	4	0,9	1	1,6

* Toplam işkenceye maruz kalan kadın/erkek/LGBTİ+ sayısına bölünerek hesaplanmıştır.

Fizik muayene sonuçlarına göre LGBTİ+'lar ve kadınlarda KİS, cilt, sindirim ve KBB bulguları daha sık saptanmıştır. Erkeklerde cilt, KİS ve ağız diş sağlığıyla ilgili bulgular saptanmıştır.

Tablo 47: Başvurularda saptanan fiziksel bulguların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cilt bulguları	141	58,8	258	60,3	58	92,1
KİS bulguları	148	61,7	241	56,3	48	76,2
Sindirim sistemi bulguları	65	27,1	157	36,7	7	11,1
KBB bulguları	65	27,1	133	31,1	12	19,0
Nörolojik bulgular	51	21,3	90	21,0	7	11,1
Ağız dış sağlığı bulguları	59	24,6	169	39,5	9	14,3
KVS bulguları	24	10,0	58	13,6	5	7,9
Ürogeital sistem bulguları	24	10,0	47	11,0	3	4,8
Solunum sistemi bulguları	23	9,6	53	12,4	1	1,6
Göz hastalıkları bulguları	20	8,3	91	21,3	4	6,3
Endokrin sistemi bulguları	5	2,1	3	0,7	0	0,0

* Toplam işkenceye maruz kalan kadın/erkek/LGBTİ+ sayısına bölünerek hesaplanmıştır.

Tablo 48'de başvurulara konulan ICD tanılarının CY/CK'ya göre sıklıkları verilmiştir.

Tablo 48: cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre tek etmenin işkence ve kötü muamele olduğu en sık görülen hastalık tanıları

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Omuz ve üst kol yüzeysel yaralanmaları	70	29,2	68	15,9	44	69,8
El bileği ve elin yüzeysel yaralanmaları	69	28,8	78	18,2	34	54,0
Baldırın yüzeysel yaralanmaları	68	28,3	57	13,3	31	49,2
Birden fazla ve tanımlanmamış vücut bölgesi yaralanmaların sekeli	84	35,0	136	31,8	18	28,6
Ön kolun yüzeysel yaralanmaları	48	20,0	51	11,9	40	63,5
Toraks arka duvarının yüzeysel yaralanmaları	27	11,3	48	11,2	34	54,0
Miyalji	54	22,5	55	12,9	11	17,5
Boyun yüzeysel yaralanmaları	18	7,5	37	8,6	15	23,8
Kalça ve uyluğun yüzeysel yaralanması	23	9,6	16	3,7	19	30,2
Yüzeysel kafa yaralanması	10	4,2	38	8,9	7	11,1
Gastro-özofajial reflü hastalığı	7	2,9	64	15,0	0	0,0
Vitamin D eksikliği	12	5,0	47	11,0	2	3,2

Tablo 48 devam

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Gerilim baş ağrısı	13	5,4	35	8,2	0	0,0
İrritabl bağırsak sendromu	10	4,2	56	13,1	0	0,0
Karın, bel ve pelvisin yüzeysel yaralanmaları	12	5,0	25	5,8	8	12,7
Astigmatizma	8	3,3	59	13,8	0	0,0
Lumbar ve diğer intervertebral disk bozuklukları, radikülopati ile	3	1,3	36	8,4	0	0,0

* Toplam işkenceye maruz kalan kadın/erkek/LGBTİ+ sayısına bölünerek hesaplanmıştır.

LGBTİ+'larda ters kelepçe uygulanmasıyla uyumlu bir şekilde omuz ve üst kol yüzeysel yaralanmaları daha sık görülmüştür. Kadınlarda üst ekstremitte yaralanmalarının yüksek olması, kas yapısının erkeklere göre maruz kalınan şiddete daha duyarlı olmasından kaynaklanmış olabilir.

Başvurulara konulan tanı ortalamaları LGBTİ+'larda 5,3, kadınlarda 3,9, erkeklerde 5 iken işkenceyle nedensellik bağı ve zamansal ilişkisi olan tanıların oranı LGBTİ+'larda %90,5, kadınlarda 75,9, erkeklerde 69,7'dir. Kadınların aldıkları tanıların %70,4'ü, LGBTİ+'ların %88,1'i son işkenceyle zamansal olarak uyumluyken erkeklerde bu oran %59,8'dir.

Tablo 49: Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre ICD-10 kodlarıyla işkence arasındaki nedensellik ilişkisi

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Tek etken	455	49,0	644	29,9	283	84,0
Ortaya çıkardı	161	17,3	560	26,0	7	2,1
Faktörlerden biri	89	9,6	297	13,8	15	4,5
İlişki yok	204	22,0	612	28,4	26	7,7
Belirlenemedi	20	2,2	40	1,9	6	1,8

* Toplam işkenceye maruz kalan kadın/erkek/LGBTİ+ sayısına bölünerek hesaplanmıştır.

İşkence tanısıyla maruz kalınan işkence arasında nedensellik bağı sorgulandığında; LGBTİ+'lara konulan tanıların %84'ünde kadınların %49'unda işkence ve kötü muamelelerin tek etken olduğu görülmüştür.

7. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliklerine Göre Ruhsal Tanılar

Kadınların %45,8'i LGBTİ+'ların %55,6'sı psikiyatrist tarafından değerlendirilmişken erkeklerin sadece %29,4'ü değerlendirilmiştir ($p<0,005$). Ruhsal yakınması olmayan sadece iki erkek başvurumuz olmuştur. Ruhsal belirti ve bulguların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı Tablo 50'de sunulmuştur. Tüm cinsiyet kimlikleri için ilk sırada doğrudan travmatize edici olaylar yaşama gelmiştir.

Tablo 50: En sık görülen ilk 20 ruhsal belirti ve bulgunun cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı

Kadın	Erkek	LGBTİ+
Doğrudan travmatize edici olaylar yasama 84 (35)	Doğrudan travmatize edici olaylar yasama 113 (26,4)	Doğrudan travmatize edici olaylar yasama 32 (50,8)
Başkalarının başına gelen olayları doğrudan doğruya görme 66 (27,5)	Başkalarının başına gelen olayları doğrudan doğruya görme 81 (18,9)	Başkalarının başına gelen olayları doğrudan doğruya görme 28 (44,4)
Anksiyete (Sıkıntı) 60 (25)	TSS Uyku bozuklukları 66 (15,4)	Anksiyete (Sıkıntı) 14 (22,2)
TSS Uyku bozuklukları 42 (17,5)	Travmayı anımsatan uyarılarla karşılaştığında şiddetli huzursuzluk duygusu 57 (13,3)	Travmayı anımsatan uyarılarla karşılaştığında şiddetli huzursuzluk duygusu 13 (20,6)
Travmayı anımsatan uyarılarla karşılaştığında şiddetli huzursuzluk duygusu 54 (22,5)	Anksiyete (Sıkıntı) 55 (12,9)	TSS Uyku bozuklukları 12 (19)
Anhedoni, ilgisizlik 30 (12,5)	Odaklanma güçlükleri 52 (12,1)	Odaklanma güçlükleri 12 (19)
Travmanın yineleyen ya da zorlayıcı tarzda anımsanması 39 (16,3)	Travmanın yineleyen ya da zorlayıcı tarzda anımsanması 44 (10,3)	Anhedoni, ilgisizlik 11 (17,5)
Uykuya dalma ya da sürdürme güçlüğü 37 (15,4)	Her an tetikte olma 40 (9,3)	Travmanın yineleyen ya da zorlayıcı tarzda anımsanması 10 (15,9)
Flashback yaşantısı ya da travmatik süreç yeniden yaşanıyor muşçasına duygu ve davranışlar 33 (13,8)	Flashback yaşantısı ya da travmatik süreç yeniden yaşanıyor muşçasına duygu ve davranışlar 40 (9,3)	Her an tetikte olma 9 (14,3)
Her an tetikte olma 28 (11,7)	TSS Öfke patlamaları 40 (9,3)	Umutsuzluk, çaresizlik 9 (14,3)

Tablo 50 devam

Kadın	Erkek	LGBTİ+
Bir aile yakının ya da yakın bir arkadaşının başına travmatize edici olaylar geldiğini öğrenme 32 (13,3)	Anhedoni, ilgisizlik 39 (9,1)	Yorgunluk, halsizlik, enerji azlığı 8 (12,7)
Yorgunluk, halsizlik, enerji azlığı 18 (7,5)	Uykuya dalma ya da sürdürme güçlüğü 38 (8,9)	Karar verme güçlüğü 8 (12,7)
Kas gerginliği 21 (8,8)	Yorgunluk, halsizlik, enerji azlığı 36 (8,4)	Değersizlik düşünceleri ve düşük benlik saygısı 8 (12,7)
Odaklanma güçlükleri 34 (14,2)	Abartılı irkilme tepkileri 34 (7,9)	Flashback yaşantısı ya da travmatik süreç yeniden yaşanıyor muşçasına duygu ve davranışlar 7 (11,1)
Travma ile ilgili düşünce duygu ya da söyleşilerden kaçınma çabaları 25 (10,4)	Travmanın yineleyen ya da rahatsız edici tarzda kabus biçiminde görülmesi 32 (7,5)	Süreklilik gösteren olumsuz duygusal durum 7 (11,1)
Travma anılarını uyaran etkinlik, yer ya da insanlardan kaçınma 28 (11,7)	Bir aile yakının ya da yakın bir arkadaşının başına travmatize edici olaylar geldiğini öğrenme 32 (7,5)	TSS Öfke patlamaları 6 (9,5)
Kolay sinirlenme 28 (11,7)	Uykuda artma ya da azalma 31 (7,2)	Abartılı irkilme tepkileri 6 (9,5)
Umutsuzluk, çaresizlik 23 (9,6)	Süreklilik gösteren olumsuz duygusal durum 30 (7)	Uykuda artma ya da azalma 6 (9,5)
TSS Öfke patlamaları 26 (10,8)	Umutsuzluk, çaresizlik 28 (6,5)	Travmayı anımsatan uyaranlarla karşılaştığında fizyolojik tepkiler 6 (9,5)
Abartılı irkilme tepkileri 30 (12,5)	Travmayı anımsatan uyaranlarla karşılaştığında fizyolojik tepkiler 28 (6,5)	Travma ile ilgili düşünce duygu ya da söyleşilerden kaçınma çabaları 6 (9,5)

Ruh sağlığı uzmanları tarafından DSM-V tanı kriterlerine göre en sık konulan tanılar Tablo 51'de sunulmuştur. Tüm gruplarda TSSB en sık görülen ruhsal hastalıktır. Kadınlarda bunu majör depresif bozukluk (%20,4) izlerken LGBTİ+'larda TSSB ardından akut stres bozukluğu ve majör depresif bozukluk saptanmıştır.

Tablo 51: Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre bildirilen ruhsal tanılar

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
TSSB	30	27,3	37	29,4	3	26,3
Uyum Bozukluğu	15	13,6	25	19,8	2	0,0
Majör Depresif Bozukluk, Tek Epizod	16	14,5	10	7,9	4	5,3
Akut Stres Bozukluğu	5	4,5	11	8,7	8	10,5
Majör Depresif Bozukluk, Yineleyici	8	7,3	6	4,8	3	10,5
Yaygın Anksiyete Bozukluğu	8	7,3	4	3,2	1	5,3
Obsesif Kompulsif Bozukluk	8	7,3	4	3,2	0	5,3
Diğer	3	2,7	4	3,2	2	0,0
Tanımlanmamış Anksiyete Bozukluğu	6	5,5	2	1,6	0	0,0
TSSB Gecikmeli Başlangıçlı	7	6,4	0	0,0	0	0,0
Panik Bozukluğu	3	2,7	2	1,6	0	5,3
Persistan Depresif Bozukluk	1	0,9	3	2,4	0	0,0

* Toplam işkenceye maruz kalan kadın/erkek/LGBTİ+ sayısına bölünerek hesaplanmıştır.

8. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliklerine Göre Tedavi Süreçleri

Üç kadın yedi erkekte işkenceye bağlı kalıcı sakatlık tespit edilmiştir. Kadınların %27,9'unda LGBTİ+'ların %11,1'inde son işkence/GA ilgili bir hastalık saptanmıştır.

Tablo 52: Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre fiziksel tedavi süreci

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Tedavi tamamlandı	126	52,5	221	52,0	52	82,5
Son işkenceyle ilgili hastalık yok	67	27,9	66	15,5	7	11,1
Tedavi sürüyor	25	10,5	75	17,6	1	1,6
Tanı süreci kesildi	0	0	1	0,2	0	0
Tedavi süreci kesildi	18	7,5	57	13,4	3	4,8
Fizik muayenesini reddetti	4	1,7	4	0,9	0	0
Diğer	0	0	1	0,2	0	0

* Toplam işkenceye maruz kalan kadın/erkek/LGBTİ+ sayısına bölünerek hesaplanmıştır.

LGBTİ+'larda psikiyatri muayenesini reddetme oranı anlamlı olarak düşüktür. Kadınların %12,3'ü ilaçlı izlem altındadır. Otuz beş kadın, 44 erkeğin tedavisi yarım kalmıştır.

Tablo 53: Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre maruz kalınan işkencelerde tedavi sürecinin seyri

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Tedavi tamamlandı	6	2,4	5	1,2	3	5,1
İşkenceyle ilgili hastalık yok	12	4,8	26	6,2	14	23,7
Tedavi sürüyor	91	36,1	85	20,2	13	22
Tanı süreci kesildi	18	7,1	34	8,1	9	15,3
Tedavi süreci kesildi	35	13,9	44	10,5	6	10,2
Ruhsal muayeneyi reddetti	89	35,3	226	53,8	12	20,3
Diğer	1	0,4	0	0	2	3,4

* Toplam işkenceye maruz kalan kadın/erkek/LGBTİ+ sayısına bölünerek hesaplanmıştır.

Her 7-8 başvurudan biri tedavi almamıştır. Erkeklere göre kadınlar daha sık psikofarmakoterapi, LGBTİ+'lar ise psikoterapi almışlardır. Erkeklerde cerrahi müdahale ve fizik tedavi gereksinimi daha fazla olmuştur.

Tablo 54: Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre işkence süreçlerinde uygulanan tedaviler

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Tedavi yok	34	14,2	78	18,2	10	15,9
Günlük yaşam önerisi	115	47,9	202	47,2	43	68,3
İlaç tedavisi	128	53,3	269	62,9	34	54,0
Psikofarmakoterapi	61	25,4	54	12,6	10	15,9
Psikoterapi	26	10,8	19	4,4	7	11,1
Egzersiz	8	3,3	33	7,7	1	1,6
Gözlük	7	2,9	76	17,8	1	1,6
Ortopedik cihaz	6	2,5	6	1,4	0	0,0
Fizik tedavi	5	2,1	19	4,4	0	0,0
Alçı/atel	1	0,4	1	0,2	0	0,0
Cerrahi müdahale	1	0,4	13	3,0	0	0,0
İşitme cihazı	1	0,4	3	0,7	0	0,0

* Kadın, LGBTİ+ ve Erkek başvuru sayılarına göre yüzdeler ayrı ayrı alınmıştır

CGI-S klinik genel izlenim-hastalığın şiddeti ölçeğine göre hasta olmama oranı LGB-Tİ+'larda anlamlı olarak yüksek görülmekle birlikte belirgin derecede hasta olanların oranının da erkeklerden beş kat daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 55).

Tablo 55: Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre klinik genel izlenim - hastalığın şiddeti ölçeğinin sonuçları

	Kadın		Erkek		LGBTİ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*
Normal, hasta değil	10	4,2	23	5,4	11	17,5
Ruhsal hastalık sınırında	2	0,8	7	1,6	1	1,6
Hafif derecede hasta	9	3,8	12	2,8	2	3,2
Orta derecede hasta	22	9,2	16	3,7	9	14,3
Belirgin derecede hasta	6	2,5	6	1,4	4	6,3
Şiddetli derecede hasta	1	0,4	2	0,5	2	3,2

* Toplam işkenceye maruz kalan kadın/erkek/LGBTİ+ sayısına bölünerek hesaplanmıştır.

CSI-I klinik genel izlenim-iyileşme ölçeğine göre ise iyileşen kadın ve erkek sayısı benzerdir ve LGBTİ+'ların iki katıdır

TİHV'de SOSYAL DEĞERLENDİRME SÜRECİ*

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1990 yılından bu yana işkence ve kötü muameleye maruz kaldıklarını ya da maruz kalanın yakını olduklarını belirterek başvuruda bulunan tüm bireylerin tam iyilik hâline ulaşması için bütüncül bir tedavi yaklaşımını temel almaktadır. İşkence ve kötü muameleye maruz kalan bireylerin ve yakınlarının ayrıntılı sosyal değerlendirmeleri yapılarak yaşanan işkence, cezaevi, göç, vb süreçlerinin bireylerin sahip oldukları sosyal destek sistemlerinde yaratabileceği sorunlar tespit edilmeye çalışılmakta, başvuru ve çevresinde olumlu yönde değişim için etkileşim noktalarına müdahalede bulunularak çözüme yönelik süreçlere katkı verilmektedir.

İŞKENCENİN SOSYAL ETKİLERİ

İşkence insanların yaşamını ve refahını olumsuz yönde etkileyen, olağanüstü biçimde gerçekleşen, kontrol edilemez ve öngörülemez bir yaşantıdır. Bu olayların neden olduğu stres, bireyin biyopsikososyal işlevselliğini bozarak uyum yeteneğine zarar vermekte; kişinin ruhsal, fiziksel ve sosyal bütünlüğünü tehdit etmektedir. İşkence; sadece işkenceden hayatta kalan kişilerin bütünlüğüne zarar vermekle de kalmamakta, kişinin çeşitli düzeylerde içinde bulunduğu sosyal ağlara ve bu ağlarla ilişkilerine de zarar vermektedir.²⁹

Sosyal hizmet perspektifinden bakıldığında, işkence eylemi ve etkileri çok geniş kapsamlı ve derindir. İşkenceye ek olarak gözaltı ve uzun cezaevi süreçleri, göç yaşantısı, yer değiştirme, vb. ile gelen yeniden uyum problemleri, yaşanan travmayı karmaşıktır. Bu durum, işkenceye maruz kalanları fiziksel ve psikolojik olarak etkilerken aynı zamanda toplumsal bağlarını da zayıflatmaktadır.³⁰ Özellikle işkenceye maruz kalanların, yeniden buldukları topluluklara entegre olmalarını engelleyen birçok sorunla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Aynı zamanda işkencenin faili olan devlet ve devlete bağlı kamusal kurumlarıyla kurulması zorunlu olan ilişkilerde isteksizlik ve güvensizlik yaşayan işkenceye maruz kalanlar toplumsal bütünlüşme/yeniden entegrasyonda gecikmeler yaşamaktadır.

Aile ya da bir arada yaşanan toplulukla yeniden uyumun sağlanamaması, arkadaşlık ve diğer yakın ilişkilerden eskiden olduğu gibi doyum alınamaması, eğitim yaşamına katılamama, iş yaşamının kesintiye uğraması, yerel düzeyde diğer kişilerin olaya yönelik tutumları ve kendi güvenliklerine de dair korkuları işkence yaşamış kişinin izolasyonuna sebep olabilmekte; içinde bulunduğu bu sistemlerle yeniden sağlıklı bağlar kurmasını güçleştirmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının işkenceye maruz kalanlara sunduğu destek, sadece bireyin psikolojik iyileşmesine odaklan-

29 *TİHV gönüllülerinden sosyal hizmet uzmanları Mansur Seyitoğlu, İkrım Doğan, Suzan Oktay Erol ve Cansu Turan'a katkıları nedeniyle teşekkür ediyoruz.

Lopes, R. The impact of torture on social and psychological functioning: A case study approach. *Journal of Trauma & Dissociation*, 2009: 10(4), 449-468.

30 Eisenman, D. P., Gelberg, L., Liu, H., & Shapiro, M. F. Mental health and health-related quality of life among adult Latino primary care patients living in the United States with previous exposure to political violence. *JAMA*, 2009;302(1), 57-65.

makla kalmayıp, aynı zamanda onların sosyal ve toplumsal bağlarını yeniden inşa etmeye yönelik olmalıdır.³¹

İşkencenin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu zararlar ihtiyaç kavramını gündeme getirmektedir. Sosyal çalışma içinde insani ihtiyaçlar kavramı bir yandan daha geniş sosyo-ekonomik-kültürel ve politik yapının diğer yandan öznel deneyim ve değerlendirmelerin dikkate alınması gerektiğini vurgulayacak şekilde ele alınmaktadır.³²

İşkenceye maruz kalanların gereksinimlerinin sadece kişisel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel bağlamlarda da ele alınması gerektiği belirtilmiştir.³³ TİHV’de sosyal çalışma değerlendirme ve uygulamaları bu çerçevede ele alınmakta; başvuruların günlük yaşamlarını yönetebilir olması ve sürdürülebilirliği için gerekli desteklerin birbirine uygun olmasına yardımcı olabilecek şekilde tasarlanmaktadır. Sosyal çalışmalar, başvurunun yalnızca semptomlarına odaklanmak yerine, toplumdaki yerine odaklanarak sağlığı en geniş anlamda teşvik eder ve ‘çevresi içinde birey’ yaklaşımını kullanarak bütüncül bir bakış açısı sunar. Bu bağlamda, işkenceye maruz kalanların toplumsal yeniden bütünleşmesi ve desteklenmesi, sadece bireylerin ihtiyaçlarına odaklanmakla kalmaz, aynı zamanda onların toplum içindeki rollerini yeniden tanımlamaya ve onlara sosyal katılım fırsatları sunmaya odaklanır.³⁴

TİHV’DE YÜRÜTÜLEN SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

İşkence görenin kendisinin, aile üyelerinin ya da bir arada yaşadığı yakın kişilerin barınma/güvenlik/ekonomik yeterlilik ve sağlık hizmetlerine erişim gibi durumları değerlendirilerek; tespit edilen ihtiyaçlar neticesinde aynı/nakdi yardımlarla ilgili kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile ilgili danışmanlık, yönlendirme, raporlama, takip ve izleme çalışmaları koordine edilmektedir. Bu temel ihtiyaçların yanı sıra kişilerin potansiyelini ve yaratıcılığını ortaya çıkarma, yeteneklerini geliştirme, yeni bir ilgi ve kendini ifade etme alanı edinme gibi insani ihtiyaç ve haklara da odaklanılmakta; sunulan hizmetlerin kişilerin sosyal yaşantısının yanı sıra fiziksel ve ruhsal iyilik hâli için de iyileştirici nitelik taşımasına özen gösterilmektedir. Bu çerçevede yapılan sosyal değerlendirmeler sonucunda tedavi ekibine gerekli bilgiler verilmekte ve sosyal çalışma alanına dair kısa ve uzun erimli yapılacaklara da başvurularla birlikte karar verilmektedir. Sosyal destek kaynaklarını harekete geçirmek ve sağlıklı toplumsal bağları yeniden kurmak hususunda çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

2023 yılı içerisinde; işkence ve kötü muamele gördüğünü belirterek TİHV Temsilciliklerine başvuruda bulunan bireylerin işlevselliklerinin artırılması ve biyopsikosozal iyilik hâlinde olumlu yönde değişimin oluşabilmesi için sosyal hizmet uzmanı tara-

31 Drozdek, B., & Wilson, J. P. Voices of trauma: Treating survivors across cultures. Springer. 2014.

32 Hatipoğlu Eren, B. (2016). Sosyal Çalışma Açısından İnsani İhtiyaçların Değerlendirilmesine İlişkin Modeller ve Feminist Katkıları. Toplum ve Sosyal Hizmet, 27(1), 161-178

33 Kugelman, M., & David, B. Addressing trauma in social work practice: A case study approach. Routledge 2020.

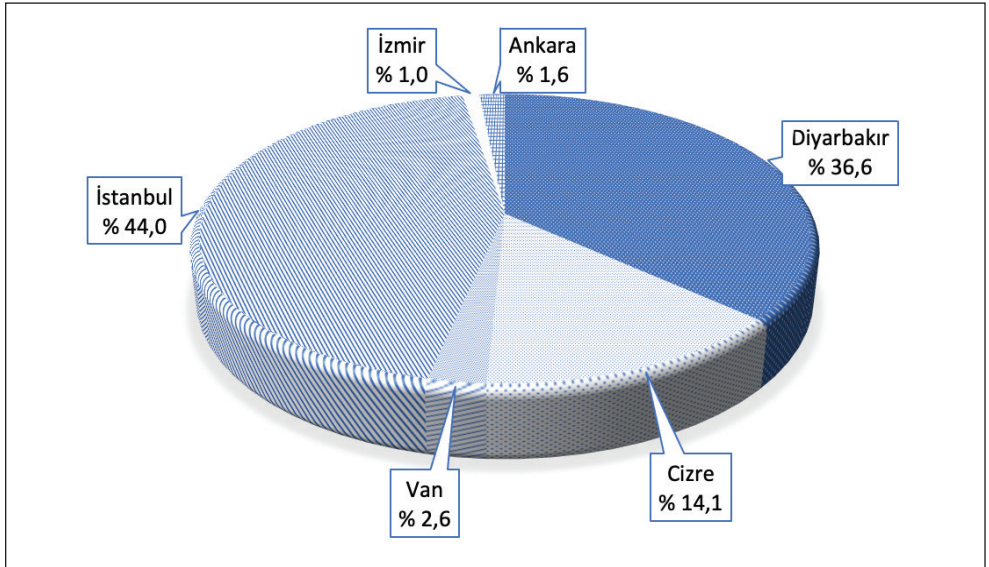
34 Chien, L., & Clark, M. Understanding the social consequences of torture: A qualitative study. Journal of Social Work, 2022; 22(1), 107-125.

ından başvurular ile hem kurumda düzenli görüşmeler yapılmış hem de ev, okul ve işyeri ziyaretleri gerçekleştirilmiştir.

2023 yılı içerisinde işkence görmüş mülteci başvurularının sorunlarının çözümlenmesinde de benzer çalışmaların yanı sıra mültecilik haklarının korunması kapsamında savunuculuk faaliyetleri ile maruz kaldıkları hak ihlallerinin ortadan kaldırılması amacıyla çalışmalar yürütülmüştür. Ayrıca bu yıl içerisinde Türkiye’de seçim sürecine girilmesiyle birlikte politik söylemlerde, medya ve farklı yayın kaynaklarında Suriyeli ve Afgan mülteciler başta olmak üzere diğer tüm mülteci gruplarını hedef alan ayrıştıracı, ırkçı söylemler ve ülkelerine geri gönderilme taleplerinde yoğun artış olduğu gözlemlenmiştir. TİHV’e yapılan başvuruların da bu durumdan etkilendikleri görülmüş; iş yeri, mahalle, okul vb. sosyal alanlardan geri çekilme eğilimleri olduğu tespit edilmiştir. Bu dönemde psiko-sosyal desteğin yanı sıra yasal bilinci güçlendirme çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

1. TİHV Temsilciliklerinde Sosyal Hizmet Kapsamında Değerlendirilen Başvurular

2023 yılında TİHV Temsilciliklerine yapılan 781 başvurudan sosyal hizmet takibi sürdürülenlerin sayısı ve oranlarının temsilciliklere göre; İstanbul’da 84 başvuru (%10,76), Diyarbakır’da 70 başvuru (%8,96), Cizre’de 27 başvuru (%3,46), Van’da 5 başvuru (%0,64), Ankara’da 3 başvuru (%0,38) ve İzmir’de 2 başvuru (%0,26) olmak üzere toplamda 191 (%24,46) olduğu belirlenmiştir. 2023 yılında sosyal hizmet takibi yapılan başvuruların temsilciliklere göre dağılımı Grafik 22’de gösterilmiştir.

Grafik 22: 2023 yılı başvurularının sosyal hizmet takibinin temsilciliklere göre dağılımı

TİHV İstanbul ve Diyarbakır Temsilciliklerinin iki ana tedavi merkezi konumunda olması ve bu merkezlerin her ikisinde de tam zamanlı sosyal hizmet uzmanının çalışıyor olması nedeniyle her iki temsilcilikte sosyal hizmet takibi yürütülen başvuruların sayıları ve oranları diğer temsilciliklere göre daha yüksektir. Van ve Cizre Temsilciliklerinde 2022 yılında 59'ar kişi takip edilirken, 2023 yılında her iki temsilcilikte sosyal hizmet uzmanı çalışmaması ve sosyal çalışmaların yalnızca sınırlı gönüllü desteğiyle sürdürüldüğü, TİHV İzmir ve Ankara Temsilciliklerinde sosyal hizmet uzmanı çalışmadığı için sosyal hizmet desteği oranı düşüktür.

2023 yılı içerisinde Ankara, İzmir, Van ve Cizre Temsilciliklerinde sosyal hizmet desteğine ihtiyaç duyan başvurular tedavi ekibinin diğer üyeleri tarafından belirlenerek, İstanbul ve Diyarbakır Temsilciliklerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarına yönlendirilerek ve mevcut şehirlerdeki gönüllü sosyal hizmet uzmanları desteği ile sosyal hizmet takibi sürdürülmüştür.

Sosyal çalışma kapsamında değerlendirilip desteklenen başvuruların büyük bir çoğunluğunun sosyal hizmet desteği aynı yıl içinde sonlanmamakta ve uzun süreli sosyal destek verilmesi gerekebilmektedir. 2023 yılı öncesinde TİHV'e başvuran ve fiziksel/ruhsal tedavileri ve sosyal hizmet takip süreçleri devam eden başvuruların yeni gereksinimler nedeniyle sosyal desteklerinin güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal hizmet takip süreçlerinde yapılan çalışmaları değerlendirmek için; 2023 yılı başvurularının yanı sıra önceki yıllarda TİHV'e başvuran ve sosyal hizmet takip süreçleri devam eden başvurular da değerlendirmelere dâhil edilmiştir. Önceki yıllarda yapılan başvurulardan sosyal hizmet takibi sürdürülen başvuruların temsilciliklere göre sayısı İstanbul 138, Van 20 ve İzmir 4'dür. Önceki yıllara ait başvurular da eklendiğinde yıl içinde sosyal hizmet takibi sürdürülen başvuru sayılarının İstanbul'da 222, Diyarbakır'da 70, Cizre'de 27, Van'da 25, İzmir'de 6 ve Ankara'da 3 başvuru olmak üzere toplam 353 başvuru olduğu anlaşılmaktadır.

Başvuru ve önceki yıllara ait sosyal hizmet takibi sayılarının yüksekliği nedeniyle TİHV İstanbul Temsilciliği'nde takip edilen başvuruların; başvuru yıllarına göre cinsiyet kimlikleri ile kız, erkek çocuk sayıları Tablo 56'da gösterilmiştir.

Tablo 56: TİHV İstanbul Temsilciliği'nde 2023 yılı içerisinde takip edilen başvuruların başvuru yıllarına göre dağılımı

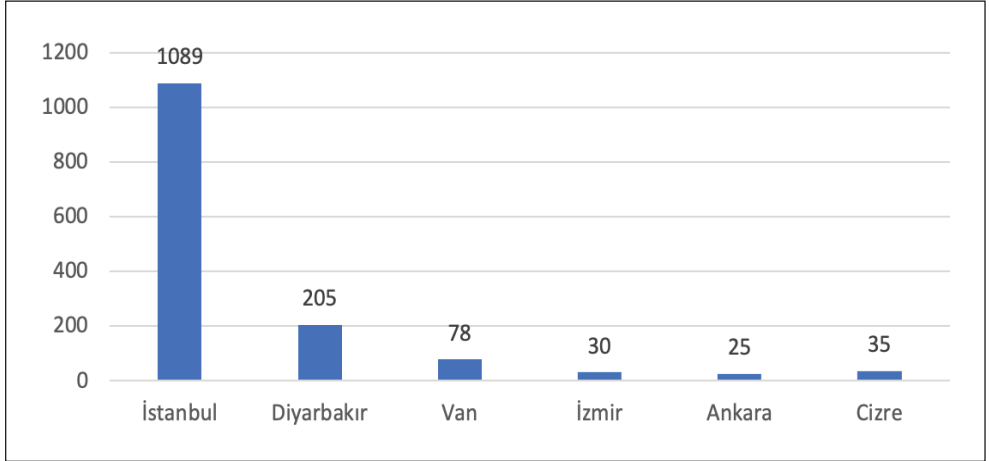
	2017 Öncesi	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Toplam
Kız Çocuğu	0	1	2	0	1	4	1	4	13
Erkek Çocuğu	0	0	1	1	0	3	1	9	15
LGBTİ+	0	0	0	0	0	2	1	0	3
Kadın	4	0	5	8	3	19	27	30	96
Erkek	4	5	3	7	7	11	17	41	95
Toplam	8	6	11	16	11	39	47	84	222

Yıl içerisinde takibi devam eden başvurulardan 222'sinin (%62,16) başvuru tarihinin 2023 yılı öncesine ait olmasının nedenleri irdelendiğinde;

- 2000 yılında hapishanelerde yapılan ölüm oruçlarına yönelik gerçekleştirilen zorla tıbbi müdahaleler sonrasında Wernicke Korsakoff Sendromu (WKS) tanısı alan bazı başvuruların TİHV tarafından 2000 ve 2001 yıllarından itibaren takip edildiği, 2023 yılı içerisinde de bu başvurularla malulen emeklilik, engelli raporlarının yenilenmesi, engellilik durumlarına ilişkin mevcut kamu kaynaklarına yönlendirilmeleri ve sosyal iyilik hallerinin iyileştirilmesi, sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi amacıyla takiplerinin sürdürüldüğü;
- Uzun süre hapishanede kalan kişilerin maruz kaldıkları işkencelerin yol açtığı fiziksel ve ruhsal sağlık sorunlarının çokluğu, aile yaşamlarındaki kayıplar, vb. nedeniyle takipleri uzun sürmektedir.

1.1. Sosyal Hizmet Görüşmelerinin Temsilciliklere Göre Dağılımı

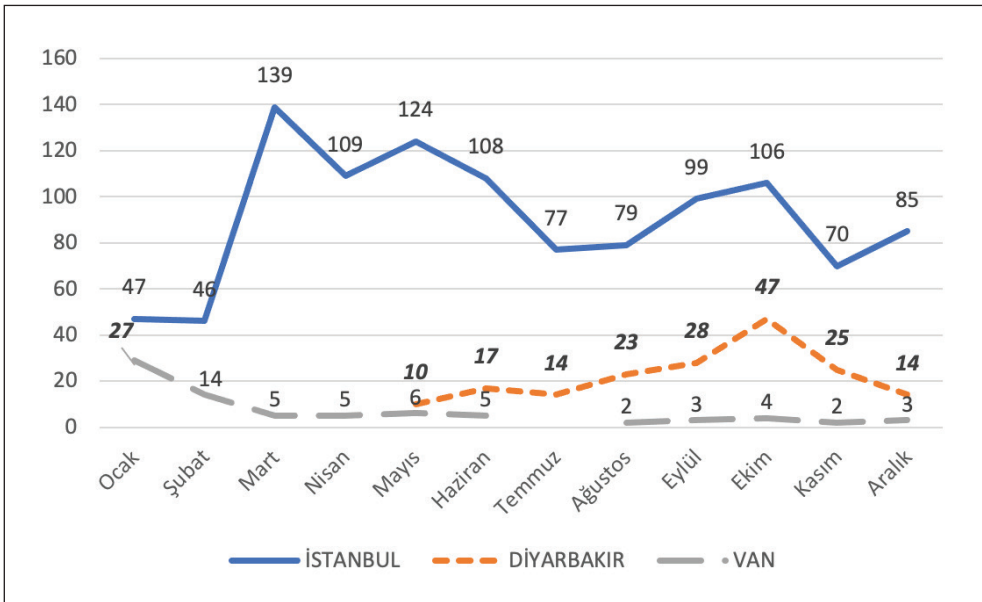
İşkencenin psiko-sosyal etkilerinin azaltılması, işlevselliklerini yeniden kazanabilmeleri için başvurularda işkence kaynaklı sorunlar ve gereksinimler tespit edilmekte ve sosyal hizmet müdahalesine gereksinim duyan başvurularda bireye özgü müdahale planları oluşturulmaktadır. Sosyal hizmet müdahalesinde bulunan başvurularla yıl boyunca yapılan toplam görüşmelerin temsilciliklere göre dağılımı Grafik 23'te yer almaktadır.

Grafik 23: 2023 yılında sosyal hizmet alanında yapılan toplam görüşme sayılarının TİHV Temsilciliklerine göre dağılımı

2023 yılı içerisinde sosyal hizmet müdahalesine gereksinim duyan başvurularla her biri ortalama bir saat olmak üzere başvurunun ve yakınlarının, kötü muamele ve işkencenin yaratmış olduğu krizin üstesinden gelebilmeleri için “*güçlendirme temelli yaklaşım, güçler perspektifi ve baskı karşıtı sosyal hizmet yaklaşımı*” odaklı görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Temsilciliklere göre görüşme gerçekleştirilen başvuru ve görüşme sayıları; İstanbul’da 222 başvuru ile 1089 görüşme, Diyarbakır’da 70 başvuru ile 205 görüşme, Van’da 25 başvuru ile 78 görüşme, Cizre’de 27 başvuru ile 35 görüşme, İzmir’de 6 başvuru ile 30 görüşme ve Ankara’da 3 başvuru ile 25 görüşme olmuştur. Sosyal hizmet uzmanı bulunan temsilciliklerde başvurularla yapılan görüşme sayıları diğer temsilciliklere göre daha yüksektir. Diyarbakır Temsilciliği’nin başvuru ve görüşme sayılarının önceki yıllara göre azalmasının en önemli nedenlerinden biri 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremler sonrasında Diyarbakır Temsilciliği’nin bulunduğu binaya yapı kontrolleri sağlanıncaya kadar giriş-çıkışlar yasaklanması ve Şubat-Mayıs ayları arasında tedavi ve rehabilitasyon hizmetine ara verilmesidir. Bu süreçte tedavi, sosyal destek ve takipler ertelenmiş veya diğer temsilciliklere yönlendirilmiştir.

Grafik 24: TİHV İstanbul, Diyarbakır ve Van temsilciliklerinde yapılan görüşmelerin aylara göre dağılımı

Sosyal hizmet takibi yapılan başvurularda görüşme sayılarının başvurulara oranlarının İstanbul'da 4,9, Diyarbakır'da 2,9, Cizre'de 1,2, Van'da 3,12, İzmir'de 5 ve Ankara'da 8,3 olduğu belirlenmiştir. Görüşme sayılarıyla ilgili farklılıkların başvuruların özelliklerinin yanı sıra temsilciliklerin buldukları illerdeki sosyal destek olanaklarının farklılığından kaynaklanmış olabileceği düşünülmüştür. İstanbul temsilciliğinde mart ayıyla birlikte gözlenen artışın ise insan hakları savunuculuğuna ilişkin faaliyetlerinden ötürü tutuklu bulunan sosyal hizmet uzmanının Ocak 2023 tarihinde tahliye sonrası Şubat 2023 tarihinde yeniden çalışmaya başlaması ve tutukluluk sürecinde takipleri kesintiye uğrayan başvuruların yeniden takiplerinin başlamasıyla ilgili olduğu değerlendirilmiştir.

1.2. Başvuruların Psiko-Sosyal Durumlarına Dair Değerlendirmeler

Sosyal hizmet takibi yapılan başvurularda TİHV başvuru dosyasında yer alan sosyal değerlendirme bölümleri sosyal hizmet uzmanları tarafından doldurulmaktadır. Söz konusu bölümde başvuruların detaylı sosyodemografik bilgileri, eğitim, meslek edinme ve çalışma durumlarının işkenceye bağlı olarak gösterdiği değişimler, dâhil oldukları sosyal sistemler içerisindeki değişimler, yakınlarının yaşadığı travmatik süreçlerden ne ölçüde etkilendikleri, sosyal destek mekanizmalarında ne ölçüde değişimlerin gerçekleştiği gibi konular yer almaktadır.

TİHV tedavi ve rehabilitasyon merkezlerine 2023 yılı içerisinde yapılan ve sosyal hizmet uzmanı tarafından değerlendirilen toplam 191 başvurunun psiko-sosyal durumları; *“eş/partner durumu, eğitim, iş ve çalışma durumu, ekonomik durum, sosyal destek bağları ve sosyal uyum, sağlık güvencesi, yönlendirme, göç ve takibi devam edecek olan başvurular”* başlıklarında değerlendirilmiştir.

1.2.1. Eş/Partner Durumu

2023 yılı içerisinde sosyal değerlendirmesi yapılan 191 başvurudan işkence, kötü muamele ve/veya hapisane süreçlerine bağlı olarak önceden var olan eş veya partner ilişkisi olumsuz etkilenen başvuruların oranı %22'dir. İlişkisi olumsuz etkilenenler arasında söz konusu travmatik süreç nedeniyle eşini kaybeden, boşanan, ilişkilerini sonlandıran veya ilişkilerine bir süre ara verenler yer almaktadır.

1.2.2. Eğitim Durumu

Yaşadıkları travmatik süreç nedeniyle eğitim süreçleri olumsuz etkilenenlerin oranı %25 olarak tespit edilmiştir.

Eğitim durumu olumsuz etkilenen toplam 48 başvurudan,

- 15 başvuruya eğitim aldıkları kurum tarafından idari ve/veya cezai yaptırım uygulandığı,
- 33 başvurunun akademik başarısında maruz kalınan travmatik yaşantı kaynaklı sağlık sorunları, ekonomik sorunlar ve sosyal dışlanma gibi nedenlerle düşüş yaşandığı;

- Başvuruların eğitim ve öğretim süreçlerine devam eden 53 çocuğundan 24'ünün (%45) eğitim ve öğretim süreçlerinde akademik başarıda düşme, eğitim-öğretimi- ne son verme ya da ara verme gibi olumsuz etkilenmeler yaşandığı:

Eğitim-öğretim hayatları kesintiye uğrayan başvurularda ve/veya yakınlarında eğitim ve öğretim hakkı konusunda farkındalık oluşturulmuş, eğitim ve öğretime erişimlerinin yeniden sağlanması için hukuk desteğine ulaşmaları ve TİHV'in Sosyal Destek Programı kapsamında eğitim ve öğretimlerine devam etmelerini kolaylaştıracak kurs ve etkinliklere ulaşmaları sağlanmıştır.

1.2.3. İş ve Çalışma Durumu

Sosyal değerlendirmesi yapılan 191 başvurudan iş ve çalışma durumu olumsuz etkilenenlerin oranı %48 olarak tespit edilmiştir.

Başvurular yaşanan travmatik süreç nedeniyle

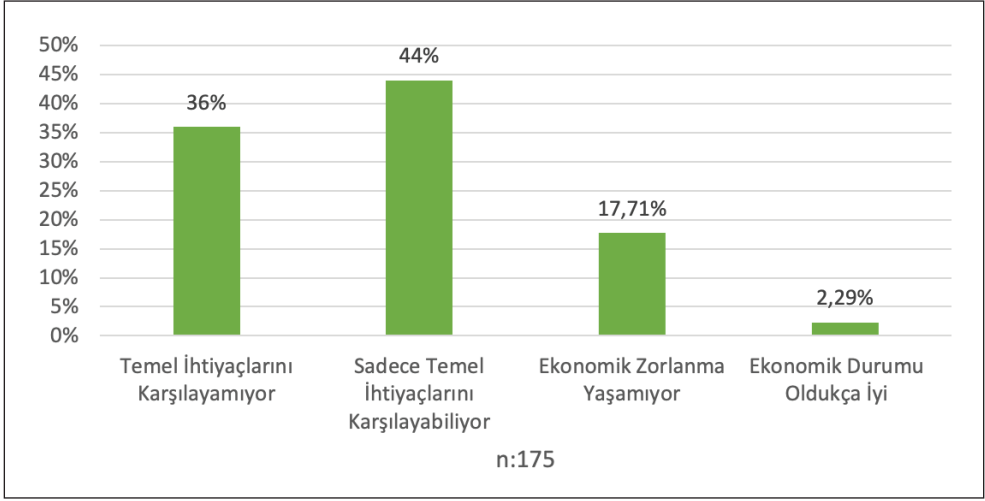
- 18 kişi işveren tarafından işten atıldığını,
- 34 kişi işini bırakmak zorunda kaldığını,
- 10 kişi sabıka kaydından ötürü işe alınmadığını,
- 21 kişi yaşanan travmatik olaylardan kaynaklanan sağlık sorunları nedeniyle çalışamadığını,
- 16 kişi damgalanma nedeniyle iş bulmakta güçlük çektiğini
- 16 kişi iş kaybı yaşamasa da damgalanma nedeniyle diğer çalışanlara göre eşit maaş alamadığını belirtmiştir.

Başvuruların iş/çalışma durumlarının olumsuz etkilenme sebeplerine dair her bir başvurudan birden fazla cevap alınmıştır.

İşkence ve kötü muamele nedeniyle oluşan sağlık sorunlarının yaratabileceği iş için gerekli olan işlevselliğin yerine getirilememesi durumlarında ve işten çıkarılma nedeniyle oluşabilecek hak kayıplarının önlenbilmesinde başvurular için savunuculuk yapılmıştır. Başvuruların işten çıkarılmaları nedeniyle ortaya çıkan gelir kaybı, bakmakla yükümlü oldukları bireylerin ihtiyaçlarının karşılanamaması durumlarında kamusal kaynaklara ulaşabilmeleri için aracılık çalışmaları yapılmış, başvuruların kaynaklara ulaşmaları sağlanmıştır. Sabıka kaydı nedeniyle uzun süredir çalıştıkları iş kolunda yer edinememeleri durumlarında başvuruların meslek edindirme kurslarına yönlendirilmeleri yapılmıştır.

1.2.4. Ekonomik Durum

Başvuruların barınma, yiyecek, yakacak, hijyenik malzemeler, giyecek, faturalar, eğitim, kültürel etkinlik, hobi ve seyahat gibi temel ihtiyaçları nasıl karşıladığı sorularak ekonomik durumları değerlendirilmiştir. Soruların tek başına yaşayanlarda sadece kendisi için, başkalarıyla birlikte yaşayanlarda ise tüm hane için ortak cevaplanması istenmiştir.

Grafik 25: Başvuruların ekonomik geçim durumları

Bu sorulara cevap veren 175 başvurudan %36'sının temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı, %44'ünün ise yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir ekonomik gelire sahip olduğu öğrenilmiştir. Başvuruların %80'inin temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı veya yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılayabildiği dikkate alındığında büyük bir kısmının yoksulluk içerisinde yaşadığı, işkence ve alıkonulma süreçleri sonrası yaşanan iş ve meslek kayıpları nedeniyle de bu yoksulluğun daha da derinleştiği, fiziksel ve psikolojik iyileşme süreçlerinin olumsuz etkilendiği düşünülmüştür.

Yaşadıkları ekonomik zorluklar nedeniyle herhangi bir kurumdan ekonomik bir destek alıp/almadıkları sorusuna ekonomik durumu değerlendirilen 175 başvurudan yalnızca 6'sı belediyeler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve ilgili birimleri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı il/ilçe müdürlükleri ve sivil toplum örgütlerinin birinden ekonomik bir destek aldığını belirtirken, 169 kişi ise herhangi bir destek almadığını belirtmiştir.

Bulgular başvuruların büyük bir kısmının yoksulluk içerisinde yaşadığını ve mevcut sosyal yardım kurumlarından yeterli destek alamadığını göstermektedir. Ülkedeki artan enflasyon ve derinleşen yoksulluk, işkenceye maruz kalanların da temel ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çekmelerine yol açtığı, rehabilitasyon ve iyileşme süreçlerini olumsuz etkileyebileceği için ekonomik destek ve sosyal hizmetlerin sağlanmasının önemine işaret etmektedir.

1.2.5. Sosyal Destek Bağları ve Sosyal Uyum

Başvuruların büyük çoğunluğu ciddi sosyal uyum problemleri yaşadıklarını belirtmekle birlikte yaşamlarında yer alan aile, eş/partner ilişkilerini, arkadaşlık ilişkilerini, çalışma çevrelerini ve ilişki içerisinde oldukları kurum veya organizasyonları aynı zamanda

sosyal destek mekanizmaları olarak tanımlarken, başvuruların %94,3'ü önceden var olan sosyal destek mekanizmalarına hâlen de sahip olduklarını belirtmiştir. Resmi kurumlardan sosyal destek aldığını belirten başvuru oranı ise %2,3'dür.

Türkiye'de sistematik olarak uygulanan işkencede, kolluk ve resmi görevliler hakkında dava açılmaması, işkenceye maruz kalanların hukuki süreçte işkenceyi kanıtlamak zorunda bırakılması, işkence kaynaklı zararların nedensellik bağının kurulmaması, cezasızlığın ve sorumsuzluğun sürdürülmesinde ısrarcı olan bir devlet tavrı olarak değerlendirilebilir. Bu durum; işkenceye maruz kalanların hukuki süreçlerinin tanınmaması, onarım süreçlerinde devletin sorumluluğu yerine getirmemesi ve kamusal sosyal destek mekanizmalarını kullanmaması anlamına gelmektedir. Başvuruların destek mekanizmaları sorusuna verdiği yanıtlar Türkiye'de işkenceye maruz kalanların (belirli bir oranın üstünde engellilik oluşmamışsa) sosyal destek alamadığını göstermektedir.

Yaşadığı işkence, kötü muamele ve cezaevi süreçleri sonrasında yaşadığı kent veya ülke, aile üyeleri/akrabaları, eşi/partner, arkadaş çevresi, çalışma çevresi ve ilişkide olduğu kurum veya organizasyonla herhangi bir sosyal uyum problemi yaşayıp/yaşamadığı sorularına 176 başvurudan 145'i sosyal uyum problemleri yaşadığını ifade etmiştir.

İşkenceye maruz kalmış kişilerin yakınlarının yaşadıkları tedirginliklerin de çoğu kez ilişki dinamiğine zarar verdiği görülmüştür. İşkencenin yalnızca bireyi değil, aynı zamanda bireyin temsil ettiği nüfus grubunu da hedef aldığı; kişilerin yaşadıkları hanelere keyfi gözaltı, izleme, gözdağı verme vb. şekillerde zarar verildiği başvurularla yapılan görüşmelerden bilinmektedir. Bu durum işkence yaşamış kişilerin aile bireylerinin ve yakın ilişkilerde olduğu kişilerin de tedirgin olmasına, yapabilirlerse yer/şehir değiştirmelerine ve nihayetinde tüm ilişki ağlarında değişim ve bozulmalara yol açmaktadır. İşkenceden hayatta kalan kişilerin aileleri de damgalanma, işsizlik, yoksulluk, iç-dış göç ve göçün sonuçlarıyla yüzleşmek gibi stresörlerle baş etmektedir.

2023 yılında 1990-1995 yılları arasında müebbet hapis cezası hükmü giyerek hapis-hanede 30 yıl kalan mahpuslardan cezasını bitirerek tahliye olanlar maruz kaldıkları işkence ve kötü muamele uygulamaları ve ihlaller nedeniyle tedavi ve belgeleme amacıyla başvurmuştur. Hapishanede geçirilen sürenin uzunluğu, normal yaşam gelişiminin önemli bir bölümünün hapishanede geçirilmesi; kişilerin eğitim, evlilik, çalışma, sosyal statü edinme, yaşlılık dönemine yönelik yatırım yapma gibi pek çok olanağının elinden alınmasına neden olmuştur. Uzun yıllar aile ve akraba çevresinde yeni doğumlar, ölümler, aileye yeni fertlerin katılımı ya da ayrılması gibi önemli olayları birlikte yaşamadıkları için; tahliye sonrası önce özgürlük sevinci, özlediklerine kavuşma ve yoğun ziyaretlerle iyi bir tablo olduğu görülse de zaman içerisinde uzun süre alıkonulmanın oluşturduğu kopukluklarla baş etmede zorlanabilecekleri gözlenmiştir. Başvuruların sosyal uyum problemlerine ilişkin yapılan değerlendirmelerde; özellikle uzun yıllar hapishanede alıkonulan kişilerin yeniden ait oldukları sosyal çevreye geri döndüklerinde hapishanedeki alışkanlıklarını sürdürme eğiliminde oldukları gözlenmiştir.

İşkenceden kaynaklanan fiziksel/ruhsal ve sosyal sağlık sorunlarının yanı sıra uzun yıllara yayılan hapis hane yaşantısının yol açtığı kayıpların telafisinde ya da bugüne uyarlanarak bazı yaşam alışkanlıklarının yeniden edinilmesinde başvuru grubuna özgülenmiş bir sosyal çalışma pratiği uygulanmıştır. Yeniden doğayla bütünleşmiş aktivitelerin planlanması, aradan geçen sürede gelişmiş olan teknolojik aletlerin kullanımı, gelişen ve kalabalıklaşan şehir hayatına yeniden uyum gibi yaşam becerilerinin geliştirilmesine yönelik eşlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Değerlendirme sonrasında başvurular ayrıca iyileştirici programlara yönlendirilmiş, yeteneklerine göre meslek edinme, müzik, dil kursu gibi sosyal yaşamla yeniden bütünleştirici ve süreklilik sağlayıcı aktivitelere katılımları da desteklenmiştir.

1.2.6. Sağlık Güvencesi

Sosyal değerlendirme yapılan başvurulardan 180'inin sağlık güvencesi değerlendirilmiş ve başvuruların %41,1'inin hiçbir sağlık güvencesi olmadığı öğrenilmiştir. Herhangi bir sağlık güvencesine sahip olmayan başvurularda T.C. vatandaşı olanlar ile mülteciler ayrı hukuki sorunlarla karşı karşıya gelmektedirler.

T.C. vatandaşı olan başvuruların büyük çoğunluğunun prim borcundan ötürü genel sağlık sigortasından yararlanmadığı ya da hapis hane sonrası genel sağlık sigortalarının aktifleşmesinde sorunlar yaşadıkları ve bu nedenle ücretsiz sağlık hizmetlerine erişemedikleri görülmüştür.

Ülkelerini terk etmek zorunda kalarak Türkiye'ye gelen mülteciler kayıt işlemleri tamamlanıncaya kadar geçen sürede herhangi bir sağlık güvencesinden yararlanamamaktadır. Kayıt işlemleri oldukça uzun sürdüğü için işlemleri tamamlanamayan çok sayıda mültecinin uzun süre sağlık güvencesinden yoksun kaldığı öğrenilmiştir. Ayrıca mülteci başvuruların 35'nin Uluslararası Koruma veya Geçici Koruma Statüleri herhangi bir gerekçe belirtilmeden iptal edildiği veya başka hukuki yaptırımlara maruz kaldıkları için sağlık güvenceleri iptal edilmiştir.

Sosyal incelemelerde başvuruların genel sağlık sigortasına dâhil edilmeleri için danışmanlık verilmiş, başvurular ilgili kamu kurumlarına yönlendirilmiş ve ihtiyaç duyulduğunda bu kurumlara gidişlerde kendilerine eşlik edilerek sağlık güvencesine kavuşmaları sağlanmıştır.

Sağlık güvencesi olmayan veya sonrasında iptal edilen mülteci başvuruların kamusal sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için yeniden sağlık güvencesine kavuşmalarına yönelik kendilerine gerekli danışmanlık sağlanarak ilgili kurum ve kuruluşlarla da düzenli görüşmeler sağlanmıştır.

1.2.7. Yönlendirme

Ekonomik, sosyal, hukuki veya eğitim destekleri almaları için kamu kurumlarına (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı birimler, Sosyal Güvenlik Kurumu, belediyeler, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı birimler, İl Göç İdareleri, Çalışma Bakanlığı'na bağlı birimler vb.) ve/veya diğer sivil toplum örgütlerine 2023 yılında 107 başvuru yönlendirilmiştir.

Başvuruların yönlendirildikleri kurum veya kuruluşta herhangi bir olumsuz deneyim yaşayıp/yaşamadıklarına ilişkin yapılan değerlendirmede; 11 başvuru en az bir olumsuz deneyim yaşadığını belirtmiştir. Başvurular yaşadıkları olumsuz deneyimleri “*ilgili kurumdaki çalışanların ayrımcı/damgalayıcı tavır, davranış ve uygulamaları, tercüman desteği sağlanmaması nedeniyle hizmet alınmasının engellenmesi*” şeklinde tanımlamıştır.

Başvuruların yönlendirilen kurumlarda herhangi bir olumsuz deneyim yaşamamaları adına sosyal hizmet uzmanı tarafından yönlendirilen kuruma ve hizmete dair detaylı danışmanlıklar verilmiş, başvuru bilgilendirilmiş, gönüllü ağılarında yer alan kişilerle temaslar sağlanmış ve başvurular ilgili kurumlara yönlendirilerek takipleri gerçekleştirilmiştir. İhtiyaç hâlinde başvuruya yönlendirilen kurumda bizzat sosyal hizmet uzmanı tarafından eşlik edilmiştir.

Söz konusu olumsuz deneyimlerden ötürü hizmet almaları engellenen başvurulara yönelik olarak da savunuculuk faaliyetleri gerçekleştirilmiş, hukuki destek de dâhil olmak üzere itiraz mekanizmalarının işletilmesi ve başvuruların ilgili hizmete erişmeleri sağlanmıştır.

1.2.8. Göç

Yaşadıkları sürece bağlı olarak, menşe ülkeleri içerisinde veya uluslararası sınırları aşarak göç etmek zorunda kalıp kalmadıkları sorulan başvuruların 30'u iç ya da dış göç yaşadığını belirtmiştir.

Göç etmek zorunda kalan başvurularda işkence ve kötü muamele uygulamalarının yarattığı travmatik etkinin yanı sıra göç nedeniyle ortaya çıkan psiko-sosyal etkilenmeleri belirlemek amacıyla ayrı bir soru formu ile sorular yöneltilmiştir. Bu formlarda toplanan bilgilerin belli bir zaman dilimini de kapsayacak özel bir çalışma olarak yazılması planlanmaktadır.

1.2.9. Takibi Devam Edecek Olan Başvurular

2023 yılı içerisinde TİHV Temsilciliklerinde sosyal hizmet uzmanı tarafından değerlendirilen 191 başvurunun 98'inin 2024 yılı içerisinde de sosyal hizmet takibine devam edileceği belirlenmiştir. Dolayısıyla 2024 yılında değerlendirmeye alınacak yeni başvuruların yanı sıra 2023 yılı başvurularından 98 kişinin daha takibine devam edilecek olması yıl içerisinde takip edilen başvuru sayısında ciddi bir artış yaşanmasına yol açacaktır.

MÜLTECİLERLE YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR

Türkiye’de yaşayan mültecilerin mevcut yasal uygulamalardan ötürü sahip oldukları haklar oldukça kısıtlıdır. Bu kısıtlı hakların da kamu kurumlarınca ihlal edildiği durumların sıklıkla yaşanmasından ötürü mülteci başvuruların kalıcı bir sosyal yaşama kavuşmaları oldukça güçleşmektedir. Temel yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması,

yaşadıkları hukuksal sorunların çözülmesi, uydu kentlerinin değiştirilmesi ve çoğu kez haklarında verilen sınır dışı edilme kararları nedeniyle bu kişilere sosyal hizmet müdahalelerinde bulunulması gerekmekte, mültecilerle çalışan insan hakları ve sivil toplum örgütleriyle ortak çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

COVID-19 pandemisi Türkiye’de yaşayan mültecilerin kamusal ve diğer sivil toplum kaynaklarına erişimleri oldukça güçleşmiştir. Aynı zamanda özellikle son iki yıl içerisinde uluslararası koruma ve geçici koruma ile Türkiye’de geçici kalış hakkı tanınan mültecilerin söz konusu koruma kararları İl Göç İdarelerince iptal edilmekte ve işkenceden hayatta kalan ya da ülkesine geri gönderilmesi hâlinde can güvenliği tehlikesi yaşayacak olan kişiler sınır dışı edilme kararları ile karşı karşıya bırakılmaktadır. Koruma kararları iptal edilen kişiler hemen sınır dışı edilmese dahi kendilerine sağlanan kamusal haklardan men edildiklerinden eğitim, sağlığa erişim, barınma, gıdaya erişim gibi en temel haklarından mahrum kalmaktadır.

2023 yılı içerisinde:

- İzmir Temsilciliği’nde hem kendi ülkesinde hem de Türkiye’de işkence ve kötü muameleye maruz kalan 1 mülteci başvurunun,
- İstanbul Temsilciliği’nde 2023 yılında 7, önceki yıllardan 38 olmak üzere toplam 45 mülteci başvurunun,
- Van Temsilciliği’nde 2023 yılında 3, önceki yıllardan 15 olmak üzere 18 mülteci başvurunun,
- Diyarbakır Temsilciliği’nde 2023 yılında 1 mülteci başvurunun sosyal hizmet takibi yapılmaktadır.

İnsan Hakları Derneği (İHD) ve TİHV gibi insan hakları örgütleri mültecilerin yaşadığı zorluklara müdahalede sınırlı kaynakları ölçüsünde önemli bir görev üstlenmektedir. Mevcut kuruluşların sahip oldukları kaynaklar düşünüldüğünde mültecilerin çok yönlü ve boyutlu ihtiyaçlarına yönelik etkili müdahaleler için, özelleşmiş kurumlara, daha fazla destek ve kaynağa, ortak çalışmalar yürütülmesine ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

Mülteci başvurular alıkonuldukları geri gönderme merkezlerinde işkenceye maruz kaldıklarını belirtmektedir. Geri gönderme merkezlerinde yaşanan işkence ve hak ihlalleri daha önce de gündeme getirilmiştir. İHD Genel Merkezi 2018 yılında İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi’nde yaşanan işkence iddiaları ve hak ihlalleri ile ilgili raporunu³⁵ kamuoyuyla paylaşmasına rağmen İçişleri Bakanlığı tarafından herhangi bir açıklama yapılmamıştır. 2023 yılında ise:

- Çanakkale Tabip Odası, İnsan Hakları Derneği, Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ile Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası Çanakkale Şubeleri, Ay-

³⁵ İnsan Hakları Derneği Genel Merkezi, “Harmandalı: Adı Geri Gönderme Merkezi, Ama Aslında Cezaevi” (22.10.2018), <https://www.ihd.org.tr/harmandali-adi-geri-gonderme-merkezi-ama-aslinda-cezaevi/>

vacık Geri Gönderme Merkezi'ne dair hazırladığı “Mart 2023-Mart 2024 Göçmen Komisyonu Gözlem Raporu”nda³⁶ geri gönderme merkezlerinde işkence ve istismar iddialarının raporlanması ve araştırılması gerektiğini vurgulamıştır.

- Antalya ili Döşemealtı'nda yer alan geri gönderme merkezinde alıkonulan mültecilerle yapılan telefon görüşmelerinde yoğun işkencelere maruz kaldıkları ve işkence iddiasında bulunan bazı mültecilerin işkence uygulamalarına karşı açlık grevine başladığı basında yer almıştır.³⁷ Konu Meclis gündemine taşınmasına, İçişleri Bakanlığı'na sorulmasına karşın herhangi bir yanıt alınamamıştır.

İşkence iddiaları gündeme geldiğinde derhal hukuki süreç başlatılarak etkili bir soruşturma yapılması, sorumluların cezalandırılması ve giderimin sağlanması ve bir daha yaşanmaması için önleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir. İnsan hakları, her bireyin haysiyeti ve güvenliği için temel bir gerekliliktir ve bu tür iddiaların ihlal edilmesi ciddi sonuçlar doğurabilir. Ne yazık ki kamuoyuna yansıyan bu bilgiler geri gönderme merkezlerinde yaşanan işkence ve hak ihlallerinin son yıllara özgü bir uygulama olmadığını ve sistematik bir sorun hâline geldiğini düşündürmektedir.

Temsilciliklerde mülteci başvuruların asgari ihtiyaçlarının karşılanması, sınır dışı edilmelerine karşın savunuculuk faaliyeti yürütülmesi, işkencenin tıbbi ve sosyal etkilerine dair bilimsel raporların hazırlanması ve ilgili resmî kurumlarla paylaşılması, eğitim ve sağlık olanaklarına erişebilmelerine yönelik faaliyetler yürütülmüş ve hâlen de takipleri devam etmektedir.

SOSYAL DESTEK PROGRAMI

İşkence görenin veya yakınlarının işkence ve sonrasında yaşanan süreçler nedeniyle fiziksel/ruhsal/sosyal bütünlüğünün bozulması, sağlığa ve diğer haklarına erişimlerinin engellenmesi, eğitim/istihdam olanaklarından yararlanamaması durumunda ihtiyaçları tespit edilerek *TİHV Sosyal Destek Programı* kapsamında değerlendirilip sosyal destek sağlanmaktadır. İhtiyaçların tanınması kişinin sosyal işlevleri ve bağımsızlığını sürdürebilmesini sağlayacağı, kalıcı zararlar oluşmasını önleyeceği ve onarımı güçlendireceği için önemlidir. Değerlendirme yapılırken kişilerin sadece gelir durumuna dair güçlendirilmesi hedef alınmamakta; potansiyelini ortaya çıkarabilecek kaynaklara erişiminin de bir ihtiyaç ve hak olduğu dikkate alınmaktadır. Verilen destekler Max-Neef'in³⁸ geliştirdiği insan ihtiyaçlarını değerlendirme matrisinde yer alan “yaşamı sürdürebilme, koruma, duygulanım, anlama, katılım, boş zaman, yaratıcılık, kimlik ve özgürlük elde etmeye” dönük sekiz farklı kategorinin sunduğu varoluş ve eyleme yönelik ihtiyaçlar temelinde giderilmesi amaçlanmaktadır.

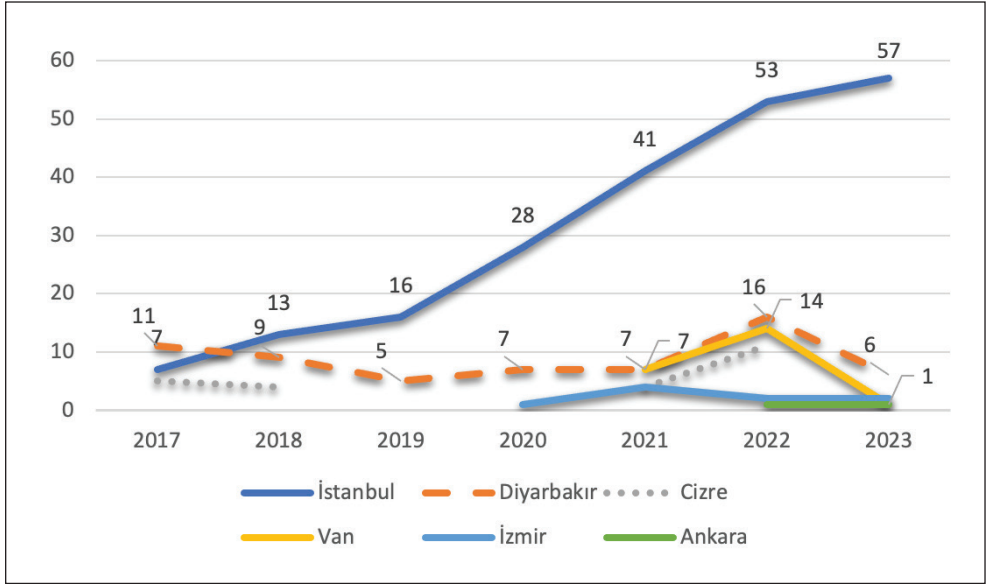
36 *Gazete Duvar*, “Geri Gönderme Merkezi'nde İşkence ve istismar iddiaları: Rapor Hazırlandı” (28.04.2024), <https://www.gazeteduvar.com.tr/geri-gonderme-merkezinde-iskence-ve-istismar-iddialari-rapor-hazirlandi-haber-1687402>

37 *Gazete Duvar*, “Antalya Geri Gönderme Merkezi'ndeki işkence iddiaları Meclis gündeminde” (25.04.2024), <https://www.gazeteduvar.com.tr/antalya-geri-gonderme-merkezindeki-iskence-iddialari-meclis-gundeminde-haber-1686576>

38 Max-Neef, A.M. (1991). *Human Scale Development*. <http://www.wtf.tw/ref/max-neef.pdf> (Erişim Tarihi: 12.03.2024)

Sosyal destek programı, başvuranın tedavi sürecine katkı sunması gibi öznel durumları da göz önüne alınarak sosyal hizmet uzmanlarının tedavi ekibiyle birlikte bütçe sınırları içinde karar verdiği bir onarım süreci olarak yürütülmektedir.

2023 yılı içerisinde; TİHV Temsilciliklerinde sosyal hizmet müdahalesinde bulunulan 67 başvuru programdan yararlanılarak desteklenmiştir. Son 7 yıl içerisinde sosyal destek programı kapsamında desteklenen başvuruların dağılımı Grafik 26'da gösterilmiştir.

Grafik 26: Son 7 yıl içerisinde sosyal destek programı kapsamında desteklenen başvuruların temsilciliklere ve yıllara göre dağılımı

TİHV İstanbul Temsilciliği

İstanbul Temsilciliği'nde 2023 yılı içerisinde 11'i çocuk (6'sı kız çocuğu, 5'i erkek çocuğu), 46'sı yetişkin (29 Kadın, 15 Erkek, 2 LGBTİ+), toplam 57 başvuran sosyal destek programı kapsamında desteklenmiştir.

Başvuruların spor kursu, mesleki gelişim kursları, meslek edindirme eğitimleri, mesleki araç ve gereçlerin temini, kreş ve okul harçlarının ödenmesi, okul servis ücreti, kırtasiye masrafları, ergoterapik faaliyetler, YÖK-DİL, ALES, KPSS, IELTS vb. sınavlara hazırlık kursları ve dil kursları (Türkçe, İngilizce ve Almanca) konularında destekler sağlanmıştır. Kişilerin ilişkilendiği kurumlarla temas sürdürülmüş; verilen desteğin etkileri araştırılmış, izleme-takip çalışmaları yapılmış, gerekli durumlarda ev/işyeri/okul ziyaretleri gerçekleştirilerek süreçler raporlanmıştır.

TİHV Diyarbakır Temsilciliği

Diyarbakır Temsilciliği'nde 2023 yılı içerisinde 5'i kadın 1'i de erkek olmak üzere toplam 6 erişkin başvuru sosyal destek programı kapsamında desteklenmiştir.

Başvuruların sürücü kursu ödemesi, dil kursu (İngilizce), ergoterapik faaliyetler ve mesleki gelişim eğitimlerinin karşılanmasında destek olunmuştur. Kişilerin ilişkilendiği kurumlarla temas sürdürülmüş; verilen desteğin etkileri araştırılmış, izleme-takip çalışmaları yapılmış, gerekli durumlarda ev/işyeri/okul ziyaretleri gerçekleştirilerek süreç raporlanmıştır.

TİHV İzmir Temsilciliği

İzmir Temsilciliği'nde 2023 yılı içerisinde 2 erişkin erkek sosyal destek programı kapsamında desteklenmiştir.

Başvuranların mesleki ve kişisel gelişimlerine yönelik ihtiyaçların karşılanmasında destek olunmuştur. Kişilerin ilişkilendiği kurumlarla temas sürdürülmüş; verilen desteğin etkileri araştırılmış, izleme-takip çalışmaları yapılmış, süreç raporlanmıştır. TİHV tarafından yürütülen *İnsan Hakları Aktörlerinin Salgın Sonrası Dönemde Taban Merkezli Bir Yaklaşımla Korunması ve Desteklenmesi Projesi* kapsamında grup çalışmalarına dâhil olan gönüllü sosyal hizmet uzmanlarına yönlendirilen vakalar yerinde hizmet alma, izleme ve değerlendirme süreçlerinden yararlandırılmıştır. Yerel yönetimlerde çalışan sosyal hizmet uzmanları aracılığıyla kaynak aktarımı ve yerel kaynaklarla desteklenmeleri mümkün kılınmıştır.

TİHV Van Temsilciliği

Van Temsilciliğinde 1 erişkin erkek başvuran sosyal destek programı kapsamında desteklenmiştir.

Başvuranın mesleki gelişimi konusunda destek sağlanmıştır. Kişinin ilişkilendiği kurumlarla temas sürdürülmüş; verilen desteğin etkileri araştırılmış, izleme-takip çalışmaları yapılmış ve süreç raporlanmıştır.

TİHV Ankara Temsilciliği

TİHV Ankara Temsilciliğinde 1 erkek erişkin başvuran sosyal destek programı kapsamında desteklenmiştir.

Başvuranın eğitim sürecinin desteklenmesi kapsamında dil eğitimi alması sağlanmıştır. Ankara Temsilciliği'nde sosyal hizmet uzmanı çalışmadığından bu başvuranın takibi diğer temsilciliklerde çalışan sosyal hizmet uzmanları tarafından yürütülmüştür.

Sosyal Destek Programının Etkileri

Sosyal Destek Programı kapsamında desteklenen her bir başvuruda söz konusu desteğin etkilerine dair detaylı sosyal destek değerlendirme raporları yazılmaktadır. Bu raporlarda başvurunun TİHV'e başvurduğu anda aktardığı ilk işkence öyküsü, sosyal hizmet uzmanı tarafından yapılan ilk değerlendirmede alınan psiko-sosyal durum öyküsü, planlanan sosyal hizmet müdahaleleri, sağlanan desteğin nedenleri, desteğin sağlanma şekli, bu destek süresince yapılan ev ve kurum ziyaretleri, başvuruyla yapılan eşlik çalışmaları, yaşadığı ihlallere dair yürütülen savunuculuk faaliyetleri ve tüm sosyal desteklerin kişinin süren psikiyatrik tedavisine olan olumlu katkıları yer almaktadır. Hazırlanan raporlar, uzun yıllardır işkenceye maruz kalanlarla yapılan çalışmaların desteğiyle sosyal destek programlarının gelişimine katkı vermektedir.

İşkenceye maruz kalanları destekleyen ve haklarını koruyan bir tutumun eksikliği, sürecin uzamasına ve kapsamlı destek çalışmalarına ihtiyaç duyulmasına yol açtığından insan haklarının korunmasına yönelik çalışmalar başvurularda eş zamanlı olarak yürütülmektedir. Sosyal destek çalışmaları kapsamında desteklenen başvurulara ilişkin tedavi ekibi ile yapılan bütünlüklü değerlendirmelerde; genel olarak başvuruların almış oldukları destekler sonucunda eğitimleri ve kapasitelerine uygun hayat koşullarına sahip oldukları, arzu ettikleri eğitim olanaklarına kavuştukları, yeterliliklerini ortaya koyabildikleri, aile içi ve diğer sosyal ilişkilerinde güçlenmelerin yaşandığı ve tüm bunlara bağlı olarak da kişilerin kendilerine olan güvenlerinin arttığı, sosyal işlevselliklerinin güçlendiği, geleceğe yönelik planlamalarının geliştiği, almış oldukları psikiyatrik tanılarında iyileşmelerin görüldüğü ve psiko-sosyal iyilik hallerinin güçlendiği kanaati oluşmuştur.

Raporlama Çalışmaları

2023 yılında başvuruların açmış oldukları davalarda maruz kaldıklarını belirttikleri işkence ve kötü muamelenin psiko-sosyal etkilerini tespit eden sosyal inceleme raporları Türkiye'deki ve/veya yurtdışı/uluslararası mahkemelere sunulmak üzere başvurulara ve/veya avukatlarına teslim edilmiştir. Bunu yanı sıra Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, İl Göç İdareleri, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İstanbul İl Müdürlüğü, belediyeler, hukuk örgütleri ve diğer sivil toplum örgütlerine yapılan yönlendirmeler için sosyal değerlendirme süreç raporları hazırlanmış ve başvuruların ihtiyaç duyulan hizmetlere ulaşmaları kolaylaştırılmıştır. Böylelikle yönlendirilen kurumların ölçütlerine uygun bazı başvurulara düzenli ayni/ nakdi yardımların bağlanması sağlanmıştır.

Tablolar

Tablo 1	Başvuruların TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine göre dağılımı.....	38
Tablo 2	Başvuruların bilgilendirilme kaynaklarına göre dağılımı.....	44
Tablo 3	2023 yılı başvurularının yaş grupları ve başvurdukları bölgelere göre dağılımı ..	48
Tablo 4	Başvuruların bitirdikleri öğrenim kurumu ve çalışma durumlarına göre dağılımı	52
Tablo 5	Başvuruların gözaltına alınma nedenlerine göre dağılımı.....	56
Tablo 6	Başvuruların son gözaltı sürelerine göre dağılımı	58
Tablo 7	Başvuruların son gözaltına alındığı yerlere göre dağılımı.....	60
Tablo 8	Başvuruların gün içinde gözaltına alındıkları saat aralıklarına göre dağılımı	62
Tablo 9	Başvuruların son gözaltında işkence gördükleri birim sayısına göre dağılımı.....	63
Tablo 10	Başvuruların son gözaltında işkence gördüğü yerlere göre dağılımı	64
Tablo 11	Son gözaltında maruz kalınan işkencenin bölgelere göre dağılımı.....	66
Tablo 12	Başvuruların yıllara göre son gözaltına alındıkları illerin dağılımı.....	67
Tablo 13	Uygulanan işkence yöntemlerinin son gözaltı tarihine göre dağılımı	69
Tablo 14	Başvuruların son gözaltında maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin dağılımı.....	70
Tablo 15	Son gözaltı sonrasında başvuruların tutuklama kararlarının dağılımı.....	76
Tablo 16	Başvuruların son gözaltı sonrası dava süreci durumlarına göre dağılımı	76
Tablo 17	Başvuruların son gözaltı sonrası adli muayenelerine ilişkin değerlendirmeleri.....	80
Tablo 18	Hapishane öyküsü olan başvuruların hapishanede kaldıkları sürelerle göre dağılımı	84
Tablo 19	Hapishane öyküsü olan başvuruların tahliye şekilleri	85
Tablo 20	Tahliye yıllarına göre hapishanede maruz kalınan işkence yöntemlerinin dağılımı.....	87
Tablo 21	Başvuruların son kaldıkları hapishanede yaşadıkları temel haklar ve sosyal haklarla ilgili ihlaller.....	89
Tablo 22	Sistemlere göre başvuruların en sık bildirdiği fiziksel yakınmalar.....	93
Tablo 23	Sistemlere göre en sık görülen fiziksel bulgular	97
Tablo 24	Başvurularda travmatik öyküyle ilişkili fiziksel tanıların işkence yılına göre dağılımı	101
Tablo 25	Tanı gruplarının işkence yılına göre dağılım.....	103
Tablo 26	Başvurularda kaydedilen ruhsal yakınmaların işkence zamanına göre dağılımı.	104
Tablo 27	İşkenceye ait bulguların ruhsal belirti kümelerine göre dağılımı.....	108
Tablo 28	İşkence gören başvurularda ruhsal tanılara göre dağılım	109
Tablo 29	Başvuruların fiziksel tanı ve tedavi süreçlerinin seyri.....	111
Tablo 30	İşkence yılına göre başvuruların ruhsal tanı ve tedavi süreçlerinin seyri	114
Tablo 31	İşkence yılına göre başvuruların psikoterapi süreçlerinin seyri	115
Tablo 32	Başvuruların fiziksel ve ruhsal tedavi sonuçları.....	116
Tablo 33	İşkence yılına göre başvurularda uygulanan tedavi yöntemlerinin dağılımı	117

Tablo 34	Başvuruların son gözaltı sırasında gördükleri işkence yöntemlerinin grupsal dağılımı	119
Tablo 35	İşkence görenin yakınlarının ruhsal yakınmalarının dağılımı.....	126
Tablo 36	İşkence görenin yakını olan erişkinlerde saptanan ruhsal belirti ve bulguların dağılımı	127
Tablo 37	İşkence görenin yakını olan çocuklarda saptanan ruhsal belirti ve bulguların dağılımı	128
Tablo 38	İşkence görenin yakını olan erişkin grubunun almış olduğu ruhsal tanılarının dağılımı	129
Tablo 39	Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre TİHV'e başvuru yolları	138
Tablo 40	Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre başvuranların sosyodemografik özellikleri	139
Tablo 41	Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre en sık işkence yaşanan durumlar	141
Tablo 42	Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre son gözaltı koşulları.....	141
Tablo 43	Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre son gözaltında uygulanan işkence yöntemleri.....	143
Tablo 44	Son gözaltında muayenelerin niteliği ve hukuksal destek.....	147
Tablo 45	Başvuruların belirttiği fiziksel yakınmaların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı	148
Tablo 46	Başvuruların belirttiği yakınmaların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı	149
Tablo 47	Başvurularda saptanan fiziksel bulguların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı	150
Tablo 48	Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre tek etmenin işkence ve kötü muamele olduğu en sık görülen hastalık tanıları.....	150
Tablo 49	Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre ICD-10 kodlarıyla işkence arasındaki nedensellik ilişkisi.....	151
Tablo 50	En sık görülen ilk 20 ruhsal belirti ve bulgunun cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı	152
Tablo 51	Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre bildirilen ruhsal tanılar.....	154
Tablo 52	Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre fiziksel tedavi süreci.....	154
Tablo 53	Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre maruz kalınan işkencelerde tedavi sürecinin seyri.....	155
Tablo 54	Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre işkence süreçlerinde uygulanan tedaviler.....	155
Tablo 55	Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine göre klinik genel izlenim-hastalığın şiddeti ölçeğinin sonuçları	156
Tablo 56	TİHV İstanbul Temsilciliğinde 2023 yılı içerisinde takip edilen başvuruların başvuru yıllarına göre dağılımı	160

Grafikler

Grafik 1	TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine yapılan başvuruların aylara göre dağılımı	43
Grafik 2	Başvuruların cinsiyet kimliklerine göre dağılımı.....	47
Grafik 3	Başvuruların doğum yerlerine göre dağılımı	50
Grafik 4	Başvuruların doğum bölgelerine göre dağılımı	50
Grafik 5	Başvuruların öğrenim durumlarına göre dağılımı	51
Grafik 6	İşkencenin yıllara göre dağılımı (n=731)	55
Grafik 7	Başvuruların gözaltına alındığı merkezlere göre dağılımı	65
Grafik 8	Başvuruların gözaltına alındığı illere göre toplam dağılımı.....	68
Grafik 9	Başvuruların maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin bölgelere göre oransal dağılımı	72
Grafik 10	Başvuruların son gözaltında avukatla görüşebilme yüzdeleri.....	75
Grafik 11	Sağlık muayenelerinin yapıldığı birimler	79
Grafik 12	Tahliye yıllarına göre hapisanede maruz kalınan işkence yöntemlerinin dağılımları	86
Grafik 13	Fiziksel yakınma yüzdelerine göre dağılım	92
Grafik 14	Başvurularda saptanan fiziksel bulguların sistemlere göre yüzdeleri.....	95
Grafik 15	Tanı ile işkence fiili arasındaki nedensellik bağına göre dağılım	99
Grafik 16	Başvurularda ruhsal belirtilerin ana belirti kümelerine göre dağılımı	107
Grafik 17	Ruhsal tanılarla işkence yılı arasındaki nedensellik bağı	110
Grafik 18	Tedavisi tamamlanan başvurularda fiziksel tedavi sonuçlarının dağılımı.....	113
Grafik 19	İşkence görenin yakınlarının cinsiyet kimliklerine göre dağılımı	124
Grafik 20	İşkence görenin yakınlarının doğum yerlerine göre dağılımı	125
Grafik 21	Temsilciliklere göre cinsiyet sıklık hızlarının dağılımı	137
Grafik 22	2023 yılı başvurularının sosyal hizmet takibinin temsilciliklere göre dağılımı	159
Grafik 23	2023 yılında sosyal hizmet alanında yapılan toplam görüşme sayılarının TİHV Temsilciliklerine göre dağılımı.....	161
Grafik 24	TİHV İstanbul, Diyarbakır ve Van Temsilciliklerinde yapılan görüşmelerin aylara göre dağılımı	162
Grafik 25	Başvuruların ekonomik geçim durumları	165
Grafik 26	Son 7 yıl içerisinde sosyal destek programı kapsamında desteklenen başvuruların temsilciliklere ve yıllara göre dağılımı	171

**TÜRKİYE
İNSAN
HAKLARI
VAKFI**

TİHV GENEL MERKEZİ

Kültür Mah. Mithatpaşa Cad. No:49/11 Kat:6, Kızılay 06420
Çankaya - Ankara / TÜRKİYE
+90 (312) 310 66 36 (pbx)
+90 (312) 310 64 63 (faks)
tihv@tihv.org.tr

TİHV DİYARBAKIR TEMSİLCİLİĞİ

Yenişehir Mah. Prof. Dr. Selahattin Yazıcıoğlu Cad.
Oryal My Office A-Blok No:10-A Daire:50 Kat:14, 21100
Yenişehir - Diyarbakır / TÜRKİYE
+90 (412) 228 26 61
diyarbakir@tihv.org.tr

TİHV İSTANBUL TEMSİLCİLİĞİ

Bozkurt Mah. Türkbeyi Sokak, Ferah Apt. No:113/6, Kurtuluş, 34375
Şişli - İstanbul / TÜRKİYE
+90 (212) 249 30 92
istanbul@tihv.org.tr

TİHV İZMİR TEMSİLCİLİĞİ

Alsancak Mah. 1471. Sokak, Kenet 1 Sitesi No:1/1-2, 35220
Konak - İzmir / TÜRKİYE
+90 (232) 463 46 46
izmir@tihv.org.tr

TİHV CİZRE REFERANS MERKEZİ

Dicle Mah. Nurullah Cad. No:57/1, 73200
Cizre - Şırnak / TÜRKİYE
+90 (486) 616 86 07
cizre@tihv.org.tr

TİHV VAN TEMSİLCİLİĞİ

Şerefiye Mah. Santral 6. Sokak Haydaroğlu İş Merkezi
B- Blok No:24/25 Kat:2, 65100
İpekyolu - Van / TÜRKİYE
+90 (432) 214 11 37
van@tihv.org.tr

ISBN: 978-605-9880-43-5

 tihv.org.tr

 /insanhaklari

 /@tihv

 /tihv.hrft

 /tihv.insanhaklari

